

МИСЪЛ, СЛОВО, ТЕКСТ

Пловдивско университетско
издателство „Паисий Хилендарски“
ISSN 2815-2816

Сборникът се публикува онлайн в Български портал
за отворена наука: <https://bpos.bg>

BPOS | Bulgarian
Portal
for Open
Science

„Мисъл, слово, текст“ е адресиран предимно към българската научна аудитория, поради което се издава на български език с изключение на резюметата и ключовите думи на научните статии. По тези причини не разполага с импакт фактор или импакт ранг и няма условия за рефериране в международни бази данни.

Сборникът е регистриран в **НАЦИД**
Национален референтен списък
на съвременни български научни издания
с научно рецензиране

*Редакционната колегия не носи отговорност
за изказаните мнения, идеи и хипотези на
авторите.*

МЕЖДУ СЛОВОТО И ДЕЛОТО: ПЪТИЩА И КРЪСТОПЪТИЩА

**Том 12 (18) нова серия,
2023**

Сборникът цели да осигури публичност на авторските дискусии от научен (но и популярен) характер, да даде възможност за споделяне на изследователски и коментарни текстове, анализи, съобщения, рецензии, публикации по проекти и свободни теми и др. Широкият профил осигурява по-голяма възможност за дискутиране на различни научни и образователни теми с интердисциплинарен характер.

Приоритетно направление в него е 2.4. Религия и теология. Изследователското поле остава отворено за неограничените полета на хуманитаристиката.

Рецензенти

Проф. д-р теол.н. Авксентий
Делипапазов
Проф. д-р Димо Пенков
Доц. д-р Павел Събев
Доц. д-р Стоян Чиликов
Доц. д-р Иво Янев
Доц. д-р Ивелина Николова

Съставителство и научна редакция

Доц. д-р Ивелина Н. Николова
Д-р Жасмина Х. Донкова
Д-р Маргарита Д. Загарова
Д-р Борислава Петкова

Редактор английски текст

Д-р Илина Амер

Коректор, технически редактор
и консултант *Жана Д. Ганчева*

@ Графичен дизайн и преглед
Ивелина Н. Николова

Контакти:
sbornik_misul@abv.bg

СЪДЪРЖАНИЕ

ИНТЕРПРЕТАЦИОННИ ПРОБЛЕМИ: ПРАКТИЧЕСКИ ПОГЛЕД

Жаклин Бодурова

ДЕНЯТ НА СВЕТИ ПРЕВОДАЧИ НА СВЕЩЕНОТО
ПИСАНИЕ И АРМЕНСКИ УЧИТЕЛИ / 3

Милослав Бонов

ПРОИЗХОД И РАЗВИТИЕ НА ВЕЧЕРНЯТА СЛУЖБА
ВЪВ ВИЗАНТИЙСКИЯ БОГОСЛУЖЕБЕН РИТУАЛ / 23

ХОРИЗОНТИ ПРЕД ПРАКТИЧЕСКОТО БОГОСЛОВИЕ

Георги Господинов

СВЕЩЕНСТВО. ВЪЗНИКВАНЕ НА СВЕЩЕНСТВОТО
И РАЗВИТИЕ НА ЦЪРКОВНИЯ РЕД И СЛУЖЕНИЕ.
ИЗИСКВАНИЯ, ПРАВА И ЗАДЪЛЖЕНИЯ НА
ЕПИСКОПА, ПРЕЗВИТЕРА И ДЯКОНА СЪОБРАЗНО
ПРАВИЛАТА НА СВЕТАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА / 30

Величко Тезгяхов

ИМУЩЕСТВО И ДОХОДИ НА БЪЛГАРСКАТА
ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА - БЪЛГАРСКА ПАТРИАРШИЯ / 52

ГЛАСЪТ НА ВЕКОВЕТЕ

Цветелина Татанова

СВ. СИМЕОН, АРХИЕПИСКОП СОЛУНСКИ.
ЖИВОТ И ТВОРЧЕСТВО – ЧАСТ 1 / 65

Атанас Политов

ДОГМАТЪТ ЗА СВЕТА ТРОИЦА – ИСТОРИЧЕСКИ
ПРЕДПОСТАВКИ, ЕРЕСИ И ВСЕЛЕНСКИ СЪБОРИ / 85

Атанасиос Маргаритидис

ФИЗИЧЕСКАТА СМЪРТ И ВЪЗКРЕСЕНИЕТО
НА ИИСУС ХРИСТОС (АЛТЕРНАТИВНИ ТЕОРИИ
И АПОЛОГЕТИЧНИ АРГУМЕНТИ) / 97

ЗА ИЗМЕРЕНИЯТА В ОБРАЗОВАНИЕТО: ПОСТОЯННОТО ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО

Ивелина Николова

ЗА КАКВО СТАВА ВЪПРОС В „НОВАТА“ УЧЕБНА
ПРОГРАМА ПО РЕЛИГИЯ (ХРИСТИЯНСТВО –
ПРАВОСЛАВИЕ) ОТ 2018 Г.? / 124

ДА ИЗРАСТВАШ И ДА БЪДЕШ ОЦЕНЕН: ОПИТИ И РЕЗУЛТАТИ

Маргарита Загарова

РЕЦЕНЗИЯ ВЪРХУ ИЗСЛЕДВАНЕТО НА ИВАН КЪНЕВ:
„ЕВХАРИСТИЯТА И НЕЙНАТА СВЪРЗАНОСТ
ОСТАНАЛИТЕ ТАЙНСТВА И ОБРЕДИ“ / 144

Росен Русанов

РЕЦЕНЗИЯ ВЪРХУ ИЗСЛЕДВАНЕТО НА КРАСИМИР
ДИМИТРОВ: „ВРЪЗКАТА ЦЪРКВА - АРМИЯ И ВОЕННОТО
ДУХОВЕНСТВО В БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ В ПЕРИОДА ОТ
ОСВОБОЖДЕНИЕТО ДО 1945 ГОДИНА“ / 148

Константинос Кампрас

МИЛОСЪРДИЕТО КАТО ПРАВИЛО И МЕРИЛО
НА ХРИСТИЯНСКИЯ ЖИВОТ / 152

Стелианос Йоаннис

ПОКАЯНИЕ, ИЗПОВЕД И ПОСТ / 159

НЕДОВЪРШЕНИТЕ ТЕКСТОВЕ: IN MEMORIAM

Васил Петров

ПАСТИРСКОТО СЛУЖЕНИЕ В МЕСТАТА ЗА ЛИШАВАНЕ
ОТ СВОБОДА / 166

Парашкева Татарлиева

ПРИЗОВАВАНЕ И СЪЩНОСТ НА УЧЕНИЧЕСТВОТО.
СЛЕДВАНЕ НА ИИСУС ХРИСТОС / 184

Людмил Велчев

СВЕТООТЕЧЕСКИ ОСНОВАНИЯ И СЪВРЕМЕНЕН
КОНТЕКСТ НА ГОСПОДНАТА МОЛИТВА (ЕВАНГЕЛСКА,
СВЕТООТЕЧЕСКА И БОГОСЛОВСКА РАМКА) / 200

Сборникът е регистриран в НАЦИД

Националния референтен списък на съвременни български научни издания с научно рецензиране

МИСЪЛ, СЛОВО, ТЕКСТ

Том 12 (18) нова серия, 2023

ЖАКЛИН БОДУРОВА

ДЕНЯТ НА СВЕТИ ПРЕВОДАЧИ НА СВЕЩЕНОТО ПИСАНИЕ И АРМЕНСКИ УЧИТЕЛИ

Abstract: The report presents the national and ecclesiastical holiday of the Day of Saint Translators of the Scriptures and Armenian Teachers. It is celebrated in the month of October, on the Saturday when the Great Saints are honored. It is noted only in the Armenian-Gregorian calendar. This year it is on October 14. This holiday is dedicated to the work of the prominent scientist, educator, founder of Armenian literature, translator and poet Mesrob Mashtots (362-440) and to the Catholicos of the Armenian Apostolic Orthodox Holy Church Sahak Barteve (389-439), a prominent figure of ancient Armenian culture and one of the founders of literature and science in Ancient Armenia, who at the beginning of the 5-th century created the Armenian alphabet, as well as all their students and successive translators, together with whom they translated for the first time into the Armenian language the Holy Scriptures and liturgical books from ancient Hebrew, Greek and Syriac languages. They are canonized by the church as the Holy Interpreters. Mesrob Mashtots and Catholicos Sahak Barteve, together with their students and successive translators, developed a large-scale educational and literary work, laying the foundations of Armenian literature. Great is the merit of these first translators and to world culture, because the originals of a number of valuable works of ancient authors have been preserved only in their Armenian translation.

Key words: Saint Translators of the Scriptures, Armenian teachers, science, literature, ancient culture, Mesrob Mashtots, Catholicos Sahak Barteve.

Настоящото изследване представя арменския национален и църковен празник Дон азкаи н йев йегехецаган на арменците (Ден на Свети Преводачи на Священото Писание) и арменски учители (Дон сурп Таркманчац вартабедацън мероц). Празнува се

МЕЖДУ СЛОВОТО
И ДЕЛОТО:
ПЪТИЩА И КРЪСТОПЪТИЩА

Пловдивско университетско
издателство
„Паисий Хилендарски“

ISSN 2815-2816

Данни за автора

Жаклин Бодурова работи в областта на архитектурата чиито сгради са творение на арменски архитекти, известни учебни колежи в чужбина, където възпитаници са арменци и българи, краеведството, етнографията и професионалните биографии на изявени личности от арменски произход.

Научни интереси

в областта на архитектурата, краеведство и етнография.

По-важни публикации

Статии, публикувани във вестник „ВАХАН“, Пловдивско издание

По пътя на амбициозен арменски архитект, оставил своята светла духовна следа в изграждането на Българската светиня на Златния рог (2010, за арх. Ховсеп Азнавур въз основа на ползвана литература „Българската светиня на Златния рог“, с автор ст. н.

ИНТЕРПРЕТАЦИОННИ ПРОБЛЕМИ: ПРАКТИЧЕСКИ ПОГЛЕД

Жаклин Бодурова

ДЕНЯТ НА СВЕТИ ПРЕВОДАЧИ НА СВЕЩЕНОТО ПИСАНИЕ И АРМЕНСКИ УЧИТЕЛИ

през месец октомври, в събота, когато се почитат Големите Светци. Отбелязва се само в армено-грегорианския календар. Тази година е на 14 октомври. Този празник е посветен на делото на видния учен, просветител, основоположник на арменската литература, преводач и поет Месроб Мащоц (362 – 440) и на католикоса на Арменската Апостолическа Православна Света Църква Сахак Бартев (389 – 439), виден деятел на древнорменската култура и един от основоположниците на литературата и науката в Древна Армения, които в началото на V век създават арменската азбука, както и на всички техни ученици и последователни преводачи, заедно с които те превеждат за първи път на арменски език Священото Писание и богослужебни книги от староеврейски, гръцки и сирийски езици. Канонизирани са от Църквата като светите преводачи. Месроб Мащоц и католикос Сахак Бартев заедно с техните ученици и последователни преводачи разгръщат мащабно просветно и литературно дело, полагайки основите на арменската книжнина. Голяма е заслугата на тези първи преводачи и пред световната култура, понеже оригиналите на редица ценни произведения на антични автори са запазени само в арменския им превод.

Ден на Светите Преводачи на Священото Писание и арменски учители е национален и църковен празник за арменския народ, съответстващ на Деня на Българската просвета и култура и на славянската

писменост при българския народ, който се празнува на 24 май. В съвремието този ден се отбелязва (не само) от арменските ученици, (но и от) освен от Арменската църква. В Армения древният празник на Преводачите е възроден през 80-те години на XX век. Превръща се в значимо културно събитие за страната с участието на много писатели, поети и преводачи. В България той не получава необходимата популярност сред арменската общност, въпреки положените усилия в тази насока от видни арменци, общественици и интелектуалци. Вестник „Аракс“, в бр. 119 от юни 1926 г., призовава арменските си читатели в деня на празника да затворят своите магазини и работилници, с което да почетат делото на преводачите. В следващите дни на страниците на изданието е поместена остра критика, от която е видно, че този ден е отбелязан незабележимо.

Празнуват: Антон, Папкен, Йезник, Йешише, Нерсес, Гомидас, Крикор (Григорий), Давит, Мампре, Месроб, Мовсес, Нарег, Пюзант, Шънорк и Шънорхиг.

Откриването на писмеността се явява вододел в многовековната история на арменския народ. Първоначално, преди този труд, се откроява политическата активност на арменското общество, създаване на държава, постепенно натрупване на ценности в сферата на културата. Следва втория период, ознаменуван със загуба на държавата, но същевременно културата бележи мощен подем и още по-мащабно разпространение

на културното влияние вместо на политическото.

Аменците не са лишени от книгата до създаването на писмеността. Още преди 700 – 800 години те използват арамейски и гръцки език със съответната им писменост. Прибавят се към тях сирийския и персийския езици през III – IV век. Въз основа на тези езици се провежда работата на царската канцелария. Вземани са решения на царския двор и са публикувани. Съществуват знаци за писмено изразяване на арменския език, така наречената „Даниловска писменост“. Обаче, копирана от чужди източници, същата не задоволява арменския език – богат на звуци. Поради този факт и още няколко други причини гореупоменатата писменост не намери разпространение и се ползва във вид на специално средство за писане от тесен кръг арменски жреци.

През това време арменският език се обогатява, развива се устното народно творчество, научно-философската мисъл, разноезичната арменска историография. Тези факти изискват изискват създаването на арменска писменост, чрез която да се реализира арменския език. По този начин се създават необходимите предпоставки и възможности за разцвет и разпространение на културата.

Не всички съвременници по онова време осъзнават необходимостта от създаването на арменската писменост. За тази цел послужи настояването на църквата да се разпространява християнството и да се предостави духовна храна на народа чрез арменския превод на Библията на първо време. В по-широк исторически аспект непосредствената причина за създаването на арменската писменост безспорно е цялата съвкупност от гореупоменатите факти.

с. д-р Христо Темелски).
Дярнънтарац – стара арменска традиция и своеобразен празник за новобрачните и за новородените (2011).
• Съдба и творческа дейност на арменския арх. Торос Харутюн Тороманян, част от културната история на град Варна, оформяща изящния и причудлив облик със своята своеобразна атмосфера и полъх от миналото (2011).
• Рождественски концерт „Вечер на арменската култура“, посветен на тримата велики асове – Гомидас, Нерсес Шнорхали и Саят-Нова (2012).
• Творческа биография на известният художник Мартирос Сергеевич Сарян (2013).
• Хачатур Аведик Абовян – велик арменски писател, педагог, етнограф и просветител-демократ, родоначалник на съвременната арменска литература (2014).
• Крикор Зограб – белетрист, виден юрист

ИНТЕРПРЕТАЦИОННИ ПРОБЛЕМИ: ПРАКТИЧЕСКИ ПОГЛЕД

Жаклин Бодурова

ДЕНЯТ НА СВЕТИ ПРЕВОДАЧИ НА СВЕЩЕНОТО ПИСАНИЕ И АРМЕНСКИ УЧИТЕЛИ

ВЪЗПРИЕМАНЕТО (ПРИЕМАНЕ) НА ХРИСТИЯНСТВОТО Е ПРЕДПОСТАВКА ЗА СЪЗДАВАНЕ НА АРМЕНСКАТА ПИСМЕНОСТ

Арменците проповядват християнството от I в. пр. сл. Р. Хр., преди официалното приемане на религията през 301 г. Възприемането на християнството като държавна религия е важно завоевание на арменския народ, понеже поставя основата на духовното и идейното единство на народа. От друга страна, се създават предпоставки арменците да се приобщи към християнския свят и култура. Но разпространението на християнството в Армения през IV в. се извършва главно на гръцки език и на сирийски език. В Древна Армения за писмени знаци се използват гръцки и арамейски езици. По онова време те са международни и се оказват непознати и непонятни за голяма част от арменците. Видно е от редица гръцки надписи на територията на Армения. В Армавир датират от III – II в. пр. н. е., в Гарни – от 77 г. от н. е. и на арамейски език датират от III – II в. пр. н. е. Поради това в духовния свят на арменците тогава се поражда противоречието между приемането на християнството и духовната им принадлежност към езичеството. Това противоречие се засилва и задълбочава под въздействието на три обстоятелства:

1. Богослужението в църквите се извършва на гръцки език или на сирийски език.

2. В царската и нахарараските администрации се използва гръцки език и сирийски език.

3. Наличната арменска култура се създава на гръцки език и на асирийски език и е недостъпна за арменския народ. Обучението в училищата се провежда на същите езици.

Тези обстоятелства поражда необходимостта от създаването на писмен арменски език и на арменска литература. За първи път Месроб Мащоц осъзнава и осмисля това в края на IV в. У него назрява идеята, че езикът на арменските църква и училище трябва да бъде арменският език. По този начин е възможно пълноценното разбиране и възприемане на християнството като нова религия за арменците, както и формирането на собствено арменско самосъзнание чрез арменския език. В противен случай има опасност арменският народ да бъде асимилиран от съседните държави на Армения.

СЪЗДАВАНЕ НА АРМЕНСКАТА ПИСМЕНОСТ

Месроб Мащоц е роден в село Хацекан, провинция Тарон, някъде около 360 г. Той е на служба в царската канцелария във Вахаршабат по време на царуването на

Хосров IV и отлично владее гръцки език. В двореца изучава и усъвършенства използваните там асирийски и персийски език, допълва образованието си с четене. Месроб Мащоц основно изучава положението на страната и държавния апарат. Той е и на военна служба. Приема духовен сан и заедно с учениците си се оттегля в провинция Гохтан с проповедническа мисия. По този начин той добива задълбочена и широка представа за положението на арменското общество и за неговите насъщни нужди. Натрупва известен политически опит в управлението на страната. В провинция Гохтан то все още е под силното въздействие на езичеството. Той използва тази ситуация с цел да поведе борба против учението на жреците и именно в тези условия у него назрява мисълта да създаде арменската писменост.

Месроб Мащоц се завръща в столицата Вахаршабат и споделя своите убедителни възгледи с арменския католикос Сахак Бартев, който е негов ревностен идеен съратник и съмишленик. Този ден става паметен за арменската история и за арменската духовност. Двамата духовни великани на Армения се разбират отлично един други. Поради това те решават да започнат веднага целенасочена и упорита работа за създаването на арменска писменост, за въвеждането на същата в училищата и за написването на литература на арменски език. Те запознават арменския цар Врамшабух (389 – 414), който заема арменския престол след Хосров IV, с тази грандиозна програма и получават изцяло неговата морална подкрепа. Заемат се с нейното изпълнение. Идеята на Месроб Мащоц придобива общонационален характер и се превръща в мощно средство за запазването на националната независимост и самостоятелност на арменския народ. Същата обединява в едно арменската държавност (царя), арменската църква (католикоса) и народност (потребността на народа от собствена писменост).

Първоначалната стъпка от реализирането на тази програма е свикания от католикос Сахак Бартев „Съвет на монасите“, на

и държавник, депутат в Османския парламент (2014).

• Рафи (Агоп Мелик Агопян) – велик арменски белетрист (2014).

• Д-р Рупен Севаг (Чилингирян) – велик арменски поет, белетрист и лекар (2014).

• Сиаманто (Адом Ярджанян) – велик арменски поет (2014).

• Таниел Варужан – поет, писател и обществен активист (2014).

• Байрон и Робърт колеж – приятели на Армения (2014, в съавторство с доц. Масис Хаджолан, доктор по право).

• Арменска диря в културното наследство на град Варна ревностно пази духа на една отминала епоха. Левон Гюрехян – архитект, писател и политически деец (2014).

• Творческият път на арменският архитект Левон Гюрехян, родом от Турция, преди и след 1915 година. По-известни творби (2014).

• Изложба на шедьоврите в архитектурата, сътворени

ИНТЕРПРЕТАЦИОННИ ПРОБЛЕМИ: ПРАКТИЧЕСКИ ПОГЛЕД

Жаклин Бодурова

ДЕНЯТ НА СВЕТИ ПРЕВОДАЧИ НА СВЕЩЕНОТО ПИСАНИЕ И АРМЕНСКИ УЧИТЕЛИ

който се подготвя общественото мнение на най-просветената част от арменския народ да възприеме тази грандиозна идея и да осмисли историческата необходимост от арменска писменост. На съвета става достояние опита на сирийския епископ Даниел да състави арменската азбука за целите на държавната администрация.

Месроб Мащоц и Сахак Бартев обучават в продължение на две години група младежи на арменска грамотност чрез тази азбука. Убеждават се, че същата, съдържаща 22 букви, е изкуствено създадена и не може да служи за писмен арменски език, нито за създаване на арменска литература, както и да се изрази и да се предаде богатството на живия арменски език и неговата фонетика. Този неуспех насочва Месроб Мащоц към търсене на нов подход при създаването на арменската азбука. Поради това Месроб Мащоц заедно с група ученици заминава за Сирия с цел да поработи в тамошните древни културни центрове и да създаде арменските писмени знаци. Той е посрещнат доброжелателно и получава необходимата подкрепа. Докато пристигат неговите ученици се разделят на две групи. Първата изучава асирийска писменост в град Едеса (днес Урфа), другата – гръцка писменост в град Самосад – тогавашни големи културни центрове. Месроб Мащоц остава сам в град Амид (днес Диарбекир) и се отдава на своя труд. В библиотеките на тези градове те прекарват няколко години от 399 до 405 г., където задълбочено изучава гръцка граматика

по учебника на прочутия граматик Дионисий. Основно внимание отделя на съпоставянето на гръцката азбука с гръцкия език на основата на гръцката литература. Той отлично владее гръцки език и живия арменски език. От последния извлича фонемите и ги означава с букви. В град Едеса Месроб Мащоц успява да състави арменската азбука, която се състои от самостоятелни и самобитни знаци, състоящи се от 36 букви.

Сложната работа по създаването на красиви и удобни писмени знаци е предшествана от още по-трудна задача да бъде подложен на анализ потокът на живата народна реч и да се отделят от нея необходимите и специфични фонемите. С тази работа Месроб Мащоц се справя отлично. Създадената от него писменост изцяло съответства на фонетичната система на арменския език тогава време. В продължение на 1 600 години до днес в арменската азбука са внесени съвсем малки промени, които са резултат на по-нататъшното развитие на езика.

Началото на създаването на арменската писменост е измислянето на графиката на арменските букви. Много интересна е технологията на създаването на графичните форми на арменския алфавит. Месроб Мащоц я създава при сравнителния анализ на графичните форми на гръцките букви. Много време отделя на анализа на формата на буквата „А“. Той разкрива определени признаци на графичното изразяване на

буквата и на тази основа извлича принципи, които стават ръководство при създаването на графичните форми на буквите на арменската азбука. При графичното изобразяване на арменските букви той се ръководи от идеята и убеждението да създаде качествено различна в сравнение с гръцката азбука графика, т.е. оригинална графика на арменската азбука. Понеже графиката на двете азбуки е коренно различна и може да се каже, че Месроб Мащоц проявява творчество и в това отношение. Затова арменската азбука е съвсем различна по графика от „прототипа“ на гръцката или сирийската азбука.

При създаването на арменската азбука Месроб Мащоц показва, че владее три научни принципа:

- Принципа за приемственост. Той не създава арменската азбука на пусто място. Използва дотогавашния опит, изучава го старателно и задълбочено продължително време. Тук се проявява последовател на академическата традиция в културата, въведена и обоснована от Платон.

- Принципа за извличане на знанието от реалния свят. В случая от живия арменски език извлича писмения език. Проявява се като последовател на принципа на Демокрит.

- Принципа за творчеството – качествено новото се намира далече от наличните форми и не може да се получи чрез подобряване на наличното. Тук се проявява като последовател на философията и логиката на Аристотел.

Той се оказва под въздействието на елинистичната култура и създаването на арменската азбука е ярък пример на влиянието на елинистичната култура върху арменската.

В град Едеса Месроб Мащоц създава, подрежда и дава названия на буквите. В град Самосад той търси калиграф с цел да начертае всички букви от арменската азбука с дебели и тънки линии, кратките и дългите гласни, отделните и двойните букви. С това показва колко много държи за красотата на създадените от него букви. Намира великолепия калиграф на гръцката

от арменските, живели и творили в Истанбул, състояла се на 16 март 2014 година в Истанбул (2014).

• Да се разходим от Двореца Долмабахче до редовите сгради „Акаретлер“ („Akaretler Row Houses“) между Бешикташ и Нишанташъ, творения на арменския архитект Саркис Балян (2014).

• Да се потопим сред очарователния пейзаж и романтичния дух около някогашната лятна къща на крайбрежието на Босфора. Отличителен почерк в творчеството на архитект Саркис Балян (2014).

• Да надникнем в сградата на Египетският апартамент (The Misir Apartmanı) в Бейоглу след столетие, брилянтното творение на арменският архитект Ховсеп Азнавур. Рай за ценителите на изкуството в Истанбул... (2014).

• Френският архитект Левон Нафилян (2015).

• Италианският архитект Левон Гюрехян (2015).

• Арменският архитект

ИНТЕРПРЕТАЦИОННИ ПРОБЛЕМИ: ПРАКТИЧЕСКИ ПОГЛЕД

Жаклин Бодурова

ДЕНЯТ НА СВЕТИ ПРЕВОДАЧИ НА СВЕЩЕНОТО ПИСАНИЕ И АРМЕНСКИ УЧИТЕЛИ

писменост Хропанос, с чиято помощ вече окончателно изписва арменската азбука.

Арменската азбука е готова през 405 г. Месроб Мащоц се завръща в Армения през шестата година от управлението на цар Врамшабух, след като приключва работата си в град Самосад. Цялата царска свита, върховното духовенство и населението на столицата Вахаршабат излизат да посрещнат гениалния син на арменския народ. На брега на река Аракс всички ликуват и изпълняват грандиозен празник на арменската духовност с радостни песни и танци в продължение на почти една седмица.

Месроб Мащоц умира на 17 февруари 440 г. и го погребват в Църквата в село Ошаган (сега град), намиращ се близо до Ереван и Ечмиадзин. През същата година умира и Сахак Бартев.

Всички изследователи признават арменската азбука, създадена от Месроб Мащоц, за изключително прецизно творение. Затова говори историческият факт, че арменския алфавит се запазва почти без съществени изменения вече повече от 15 века, до днес. На книжовния арменски език (крапар) са написани много старинни ръкописи – преводи или оригинални творения (молитви, притчи, басни, исторически документи). По целият свят са запазени над 30 000 старинни арменски ръкописа в Йерусалим, Италия, Франция, САЩ и в частни лица, от тях 14 000 се съхраняват в Матенадаран – държавното хранилище на древни ръкописи в град Ереван, столицата на Армения.

ЗНАЧЕНИЕТО НА СЪЗДАВАНЕТО НА АРМЕНСКАТА АЗБУКА

Създаването на арменската писменост постави здрава основа за затвърждаване на постиженията на арменския език, който преживя многовековния път на развитие на устната реч и очерта насоките за неговото по-нататъшно развитие. Неоценими и многобройни са близките и далечните политически и културни последици и резултати от това събитие. Веднага възниква и в течение на няколко десетилетия достига необичаен разцвет арменската литература със своите два клона: преводна, която наред с богословските произведения направи достойно многобройни първокласни произведения на световната и на първо място на древногръцката култура в областта на науката, философията, художествената литература и оригиналната литература, която въз основа на самите източници роди цяла поредица от великолепни историографски трудове с подчертана литературна стойност на автори от V век, като Корюн,¹

¹ Корюн – вартабед, ученик на Месроб Мащоц и автор на историографичния труд „Житие на Мащоц“, написано 40 години след смъртта на създателя на арменската писменост. Той описва живота на своя учител, историята на сътворяването на арменската писменост, откриването на арменските училища, разпространяването на книжнината, зараждането на арменската литература. Това е първият известен на българите оригинален историографичен труд, написан

Агатангехос,² Павстос Пюзант,³ и накрая патриарха Ехише⁴

на арменски език.

² Агатангехос – писател-историк, автор на труда „История на Армения“, съдържащ важни сведения за социалната структура на арменското общество през IV в., за приемането на християнството като държавна религия в Армения, за дейността на Крикор Лусаворич (Григорий Просветител), за борбата против езическата религия. Произведението обхваща в хронологически ред годините на управление на цар Дърдат III (287-330). Този труд е преведен на много европейски езици, понеже е ценен източник за възникването и утвърждаването на християнството като официална религия.

³ Павстос Пюзант – неговият труд „История на Армения“ обхваща периода от разпространението на християнството в Армения в началото на IV в. до първото разделение на страната между Рим и персия през 387 г. съдържа много сведения за древната история на Армения. Авторът с патриотично чувство описва с най-големи подробности отбранителните войни на арменския народ през IV в. срещу сасанидските нашественици. Той използва за източници народни предания и легенди и в трудът са описани интересни сведения за редица страни от Близкия Изток.

⁴ Ехише – написва редица трудове, сред които най-важно е съчинението му „За Вартан и за арменската война“, което обхваща 35-годишен период от историята на Армения, считано от падането на династията (царството) на Аршакуни (Аршакидите, 428-429) до 464-465 г. Основната тема е посветена на Аварайрската битка през 451 г., водена от пълководеца Вартан Мамигонян, и съответно предхождащите и последващите събития. Авторът в качеството си на непосредствен участник в тази битка и пряк свидетел предава достоверни сведения за събитията, които следват период от 20 години след падането на Аршакидското царство, за опитите на сасанидския цар Азкерт II да принуди арменския народ да се отрече от християнската си вяра и да приеме зороастризма, за народните въстания в Армения, Грузия и Ахванк, за военнопатриотичната дейност на арменските нахарари, за въстанието през 450-451 г. и за последвалите го събития. Ехише описва развълнувано героизма и самоотвержеността на борците за свобода на родината. Благодарение на неговият талант историята на Аварайрската битка на Вартан Мамигонян получи широка популярност.

Михран Месробян (2015).

- По-значимите сгради на арх. Михран Месробян – проектирани и изградени в САЩ (2015).

- Известните архитекти от арменски произход по време на Османската епоха, чиито творби са представени на изложба на шедеврите в архитектурата в Турския музей на Архитектурата в Истанбул на 16 март 2014 година (2015).

- Творческа дейност, посветена на Архимандрит Гомидас по повод 100-годишнината от отбелязването му на Геноцида и 80-годишнината от кончината му (2015).

- Проф. арх. Габриел Тер-Микаелян – известен арменски архитект, творил в Баку и Тбилиси и заслужил художник на Грузинска ССР (2016).

- Академик архитект Александър Таманян (2016).

- House Hotel Bosphorus – луксозен хотел, живописно разположен край бреговете на прочутия пролив

ИНТЕРПРЕТАЦИОННИ ПРОБЛЕМИ: ПРАКТИЧЕСКИ ПОГЛЕД

Жаклин Бодурова

ДЕНЯТ НА СВЕТИ ПРЕВОДАЧИ НА СВЕЩЕНОТО ПИСАНИЕ И АРМЕНСКИ УЧИТЕЛИ

Хазар Парбеци⁵ и накрая патриарх на арменската историография Мовсес Хоренаци.⁶

⁵ Хазар Парбеци – роден в село Парби, област Аракацот през 440 г. Завършва висше образование във Византия (Константинопол) и добре запознат с древногръцката култура. По поръчение на марзбан Вахан Мамигонян той написва съчинението „История на Армения“ през периода 450-459 г. То обхваща събитията в Армения през 387-485 г. Основна тема на това произведение са народоосвободителните войни през 450-451 г. и 481-484 г. и свързаните с тях събития – избухналите въстания в Армения и в съседните на нея страни – Грузия и Ахванк. Този труд изяснява и допълва събитията, описани в книгата „За Вартан и за арменската война“ с автор Ехише, който се явява единственият достоверен и всеобхватен източник освободителната война през 481-484 г. Езикът на Хазар Парбеци е ясен и образен, и редовете, посветени на народните герои са описани в патриотичен дух и за родната природа в Айрартската област са обрисувани много картинно. „Писмото“ („Послание“) на Хазар Парбеци до Вахан Мамигонян представлява голяма ценност по своето съдържание и риторическо изкуство.

⁶ Мовсес Хоренаци – най-известният представител на древната и средновековната арменска историография. Той е ученик на Месроб Мащоц и Сахак Бартев. Получава висше образование в град Александрия (Египет). Написва редица трудове, сред които се откроява „История на Армения“, написана през 480-481 г. по поръчение на княз Сахак Багратуни. Това произведение се състои от три книги и обхваща историята на арменския народ от най-древни времена – зачеването на Хайк Нахабет до средата на V в. За написването на този труд Мовсес Хоренаци използва десетки първоизворни източници на арменски и на други езици, народни предания, митове, езиковедски и археологически материали, каменни надписи, етнографски сведения. В качеството си на учен-историк

създават се и много образци на богословско-философската и научна литература, принадлежаща на перото на Месроб Мащоц, Езник Кохбацци, Давид Кераган и други. В тях намират отражение достиженията на древноарменската литература до Месроб Мащоц и създаденото до християнския народ.

Така са измислени нашите букви през 120 г. от рождението на сурп Крикор Лусаворич (св. Григорий Просветител), основател на арменската християнска църква, първият патриарх, покръстил Армения през 301 г. при цар Дърдат III (298 – 330), както и според Кюрон в „Житие на Мащоц“ арменската азбука

той счита хронологията за основа на историографията, подхожда прецизно към първоизточниците и анализира всяко сведение и факт, отбелязва тяхната ценност или недостоверност. „История на Армения“ съдържа ценни данни за Грузия, Албания, Персия, Сирия, Египет, Гърция, Византия, Индия и Китай. В продължение на векове този труд служи за учебник по история на арменския народ в училищата в Армения и в диаспората. Преведена е на много езици и оказва голямо влияние на бъдещото развитие на арменската историография. Мовсес Хоренаци е един от най-крупните историографи и мислители на своето време и заслужено получава титлите „кертохахайр“ (в превод: „писател-патриарх“) и „бадмахайр“ („историк-патриарх“). Неоспоримите му качества са владееенето на гръцки, сирийски и персийски езици, превъзходното познаване на трудовете на античните автори, строгата логика, съдържателен, лаконичен и образен език, умението да вниква в историята и да анализира в историко-сравнителен план, пламенният му патриотизъм, обективността в предаването на историческите събития.

е създадена през 405 г. Месроб Мащоц и Сахак Бартев избират 60 особено надарени и любознателни ученици, обладаващи глас и дълбоко дишане, и ги изпращат в чужди краища по света – Александрия, Византия, Атина, да изучават езици, философия, риторика и да правят преводи. Сред тях са Мовсес Хоренаци и брат му Мамбре, Давид Анхат (Давид Непобедимий)⁷ и Ехише, Йосеф, Езник Кохбацци,⁸ Ардзан Арцруни, Аган Арцруни, Муше и много други, понеже по онова време у всички народи се проявява привличане към учението и в света процъфтяват науките.

Арменската писменост на Месроб Мащоц и арменската

⁷ Давид Анхат – най-видният представител на арменската средновековна философска мисъл през V-VI в., когато живее. Известен е с прякора „Прославен философ“. Анализира и разтълкува редица трудове на Аристотел. По отношение на светогледа си е последовател на Платон и на Аристотел, чиито философски възгледи анализира от позицията на неоплатонизма. Давид Анхат е известен и сред гръцките и римските философски среди. Съчинението му „Определение на философията“ е едно от най-значителните произведения на арменската средновековна философска мисъл. Ценно е разглеждането на гносеологическите въпроси (теория на познанието, дял от философията, който изучава изворите, възможностите и средствата на научното познание). Според Давид Анхат приемането и възможностите за опознаване на външния свят се свеждат до човешкия разум.

⁸ Езник Кохбацци – един от най-известните философи през V-VI в. и ученик на Месроб Мащоц, завършва висше образование във Византия (Константинопол). Владее асирийски и гръцки езици. Той започва своята научно-литературна дейност с преводи и през 440 г. написва философския труд, озаглавен „Опровержение на ересите“. Появата му е обусловена от политическата обстановка в Армения през първата половина на V в. В този труд авторът опровергава по философски начин религията зороастризм и основите на езичеството, която Сасанидска Персия използва насилствено да въведе като официална във вид на мощно средство за осъществяване на асимилаторската си политика в опит да заплашва самостоятелното и независимо съществуване на арменския народ. Обосновава истинността на християнството – идеологическото оръжие на арменския народ за борбата му срещу персийското иго и запазването на националната си самостоятелност.

Босфорра, някогашно имение, собственост и творение на арменският архитект Симон Баян (2016).

- Поклонническо пътуване до Арменската светиня на Мъхитаристката конгрегация на остров Сен Лазар (2016).
- Френският колеж в България – дело на Френската конгрегация на Асомпсионистите, успешно подслонил питомци от различни вери и националности (2017, в съавторство с доц. Масис Хаджолян, доктор по право).
- Проф. д-р Агоп Матеос Чакъров – основател на стомашно-хирургическата школа в България (2017).
- 9 октомври – Денят на Свети Преводачи на светото писание и арменски учители (2021).

Доклади, публикувани в сборник на научната конференция „Културното наследство на Варна и Черноморския регион“ Съюза на учените – Варна

- Арменска следа в

ИНТЕРПРЕТАЦИОННИ ПРОБЛЕМИ: ПРАКТИЧЕСКИ ПОГЛЕД

Жаклин Бодурова

ДЕНЯТ НА СВЕТИ ПРЕВОДАЧИ НА СВЕЩЕНОТО ПИСАНИЕ И АРМЕНСКИ УЧИТЕЛИ

литература оплождат всички клонове на арменската култура, която започва да преживява разцвета си и тя се явява едно от могъщите средства, с чиято помощ арменският народ в течение на много векове съумя да запази своята самостоятелност и самобитност.

ОТКРИВАНЕ НА АРМЕНСКИ УЧИЛИЩА

В Армения съществуват училища до IV в., в които децата изучават гръцки и сирийски език. Второто дело на големият просветител Месроб Мащоц, след създаването на арменската писменост, е откриването на многобройни арменски училища към църквите и манастирите и под тяхната протекция през V в., където обучението е на арменски език. Той основа в Източна и в Западна Армения. Техните възпитаници се изявяват като забележителни личности в освободителното движение на арменския народ, видни историци, учители, преводачи.

Във Вахаршабат се открива училище за подготовка на учители. То е по-висш тип и се нарича „вартабедаран“ (в превод: „университет“). Тогаващите възпитаници, завършват това учебно заведение и получават титлата „вартабед“, която означава „учен човек“. Те се занимават с учителска и апостолска дейност, като разнасят арменската писменост по всички краища на Армения. Сред вортабедите са Месроб Мащоц, Сахак

Бартев и светила на арменската култура и техни ученици. Това означава, че най-образованите и най-светлите ръководители на арменската духовност разбират огромното значение на учителските кадри по арменски език, литература, история, география.

През 5. – 6. в. се основават вортабедарани, сред които най-известни са в Айрарат и Сюник.

След подготовката на учителските кадри по арменски език става възможно да се открият много училища на територията на Армения, за което спомага и арменският царски двор, княжеските администрации по регионите и особено много в тази роля се изявяват княгините. Съчетаването на историческата необходимост от изграждането на арменското самосъзнание чрез изучаване на арменски език, и на всенародния подем от усвояването на арменския писмен език се поставя началото на образователното и културното развитие на Армения. Тази дейност изцяло се подпомага от държавни и общински институции. Подемът продължава през периода от 5. до 7. в. Остава известен в арменската история като Златен век на арменската култура.

По това време в арменските училища се изучават на арменски език седемте свободни изкуства – аритметика, астрономия, граматика, реторика, философия, геометрия и музика, характерни за останалия цивилизован свят. Започва широкомащабна преводаческа дейност с цел да се подхранва образованието с необходимата литература.

Придобиват известност училищата в Ширак – прочут с школите по математика и космография, Сюник, Аракацот, Йерасхад. Цялото образование в Армения се основава на писмения арменски език през V в. Възниква и нов момент в образователния процес – приспособяването на арменската култура към християнската идеология. С това започва процесът на дистанциране на арменската култура и образование от византийската и насочването им към източната култура и съчетание с националните арменски традиции. Въз основа на това започва създаването на оригинални съчинения в различни области на науката и духовността в Армения, и предоставянето на различна учебна литература.

В Армения се откриват нови светски училища, които се наричат „варжарани“, през 8. – 13. в. В тях се обучават ученици от първи до осми клас, които полагат общ изпит при завършването си. Главни учебни центрове на Армения се оформят в Ани, Карс, Санаин, Ахпат, Татев, Аргина, Лори, Нор Гетик, Нарекаван. През този период възникват специализирани училища по медицина, в които се изучава анатомия, патология, физиология, фармакология. Прочутият учен Ованес Саргавак, който преподава в училището в Ахпат, по-късно основава в град Ани висше училище по философски и математически науки.

Образованието в Армения винаги е на почит, обаче не допуска обучение на момичета до 12. в. Поради това те са неграмотни и през следващото столетие само 2 % от тях са образовани. В същото време момчетата се учат в много прочути училища в град Александрия, Атина, Кесария, Ефес, Бейрут, във висшата Константинополска школа, възстановена през 1042 г., също и в Магнаурската школа, създадена с Указ на император Константин IX Мономах, чиито първи ректор е Левон Тесалийски и известно е, че същата остава под ръководството на арменци дълго време.

Съществено значение за развитието на образованието в Армения имат училищата, създадени под влияние на

архитектурното творчество на Варна в края на XIX-ти век. Създа и творческа дейност на арх. Торос Харутюн Тороманян и арх. Левон Хованес Гюрехан (2014).

• Общото и индивидуалното в съдбата на старите Варненски арменци по книгата „Портрети“ с автор Жаклин Бодурова (2015).

• Женското Благотворително Дружество „Майка“ – с принос към културата на Следосвобожденска Варна (2016).

• Паметници на арменското присъствие в град Варна (2018, в съавторство с доц. Масис Хаджолян, доктор по право).

• Начални стъпки на симфоничната музика в град Варна (2019, в съавторство с доц. Масис Хаджолян, доктор по право).

• Арменското Народно читалище „Папкен Сюни“ – Варна от създаването му до днес (2021, в съавторство с доц. Масис Хаджолян, доктор по право).

ИНТЕРПРЕТАЦИОННИ ПРОБЛЕМИ: ПРАКТИЧЕСКИ ПОГЛЕД

Жаклин Бодурова

ДЕНЯТ НА СВЕТИ ПРЕВОДАЧИ НА СВЕЩЕНОТО ПИСАНИЕ И АРМЕНСКИ УЧИТЕЛИ

елинистичната култура, понеже в тях се изучават светски знания. Големият подеи настъпва, когато се създава арменската писменост и се откриват училища за подготовка на учители, преподаващи на роден език. Тогава учениците изучават не само арменски език, но и граматика, математика, история и география на Армения, реторика, християнска религия, аритметика на Питагор, астрономията на Птолемей, медицината на Хипократ, философията и логиката на Аристотел.

Видният арменист Валерий Брюсов поставя образованието в Армения на по-високо ниво в сравнение с това в европейските страни през 10. – 11. в. и отбелязва, че е през епохата на Баградите. Този факт той отдава на отличните знания на арменските учени.

През 15. – 16. в. образованието в Армения е в кризисен период. Училищата към манастирите се затварят. Техен отзвук е откриването на арменски училища в чужбина, сред които най-известно и реномирано е на Мъхитаристката конгрегация, открито във Венеция през 1717 г., което функционира до първото десетилетие на 21. в.

Образованието започва да се съживява през 19. в. въз основа на два фактора:

- Потребностите на икономическото и политическото управление на Източна Армения в границите на Царска Русия, която става притегателен център за арменците извън нейните предели.

- Проникването на прогресивни и демократични идеи в Източна Армения, които подготвят условията за възстановяването на арменската държавност. Основават се арменски училища в Италия, Русия, Грузия, Индия, Египет. Сред тях най-известни са Лазаревата академия в Москва през 1815 г. и висшето училище „Нерсисян“ в Тбилиси през 1824 г.

В някои забележителни манастири се откриват по-висши школи, наречени „вартабетакан“ (в превод: „архимандритски“). В тях се преподават философия, реторика, поетическо изкуство, математика и граматика паралелно с родния език, чужди езици и богословие. Арменските младежи рядко отиват да учат в културните центрове на Близкия Изток и Византия. Те завършват висшите училища на Сюник, Аршакуник и други, те получават санове на „вартабед“ (в превод: „архимандрит“, „учен-монах“), „кертох“ (в превод: „поет и граматик“), „философ“ и посвещават живота си на развитието на родната култура.

Началните училища през 10. – 14. век предимно се основават към църкви и манастири. Паралелно с тях в градовете и в някои селища са открити и вид светски училища, наричани „варжарани“, които намират широко разпространение в Арменското царство на Киликия. Те представляват големи културни центрове от висш тип, които се наричат „вартабедарани“ или „хамалсарани“ (в превод: „университети“). Преподават се

математика, астрономия, геометрия, история, география, граматика, музика, философия, реторика, баснописание, рисуване, калиграфия заедно с богословските предмети.

Завоюват особено голяма слава от арменските висши училища университетите в Санахин и Хахбат през 10. – 11. в., в Ани през 11. – 13. в., в Сис през 12. – 13. в., в Гладзор през 13. – 14. в. и в Датев през 14. – 15. в. Тамошните преподаватели са Крикор Магистрос, Ованес Саркавак, Ванакан Вартабед, ученият Гозерн, Есаи Нъчеци, Ованес Воротнеци, Крикор Датеваци и други видни представители на арменската средновековна наука, литература и изкуство.

Възпитаниците на тези училища владеят няколко езика и имат разностранно образование. Много от тях стават известни деятели на културата – учени, педагози, писатели, художници, летописци, миниатюристи, музиканти, поети.

Науката се развива основно в областите на философията, правото, историографията и естествените науки.

ПРЕВОДНА ЛИТЕРАТУРА

В същото време в град Самосад, докато окончателно завършва арменската азбука, той се заема заедно с двама свои ученици Ховнан Екехецац и Ховсеп Паханци да преведат Библията, което е първата апробация на арменската азбука. От друга страна, преводът на Библията е необходим за богослужението в църквите. Започват да превеждат първо Соломоновите притчи, където в самото начало се говори за необходимостта от познаване на мъдростта. Те превеждат самостоятелно един от друг и паралелно Библията през 406 г., която се счита за Царива на преводите. Оказва се, че всеки превод е идентичен. Поради това първото изречение, което Месроб Мащоц написва с арменската азбука, гласи: „Да се познае мъдростта и поуката, да се разберат изреченията на разума!“

• Чарът на Летния театър в град Варна (2022, в съавторство с доц. Масис Хаджолян, доктор по право).

Доклади, публикувани в сборник на научната конференция „Хармония в различията“ – София

• Общото и различното в религиозните традиции между арменци и българи (2015).

• Общественият живот на арменската общност в град Варна – идентичност, хармония и проблеми (2016).

• Реализацията на арменците в сферата на търговията, занаятите и промишлеността на град Варна и тяхното отъждествяване в българското общество (2017).

• Храмовите празници на Арменската Апостолическа Православна Света Църква и на Българската Православна Църква (2021).

• Приносът на арменците от

ИНТЕРПРЕТАЦИОННИ ПРОБЛЕМИ: ПРАКТИЧЕСКИ ПОГЛЕД

Жаклин Бодурова

ДЕНЯТ НА СВЕТИ ПРЕВОДАЧИ НА СВЕЩЕНОТО ПИСАНИЕ И АРМЕНСКИ УЧИТЕЛИ

Забележителен момент е и превода на „Хроника“ на Евсебий Кесарийски, чиито гръцки текст не е запазен и съществува само арменския превод.

Месроб Мащоц заедно с неговите ученици Език Кохбаци, Ховсеп Бахнаци, Корюн и други, които получават образованието си в известните елинистически центрове и са известни в арменската история с наименованието „старши преводачи“, разгръщат широка преводаческа дейност до създаването на собствена литература на арменски език, което изисква доста продължително време. Първо превеждат Библията от асирийски и древногръцки езици, богословските трудове на Йоан Златоуст, Василий Кесарийски, както и други духовни проповеди и произведения.

От гледна точка на преводаческото изкуство особено значение е превода на Библията, където древноарменския език (грабар) се отшливова и обогати с нови термини и понятия. Този първи превод се счита за един от най-съвършените паметници в арменската класическа преводна литература.

Преводната литература предоставя възможност на арменския народ да се запознае с античните автори и с голямото наследство, което те оставят в областта на историографията, литературата, естествените науки. Същевременно преводачите и авторите от V век поставят основите на арменската литература и култура. Историографията и философията достигат разцвета си още през втората половина на същото столетие.

Забележителни историци-писатели са Мовсес Хоренаци, Корюн, Агатангехос, Павлостос Пюзант, Ехише, Хазар Парбеци. Доста от тях дават ценни сведения за историята на българския народ и на българските земи през средновековната епоха – възникване и развитие, в своите трудове. Най-известните арменски философи по това време са Езник Кохбаци, Давид Анхат, Ховхан Майраванеци, Степанос Сюнеци⁹ и други.

По-късно, с цел да преведат с точност Библията, група лица отиват в Болис (днес Истанбул), за да научат перфектно гръцки език и да затвърдят знанията си по богословие и философия. Това е втория превод, с който се постига високо качество, адекватност и изразителност на превода. Езикът на арменския превод на Библията изумява с лексикално, стилистично богатство, с художествена образност.

Преводът на Библията на арменски език спомага за заздравяването на християнството – пълноценното му разбиране и възприемане, запазва се националната независимост и самостоятелност на арменския народ и арменската църква получава самостоятелен национален църковен живот.

⁹ Степанос Сюнеци – един от най-известните представители на философската мисъл през VII-VIII в. В неговият труд „Полезен анализ на определенията на Давид и Порфирий“ той разглежда и разсъждава върху трактата „Определение на философията“ на Давид Анхат и „Встъпление“ на Порфирий.

След Библията се превеждат богословските книги на св. Ефрем Сирий, св. Василий Кесарийски, св. Йоан Златоуст през V в. По-късно са преведени редица книги по литература, басните на Езоп, сборници по математика, сред които на първо място геометрията на Евклид. Това допринася за създаването на високоразвита математическа мисъл в Армения. Въз основа на това се изграждат великолепни храмове, крепости, градове, мостове. Преведени са жития за светци на асирийски, гръцки и латински езици, църковни книги за богослужението, учебници по география, литература, биология, космография, творби на антични елинистически философи – трудовете на Аристотел, Платон, Питагор, Порфирий, Зенон, Дионисий Тракийски. Съставени са сборници по аритметика, астрономия, геометрия, граматика, география, реторика.

Преводаческата дейност дава възможност на арменския народ да се запознае с античните автори и с голямото наследство, което те са оставили в областта на историографията, литературата, естествените науки. Същевременно преводачите и авторите от 5. в. поставят основите на арменската литература и култура.

Преводите на някогашните арменски преводачи, благодарение на добросъвестния им труд, служи за еталон при сравняване на оригиналните текстове с по-късните им преписи и редакция, и същите се отличават не само с точност, но и с гъвкав и изразителен език. Откриват се арменски училища, развива се преводаческата дейност и самостоятелната литература.

КНИГОПЕЧАТАНЕ

Откритието на Йоан Гутенберг през 40 години на XV в. в областта на печатното дело даде първите си плодове и в арменската действителност още в началото на XVI в. Дълго време арменските печатни книги не се издават и появяват в Армения, където липсват необходимите условия за издателска

град Варна в изграждането на нова България (2018, в съавторство с доц. Масис Хаджолан, доктор по право).
• Смесеното семейство – културологичен фактор в арменската и българската идентичност (2019, в съавторство с доц. Масис Хаджолан, доктор по право).
• Изселването на българските граждани от арменски произход в САЩ през 60-те години на XX век (2021, в съавторство с доц. Масис Хаджолан, доктор по право).
• Културната палитра на етносите от Варна в края на XIX век (2022).

Доклади, публикувани в сборник на академично дружество „Български форум за междурелигиозен диалог и сътрудничество“ – София

• Религиозните традиции и светоглед на арменците по пътя на интегрирането им в Българска среда (2019).
• Възпитанието и ролята на християнската религия в средите на арменската

ИНТЕРПРЕТАЦИОННИ ПРОБЛЕМИ: ПРАКТИЧЕСКИ ПОГЛЕД

Жаклин Бодурова

ДЕНЯТ НА СВЕТИ ПРЕВОДАЧИ НА СВЕЩЕНОТО ПИСАНИЕ И АРМЕНСКИ УЧИТЕЛИ

дейност, а се издават в чуждестранните арменски колонии и главно в онези от тях, които са свързани с арменските търговци.

Той избира Венеция, понеже първите контакти между арменските търговци и венецианците водят началото си от VI в. През XII в. арменската общност се установява във Венеция. В сърцето на арменския район San Zulian, на Calle dei Armeni, съвсем наблизо до Базиликата „Сан Марко“, Себастиано Зиани, в качеството си на благородник дожда Венеция през 1172 – 1178 г., изгражда Арменски дом на Rio terrà delle Colonne, представляващ вид къща с мебелирани стаи за даване под наем на арменците, които прекарват известно време в града, нямат пари или са болни. Днес сградата не е обитавана. На партера в същата сграда през 1496 г. се обособява Арменската католическа църква „Сурп Хач“ (в превод „Свети Кръст“) с олтар и камбанария, посветена на Кръста на Христос, за който все още е запазена някаква реликва. Арменската общност заема завидно място там през XVI в., утвърждавайки се като една от най-заможните чужди общности на Републиката със свои консулство и представителства.

Във Венеция по онова време има почти 200 печатници, които издават книги на различни езици. Този факт не остава незабелязан от арменските търговци. Следователно Венеция е удобна за поставяне на началото на арменското книгопечатане.

Първата арменска книга на Агоп Мехапарт се появява на бял свят в арменска

книгопечатница във Венеция през 1512 г. Наречена е „Урпатакирк“ (в превод „Петъчна книга“) и съдържа материали за средновековната арменска медицина. През следващата 1513 г. се издават още четири книги: „Тахаран“ (в превод „Песенник“), „Ахтарк“ (в превод „Хороскоп“), „Барзадумар“ (в превод „Календар“) и „Бадаракаматуйц“ (в превод „Псалтир“). За първия деец на арменското книгопечатане разполагаме с ограничени сведения. Известно е единствено, че се казва Агоп Мехапарт. Но е неизвестна неговата биография, как попада в Италия, притежава ли собствена книгопечатница или печата посочените книги в чужда печатница.

Делото на Агоп Мехапарт продължава Абгар Тохатеци. Той отпечата във Венеция „Календар“ и „Псалтир“ през 1865 г. Скоро след това Абгар Тохатеци се премества да живее в Константинопол, където продължава своята издателска дейност.

Един от пионерите на арменското книгопечатане в Италия е Хованес Ангюраци, който е виден представител на арменската литература, великолепно владее италиански език и е известен преводач. През периода 1642 – 1643 г. той издава две книги във Венеция.

През 17. в. важен център на арменското книгопечатане става град Амстердам. По поръчение на католикос Агоп Джухаеци през 1660 г. Матеос Дзареци основава там печатница и започва да печата арменски книги. В тази благородна дейност му

съдейства местният майстор гравьор Христофор Ван Дирк, който отлива за арменската печатница няколко вида шрифтове. Арменски търговци оказват материална помощ на печатницата. След смъртта на Матеос Дзареци през 1662 г. за продължаване на неговото дело е изпратен от Ечмиадзин Воскан Ереванци. По негова инициатива са издадени „История“ на Аракел Даврижеци, „Светопоказател“ на Анания Ширакаци¹⁰ и шестнадесет други трудове. След няколко години Воскан Ереванци е сменен от Товмас Нуридджанян от Вананд и неговите земляци Матеос, Микаел и Хугас. Те издават на арменски език „Всеобща география“ – първенеца на арменското картознание, отпечатана през 1695 г. Впоследствие и „История на Армения“ на Мовсес Хоренаци и други оригинални и преводни трудове. Нуридджанян и неговите съратници от Вананд издават общо 14 книги, но при тежките условия на труд не могат да покрият своите разходи, потъват в дългове и са принудени да затворят печатницата.

С издателска дейност се занимават и арменците от Нор

¹⁰ Анания Ширакаци – забележителен учен в областта на естествените науки. Той се ражда в началото на 7. в. в областта Ширак. Там получава началното си образование. В продължение на седем години изучава математика и други науки при гръцкия учен Тукикос в Трапезунд (днес Трабзон, град в Турция, разположен край Черно Море). Той се посвещава на математиката, космогонията, географията, натурфилософията и с хронографията (наука за изготвяне на календари). Първият учен-енциклопедист, изключителен принос има в развитието на историята на арменската математика. Разсъжденията на Анания Ширакаци относно космогонията са сходни с възгледите на Аристотел и Птоломей. Според него Земята представлява голяма кълбовидна маса, която се намира в центъра на Вселената и е неподвижна, а небето заедно с небесните тела се върти около нея. Научни са обясненията му за Лунните и Слънчевите затъмнения, считайки че те са следствие на факта, че Слънцето, Луната и Земята се оказват на една линия понякога. Анания Ширакаци е и забележителен географ и издава важен географски труд за VII в., наименуван „Ашхарацуиц“ (в превод: „Светопоказател“), в който описва известния свят за онова време – Европа, Азия и Либия. Предоставя много ценни сведения за Малка Армения, Голяма Армения, Грузия, Ахванк, Персия. Въз основа на тази информация може да се състави географска карта на тези държави съгласно положението им през 6.-7. в.

общност в условията на пандемичен свят (2020).

• Ролята на Арменската Апостолическа Православна Света Църква в условия на криза (2022, в съавторство с доц. Масис Хаджолан, доктор по право).
• Ислямизираните арменки по време на Османската империя (2023).

E-mail
jaklin_bodurova@abv.bg

Джуха (днес Джулфа), където през 1637 – 1638 г. е основана печатница. През 1641 г. тук издават книгата „Житие на светите отци“, в която за първи път в арменското книгопечатане намират приложение цветни орнаментирани букви (цахкагрер).

През 17. – 18. в. арменски печатници се основават в Лвов, Ливорно и Мадрас. В Константинопол и Венеция наред със съществуващите възникват нови арменски печатници. Особено оживена дейност развива основаната на остров Сен Лазар край Венеция арменска печатница на католическата духовна конгрегация на Мъхитар Себастаци. Мъхитаристите издават многобройни книги, както с религиозно-схоластично, така и с филолого-арменоведско съдържание. Едновременно с това те издават на арменски език преводи от старогръцката и римската литература и главно на антични автори.

В края на 18. в. арменски печатници се откриват и в Петербург, Русия. Впоследствие в Нор Нахичеван и Астрахан. Собственикът на Петербургската печатница Крикор Халдарян издава редица ценни книги през 80-те години на същия век, в това число „За Вартан и арменската война“ на Ехише и руско-арменски речник.

На територията на Армения за първи път се създават печатници през 1771 г. в Ечмиадзин по инициатива на католикос Симеон Ереванци. Там са отпечатани много книги, за които е докарвана специална хартия чак от Константинопол и от други места. По-късно са поканени майстори-производители на

хартия от Франция и през 1776 г. организират и въвеждат в експлоатация първата фабрика за производство на печатарска хартия.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Всички изследователи признават създадената от Месроб Мащоц арменска азбука за изключително прецизно творение. Затова говори историческият факт, че изработеният арменски алфавит се е запазил почти без съществени изменения вече повече от 15 века.

На книжовния (крапар) арменския език са написани много старинни ръкописи – преводи или оригинални творения – молитви, притчи, басни, исторически документи. Известно е, че по целия свят се намират или са запазени 30 000 старинни арменски ръкописа. От тях 14 000 са запазени в Матенадаран в град Ереван – държавното хранилище на древни ръкописи в Армения.

ИЗТОЧНИЦИ

Саркисян, Саркис – Армения. Духовен и научен живот през вековете. С., 2001, с. 71-77

Колектив под научната редакция на акад. Нерсисян, М. Г. – История на арменския народ от древността до 1920 г. С., 1998, с. 96-98, с. 115-121, с. 155-156, с. 181-182

Папазян-Таниелян С., Мицева Е. – Арменците разказват за себе си..., С., 2007 г., с. 255.

Милослав Бонов

ПРОИЗХОД И РАЗВИТИЕ НА ВЕЧЕРНЯТА СЛУЖБА ВЪВ ВИЗАНТИЙСКИЯ БОГОСЛУЖЕБЕН РИТУАЛ

Abstract: *In the short discourse, passing through several millennia in search of God, some of the features of one of the oldest services, giving the beginning of the around-the clock liturgical circle, are listed. In the historical context, the liturgical connection and continuity of a ritual that passed from Judaism to the Christian cult of God was sought. Basic elements that give the ethos of the evening service are indicated: psalms, parimias and of course the original litanies, which proves both the unity and the inspirer of the Old and New Testaments – the Holy Spirit, who spoke the written word to chosen men of different times – the prophets.*

Key words: *Old Testament, New Testament, evening service, litanies, psalms, agapes, eucharist.*

Вечернята, като част от денонощния богослужебен кръг, не прави изключение със своя юдейски произход. Във вехтозаветната традиция тя е основна практика на религиозното събрание: „И кога Аарон пали кадилницата вечер, да кади с него; това е постоянно кадене пред Господа в родовете ви“ (Изм. 30:8); „Вечер и сутрин и на пладне ще моля и ще викам, и Той ще чуе гласа ми“ (Пс. 54:18). Следният стих също потвърждава непрекъснатото обществено богослужение: „Седем пъти на ден Те прославям за съдбите на Твоята правда“ (Пс. 118:164). От приведените стихове можем да допуснем, че на вечерните и нощни служби е отделено повече време, в сравнение с дневните, тъй като вечернята е начало

Данни за автора

Милослав Бонов е редовен докторант в катедра Практическо богословие, спец. Литургика в Богословски факултет на СУ „Св. Климент Охридски“.

Област на научни интереси

Изследва застъпничеството на светиите в молитвените последования на литургията от Византийския ритуал.

Други интереси

Християнска философия, история, иконопис, съвременно изобразително изкуство.

E-mail

mibo.art1@abv.bg

на двадесет и четири часовия богослужебен кръг по примера на последователността при сътворението на света: „Биде вечер, биде утро – ден един“ (Бит. 1:5). Според реда на сътворението вечерта става ново начало, повод за поредната благодарност към Господа. Специалното отношение на евреите към вечерната служба всъщност е част от изпълнението на Божиите наредби дадени на Моисей след излизането от Египет.

Първите християни повярвали на пророчествата и приели в лицето на Христос „Примирителя“ (Бит. 49:10) произлезли от дванадесетте Израилеви колена първоначално извършват своите служби в Йерусалимския храм и синагогите, нещо напълно разбираемо: „И всеки ден еднородно престояваха в храма...“ (Деян. 2:46); „в Икония те влязоха заедно в Иудейската синагога и говореха тъй, че голямо множество юдеи и елини повярваха“ (Деян. 14:1). По този начин традицията във вечерното богослужение (и не само) се запазва, като през първите векове на новата вяра към него са добавени вечерите на любовта (гр. αγάπη), завършващи с евхаристии.¹ Тази тенденция също възприета от юдаизма,² била прекратена своевременно

поради отдалечаването от култовия характер на събиранията и неизбежното опорочаване на евхаристията.³ Стига се до промяна на времето; вместо най-често в събота вечер, евхаристийните събрания били преместени сутринта.⁴ Възприемането на вечерната

традиция. Пак казвам: цялата редица детайли от разказите както на синоптиците, така обаче и на св. Йоан ни свидетелстват, че този чин несъмнено е чинът на старозаветната (или иудейска) Пасха. Това пък означава, че всичко извършено и казано от Христос на тази вечеря – в който ден тя се е състояла – следва да се прочете и като установяването на един нов празник или поне като решително изменение на смисъла на стария, пред настъпващия велик каіρός (време, б. моя) на Христовото Жертвоприношение“. И ако Янакиев в своята студия изяснява въпроса за характера на тайната вечеря, на втори план той уточнява, че има разлика между ритуална и дружеска, приятелска (евр. хабура) вечеря. Всеки от двата варианта има свои застъпници, с което искаме да покажем, че на вечерите на любовта, макар и користолюбиво е гледано като на подготовка за св. Евхаристия.

³ Авксентий, архим. Литургика. Пловдив, 2005, с. 302: „Най-ранни сведения за извършването на вечери на любовта, отделно от евхаристията, се съдържат в „Етиопските църковни постановления“ (IV в.). Св. Иполит Римски споменава за вечерни молитвени събрания в Рим, на които епископът четял псалми, на всеки стих на които присъстващите отговаряли „алилуй“.

⁴ Авксентий, архим. „Време е Господ да действа...“. – В: Духовна култура. година LXXX. книжка 5. Синодално издателство. С., 2000. с. 13. „Прехвърлянето на литургията на сутринта станало причина и за промяна на начина на участващите в нея. Появил с евхаристийният пост под влияние на юдейската традиция, съгласно която нито един благочестив християнин не приемал храна и вода до края на

като образ на Стария завет е по-късно и има символично значение.⁵ С други думи, в този случай синтеза между двете религии не сработва, защото с новото богослужение Приносителят става Приношение, а вечерята, макар и формална е заменена със св. причастие.

В литургичен и догматичен план промените не нарушават денонощния кръговрат, вечерните (с някои изключения) указани в типика които засягат главно богослужението преди и след Великден до Петдесетница). И до днес те са запазили своя характер, който е хвалитен, благодарствен и молитвен, повлиян преди всичко от псалмопението, основния елемент в службата, като със стихове от групата на следните псалми: 140, 141, 129 и 116.⁶ Тогава

утринната молитва. Литургията при прехвърлянето си на сутринта наследила този вид пост, който в рамките на тайнството приел нови измерения. Изразявайки уважението си към тайнството, вярващите пристъпвали към извършването му, без да са приемали храна и вода. Малко по-късно Църквата утвърдила тази традиция, като я облякла в решения на поместни църковни събори, постановяващи „св. тайнство да се извършва от хора неядли...“.

⁵ Авксентий, архим. Литургика. с. 301: „За първи път за такива „вечери на любовта“ споменава св. ап. Павел (1 Кор. 11:20). В 39 глава на съчинението си „Апологет“ Тертулиан (+ 230 г.) подробно ги описал. Някои отклонения от духа и смисъла на вечерните евхаристийни събрания довеждат до прехвърлянето им на сутринта (1 Кор. 11:20-22)“.

⁶ Евтимий Зигабен. Тълкувание на псалтира. Т. 2. Света гора, Атон „св. вмчк Георги Зограф“, 2004. Вж.

започва каденето, а след това, пак от тях пред всяка стихира по броя указан в типика; десет, осем или шест според вида не празника се изпява по един стих.⁷

Към края на 4. в. в „Апостолските постановления“ (380 г.) безпредназначителният Пс. 103 открива пълнотата на вечерната, която се доближава до днешната служба с тази особеност, че тогава е имало ектении за оглашените, верните, просвещаваните, които постепенно отпадат, като се има предвид, че след Теодосий I християнството става единствената официална религия, но отпадат и ектении (изконно присъстващи във всяко богослужение) като тази за обхванати от нечисти духове.⁸ Историческият духовният опит в грижата за страдащите от ментални болести, който генерира Православната църква още от самото си начало е описан в монографията на Ларше.⁹

Дневникът на Етерия описва богослужението по светите земи и конкретно в Йерусалим, където в последованието

тълкуванието на четирите псалми съответно на с. 729, 740, 635 и 473.

⁷ Часослов. Синодално издателство. С., 1948, с. 139.

⁸ Авксентий, архим. Литургика, с. 302.

⁹ Ларше, Жан-Клод. Терапия на менталните болести. Опитът на християнския Изток от първите векове. Юлия Талева – превод. Костадин Нушев – редактор. Фондация „Комунитас“, 2013. Авторът дава множество примери на чудотворни изцеления, като прави и важното уточнение, че те се случват не без волята на страдащия.

¹ Чифлянов, Б. Православна литургика. С., 2008, с. 131.

² Янакиев, К. Христовата жертва, евхаристията и Църквата. Комунитас. С., 2017, с. 34. „Тайната вечеря е била именно пасхална, а не някаква друга; сиреч, че е протекла по определения начин, по определения ритуален ред, установен за този празник от дълбока

на вечернята откриваме основни и днес елементи и като цяло структура, останала със стилистика непроменена и до днес; посочения вече Пс. 140 Пс. 103 е добавен по-късно), следван от неизменните, постоянно съпътстващи от самото начало (времето на Моисей) юдейско богослужение ектении изпълнявани антифонно, респонсивно и по този начин правещи участниците не само слушатели, но и съучастници в службите. Следва още едно славословие на Света Троица – „Тиха светлина...“, както и тогава, така и днес допълнено с входа на вечернята, старозаветни четива, „Безначални Боже...“, казвана от епископа, „Боже на отците...“, благословение и отпуст.¹⁰ За ценния източник от 4. в., съхранил сведения за богослужението през първите векове пише и И. Иванов,¹¹ като посочва и по-ранното свидетелство на св. Иполит Римски (+ 235) в „Апостолско

предание“, описващо и агапите,¹² на които отделихме достатъчно внимание.

Направените литургични промени не повлияват на основния смисъл на вечерното последование да се благодари на Бога за изминалия ден и за „упокоение през нощта от дневните трудове“. Онтологията и развитието на християнското богослужение е изяснено по безспорен начин от А. Шмеман, който го нарича „литургически дуализъм“.¹³ Б. Чифлянов отбелязва, че през 7. в. по свидетелствата на авва Иоан и авва Софроний службата в Синайския манастир вече е съчетала елементите, които присъстват и днес във вечернята; началото – „Слава Отцу“ (днес „Благословено царство“), обичайната първа катизма „Блажен муж“ (днес според схемата в типика основно в манастирите се четат и други катизми), „Господи въззвах“,

„Свете тихий“,¹⁴ „Нине отпускаеши“¹⁵ и четена на отпуста. Още тогава според монашеския устав във вечернята съществуват особености, определени от настъпващия църковен празник, ако има такъв: господски, богородичен, на светия, Светата Четиридесетница, Великден, Петдесетница... От това зависело дали службата е малка, велика, с вход, или без вход.¹⁶ Става ясно че и паримии (три, ако службата е срещу големи празници) вече са с постоянно място в последованията. Както и днес според типика се извършват малка и велика вечерня, като за манастирите при това съчетание втората е след повечерието (за катедралното или светско богослужение редът е опростен). На Рождество Христово, Богоявление, и Великден – Велики четвъртък и Велика събота на вечернята са отслужва литургия, а както и днес на Петдесетница вечернята е след литургията и се четат три

коленопреклонни молитви.¹⁷ По-долу ще се спрем и на други особености на тези празници.

Б. Чифлянов отделя специално внимание на азматическата вечерня,¹⁸ чийто елементи, основно синапти са заимствани в съвременната служба, с което още веднъж се доказва богослужебния континуум, така характерен за православното изповядване на християнския култ. Същият автор насочва нашето внимание и към още един важен аспект от вечернята – нейната дидактическа страна: прокимените и библейските четива. Освен вечерен и велик прокимен, той изброява трите вида: всекидневен, велик и великопостен. Някога цели псалми, сега прокимените представляват само стих от съответния псалом. Билейските четива (паримии) на Господски, Богородични и големи светийски празници са по три, като на апостолските празници се четат откъси от съборните послания. На Рождество

¹² Пак там, с. 253.

¹⁰ Авксентий, архим. Литургика, с. 302.

¹¹ Иванов, И. Дневникът на Етерия. Университетско издателство „св. Климент Охридски“. С., 2019, с. 252. „Вечерното богослужение се свързва с момента на запалването на светилниците (при Etn се нарича лампади или светилници). Благодарствената молитва при запалването на светилниците съществува във всички източни и западни църковни общности и вероятно е заимствана от древната юдейска традиция... От периода IV-V в. са запазени светилници, върху които било написано „Христовата светлина просвещава всички“, което в днешната практика е част от последованието на Преждеосвещената литургия – между четенето на първата и втората паримия“.

¹³ Шмеман, Ал. Литургическо богословие. Фондация „Покров богородичен“. С., 2013, с. 67. „Така историята на християнското богослужение започва не с просто продължение на традиционния култ, макар в него да се включват и нови елементи, а започва с това, което може да се определи като литургически дуализъм. Това е едновременно и участие в стария култ, и наличие още от самото начало на нов култ. И подчертаваме още веднъж, новостта на този култ не е в никакъв нееврейски източник – защото той е еврейски и по дух и по форма, – а е нов в отношението му към стария и традиционен култ. „В храма и по домовете“: именно този литургически дуализъм е първичен и основоположен факт в историята на християнското богослужение, негова първа „норма“.

¹⁴ Чифлянов, Бл. Православна литургика, с. 131: „Св. Василий казва, че монасите имали „вечерни молитви“ и че християните посрещали вечерната светлина, като са благославяли Отца и Сина, и Светия Дух. Това е първото свидетелство, дошло до нас, за съществуване химна на светлината „Свете тихий“. Монахията Етерия говори за вечерните богослужения в Иерусалим, където се палели много светлини, изпявали се антифони, дяконите произнасяли ектении, а свещениците четели молитви. Св. Амвросий Медиолански говори за кадене през време на вечернята“.

¹⁵ Пак там, с. 131.

¹⁶ Пак там.

¹⁷ Пак там, с. 132.

¹⁸ Пак там, с. 143 – 146. „Молитвите и ектениите на азматическата вечерня намирам в съвременната ни компилирана вечерня. Първите шест от светилничните ни молитви на входа са древните молитви на антифоните, от които в днешно време липсва само петата. Молитвите на малките антифони сега са запазени във вечернята на св. Петдесетница. Те са нашите втори коленопреклонни молитви. Молитвата на отпуста е седмата ни светилнична молитва, а главопреклонителната молитва е същата, която използваме днес. Молитвите за оглашените и верните не намирам в съвременния молитвослов на Православната църква“.

Христово, Богоявление и Великден четивата са съответно осем, тринадесет и петнадесет старозаветни откъси. На изброените празници (без Великден) на Велики четвъртък и Велика събота след старозаветните четива се четат апостол и евангелие, защото тогава се отслужват вечерни литургии; на вечернята на Второ възкресение се чете само Евангелие.¹⁹

Литургистите са единодушни, че след 7. в. на християните не остава друго, освен да следват и точно да предават на следващите поколения вечерното богослужение. Пак според тях има три вида вечерни: малка, всекидневна (обикновена) и велика. В ежедневната практика се среща и друго разделение: всекидневна, възкресна (връзката с празника на празниците – Възкресение е че се извършва всяка съботна вечер преди неделната литургия), празнична – на Господски, Богородични и чествания на някои светии, към които култът е особено силен: св. Димитър, св. Георги, св. Иван Рилски, св. Параскева (Петка)... Възкреснопразничната вечерня се служи когато някой от изброените празници съвпадне с неделния ден. В предпасхалния период вечернята се свързва с Преждеосвещената литургия.

Малката вечерня, съкратена версия на всекидневната е извършвана преди всенощни бдения в манастирите и се служи по Йерусалимския богослужебен устав. Великата, преминаваща в утрения се

извършва в празнични и неделни дни, по време на всенощно бдение. Обикновената е през останалото време, като изключение правят следните случаи: в сряда и петък през Великия пост и понеделник, вторник и сряда на Страстната седмица, великата вечеря е свързана с Преждеосвещената литургия; в навечерието на Рождество Христово, Богоявление, Велики Четвъртък и Велика събота, някога и на Благовещение вечернята била свързвана според типика съответно с Василиевата, или Златоустова литургия. На Петдесетница, вечернята е след литургията заедно с три коленопреклонни молитви към Светия Дух.²⁰

От примерите в Библията и цитираните по-горе изследвания на изтъкнати литургисти и изследователи става ясно че вечернята, обикновено извършвана в деветия час е едно от най-старите последования, посветени на авраамичната юдейска религия,²¹ успешно адаптирана и надградена в християнското богослужение. Наследена от старозаветните свещенослужители, продължена и доразвита в първите християнски общности, запазена в манастирите и достигнала до днешна голяма степен е съхранена в своя автентичен вид. В края на някои от изброените особености може да кажем, че вечерната служба с катизмите (псалмопение е най-стария и най-важен елемент) и паримиите напълно оправдава

мястото, което заема като служи за начало на денонощния цикъл с отдаване на слава, благодарение и поклонение на Троицния Бог и основната идея, която преминава през цялата служба, че между Стария и Новия завет разликата е единствено между обещание и изпълнение; в първия вярваме на казаното от пророците, във втория по думите на Спасителя: „Не мислете, че съм дошъл да наруша закона или пророците: не да наруша съм дошъл, а да изпълня“ (Мат. 5:17), ставаме Негови свидетели и съучастници в божествения домостроителен план за нашето спасение. Вечернята служба освен с казаното до тук потвърждава и боговдъхновеното единство на двата завета.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Авксентий, архим. Време е Господ да действа.... – В: Духовна култура, год. LXXX. кн. 5. Синодално издателство. С., 2000.

Авксентий, архим. Литургика. Пловдив, 2005.

Ларше, Жан-Клод. Терапия на менталните болести. Опитът на християнския Изток от първите векове. Юлия Талев (прев), Костадин Нушев (ред.). Фондация „Комунитас“, 2013.

Иванов, И. Дневникът на Етерия. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. С., 2019.

Часослов. Синодално издателство. С., 1948.

Чифлянов, Б. Православна литургика. С., 2008.

Шмеман, Ал. Литургическо богословие. Фондация „Покров богородичен“. София, 2013.

Янакиев, К. Христовата жертва, евхаристията и Църквата. Комунитас. С., 2017.

¹⁹ Чифлянов, Бл. Православна литургика, с. 137.

²⁰ Авксентий, архим. Литургика, с. 302.

²¹ Пак там, с. 301.

Сборникът е регистриран в НАЦИД
Националния референтен списък на съвременни български научни издания с научно рецензиране

МИСЪЛ, СЛОВО, ТЕКСТ

Том 12 (18) нова серия, 2023

МЕЖДУ СЛОВОТО
И ДЕЛОТО:
ПЪТИЩА И КРЪСТОПЪТИЩА

Пловдивско университетско
издателство
„Паисий Хилендарски“

ISSN 2815-2816

ГЕОРГИ ГОСПОДИНОВ

СВЕЩЕНСТВО. ВЪЗНИКВАНЕ НА СВЕЩЕНСТВОТО И РАЗВИТИЕ НА ЦЪРКОВНИЯ РЕД И СЛУЖЕНИЕ. ИЗИСКВАНИЯ, ПРАВА И ЗАДЪЛЖЕНИЯ НА ЕПИСКОПА, ПРЕЗВИТЕРА И ДЯКОНА СЪОБРАЗНО ПРАВИЛАТА НА СВЕТАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА

Abstract: *The work examines the three degrees of priesthood in the context of the Rules of the Holy Orthodox Church. The peculiarities of these Rules (ecclesiastical law) that distinguish it from secular law are found in the circle of social relations that it is called upon to regulate. These are the relationships between the members of the Church, the purpose of which is to guarantee the possibility of free fulfillment of religious Christian duties by each member of the community. Achieving communion with God and the salvation of man in the Eucharistic assembly of the Church is possible only if the relations that arise in it are regulated by the relevant rules of conduct. For each of the degrees - bishop, presbyter and deacon, the separate norms contained in the Rules of the Holy Apostles are systematized; of the Holy Ecumenical Councils; of the Holy local councils and of the Holy Fathers and teachers of the Church.*

Key words: *Rules of the Holy Orthodox Church, Ecumenical council, Bishop, Presbyter, Deacon.*

УВОД

Християнската Църква е основана на волята на нейния божествен Учредител. Тази воля действала в Църквата от самото ѝ начало и ще действа „през всички дни до свършека на света“ (Мат. 28:20). Същата тази воля, като дава на Църквата живот в религиозно отношение, дава такъв и на нейното управление. Правото на Църквата се основава на тази воля и чрез нея добива своето значение. Като основал

своя Църква на земята, Иисус Христос не ѝ оставил и не ѝ придал нито един сборник от закони, по които тя да нареди своя живот, но Той посочил и точно определил целта на Църквата, упълномощил я да се ползва с определени средства за постигане на тази цел и ѝ показал пътя, по който тя трябва да върви в своята дейност, като ѝ обещал при това помощта Си. Христовите заповеди съставляват ония начала, въз основа на които Църквата получила своето устройство

и развила своя живот в света. Върху същите начала почива и от тях, като от първоизточник, произтича правото на Църквата обективирано в Правилата на Светите апостоли, на Светите вселенските събори, на Светите поместни събори и на Светите отци и учители на Църквата. Тези Правила са нормативен източник не само за живота и управлението на света Съборна Православна Църква, а техния дух и насока, стоят и в основата на държавните закони на всички християнски страни. Особеностите на църковното право, които го отличават от светското право се черпят от кръга обществени отношения, които то е призвано да регулира. Това са взаимоотношенията между членовете на Църквата, като целта е да се гарантира възможност за свободно изпълнение на религиозните християнски задължения от всеки член на общността.

Постигането на общението с Бога и спасението на човека в евхаристийното събрание на Църквата е възможно, единствено ако отношенията, които възникват в нея, бъдат регулирани със съответните правила за поведение. В тази насока, би следвало да се съобрази, че правната норма, представлява общозадължително правило за поведение, чието изпълнение е обезпечено от държавата, като целта на регулираното по този начин обществено отношение е постигането на мир, равенство и справедливост в общността. По отношение на правилата на Православната църква би могло да се определи, че те съдържат общозадължителните за членовете на Църквата абстрактно определени норми за поведение, основани на Христовото учение, разработени, изтълкувани и приети от светите апостоли, светите вселенски и поместни събори и от светите отци и учители на Църквата още от първите християнски векове.

Правната норма преднамира вече съществуващи обществени отношения и, ако те са от съществено значение за съществуването и функционирането на общността, същите биват регулирани посредством съответно създадено, общозадължително правило за поведение, чието съдържание

Данни за автора

Георги Господинов Петров,
съдия в Административен
съд Пазарджик с ранг
„Съдия във ВКС и ВАС“.

Научна област

Административно право и
процес, църковно право;
църковен съд и съвременно
църковно правораздаване в
България.

Научни интереси

Правилата на Светата
Православна Църква.
Държава и църква.

По-важни публикации

Петров, Г. (и колектив).
Основи на правото
(учебно помагало). ИМН –
Пловдив, 2005. Отделни
статии в сферата на
съвременното гражданско
и административно право в
периодичния печат.

E-mail

gospodinoff@mail.bg

са конкретни права и задължения за неговите субекти, неизпълнението на които е свързано с налагането на санкция. По същия начин, правилото на православната Църква също преднамира конкретно сложено се в църковната общност отношение и регулира същото, като създава съответната норма за поведение, която трябва да се следва безусловно. Първото от Правилата на светите апостоли изисква, епископ да се ръкополага от двама или трима епископи. Това означава, че в християнската общност вече е било налице породило се противоречие, свързано с начина на ръкополагане на нов епископ. Така е възникнала необходимостта този въпрос да бъде нормативно уреден. Това е пътят, по който са установени общозадължителни Правила на Православната църква, уреждащи всички съществени за християнската общност отношения.

Предмет на изследването са конкретните изисквания, права и задължения, съставляващи съдържанието на нормативните по своя характер Правила на Църквата, както и техния обект, тоест конкретно сложилите се социални отношения в клира и между клира и миряните, които нормативните правила преднамерят и регулират.

Целта е да се направи опит за системна подредба и изясняване на отделните групи нормативно регулирани отношения, свързани със същността и йерархичното устройство на Православната църква.

Конкретните задачи, с осъществяването

на които ще е възможно постигането на въпросната цел, са следните: изследване на същността на свещенството, предпоставките и изискванията ръкополагане в свещенически сан, правата и задълженията които са установени за църковния клир, последиците (санкциите), които правилата предвиждат.

1. ВЪЗНИКВАНЕ НА СВЕЩЕНСТВОТО И РАЗВИТИЕ НА ЦЪРКОВНИЯ РЕД И СЛУЖЕНИЕ

1.1. СВЕЩЕНСТВОТО В СТАРОЗАВЕТНАТА ЕПОХА

Началото на богоустановената йерархия е свързано с избора, посвещението и задълженията на Левий и неговото коляно като служители на Бог – „Тогавя Господ отдели Левиевото коляно, за да носи ковчега на Господния завет, да стои пред Господа, за да Му служи, (и да се моли) и да благославя с името Му, както бива това и до днес...“¹ Библейското указание „да стои пред Господа“, вероятно сочи произхода на думата „свещеник“ (כֹהֵן) от глагола „стоя“ (עָמַד).

Три са степените на богоустановената,

старозаветна йерархия: първосвещеник, свещеник и левит, като и трите принадлежат на Левиевото коляно. За първосвещеник, по Божие указание, Моисей посветил бран си Аарон: „И вземи при себе си изсред Израилевите синове твоя брат Аарон и синовете му, за да Ми бъдат свещеници, а именно: Аарон, заедно с Надава, Авиуда, Елеазара и Итамара, Аароновите синове“.²

Явно още в началото на богоустановената йерархия е заложен и принципа за приемство на свещенството. Както се вижда, свещенството е дар свише. Израил е богоизбрания народ, като първоначално, само Моисей е бил посредник между Бога и неговия народ. На неговия брат Аарон и синовете му е било необходимо да се дадат определени правомощия, които по-рано са принадлежали на Моисей. Тези правомощия, Моисей охотно възложил на брат си, като проявил подобен на Бога, благороден характер. След това свещенството се предава от Аарон на синовете и потомството им.

Основното право и задължение на старозаветното свещенство е било извършването на жертвоприношения, придружени с молитви и благословения. Осъществяването на тази основна функция е същинско проявление на призванието на старозаветните свещеници да бъдат посредници между народа и Бога чрез принасяне на кръвната и безкръвна жертва.

В старозаветното свещенство не се открива нарочно последование, насочено към изпросване на благодат или някакви Божии дарове за тези, които приемат свещенството.

1.2. СВЕЩЕНСТВОТО В НОВОЗАВЕТНАТА ЕПОХА

Новозаветното свещенство не е свързано с конкретен човек (Моисей, Авраам), определено племе (Левиево коляно) или народ (Израил). Християнската църква е богочовешки организъм, тяло Христово, чийто невидим Глава е Спасителят Иисус Христос: „и покори всичко под нозете Му и Го постави над всичко Глава на църквата, която е Негово тяло, пълнота на Тогова, Който изпълня всичко във всичко...“, „Вие, мъжете, обичайте жените си, както и Христос обикна църквата и предаде Себе Си за нея, за да я освети, като я очисти с водната баня чрез словото; за да я представи на Себе Си славна църква, която няма петно, или порок, или нещо подобно, но да бъде света и непорочна...“.³ Установяването на новозаветната йерархия започва с избирането на апостолите от Иисус Христос и призоваването им към апостолско достойнство. Той е с тях в продължение на три години, като след това „ги изведе вън до Витания и, като дигна ръцете Си, благослови ги“;⁴ дава им Светия Дух, за да опрощават и

³ Ефес. 1:22-23; 5:25-27.

⁴ Лука 24:50.

² Изх. 28:1.

¹ Втор. 10:8.

задържат грехове⁵ и ги изпраща да научат „всички народи, като ги кръщавате в името на Отца и Сина и Светаго Духа“.⁶ Св. ап. Павел ясно посочва Божественото установление на свещенството: „И никой се сам не сдобива с тая почест, освен оня, който е призван от Бога, както и Аарон“.⁷

Апостолите предади дара свещено-служение на своите приемници:

- дякони – „които поставиха пред апостолите, а те, като се помолиха, възложиха ръце на тях“;⁸

- презвитери – „като им ръкоположиха презвитери за всяка църква, помолиха се с пост и ги повериха на Господа, в Когото бяха повярвали“;⁹

- епископи – „Затова ти напомням да разпалаш Божия дар, който е в тебе чрез моето ръководяване“;¹⁰

Цитираните текстове, еднозначно сочат, че новозаветното свещенство се получава, само чрез едно особено посвещение – ръкополагането. Посвещаването, извършено чрез ръкополагане е приложено при Павел и Варнава: „Когато те служеха на Господа

и постеха, Дух Светий каза: отделете Ми Варнава и Савла за делото, за което съм ги призвал“.¹¹

Първото и второ правило на „Апостолските постановления“ предвиждат същото: Епископ да се ръкополага от двама или трима епископи, а един епископ да ръкополага презвитер, дякон и останалите клирици.

Ръкоположението е пряко свързано с евхаристията. При първите седем дякона то е станало след като „дванайсетте апостоли, като свикаха цялото множество ученици“, т.е. на евхаристийно събрание. Тази връзка на ръкоположението с евхаристийното събрание, тоест с литургията е запазена и до днес.

2. ЧАСТИ НА СВЕЩЕНСТВОТО

2.1. ИЗБОР

От края на 4. в., право на вот на църковните общини било ограничено, а избора на нов епископ преминал в правомощията на съседните епископи. Според правило 4 от Правилата на светия Първи вселенски събор, „Епископ трябва да се поставя изобщо от всички епископи в окръга“.

Съобразно Юстиниановото законодателство правото да избират епископи

е предоставено на духовенството и благородниците от съответната епископия. Според 123-та Юстинианова новела, те посочват трима от кандидатите за епископ, от които епископският събор определя и ръкополага един.

2.2. ХИРОТОНИЯ

Втората част на свещенството е ръкоположението („хиротония“ – „поставяне“). Думата „χειροτονεω“ (от „χειρ“ – „ръка“ и „τείνω“ – „опъвам“, „дърпам“) означава „гласуване с вдигане на ръка“ и в преносен смисъл „избирам“, „определям“, „назначавам“. Явно „χειροτονεω“ сочи пряко към избора, рекрутирането на лицата, които се ръкополагат за служба. Поради това, до около 7. век, не била правена разлика между „хиротония“ и „хиротесия“, като под „хиротония“ се разбирало по скоро избора. Този избор обаче, независимо от формата му е имплицитно свързан с ръкополагането, тоест терминът „χειροτονία“, сочещ към момента на избирането, всъщност обхваща цялото тайнство на ръкополагането. В този смисъл трябва да се разбира в казаното от ап. Лука: „като им ръкоположиха презвитери за всяка църква, помолиха се с пост и ги повериха на Господа, в Когото бяха повярвали“.¹² Светият апостол несъмнено сочи не само избора, но и полагането на ръце и свидетелството на Църквата за назначаването на презвитери.

При хиротонията се преподават благодатните дарове на свещенството на дяконите, презвитерите и епископите. Хиротонията се извършва в олтаря и тогава върху избрания се предава Божествена благодат. Днес думата „хиротония“ се използва само при посвещаване в епископски сан, а посвещението на свещеника се нарича „ръкоположение“.

Свещенството е тайнство, при което избраният за съответното църковно служение се въздига чрез ръкополагане в една или друга от чиновете на свещенството. Чрез този свещенодействен акт на избрания се предава благодатта на Светия Дух и посветеният се облича с особена духовна власт по отношение на вярващите: да ги учи на истините на Христовата вяра, да извършва тайнствата и богослуженията, да ги води по пътя на нравственото съвършенство и духовни дела, да бъде пастир на Христовото стадо.

Извършването на ръкоположението в православната Църква става в олтаря по време на литургия и е следствие от факта, че служенето на ръкоположените е свързано с олтарното пространство. Според правило 68 от Апостолските правила „Епископ, презвитер или дякон, който приеме от някого второ ръкоположение, да бъде низвергнат от свещен чин“, т.е. повторното ръкоположение е изключено. По същество благодатта, низпослана от епископа в свещенодействието по време на литургията, не може да бъде премахната от никоя власт на земята.

⁵ Йоан 20:22.

⁶ Мат. 28:19.

⁷ Евр. 5:4.

⁸ Деян. 6:6.

⁹ Деян. 14:23.

¹⁰ Тит 1:6.

¹¹ Деян. 13:2.

¹² Деян. 14:23.

2.3. ХИРОТЕСИЯ (ПОСВЕЩЕНИЕ)

Съществителното „χειροθεΐα“ (от гръцки „χείρ“ – „ръка“ и „позиция“ – „θέσις“): това е полагането на ръце или поставянето, което извън олтара се приема от четци, иподякони и други външни длъжности. Чрез ръкополагането се извършва самото тайнство на свещеничеството, а хиротезията е само обред и издига хората до такова служение, което не се отнася до свещенството.

2.4. ПРИЗНАВАНЕ (ПРИЕМАНЕ) НА НОВОРЪКОПОЛОЖЕНИЯ

Признаването на новоръкоположения от църковната общност се обективирало посредством размяната на целувки между него и членовете на Църквата. Това всъщност е древен жест на приветствие и признание. С целувка били приветствани приелите кръщение и подстриганите в манастирство. Още в периода на ранното християнство, част от последованието на ръкоположението на дякон, презвитер и епископ е станал възгласа „Достоен!“ („ἄξιος“). В края на 12. в. и началото на 13. в. този акт на утвърждаване станал част и от ръкоположението на дякон и свещеник и изместил до тогава съществуващата практика да бъде разменяна целувка.

3. ПРЕДПОСТАВКИ И ПРЕЧКИ ЗА РЪКОПОЛОЖЕНИЕ

3.1. ПРЕДПОСТАВКИТЕ ЗА РЪКОПОЛОЖЕНИЕ СЪОБРАЗНО ПРАВИЛАТА НА СВЕТАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА

Преди да започне служението Си, Господ Исус Христос е бил в пост и молитва. Подражавайки на Господа, апостолите излезли да проповядват, също предварително подготвени. Ап. Павел съветва своя ученик Тимотей: „Ръце на никого не възлагай прибързано, нито ставай съучастник на чужди грехове. Пази себе си чист“.¹³ На Тит пояснява, че епископът, като Божий разпоредник, трябва да е непорочен, да не е високомерен, да не е гневлив, да не е пияница, побойник или алчен за гнусна печалба, но да бъде страннолюбив, добролюбив, целомъдър, справедлив, благочестив, въздържан, да се държи о истинското слово, според както е научен, та да бъде силен и да наставлява в здравото учение и да изобличава ония, които се противят.¹⁴

¹³ Тим. 5:22.

¹⁴ Тит 1:7-9.

Трудните времена, в които е съществувала раннохристиянската Църква, са станали причина тези основни канонични изисквания да не са били спазвани в необходимата пълнота. Явно твърде често хора, които отскоро са преминали във възрастта от езичество и за късо време са били оглашавани в нея, набързо са били кръщавани и веднага след кръщението са били ръкополагани за епископи или за презвитери. Това е наложило, още с правило 2 от Правилата на Първия вселенски събор, изрично да се постанови: „занапред нищо подобно да не става, тъй като и за оглашаването е потребно време и след кръщението е нужно по-дълго изпитание.“

Освен посочените канонични текстове, в чл. 132, т. 5 от Устава на Българската православна църква- Българска Патриаршия е установено изискването, преди да бъде ръкоположен за дякон или свещеник, кандидата да представи свидетелство от енорийския свещеник на родното си място, или от другите места, където е живял, че е благочестив, с добро поведение, че се отличава с правилни мисли за православната вяра.

Предпоставка за ръкоположение е навършването на определена възраст. За да е възможно да извършва своето служение, желаещия да стане свещеник трябва да е натрупал достатъчно житейски опит като част от своята епархия и като член на клира. Съобразно правило 11 от правилата на Неокесарийския поместен събор, презвитер да не се ръкополага по-рано от

тридесетгодишна възраст, защото Господ Исус Христос в тридесетата си година се е кръстил и е почнал да учи. Дякони да не се ръкополагат, преди да навършат двадесет и пет годишна възраст.

Според чл. 83, ал. 2 от действащия понастоящем Устава на Българската православна църква- Българска патриаршия, кандидатът за епископски чин трябва да има следните качества: „да е навършил 35 години и да не е по-възрастен от 70 години“. Съобразно чл. 102, т. 2 от Устава, „клирик може да бъде избран за епархийски избирател при следните условия: да е на възраст не по-малко от 30 години“.

3.2. ПРЕЧКИ, КОИТО ПРЕПЯТСТВАТ РЪКОПОЛОЖЕНИЕТО СЪОБРАЗНО ПРАВИЛАТА НА СВЕТАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА

• Съществени пречки за ръкоположение са различните форми на вероотстъпничество („аποστασία“). Според 62-то от Правилата на Светите апостоли „клирик, който се уплаши от иудейски езичник, или еретик и се отрече от Христовото име, да се отлъчи от църквата; а ако се отрече от името служител на църквата, да се низвергне от клира; ако ли се покае, нека се приеме само като мирянин“. В случаите

на отстъпление от вярата, независимо дали ръкополагането е станало със знание или незнание, ръкоположеният следва да бъде низвергнат, тоест незнанието на този, който ръкополага в сан, не санира отстъпването от вярата на ръкоположения.

Неокесарийския поместен събор пък, постановява: „Такъв, който е бил просветен с кръщение във време на боледуване, не може да бъде ръкоположен за презвитер, понеже вярата му не произхожда от собствената му воля, а от нужда, освен ако отсетне прояви добродетели и вяра и се чувства оскъдица от достойни мъже“.¹⁵

Православната вяра на кандидата за ръкополагане трябва да бъде засвидетелствана и посредством вярата на членовете на неговото семейство. Отстъпването от православната вяра е пречка не само за ръкоположение на провинения, но и основание същият да бъде низвергнат след като е приел свещенически сан. Епископ, презвитер или дякон, „който празнува светия ден на пасхата преди пролетното равноденствие наедно с иудеи“;¹⁶ който се помоли с низвергнат;¹⁷ който позволи на еретици да вършат нещо като свещенослужители в църквата;¹⁸ който е приел

кръщение или жертва на еретици;¹⁹ който отново кръсти някого, който е действително кръстен, или не кръсти осквернен от нечестиви;²⁰ който в празнични дни не яде месо и не пие вино, поради гнусене, а не поради подвиг на въздържание;²¹ който пости в деня Господен или в събота, освен в едната (велика) събота;²² който се моли в иудейска или еретическа синагога;²³ който не пости в светата Четиридесетница преди Пасхата, или в сряда и петък, освен когато на това му пречи телесна немощ;²⁴ който пости наедно с иудеи, празнува наедно с тях или приема

¹⁵ Правило 46 от Правилата на Светите апостоли. Понеже: „Какво съгласие може да има между Христа и Велиара? Или какво общо има верният с неверния“ (2 Кор. 6:15).

²⁰ Правило 47 от Правилата на Светите апостоли гласи: „Счетено е, че с това деяние, клирика се е надсмял над кръста и смъртта Господни и не е различил свещеници от лъжесвещеници“.

²¹ Правило 53 от Правилата на Светите апостоли: „Според събора, с това деяние, клирика става причина за съблазн и у други“.

²² Правило 64 от Правилата на Светите апостоли. При положение, че правилото е нарушено от мирянин, то той трябва да бъде отлъчен.

²³ Правило 65 от Правилата на Светите апостоли. Нарушаването на това правило от клирик има за последица низвержение от свещен чин и отлъчване от църковно общение.

²⁴ Правило 69 от Правилата на Светите апостоли. При положение, че правилото е нарушено от мирянин, то той трябва да бъде отлъчен.

техни празнични дарове, като опресноци²⁵ или нещо подобно,²⁶ следва да бъде низвергнат“.

Пречка за ръкополагане е извършването на „смъртни“ грехове, тоест такива за които в ранното християнство се е изисквало публично покаяние.²⁷ Съгрешилият престава да бъде християнин, когато се отдели от Тялото Христово, а грехът е именно широката врата, водеща към погибел. Така, тежките, съществени грехове се приемат като знак за настъпилата духовна смърт на човека. Отделилият се от Тялото Христово човек, сам не върви по пътя на спасението, поради което и не може да води други по него.

С оглед пълното и точно разбиране на каноните, предвиждащи последиците от извършването на грех от свещенослужител, необходимо е да се припомнят думите на св.

²⁵ Опреснок е безквасен хляб. Тайната вечеря била извършена през нощта срещу 14 нисан, в който до залез слънце по еврейския обичай, не било позволено да се яде пресен хляб. Поради тази причина, на нея бил употребен квасен хляб. Затова и до сега, тайнството Евхаристия в православната Църква се извършва с квасен хляб, а в римокатолическата след IX век се извършва с безквасен хляб.

²⁶ Правило 70 от Правилата на Светите апостоли. При положение, че правилото е нарушено от мирянин, то той трябва да бъде отлъчен.

²⁷ Основание за публичното покаяние в ранното християнство са думите на Исус Христос: „Ако съгреши против тебе брат ти вземи със себе си още одного или двама, та с устата на двама или трима свидетели да се потвърди всяка дума; ако ли пък не послуша тях, обади на църквата“ (Мат. 18:15-17).

Йоан Златоуст в „Слово за апостол Павел и пророк Илия“: „Затова и свещенството не е поверено нито на ангел, нито на архангел, тъй като те са безгрешни, за да не би поради строгост да поразяват с мълния грешниците; но този трон е поверен на човек, роден от човек, и самият той е подхвърлен на похот и грях, за да може, когато срещне някой грешник, като знае собствените си прегрешения, да бъде по-човеколюбив към него. И наистина, ако ангел беше свещеник, като срещне някой прелюбодей, веднага би го умъртвил, не бидейки самият той причастен на такава страст. Затова, ако ангел беше получил властта на свещенството, той не би учил, но веднага би умъртвявал, тъй като не бидейки сам такъв, би се възпламенявал от гняв против подобен човек. Затова тази власт е била поверена на човек, за да може той, съзнавайки своите прегрешения и имайки опит, да бъде снисходителен към грешниците“.²⁸

● Изискване за знание. Първата заръка, която Исус Христос дава на апостолите, след като вдига ръцете си и ги благославя е: „идете, научете всички народи“.²⁹ Разбира се, може да учи само този, който знае. Отците от Седмия вселенски събор, постановяват да не се ръкополага този, който не проявява усърдие в познанието и не учи другите така.

²⁸ Св. Йоан Златоуст. Творения святого отца нашего Иоанна Златоуста, архиепископа Константинопольского. Том 2, кн. 2, с. 775 – 776.

²⁹ Мат. 28:19.

¹⁵ Правило 12 от Правилата на събора.

¹⁶ Правило 7 от превилата на Светите апостоли.

¹⁷ Правило 11 от Правилата на Светите апостоли.

¹⁸ Правило 45 от Правилата на Светите апостоли.

● Препятствия са социален характер, които се отнасят до семейното положение на ръкополагания. За духовника строгата моногамия е задължителна, а бракът е възможен само преди ръкополагане. Безусловна пречка за получаване на светото достойнство е двубрачието не само на съпруга, но и на съпругата. Според правило 18 от Правилата на светите апостоли „който е взел за съпруга вдовица, разведена или блудница, робиня или опорочена, не може да бъде ни епископ, ни презвитер, ни дякон“.

В категорията пречки от социален характер, може да се отнесе и заемането на определена държавна служба или наличието на други задължения от обществена характер. Това изискване се основава на казаното от Христа: „никой не може да слугува на двама господари: защото или единия ще намрази, а другия ще обикне; или към единия ще се привърже, а другия ще презре“.³⁰

Според правило 9 от Правилата на Шестия вселенски събор „на никой клирик не е позволено да държи кръчма, понеже, щом като на такъв е забранено да влиза в кръчма, колкото повече не му е позволено да прислужва в нея на други и да се занимава с неща, които не му приличат“.

Друго такова деяние, извършването на което само по себе си е квалифицирано като противно на християнската нравственост е лихварството. 17-то Правило на Първия

вселенски събор гласи следното: „Понеже мнозина от причислените към клира, увлечени от жажда за богатство и лихварство, забравят Божественото писание, което казва: парите си да не даваш под лихва (Пс. 14:5)“. Цитираните текстове на каноните предполагат извода, че още през 3. в. и началото на 4. в., очевидно е имало и то „мнозина от причислените към клира“, които са разполагали с достатъчно финансови средства (било собствени, било управлявани от тях, включително и принадлежащи на Църквата), които са отдавали в заем срещу съответна лихва.

Правилата на Православната църква въвеждат определени ограничения относно наличието на телесни недостатъци и или болести, които изключват възможността, конкретния християнин да бъде ръкоположен в свещенически сан. Пречка за ръкополагане са само онези физически недостатъци, които могат обективно да затруднят фактическото извършване на служението. Всички останали физически недъзи и болести не могат да бъдат пречка за получаване на свещени санове. Глух и сляп не бива да става епископ не за това, че е бил осквернен, а за да няма пречка в извършване на църковните работи. Според 79-то правило на Светите апостоли „бесноват да не се приема в клира, нито с верни да се моли“.

Нарочно канонично правило е посветено на произхода на кандидата за ръкоположение и отношението му към възможността той да встъпи в свещенически сан. Според 33-то

правило на Шестия вселенски събор „поради това, че в арменската страна в клира се приемали само ония, които произхождат от свещенически род, с което постъпващите така следват юдейските обичаи, а пък някои от тях се поставят за свещенопевци и четци в божествения храм, без да получат църковно служителско постригване“, отците участвали в събора постановяват: „От сега занапред да не се позволява да става въвеждане в клира с оглед на рода на произвеждания, а като се изпита достоен ли е за приемане в клира, според изискването на изложените в светите правила определения, нека се произвеждат за свещенослужители на църквата независимо от това произхождат или не произхождат от посветени прародители“.

4. СТЕПЕНИ НА СВЕЩЕНСТВОТО. ПРАВА И ЗАДЪЛЖЕНИЯ

4.1. ЕПИСКОП

Думата „ἐπίσκοπος“ е гръцка и означава „надзорник“, „пазител на нашите души“.³¹ В началния период на християнството, епископското служение не съвпада напълно с това на апостолите. В този период не е правена никаква съществена разлика между епископ и презвитер. Основните задължения на

ръкоположените от апостолите предстоятели на новоосновените от тях църкви били да наставляват и поучават християнската общност. В началната част втора на своето съчинение „Апостолско предание“,³² св. Иполит Римски пише: „За епископ трябва да бъде поставен този, който е избран от всички хора и когато бъде избран и одобрен от всички, нека се събере заедно с презвитерите и епископите, присъстващи в Господния ден. Нека епископите, според съгласието на всички, да възложат ръце върху него, а презвитерите да стоят в мълчание. Всеки да мълчи и да се моли в сърцата си за слизането на Духа“.

4.2. ХОРЕПИСКОП

Двете части на думата „χωρεπίσκοπος“ са „χώρα“ и „ἐπίσκοπος“. Старогръцкото „χώρα“ означава „място“, „местност“, „област“, „територия“, „страна“.³³ В контекста на „πόλις“, главният град на страната или провинцията,³⁴ с „χώρα“ по-често се обозначава останалата част от региона. Хорепископа е свещенослужител, който служи в селски райони (малки градове), подчинен на управляващия епископ (епископ на града).

³⁰ Мат. 6:24.

³¹ 1 Петър 2:25.

³² Написано около 220 г.

³³ Старогръцко-български речник на Новия Завет. С., „Госпъл“, 2010, с. 299.

³⁴ Пак там, с. 233.

4.3. ПРАВА И ЗАДЪЛЖЕНИЯ НА ЕПИСКОПА СЪОБРАЗНО ПРАВИЛАТА НА СВЕТАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА

Правилата задължават всеки епископ да почита предстоятеля на своята поместна църква (Митрополит или Патриарх) и безнегово знание да не прави нищо, което надхвърля властта му. Отношенията на субординация между Епископа и Митрополита или Патриарха се уреждат още с 34-то Апостолско правило. Името на първия Епископ трябва да бъде произнасяно на литургия от всеки Епископ на поместна църква. Нито презвитер смее да пренебрегва епископа си, нито Епископ – Митрополита си, предвижда 14-то правило на Цариградския поместен събор. Отношенията между епископите, които лежат на плоскостта на координацията, изключват каквато и да е възможност, Епископ да отиде в друг район и да извърши каквото и да е тайнство, без съгласието на Епископа на този район. Това правило показва, че установената църковна йерархия и нейното точно спазване, както в отношенията изградени на принципа на субординацията, така и в отношенията изградени на принципа на координацията е елемент от самата същност на Христовата църква, а нейното неспазване и всяването на „смут“ е нещо противоестествено, поради което е категорично отречено от Събора. Епископът не трябва да присвоява за себе

си енории, принадлежащи към друга епархия, нито ако е без епархия, да „нахлува“ в църква, която няма Епископ и да „заграбва“ престола ѝ без съгласието на пълен събор, дори да е бил избран от целия народ, когото той насилва е завладял.

4.4. СВЕЩЕНИК (ПРЕЗВИТЕР)

Думата „πρεσβύτερος“ (от „πρεσβύς“ – „старец“) означава по-голям, старейшина.³⁵ Според св. Симеон Солунски, св. Дионисий нарича презвитерския чин „извършителен“, тъй като свещеникът, извършва свещено-действия: причастяване; кръщаване; чете молитви, въпреки че той няма дара да преподава благодатта на свещеничеството и не може да ръкоположи друг свещеник.³⁶ Свещениците, които в древната Църква са съслужили с Епископа и са съставлявали „презвитерия“ (съвета на презвитерите), с умножаването на броя на църковните общини и възникването на енориите стават извършители на Евхаристията, а също така и на другите тайнства, с изключение на тайнството на свещеничеството, освещаване на миро, освещаване на храм (с много изключения). Понастоящем, ръкоположението

³⁵ Старогръцко-български речник на Новия Завет. 233 и 237.

³⁶ Светител Симеон Солунски. Премудрост нашего спасения, гл. 144.

на свещеник се извършва само на така наречените пълни литургии – литургия на св. Йоан Златоуст и литургия на св. Василий Велики. Това става по време на великия вход или преди освещаването на даровете.

4.5. ПРАВА И ЗАДЪЛЖЕНИЯ НА СВЕЩЕНИКА СЪОБРАЗНО ПРАВИЛАТА НА СВЕТАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА

Ясно подчертана е църковната йерархия в 39-то правило на Светите апостоли: „Презвитери и дякони да не извършват нищо без волята на епископа (си), понеже нему е поверена грижата за Божия народ и той ще отговаря за неговите души“. Правилото да не се върши нищо против волята на Епископа, имплицитно съдържа и изискването презвитера да приема безусловно тази воля, без да осъжда своя Митрополит.

Не само пряко демонстрираният разкол, но и съзаклятието или наговарянето между клирици за създаване на интриги срещу епископа са приемани като деяния застрашаващи в особено съществена степен установената църковна йерархия и ред. Интересен е подходът, посредством който те са разгледани в 18-то правило на Четвъртия вселенски събор. Отчитайки разликата между установеното и гарантирано от държавата

право (поменато като „гражданските закони“) и правилата и нормите действащи в християнската общност, е прието, че ако съзаклятието и наговарянето са възведени като престъпления от „гражданските закони“, то „колко повече то трябва да бъде забранено да става в църквата Божия“.

Като форма на разкол е считано и проявеното неуважение и отправянето на обидни думи или действия от презвитера към Епископа. Единствената хипотеза, при която свещеникът може да не изпълни волята на Епископа си е, когато той отстъпи от Православието. Според 3-то правило на Третия вселенски събор – „ако някои клирици в градове или села са лишени от свещенство от Несторий или от съмишлениците му, защото православно са учили, на такива ние сме дали право да бъдат върнати в степената си. Изобщо заповядваме, единомишленици с православния и вселенски събор от клира по никой начин да не се подчиняват на отстъпили или отстъпващи от православието епископи“.

Както ръкополагането свързва по особен начин епископа с епархията, така свързва и презвитера с църквата, в която му е отредено да служи. Относно свещеника, възгласа „Достоен!“, също означава, че той е достоен да служи в точно определената му църква.

Грижата за паството е основно задължение за презвитера. То е установено в 58 правило на Светите апостоли: „Епископ или презвитер, който не се грижи за клира и

за паството си и не ги учи на благочестие, да бъде отлъчен“.

Друга конкретна проявна форма на задължението за полагане на непрестанна грижа за паството освен задължението за поучаване в благочестие е да се „дава потребното на нуждаещия се клирик“.³⁷ В тази насока е и 23 правило на Шестия вселенски събор, според което, никой Епископ, презвитер или дякон, при даване на свето причастие да не иска за това от причестяван пари или каквото и да е друго. Както ръкополагането за Епископ, презвитер или дякон сторено за пари, така и даването на свето причастие срещу парично или материално възнаграждение е симония и е противно на същността на Христовата църква.

4.6. ДЯКОН

Първите седем дякони са: „Стефана, мъж изпълнен с вяра и Дух Светий, Филипа и Прохора, Никанора и Тимона, Пармена и Николая, прозелит³⁸ от Антиохия“. В Послание до Филипяни, св. апостол Павел споменава: „Павел и Тимотей, раби Иисус Христови, – до всички в Христа Иисуса светии, които се намират във Филипи, с епископи и дякони“, т.е. към 60 година, когато е писано посланието, дяконите вече се сочат като част

от богослужебната йерархия. Израза, който св. Иполит Римски употребява в молитвата „да принесе това, което е достойно да бъде принесено в светостта на Твоя олтар“, означава, че дяконите събирали донесените от християните дарове за евхаристийните събрания, подготвяли ги за предстоящото им освещаване и ги пренасяли до жертвеника, т.е. извършвали целия чин на проскомидията. От 2. в. извършването на проскомидията било задължение на дяконите. Около 16. в. окончателно било отнето правото на дяконите да извършват проскомидията. Както сочи св. Иполит Римски, към 3. в. и след това, на дяконите били възложени много задължения от административен характер, да „се грижи и съобщава на епископа какво трябва да се направи“, т.е. той бил очите, ушите и устата на Епископа. Така се появила длъжност „дякон на епископа“, който се ползвал с особени права в администрацията. Друга задача възлагана на дякона според гл. 58 от втора книга на „Апостолски постановления“:³⁹ „Ако някой брат или сестра дойде от друг край с одобрително писмо, тогава нека дяконът да провери това, което го засяга, като разбере дали са вярващи, дали са деца на Църквата, дали са осквернени от ерес“.

³⁷ Правило 59 от Правилата на светите апостоли.

³⁸ „Прозелит“ от гр. „προσῆλυτος“ – „преобразуван“ – езичник възприел юдаизма.

³⁹ „Апостолски постановления“ – древнохристиянски писмен паметник (ок. 380 г.), който обобщава повечето от най-важните литургични паметници от 2., 3. и 4. векове.

4.7. ПРАВА И ЗАДЪЛЖЕНИЯ НА ДЯКОНА СЪОБРАЗНО ПРАВИЛАТА НА СВЕТАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА

Точно както за Епископите и свещениците, вероотстъпничество („аποστασία“) е несъвместимо със служението на дяконите. Според правило 2 от Правилата на Анкирски поместен събор, „дякони, които са идоложертвали и след това са подновили подвига си за вярата, нека се ползват с полагащата им се чест, но трябва да престанат от всяко свещенослужение, от възнасяне на чашата и от възлагане на молитви“. Несъвместимо със служението е и опетняването на доброто име на клирика. В тази насока, правило 24 от Правилата на Лаодикийския поместен събор, забранява на посветено лице: от презвитер до дякон, да влиза в кръчма, както и на когото и да е от свещения чин.

В 25-то правило на Светите апостоли е предвидено, ако Епископ, презвитер или дякон, бъде изобличен в блудство, в клетвопрестъпление или в кражба, нека бъде низвергнат от свещен чин, но без да бъде отлъчен от църковно общение. Извършването на тези деяния от мирянин е строго наказуемо,⁴⁰ поради което е разбираема

⁴⁰ Правило 82 от Правилата на св. Василий Велики.

строгостта на наказанията при извършването им от клирик, включително защото това би било съблазн за верните, ако клирика остане да служи на Бога, а сам подбужда към грях. Все в тази насока, извършването на прелюбодеяние от страна на дякон има за последица понижението му в чин на прост служител на Църквата,⁴¹ но ако се е съвкупил с жена, посветила се на Бога, следва да бъде низвергнат от чин, защото е осквернил Христовата невеста.

Трябва да се добави, че в 25-то правило на Светите апостоли, под кражба трябва да се разбира, тази която съставлява отнемане на имущество от физическо лице, доколкото кражбата на църковно имущество е предмет на други норми. Според правило 72 от Правилата на Светите апостоли, клирик или мирянин, който открадне от църква восък или зехтин, да бъде отлъчен от църковно общение и петорно да върне онова, което е взел, а според правило 73: „никой да не присвоява за своя употреба златен или сребърен съд, или завеса, понеже това е беззаконно; а който бъде забелязан в това, нека бъде наказан с отлъчване“. Впрочем, в правило 3 от Правилата на Картагенския поместен събор е обобщено, че „поставени в трите степени (т.е. епископи, презвитери и дякони), които чрез самото посвещаване са задължени да водят чист живот, трябва да

⁴¹ Правило 10 от Правилата на Неокесарийския поместен събор.

бъдат въздържани във всичко“.

Дяконите са подчинени на епископите и презвитерите по благодатта и дара на Исус Христос, поради което спазването на църковната йерархия е безусловно необходимо. Вероятно, немалко са били нарушенията в тази насока в ранното християнство, доколкото с правило 18 от Правилата на Първия вселенски събор е постановено: „Дяконите да не излизат вън от рамките си, като помнят, че те са служители на епископа и са по-долу от презвитерите, че трябва да приемат евхаристия по реда си след презвитерите, било когато тя им се дава от епископ или от презвитер, както и че на дякони не е позволено дори и да сядат между презвитерите, защото и то е против правилата и реда“. В този контекст може да се добави, че в гл. 30 от Апостолските постановления е посочено, че „дяконът заема мястото на Аарон, а епископът заема мястото на Мойсей. Така че, ако Господ нарече Мойсей бог, а Аарон пророк; то почитайте епископа като бог, а дякона като негов пророк. Както Христос не прави нищо без Отца, така и дяконът не прави нищо без епископа; и както няма Син без Отца, така няма и дякон без епископ; и както Синът е длъжен да изпълнява Своя дълг към Отца, така всеки дякон е длъжен към епископа; и както Синът е ангел и пророк на Отца, така дяконът е ангел и пророк на епископа“.

Не са забравени все пак, честта и достойнството на дякона. Според 56-то

правило от Правилата на Светите апостоли „клирик, който наскърби свещеник или дякон, да се отлъчи“.

Изискванията към дяконите, техните права и задължения са обобщени от св. апостол Павел по следния начин: „Дяконите също трябва да бъдат почитени, недвуетични, да не са пристрастени към вино, нито алчни за гнусна печалба, да пазят тайнството на вярата с чиста съвест. И те трябва първо да бъдат изпитвани, та после, ако са безпорочни, да стават дякони. Също и жените им трябва да бъдат почитени, не клеветници, трезвени и верни във всичко. Всеки от дяконите трябва да бъде мъж на една жена, добре да управлява децата си и къщата си. Защото, които са служили добре, придобиват добър чин и голямо дръзновение във вярата, що имат в Христа Исуса“.⁴²

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В гл. 22, кн. 4 от „Точно изложение на православната вяра“, св. Йоан Дамаскин пише: „Божеството е благо и преблаго; такава е и волята Му. Защото това, което Бог желае, е добро. А законът е заповед, която ни учи на това, та, като се придържахме твърдо към него да ходим в светлината (1 Йоан. 1:7); а нарушаването на заповедта е грях“.⁴³

⁴² 1 Тим. 3:8-13.

⁴³ Преп. Йоан Дамаскин. Точно изложение на православната вяра. Славянобългарски манастир

Канони са правилата, които регулират живота на всички членове на Църквата, църковно законодателство, което установява нормата на живот на християнското общество. Тези закони са задължителни за всички членове на Църквата, точно както законите на държавата, в която живеят християните, са задължителни за всички граждани. В идеалния случай животът на всички православни християни трябва да се основава на църковните канони. Познаването и доброволното спазване на общозадължителните правила за поведение е разумния и рационален начин за осигуряването на мир, ред и справедливост във всяка една общност от хора. Самият процес на познание на конкретен нормативен ред пък е улеснен в значителна степен, при системното разглеждане на съвкупността от норми, които регулират една или друга група отношения. Такава беше и насочеността на настоящата работа. Посредством извличането и групирането на всички правила и канони, които регулират отделни отношения свързани със священството, да се добие конкретна представа за неговата същност, за изискванията, правата и задълженията на епископа, презвитера и дякона.

„Св. великомъченик Георги Зограф“, Света Гора Атон, 2007, с. 156.

ХРОНОЛОГИЯ

Апостолские правила

- † 112 г. епископ Василий
- † 265 г. Дионисий Александрийски
- † 270 г. св. Григорий Неокесарийски
- † 311 г. бл. Петър Александрийски
- 314 г. Анкирски поместен събор
- 325 г. Първи вселенски събор
- 314–329 г. Неокесарийски поместен събор
- 340 г. Гангърски поместен събор
- 341 г. Антиохийски поместен събор
- 343 г. Лаодикийски поместен събор
- 343 г. Сардикийски поместен събор
- 381 г. Втори вселенски събор
- † 379 г. св. Василий Велики
- † 385 г. св. Тимотей Александрийски
- † ок. 390 г. св. Григорий Богослов
- 394 г. Константинополски поместен събор
- † 395 г. св. Григорий Нисски
- † 412 г. Теофил Александрийски
- 419 г. Картагенски поместен събор
- 431 г. Трети вселенски събор
- † 444 г. св. Кирил Александрийски
- 451 г. Четвърти вселенски събор
- † 471 г. Генадий Цариградски
- 553 г. Пети вселенски събор
- 680–681 г. Шести вселенски събор
- 787 г. Седми вселенски събор
- † 809 г. Тарасий Цариградски
- 861 г. Константинополски поместен събор (двукратен)
- 879 г. Константинополски поместен събор (проведен в хр. „Света София“)

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

- Архм. Авксентий. Литургика. Част втора, Пловдив, 2007.
- Арх. Алипий, арх. Поликарп. Догматическо богословие. Света Гора, Атон, „Свети Вмчк Георги Зограф“, 2003 .
- Варненски и Преславски митрополит Симеон, Първото послание на Климента до Коринтяните и Учение на дванадесетте апостоли. Варна, Варненска и Великопреславска митрополия, 2020.
- Валачев И., Някои археологически и библейски сведения за патриарх Авраам и държавата Мари, http://www.conference-burgas.com/maevolumes/vol7/book%20%20pdf/b2_05.pdf (посл. видян м. август 2023 г.)
- Георгиева М. Еклисиологични измерения на свещенослужението през първите четири века, <https://www.academia.edu/101871932> (посл. видян на 08 август 2023 г.)
- Дюлгероу, Д., Цоневски, И. Православно догматическо богословие. С., Синадална печатница, 1947.
- Евдокимов П. Православието. С., Омофор, 2010 г.
- Милаш, еп. Никодим. Православно църковно право. „Св. София“, С., 1904.
- Катехизис на католическата църква. иКатолоческа църква в България, 2011
- Лоски, В. Очерк върху мистическото богословие на източната църква. С., Омофор, 2005.
- Митев Д. Свещенство в Новия завет. В. Търново, „Филадельфия“, 1997.
- Серафим, митр. Германски. Евхаристията и единството на църквата – дар на Духа, <https://www.pravoslavie.bg/%D0%A6%D1%8A%D1%80%D0%BA%D0%B2%D0%B0/%D0%B5%D0%B2%D1%85%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%8F%D1%82%D0%B0-%D0%B8-%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D0%BD%D0%B0-%D1%86%D1%8A%D1%80%D0%BA%D0%B2%D0%B0%D1%82/> (посл. видян на 05 септември 2023 г.)
- Милетий, митр. Длъжностите и правата на свещениците. С., „Ив. Г. Говедаров“, 1897. (посл. видян на 05.09.2023 г.)
- Правила на Светата Православна Църква. Том 1 и 2. „Св. Вмчк Георги Зограф“, Света Гора, Атон, 2004.
- Пиперов Б. Патриархалната епоха на човечеството според Библията. С., Синадално издателство, 1959.
- Бобчев, Стефан. Черковно право. „Художник“, С., 1927.
- Вълчанов, С. Старозаветното свещенство. – В: „Духовна култура“, бр. 1, 1987.
- Преп. Йоан Дамаскин. Точно изложение на православната вяра. Славянобългарски манастир „Св. великомъченик Георги Зограф“, Света Гора Атон, 2008.
- Преп. Иустин Попович. Догматика на Православната Църква. „Свети Вмчк Георги Зограф“, Света Гора, Атон, 2007.
- Стефанов, протоiereй И. Правила на Св. Православна Църква. „Т. Т. Драгиев и с-ие“, С., 1936.
- Димитров, прот. Д. Каноничното право като израз на еклисиологичното съзнание на Църквата, https://dveri.bg/component/com_content/Itemid,100521/catid,280/id,69005/view,article/#_ftnref12 (посл. видян на 25 август 2023 г.)
- Димитров, прот. Д. Появата на енорията и презвитерът като предстоятел на евхаристията през IV век. – В: „Християнство и култура“, 2014, бр. 7 (94)
- Русева, Й. Какво е жертвата и иска ли Бог жертви днес? Българско библейско дружество, <https://biblesociety.bg/blog/view/19/kakvo-e-jertva-i-iska-li-bog-jertvi-dnes> (посл. видян на 08 август 2023 г.)
- Св. Киприан Картагенски. За единството на църквата“ <https://lib.pravmir.ru/library/read-book/659> (посл. видян на 28 август 2023 г.)
- Св. Дионисий Ареопагит. За църковната йерархия, https://azbyka.ru/otechnik/Dionisij_Areopagit/o-tserkovnoj-ierarkhii/#source (посл. видян на 11 август 2023 г.)
- Св. Климент, еп. Римски. Първо послание. С., „Ден“, 1912.
- Цанков, Ст., Стефанов, И., Цанев, П. Правилата на Св. Православна Църква с тълкуванията им. С., „С. М. Стойков“, 1912.
- Иоаникий, Сливенски митроп. Размишления за пастирското служение. С., „Омофор“, 2000.
- Александров, Д. Жажда за вяра., С., „Захарий Стоянов“, 2019.
- Тодев, Неделчо. Обзор върху латиноезичните паметници на църковното право, през периода на вселенските събори, <https://dragan-bachev.com/2010/12/11/%D0%BE-%D0%B1%D0%B7%D0%BE%D1%80-%D0%B2%D1%8A%D1%80%D1%85%D1%83-%D0%BB%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B-F%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%B-D%D0%B8%D1%86-4/> (посл. видян на 05.09.2023 г.)
- Флюзен, Б. Организация на Църквата във Византийската империя: епископът, неговата църква, градът, https://dveri.bg/component/com_content/Itemid,100522/catid,281/id,15407/view,article/ (посл. видян на 11 август 2023 г.)
- Цибранска-Костова, М., Старият завет като юридически източник (наблюдения върху славянската ръкописна традиция) „Валентин Траянов“, 2016.
- Чиликов, Ст. Православната вяра и живот. С., „Омофор“, 2012.

Мирковић, Л. Православна литургија или наука о богослужењу православне источне Цркве. Том I, Српска манастирска штампарија, 1918.

Мирковић, Л. Православна литургија или наука о богослужењу православне источне Цркве. Том II, Српска манастирска штампарија, 1920.

Мирковић, Л. Православна литургија или наука о богослужењу православне источне Цркве. Том III, Београд, Штамп задруга штампарских радника „Родољуб“, 1926.

Копяткевич Т. (съст.). Канонические постановления Православной Церкви о священстве. М., „Сибирская Благовонница“, 2015.

Су́рожский, митр. Антоний (Блум). О слышании и делании. https://azbyka.ru/otechnik/Antonij_Surozhskij/o-slyshanii-i-delanii/ (посл. видян на 07 август 2023 г.).

Священнические одеяния — библейский комментарий <https://logosinfo.org/2015/12/29/svyashhennicheskie-odeyaniya-biblejskij-kommentarij/> (посл. видян на 07 август 2023 г.).

Неселовскаго, А. Чины хиротесій и хиротоній (опит историко-археологическаго изслѣдованія). Каменецъ-Подольскъ, 1906

Вениамин, анх. Краснопевков-Румовский. Новая Скрижаль, https://azbyka.ru/otechnik/Veniamin_Krasnopevkov_Rumovskij/novaja-skrizhal/3_1_2 (посл. видян на

12 август 2023 г.).

Шиманский, Г. Литургика: тайнства и обряды. „Сретенского монастыря“, 2004.

Святитель Симеон Солунский. Премудрость нашего спасения https://azbyka.ru/otechnik/Simeon_Solunskij/premudrost_nashego_spasenija/4_100 (посл. видян на 12 август 2023 г.).

Священномученик Николай (Добро-нравов), Хорепископы в древней восточной Церкви https://azbyka.ru/otechnik/Nikolaj_Dobronravov/horepiskopy-v-drevnej-vostochnoj-tserkvi/ (посл. видян на 14 август 2023 г.).

Ветхозаветное священство. <https://azbyka.ru/vethozavetnoe-svyashhenstvo> (посл. видян на 08 август 2023 г.).

Абашидзеархим. Лазар. Таинство Исповеди. https://azbyka.ru/otechnik/Lazar_Abashidze/tainstvo-ispovedi/40 (посл. видян на 27 август 2023 г.).

Лоски, В. Догматът за Църквата и еклесиологичните ереси“ <https://pravoslaven-sviat.org/2013/09/21/dogmata-za-cyrkvata/> (посл. видян на 27 август 2023 г.).

Творения святого отца нашего Иоанна Златоуста, архиепископа Константинопольского. Том 2, Издание СПб. Духовной Академии, 1896.

Священномученик Ипполит Римский. Апостольское предание, https://azbyka.ru/otechnik/Ippolit_Rimskij/Apostolskoe_predanie/#0_8 (– посл. видян на 1.09.2023 г.).

Апостолско предание од Свети Иполит Римски (II дел), <https://preminportal.com.mk/duhovnost-2/pouki-od-svetite-otci-2/1244-apostolsko-predanie-od-sveti-ipolit-rimski-ii-del> (посл. видян на 1.09.2023 г.).

Апостолски постановления. Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 2013 <https://azbyka.ru/otechnik/6> (посл. видян на 02.09.2023 г.).

Заозерский, Н. „О диаконах“. https://azbyka.ru/otechnik/Nikolaj_Zaozerskij/o-diako-

nah/ (посл. видян на 02.09.2023 г.) Цыпин, прот. Владислав. Церковное Право.

https://azbyka.ru/otechnik/Vladislav_Tsypin/tserkovnoe-pravo/1 (посл. видян на 03.09.2023 г.) Anderson A. The Orthodox Priest: An Icon of Christ.

http://ww1.antiochian.org/midwest/Articles/The_Orthodox_Priest_An_Ikon_Of_Christ.htm (посл. видян на 03.09.2023 г.).

ВЕЛИЧКО ТЕЗГЯХОВ

ИМУЩЕСТВО И ДОХОДИ НА БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА – БЪЛГАРСКА ПАТРИАРШИЯ

Abstract: The article aims to show both the basic justification and the general, modern state of the BOC economy. Reflects the historical and canonical principles of church property and its management. Examines some modern legal provisions, makes an overview of the correspondence between the Religions Act and the Statute of the BOC-BP in the section for maintenance and absorption of state aid. Makes a critical analysis in some general situations, based on quoted research, without going into specifics. In conclusion, he made a theological commentary on the general situation around the church economy as a whole.

Key words: Bulgarian Orthodox Church, church economy, church property, government subsidy, The 2002 Denominations Act

УВОД

Религията, респ. Църквата, винаги е била неотменима част от социално-икономическия живот на българското общество. През 21. век ролята на Православната църква не само, че не е намаляла, но засилила своето влияние като част от ключовите обществени институции. Историческите факти показват, че Църквата винаги е била нещо повече от религиозна институция. Тя е играла важна роля в икономическия, социалния, културния и политическия живот на българската действителност. Собствеността и доходите на Църквата винаги са предизвиквали в съвременното българско общество една

известна преднамереност в отношението и понякога силна полярност на мненията към този аспект от църковната действителност. Натоварвайки темата със собствените си предразсъдъци, понякога се стига до крайно отношение към църковното управление. В устава на Българската православна Църква-Българска Патриаршия (БПЦ-БП) са очертани принципите на управление на църковната собственост, приходите и разходите. Законът за вероизповеданията (ЗВ) в частта си за „Имущество и финанси“ в глава четвърта отбелязва рамките, засягащи същите принципи в отношението им към държавата.

ЦЪРКОВНО ИМУЩЕСТВО

Относно правото на имуществена собственост и парични постъпления изобщо, като част от структурата на Църквата, има ясна каноническа обосновка на базата на Свещеното Писание на Ветхия и Новия Завет, на църковното устройство и живот през първите векове. На няколко места в Новия Завет е посочено, че Юда Искаротски е надзорник на ковчежето с пожертвованията (Йоан 12:6; 13:29), както са описани и приносите за новосъздадената Църква след Петдесетница (Деян. 4:34 – 37). Самото църковно устройство изисквало придобиване на имущество и финансови средства, с цел изпълнение на основните функции на Църквата. Както посочва в книгата си „Православно църковно право“ еп. Никодим Милаш: „това имущество, освен за покриване на потребите за богослужение и поддържане на клира, отивало главно за помагане на бедни членове на църквата“.¹ Изводът, който каноничното право извежда е, че въпросното имущество трябва да бъде придобивано, управлявано и потребявано съгласно неговото предназначение. Освен в частите за благотворителни и социални дейности, Уставът на БПЦ (УБПЦ) и Закона за вероизповеданията основно засягат юридическите страни в поддръжката и управлението на църковното имущество и финанси.

Църквата получава правото самостоятелно и законно да придобива, управлява и надзирава собствените си имоти след признаването си за официална религия при император Константин Велики в началото на 4. в. От там насетне светската власт винаги легитимира църковната власт в частите и на йерархическо устройство и структури, църковно право и църковно имущество. Всяка една държава в законодателството си урегулира религиозната дейност като цяло и в частност църковната дейност на своята територия. Не рядко се налага необходимостта от защита и възстановяване на църковните права, което може да

¹ Милаш, еп. Никодим. Православно църковно право. С., 1904, с. 513.

Данни за автора
Величко Костадинов
Тезгяхов
бакалавър, специалност
теология

Научна област
Систематическо
богословие, библейско
богословие, практическо
богословие, християнско
изкуство, история

Научни интереси
Систематическо
богословие, библейско
богословие, практическо
богословие, християнско
изкуство, история

E-mail
tezvel@gmail.com

бъде реализирано по съдебен ред единствено в гражданската съдебна система. Владеейки своето имущество, Църквата влиза в съприкосновение с държавните гражданско-правни отношения. Участвайки в тези гражданско-правни отношения, Църквата се явява отделен правен субект и следва да се оформи като юридическо лице. Според член 10 (2) от ЗВ Българската православна църква-БП е юридическо лице. Устройството и управлението ѝ се определят в нейния устав. Така се признава гражданско-правното законово значение на църковното имущество и то минава под защитата на тези закони. Чл. 14 от ЗВ гласи: „Религиозните общности могат да придобиват статут на юридическо лице при условията и по реда на този закон“. За субект се признава всяка отделна местна Църква на оная част от общото църковно имущество, която ѝ принадлежи и е добита от нея чрез пожертвования, наследство, завещание или друг подобен начин. Чл. 19 (1) от ЗВ гласи: „Вероизповеданията могат да имат местни поделения съгласно уставите си“. Местната Църква представлява самостоятелна юридическа личност. В чл. 20 от ЗВ четем: „По решение на централното ръководство и според устава на съответното вероизповедание местните поделения могат да се регистрират като юридически лица в окръжния съд по седалището им“.

В своя доклад „Собствеността на Българската Православна Църква – между църковното и гражданското право“, ставр. ик. Михаил Михайлов засяга темата за

субектите на правото на собственост върху църковното имущество. Тема, която може да се отнесе в същата степен и относно контрола и управлението на финансите на БПЦ: „Разсъждавайки по въпроса за субектите на правото на собственост върху църковното имущество е добре да потърсим и мнението на практикуващите граждански юристи, отразено в съдебната практика. В тази връзка интерес представляват мотивите на Решение № 5 от 03.02.2016 г. на II ГО на ВКС.² Цитираното решение на II ГО на ВКС

² „Като правен субект Българската православна църква – Българска Патриаршия е корпоративно юридическо лице с йерархична структура, при която всяко правосубектно местно поделение (църква или манастир) са неразделна част от горестоящото правосубектно местно поделение, в чийто диоцез се намират (митрополия), които от своя страна са неразделна част от Българската православна църква. Правосубектността на местните поделения им позволява да придобиват на свое име имущество, както и да защитават вещните права пред съд. Собствеността обаче принадлежи на Българската православна църква, независимо кое местно поделение я е придобило, поради което и с оглед структурата ѝ като юридическо лице, Българската православна църква – Българска патриаршия е обвързана от силата на пресъдено нещо на съдебно решение по иск за собственост, предявен от или срещу правосубектно нейно местно поделение. Като правен субект Църквата действа чрез своите органи. Църковното настоятелство, представлявано от председателя, който е и ръкоположен енорийски свещеник, е представителен орган на църквата като правен субект, притежаващ предвидените в Устава правомощия по придобиване, упражняване и разпореждане с правото на собственост върху

дава основание да се направи заключението, че съдебната практика приема като субект (носител) на правото на собственост върху църковното имущество БПЦ-БП, а не нейните местни поделения, които се явяват нейни неразделни части.

Подобен извод може да се наложи и от Становището на Св. Синод: „Православното църковно право се основава на своите църковно-юридически източници от времето на първото хилядолетие. В тези източници, като например в Правила 24 и 25 на Антиохийския събор, всяка отделна Поместна църква се споменава и се признава за субект на оная част от общото църковно имущество, която ѝ принадлежи и е добита от нея чрез пожертвования, наследство, завещание или друг подобен начин“.

Към друго разбиране обаче ни насочват буквалното тълкуване на разпоредбите на УБПЦ-БП, според които местните поделения на БПЦ, бидейки юридически лица имат признато правото на собственост върху

недвижими имоти, както и за предявяване на искове за защита на вещни права. Когато в отношенията си с други правни субекти или държавни органи представителен орган на Църквата действа със собственото си наименование, вместо с наименованието на правосубектното местно поделение, което управлява, страна в правоотношението е съответното правосубектно местно поделение, а правните последици настъпват и за Българската православна църква – Българска патриаршия, чиято неразделна част е това местно поделение съобразно правилата на Устава ѝ.“

имуществото на всяко от тях, макар и да не могат да извършват разпоредителни сделки с него. В този смисъл звучи и мнението на един от най-изтъкнатите църковни юристи – вече споменатия по горе Далматински епископ Никодим Милаш, според когото „каноническото учение на църквата за самостоятелното владение (разбирай правото на собственост, б.м.) на църковното имущество от всяко отделна местна църква тъй здраво се е вкоренило в църковната практика, че на епископите строго се забранява да употребяват имота на една църква за сметка на други, макар и двете тези църкви да били подчинени нему, т.е. да съставляват част от неговата епархия. Освен местните църкви, каноническите източници признават за субект на правото на собственост още манастирите и всички учреждения, които имат благотворителна цел“.³

Анализирайки Синаodalната наредба от 2018 г. (приета от Св. Синод в пълен състав, в заседанието му на 19.06.2018 г., прот. № 13),⁴ ставр. ик. Михаил Михайлов прави извода,

³ Михайлов, Михаил. Собствеността на Българската Православна Църква – между църковното и гражданското право. Научни четения на тема „Право и Религия“. УИ „Св. Климент Охридски“. С., 2021, с. 551.

⁴ „Учредяването на вещни права на ползване и на строеж и прехвърляне на право на собственост върху недвижими имоти, между юридически лица, поделения на БПЦ-БП, може да става с разрешение на Светия Синод – пълен състав, оформено като протоколно решение“.

„че се признава правото на собственост, принадлежащо на всяко поделение на БПЦ-БП, признато за юридическо лице, т.е. именно то се явява и субект на това право, имащо възможност не само да владее и ползва, но и да се разпорежда със своето собствено имущество, макар и не в пълна степен“.⁵ На базата на Тълкувателно решение № 1/23.11.2010 г. на ОСТК на ВКС, както и на разпоредбите на чл. 10, ал. 2, предл. 2 и чл. 22 от ЗВ, свещ. М. Михайлов прави заключението, че тъй като разпоредбите на Закона за вероизповеданията определят, че разпореждането с имуществото на вероизповеданията се урежда чрез техните устави, УБПЦ-БП, явяващ се вътрешен регламент на корпоративно сдружение и въпреки субсидиарния му характер според някои тълкуватели, е пряк източник на правото не само за членовете на БПЦ, но и за всички правни субекти, които участват в правоотношения, регламентирани в Устава.⁶ Така „от изложеното дотук се вижда, че гражданскоправното разбиране за правото на собствеността не се покрива изцяло с каноническото разбиране за църковната собственост. Разлика то бележи по отношение съдържанието на правото на собственост. Трите правомощия – владее, ползва и разпореждане, които са класически за

гражданското право още от времето на Римското частно право, в църковното право се проявяват по-скоро като владее, ползва и надзор. Това особено се подчертава при действащата редакция на настоящия УБПЦ-БП“.⁷

В същия доклад ставр. ик. Михайлов посочва данъчните привилегии, ползвани при разпореждането с църковното имущество от страна на БПЦ: „Църквата при упражняването на правото на собственост се е ползва с редица привилегии и облекчения, закрепени законодателно в България. В реализацията на подобна политика според чл. 24, ал. 1, т. 9 от Закона за местните данъци и такси (ЗМДТ) се освобождават от данък върху недвижимите имоти храмовете и манастирите, предназначени за богослужебна дейност, заедно с поземлените имоти, върху които са построени – собственост на законно регистрираните вероизповедания в страната, както и молитвените домове заедно с поземлените имоти, върху които са построени – собственост на законно регистрираните вероизповедания в страната.“

Освобождават се от данък наследства според същия закон в чл. 2а. имуществото, завещано на Българския червен кръст, законно регистрираните вероизповедания в страната, читалищата и другите юридически лица, които не са търговци, с изключение на организациите с нестопанска цел, определени

за извършване на дейност в частна полза. Според чл. 48, ал. 1, т. 1 б. „ж“ от ЗМДТ се освобождават от данък при придобиване на имущества по дарение и по възмезден начин законно регистрираните вероизповедания в страната за имотите по чл. 24, ал. 1, т. 9.

Според чл. 71а., ал. 1 от ЗМДТ не се събира такса за битови отпадъци за услугите, предоставени на молитвени домове, храмове и манастири, в които се извършва богослужебна дейност от законно регистрираните вероизповедания в страната, заедно с поземлените имоти, върху които са построени. Анализ на споменатите законови разпоредби показва, че БПЦ ползва законоустановени привилегии и облекчения само по отношение на имуществото, представляващо „res sacra“ (свещени предмети), което показва и приетото в църковно право разграничение, отразяващо се на режима на употребяване на църковното имущество“.⁸

Широко цитирания доклад на ставр. ик. Михаил Михайлов дава една тълкувателна основа за правната страна на контрола, управлението, разходването и движението на финансите на БПЦ.

ЦЪРКОВНА ИКОНОМИКА

В книгата си „Православно църковно право“ еп. Н. Милаш очертава каноничните граници на разходване на църковното имущество, а именно: „За съграждане на църкви, набавяне всичко потребно за богослужение, поддържане на клира, основаване училища, възпитание на християнските деца, грижени за бедни и немощни – за всичко това и нему подобно“.⁹ Интересен факт представлява липсата на ясно формулирани разходи по „възпитание на християнските деца, грижени за бедни и немощни“ в устава на БПЦ, част пета „Издържка на Църквата“, гл. първа: „Приходи и Разходи“, раздел 2 „Разходи“. Член 230 (3) напомня за издържка на средни и висши богословски училища и пансионите към тях, а ал. 10 на същия член дава едни съвсем общи насоки на разходване на църковните средства за „други обосновани необходими разходи“. В същото време гл. пета от ЗВ дава правните рамки за извършване именно на лечебни, социални и образователни дейности от БПЦ.

За да се даде определение за църковна икономика, както и нейното практическо приложение в рамките на БПЦ, би трябвало да се класифицират основните направления, представляващи съставните елементи.

Същинската религиозна дейност представлява този вид услуги предоставяни от Църквата, касаещи нейната религиозна

⁵ Михайлов, Михаил. Собствеността на Българската Православна Църква – между църковното и гражданското право, с. 553.

⁶ Пак там, с. 554.

⁷ Пак там, с. 555.

⁸ Пак там, с. 556.

⁹ Милаш, еп. Никодим. Православно църковно право, с. 535.

дейност. Тук социално-икономическият елемент в по-голямата си част е съпътстващ, т.е. косвен. Член 23 (1) от ЗВ гласи: „Регистрираните вероизповедания имат право за своите нужди да произвеждат и продават вещи, свързани с богослужебната им дейност, ритуали и обреди“, а (2) – съответно: „Сделките по ал. 1 не са търговски по смисъла на Търговския закон“. Църквата реализира доходи от продажбата на свещи, икони, църковна утвар, религиозна литература и пр. блага (предмети и продукти), които стават част от оценката на реалния стопански оборот. Също така доходи се генерират и от църковните треби и требните такси, които включват църковна служба или обред от частен характер при кръщение, брак, опело и пр. Таксите от църковните услуги и продажбата на предмети и продукти с религиозно предназначение, приходите от дарения и спонсорства са част от този елемент. До тук изброените елементи са част от стопанския оборот и генерират определени приходи, респ. разходи. На практика малко над 1/3 от приходите от религиозна дейност се пада на продажбата на свещи. Стойностите на годишните приходи от религиозна дейност на над 90% от православните църкви и манастири са доста ниски. Една от причините за тези ниски приходи е свързана с честотата на извършваните служби и слабата посещаемост на молитвените храмове от миряни и поклонници. В 15% от храмовите сгради не се служи, а в близо 2/3 от храмовете се извършват служби само по определени

поводи или се провеждат съботно-неделни служби, като почти 100% от тези църкви са в населени места от т. нар. селски общини, където населението се увеличава само в почивните дни. Вторият важен елемент на приходната част на църковните бюджети са доходите идващи от дарения и от стопанска дейност. За близо 2/3 от църквите приходите по тези пера са никакви или изключително ниски. Само 6% от поделенията на БПЦ формират сравнително високи приходи. Приходите от религиозна дейност, дарения и стопанска дейност за над 90% от църковните настоятелства позволяват поддръжката единствено на дейности, свързани с религиозните функции на църквата, но не и за социални и др. дейности.¹⁰

Стопанска религиозна дейност е такъв вид дейност, която включва църковните земеделски стопанства, търговски дружества за стопанисване на горите, дърводобив, строителство, арендоване на имоти и пр. Финансиране и субсидиране по различни програми също намира място в стопанската религиозна дейност, въпреки че тези финансови ресурси обикновено са свързани с ремонт и реконструкция на сгради с религиозно предназначение и като цяло са предназначени за подобряване и облагородяване на религиозните храмове и сграден фонд, касаещ религиозната дейност

¹⁰ Илиев, Петкан. Автореферат на дисертация „Икономическа дейност и роля на Българската Православна Църква“. С., 2017, с. 14.

в нейната същност. От гледна точка на активите, които притежават поделенията на БПЦ, изводът е, че те не се използват пълноценно от страна на същите, тъй като много малък процент са регистрираните поделения на БПЦ като земеделски стопани. Почти 100% от поземлените активи се отдават под наем или аренда, така много малка част се възползват от преките субсидии като регистрирани земеделски стопани, например по схеми, администрирани от ДФ „Земеделие“. Регистрираните обекти за търговия и заведенията за обществено хранене, разположени на териториите на църкви и манастири, не са собственост на БПЦ в огромната си част, а се стопанисват от фирми-наематели.¹¹

Социална религиозна дейност представлява тази дейност, включваща църковните социални кухни и трапезарии, сиропиталища, старопиталища, здравни заведения и др. Тази дейност се изпълнява както от самите църкви и манастири, така и от специално създадени с участието на Църквата сдружения и фондации от типа Юридически лица с нестопанска цел (ЮЛНЦ), включително и търговски дружества, по изключение.¹² Дейността на ЮЛНЦ, извършващи дейност на религиозни организации, показва, че нестопанската дейност на религиозните организации с нестопанска цел на БПЦ е

¹¹ Пак там, с. 20.

¹² Пак там, с. 15.

формирана от разходи за благотворителност, социално подпомагане (социални кухни, подслоняване на бездомни и пр.) и др. социални дейности. За реализацията на направените разходи от ЮЛНЦ извършващи дейност като религиозни организации на Църквата се формират и определени приходи в по-малък размер, като този дефицит се обяснява с участието в грантови схеми, вкл. по Оперативни програми, където е необходимо съфинансиране, тъй като безвъзмездната финансова помощ покрива определен процент от необходимия финансов ресурс за извършване на определените по съответния проект дейности. Към тези суми трябва да прибавим приходите и разходите на тези организации от стопанска дейност. Тоест, положителният баланс от стопанска дейност почти покрива отрицателния – от нестопанска дейност. ЮЛНЦ на БПЦ, извършващи дейност на религиозни организации, притежават значителни материални активи, вкл. земи, сгради и съоръжения, така около 4/5 от материалните активи се формират от сградния и поземления фонд на тези организации.¹³

Измерването и оценката на посочените елементи дава възможност да се определя каква стойността на църковната икономика, така и самата дейност на църковните структури и организации. В този смисъл взаимодействието между Църквата и населението може да се разглежда като един

¹³ Пак там, с. 19.

особен пазар, където в зависимост от целите и характеристиките на стопанските агенти (продавачи и купувачи на религиозни услуги и на стоки и услуги от стопанска дейност на църквата) се формира и тяхното участие в общия стопански оборот. Цялостна преценка за църковната икономика може да се направи след прибавяне към горепосочените елементи на различните форми на подкрепа, които БПЦ получава чрез субсидирането и помощта от държавата към нея и нейните подразделения.

В член 229 (10) от Устава на БПЦ се посочва, че като част от приходите на БПЦ-БП, държавната субсидия, предвидена по Закона за държавния бюджет, влиза в годишния бюджет по приходите на същата. Чрез изготвянето и утвърждаването на консолидирания бюджет на БПЦ-БП държавната субсидия става част от подразделенията на БПЦ (чл. 232 от Устава на БПЦ). Субсидирането е свързано изключително с инвестиционния аспект на държавната помощ, поради лошото състояние на недвижимите активи и нуждата им от ремонт и реконструкция от една страна, а от друга – поради конституционната разпоредба на отделяне на Църквата от държавата.¹⁴ Така формите на подкрепа включват пряко бюджетно финансиране, проектно финансиране на отделни разходи на църковните организации, предоставяне на данъчни преференции и др. Например член 21 (3) от ЗВ гласи: „Държавата и

общините могат да отстъпват безвъзмездно на религиозните институции и техните местни подразделения право на ползване върху държавни и общински имоти, както и да ги подпомагат със субсидии, предвидени в държавния или общинския бюджет“.

Чл. 28 от ЗВ и неговите алинеи определят принципите и механизмите на субсидирането от държавния бюджет на Република България. Общата държавна субсидия се разпределя на текущи и капиталови разходи. В закона е посочено, че самите вероизповедания (в случая БПЦ) правят чрез централните си управления (Светия Синод) горепосоченото разпределение. Ал. 8 на същия член 28 от ЗВ гласи: „Държавната субсидия за текущи разходи се предоставя на централното ръководство на съответното вероизповедание и се изразходва целево за покриване на разходите на вероизповеданието за заплати и възнаграждения на свещенослужителите и служителите на религиозните институции, за осъществяването на образователни дейности, които не се обхващат от финансирането по чл. 33 (3), и за поддръжка на гробищни паркове“. Чл. 29 от ЗВ регулира изплащането на възнагражденията на свещенослужителите и служителите на религиозните институции от субсидията за текущи разходи. Член 231 (2) от Устава на БПЦ гласи, че „Светият Синод осигурява възнагражденията по чл. 135, т. 21¹⁵ с бюджет, формиран от приходи в равен

процент от отчисления от всички митрополии, отчисления от ставропигиалните манастири и други приходи“. Членове 242 и 243 задължават църквите и манастирите да правят отчисления за съответните митрополии, а митрополията и ставропигиалните манастири съответно за БПЦ на приходите от същинската стопанската религиозни дейности по определена Методика за начина на отчисления, приета от Светия Синод. В съответните им ал. 2 на чл. 242 и ал. 3 на чл. 243 се дават правомощия на Светия Синод да не осигурява възнагражденията, здравните и осигурителните вноски за свещенослужителите към съответната митрополия и манастир ако не бъдат направени съответните отчисления.

Чл. 28 (10) от ЗВ, относно държавната субсидия за капиталови разходи, гласи следното: „Капиталовите разходи включват разходи за строителство и ремонт на молитвени домове, храмове и манастири и прилежащите им сгради, сгради на висши духовни училища и духовни училища от системата на предучилищното и училищното образование, както и изграждане и ремонт на гробищни паркове. Средствата за капиталови разходи се съхраняват чрез специална целева

и задължения: да получава за служението си ежесечно парично възнаграждение от Светия Синод в размер, определен на основата на размера на осигурителния праг, установен в бюджета на държавното обществено осигуряване за съответната година. Определеното по този ред възнаграждение не може да бъде по-малко от минималния осигурителен праг.

сметка на съответното вероизповедание“. В същото време чл. 230 (6) сочи като разход във бюджета на БПЦ „изграждане, поддържане или наемане помещения за Българската православна църква – Българска Патриаршия, митрополията и архиерейските наместничества“. БПЦ, в лицето на Светия Синод има задължението по чл. 28 (7) от ЗВ да „прави мотивирано предложение за разпределението на капиталовите разходи по обекти и уведомява Дирекция „Вероизповедания“ на Министерския съвет“.

Извършване на религиозните дейности и респ. реализацията на определени приходи от нея, е пряко зависимо от състоянието на храмовите сгради. Повечето от половината сгради са в добро и средно, което означава, че имат належащи нужди от ремонт или в най-скоро време ще се появи необходимост от реконструкция и ремонт. В лошо състояние са 16% от храмовите сгради, което означава, че там не се извършва религиозна дейност поради опасност от инциденти и злополуки. Само 1/5 от сградния фонд с религиозно предназначение няма нужда от ремонт и реконструкция и вероятно в близките 2-3 години няма да изпитва подобна необходимост. Недостигът на финансови ресурси е хроничен за преобладаващата част от българските църкви и манастири, когато става въпрос за ремонт и реконструкция на храмовите сгради. Липсата на финансови средства рефлектира и върху поддържането на материалните активи на Църквата, вкл. и храмовите сгради. Близо 2/3 от сградния фонд не е ремонтиран

¹⁴ Пак там, с. 21.

¹⁵ Енорийският свещеник има следните права

през последното десетилетие, а едва 1/4 от сградите и прилежащите постройки са претърпели козметични ремонти за належащи нужди.¹⁶

Неусвоените средства по отпуснатите субсидии се разходват в следващите години, а не се връщат в държавния бюджет. Светият Синод дължи годишна обобщена справка на Дирекция „Вероизповедания“ към Министерския съвет, с приложения съдържащи обобщени данни относно предоставените субсидии и тяхното усвояване. Важна подробност, свързана с държавното финансиране носи алинея 5 на член 28 от ЗВ: „В обществен интерес, свързан с религиозните ценности на българския народ, на вероизповеданията може да се предоставят и допълнителни средства над размера на държавната субсидия“.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Главната теза при добиването на имущество и доходи на Църквата е, че в основата на разработването на църковната стопанска система (църковната икономика) трябва да стои „любовта (грижата) към хората“, грижата не за себе си, а за хората, наричана от тях „икономика на любовта“ или „икономика на добродетелността“. Веднага

обаче възниква и естественият въпрос, как да се постигне това? Дали в този идеал може да се разчита на добросъвестността на хората? Поради това стремежът да се разработи и изгради съвършена църковна икономика чрез „християнската любов и грижа за човека“ по-скоро включва в себе си определена доза наивност. Обикновено критиките към подобен модел са свързани с наличието на определено логическо противоречие. За да се обобщи с едно изречение, това противоречие се изразява в разминаването между главното и необходимо определящо условие на „икономиката на добродетелността (любовта)“, а именно „грижата за хората“ и нейното (на „икономиката на любовта“) целеполагане, т.е. задачата за разработването и изграждането на оптимална икономическа система.

В православна традиция при взаимоотношенията Църква – държава е търсена т. нар. „симфоническа концепция“, при която между Църква и държава се установяват отношения на сътрудничество, взаимна подкрепа и взаимна отговорност, без нито една от двете страни да навлиза в сферата на компетенции на другата. Държавата при симфоническата концепция търси подкрепа от страна на църквата най-вече при осъществяване на социалната и духовна (култура и образование) политика, а Църквата получава от страна на държавата помощ (материална, финансова и пр.) за осъществяване на дейностите по благотворителност, социално подпомагане, доброволчество и др., вкл. за извършване на

същинската религиозна дейност.

Възниква въпроса доколко изграждането на православната инфраструктура на икономическите взаимоотношения е свързана с разработването на финансови инструменти, които да отговарят на нормите на православната етика, което би позволило създаването на „нов“ тип бизнес, вкл. дефинирането на терминът „православно банкиране“, предназначен да означава „неприкрита морална чистота в отношенията с клиентите“. Възниква също въпроса доколко църковната икономика, в широкия смисъл на думата, формира социално ориентираното поведение на индивидите (не само на вярващите), като подпомага религиозните организации, които се занимават с благотворителност, милосърдие, социална подкрепа, същинска стопанска дейност (формираща определена заетост) и пр. Държавното регулиране, вкл. субсидирането, на религиозния „пазар“ се обуславя най-вече от социалната дейност и социалната функция на Църквата както и вторичния ефект, за който тези дейности допринасят. И в този контекст има ли основание да се твърди, че субсидирането на вероизповеданията е израз на желанието на държавата да осъществява контрол върху религиозните дейности.¹⁷

¹⁷ Илиев, Петкан. Принципи и параметри на православната финансова система като елемент на православната икономика и взаимоотношенията „Църква-Държава“ – държавна намеса или „симфоническа концепция“ на сътрудничество.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Милаш, еп. Никодим. Православно църковно право. С., 1904.

Михайлов, Михаил. Собствеността на Българската Православна Църква – между църковното и гражданското право. Научни четения на тема „Право и Религия“. УИ „Св. Климент Охридски“. С., 2021.

https://m.facebook.com/100140912106718/photos/a.100363285417814/122784249842384/?type=3&_rdr (посл. видян на 02.02.2023).

Илиев, Петкан. Автореферат на дисертация „Икономическа дейност и роля на Българската Православна Църква“. С., 2017 https://www.researchgate.net/publication/349898735_UNIVERSITET_ZA_NACIONALNO_I_SVETOVNO_STOPANSTVO_OBSOIKONOMICESKI_FAKULTET_KATEDRA_IKONOMIKS_PETKAN_ALEKSANDROV_ILIEV_IKONOMICESKA_DEJNOST_I_ROLA_NA_BLGARSKATA_PRAVOSLAVNA_CRKVA_AVTOREFERAT (посл. видян на 02.02.2023).

Илиев, Петкан. Принципи и параметри на православната финансова система като елемент на православната икономика и взаимоотношенията „Църква-Държава“ – държавна намеса или „симфоническа концепция“ на сътрудничество. Научни трудове на УНСС, т.2, 2022. <https://www.unwe.bg/doi/researchpapers/2022.2/RP.2022.2.03.pdf>

Научни трудове на УНСС, т.2, 2022.

¹⁶ Илиев, Петкан. Автореферат на дисертация „Икономическа дейност и роля на Българската Православна Църква“, с. 26.

Сборникът е регистриран в НАЦИД
Националния референтен списък на съвременни български научни издания с научно рецензиране

МИСЪЛ, СЛОВО, ТЕКСТ

Том 12 (18) нова серия, 2023

МЕЖДУ СЛОВОТО
И ДЕЛОТО:
ПЪТИЩА И КРЪСТОПЪТИЩА

Пловдивско университетско
издателство
„Паисий Хилендарски“

ISSN 2815-2816

(посл. видян на 02.02.2023).

Кожухаров. Милко. Собствеността
в каноничното право. Православие.бг.
07.03.2006. <https://www.pravoslavie.bg> (посл.
видян на 02.02.2023).

Църковна собственост, издръжка
на църквата. <https://www.bg-pravo.com/2014/08/18.html> (посл. видян на
02.02.2023).

Устав на Българската Православна
Църква-Българска Патриаршия. [https://
bg-patriarshia.bg/statute](https://bg-patriarshia.bg/statute) (посл. видян на
02.02.2023).

Закон за вероизповеданията. [http://
veroizpovedania.government.bg/data/
docs/1566950168484.pdf](http://veroizpovedania.government.bg/data/docs/1566950168484.pdf) (посл. видян на
02.02.2023).

ЦВЕТЕЛИНА ТАТАНОВА

СВ. СИМЕОН, АРХИЕПИСКОП СОЛУНСКИ. ЖИВОТ И ТВОРЧЕСТВО – ЧАСТ 1

Abstract: The text presents the life and work of Saint Symeon Archbishop of Thessaloniki, inquiring into the historical aspects and the situation which the city and its residents were facing.

Key words: Saint Symeon Archbishop of Thessaloniki, works, worship

1. ИСТОРИЧЕСКИ ПРЕГЛЕД НА ЕПОХАТА, В КОЯТО СВ. СИМЕОН СОЛУНСКИ ЖИВЕЕ И ТВОРИ

Личността и дейността на Солунския светец архиеп. Симеон са изцяло свързани с историята и развитието на града в началото на 15. в. Преди да се спрем на някои моменти от живота му като архиепископ, би било добре да представим основното състояние, в което се намирал градът, както откъм политико-икономическото, така и откъм историческото му развитие, за да успеем да разберем по-добре делото му, но и обстоятелствата, около които се оформя то. Както ще установим от представеното, особено тежкото историческо положение придава още по-голяма стойност на значимото пастирско, литургично и писателско дело на този голям отец на Църквата.

Трудните години, в които Църквата „повикала“ Симеон да поеме ръководството на Солунската Църква, са в началото на

Данни за автора

Цветелина Иванова Татанова,
учител по византийско
църковно пеене (Неврокопска
света митрополия), учител по
Религия (2 ОУ „Гоце Делчев“,
гр. Гоце Делчев)

Научна област

Византийска музикология,
теология

Научни интереси

Византийска църковна музика,
богослужебен ред, химнология,
теология

По-важни публикации

Татанова, Цв. Адаптирането
на църковнославянски език
на Триода и Пентикостара
на Петър Ламбадарий от
йеромонах Неофит Рилски в
ръкопис Пс.100 на Зографския
манастир (под печат в: сборник
с научни доклади, представени
на Националната научна
конференция, проведена по
повод 230-годишнината от
рождението на йером. Неофит
Рилски; сборникът ще бъде
издаден от ЮЗУ „Неофит
Рилски“, гр. Благоевград).

E-mail

cvetelina.tatanova@abv.bg

15. в., и още по-точно, годините 1416 – 1417 до 1429 г.¹ През изминалия 14. в. вече са се случили редица нашествия на другородци, политически движения, граждански войни, но и разни други събития, които предизвикали рязка промяна в живота в града на всички нива.²

¹ Balfour, David. Ἀγίου Συμεών ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης (1416/17 – 1429), Ἔργα Θεολογικά [Ἀνάλεκτα Βλατάδων 34]. Θεσσαλονίκη, 1981, σσ. 36, 37.

² Αθανασίου, Α. Αγγελοπούλου, Νικόλαος Καβάσιλας Χαμαετός. Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ [Ἀνάλεκτα Βλατάδων 5]. Θεσσαλονίκη, 1970, σσ. 13, 14. „... Πървото в хронологичен ред събитие е нападението на каталонците (1305 – 1309 г.) в Мала Азия (1304 г.), Тракия (1305 г.), Халкидическия полуостров и основно Света Гора (1321-1328 г.). След това... избухва гражданската война между двамата Андрониковци за заемането на трона (1321 – 1328 г.). В тази лична битка между дядо и внук Солун изиграва много важна роля с основно въздействие върху цялостното духовно развитие на града, тъй като той е епицентър на въстаническите им действия. От 1328 до 1341 г. Солун е спокоен град. Наистина, през този период, при Андроник III (1328 – 1341 г.), градът показва огромно духовно и художествено развитие като основен център на образованието и изкуството в Македония... Но смъртта на Андроник III (1341 г.) означава и началото на края на този духовен блясък на града, защото избухва нова страшна гражданска война (1341 – 1347 г.), а след това и трета (1353 – 1354 г.) и отново причина е заемането на трона, [като спорът е] между Йоан V Палеолог и Йоан VI Кантакузин, велик доместик. Тези войни не само създават напрежение от набезите на сърбите при Стефан Душан (1345 – 1355 г.) в Македония, но и насърчават зилотското движение в Солун (1342 – 1349 г.),

Политико-социалният режим, в който се развиват културната, духовната и художествената дейност и движение в града през това време, е следният: „В Солун съществува два вида власт: политическата, представлявана от управителя на града и църковната, начело с архиепископа, който единствен от останалите високопоставени във Вселенската Патриаршия, има привилегията и честта да носи титлата „всесвятейший“, равностоен според това на Вселенския патриарх. Освен тези две власти обаче съществува и трета – комунална, която представлява волята на жителите на града, които са разделени на четири касти: 1) силни (богати, основно аристокрацията), 2) клир, 3) средни (гражданите) и 4) община или общност (основно бедните)“.³

замесват исихасткото движение в политиката и в последствие допринесят за постоянните набези от османските турци в европейските области, преустановява се окончателно всяка духовна еуфория в град Солун, който накрая е завладян от турците (1430 г.).“

³ Γενική θεώρηση της Παλαιολόγειας εποχής στη Θεσσαλονίκη. – In: Ἐπιστημονικό Συμπόσιο Χριστιανική Θεσσαλονίκη. Παλαιολόγειος ἐποχή. ΚΒ' Δημήτρια [Κέντρο Ἱστορίας Δήμου Θεσσαλονίκης, Αὐτοτελεῖς ἐκδόσεις 3]. Θεσσαλονίκη, 1989. σσ. 44, 45: „Третата власт, комуналната, обществената, както бихме казали днес, притежава голяма сила, защото има дълбоки корени в миналото до елинистичната и ромейската епоха, по традиция съхранява стари привилегии и свои местни закони, „местните порядки“, както се наричат, спрямо които се раздава правосъдие“.

Въпреки тежкия режим, съпроводен с външните трудности и проблеми, през които град Солун преминава през 15. в., там не престава да се развива забележително духовно движение във всички сфери на науката и изкуството.⁴

В рамките на гражданските конфликти между Йоан Кантакузин и Йоан V Палеолог възниква политическото движение на зилотите, докато паралелно с това се разраства и исихасткият спор⁵ поради присъствието на св. Григорий Палама на архиепископския трон на града. Това положение сериозно повлиява върху живота вътре в града и се наблюдава сериозно напрегнато положение, което можем да разделим на три периода:

Първи период (1336 – 1341 г.): обхваща началото на противоборството на Варлаам Калабрийски срещу исихастите. В резултат на това са свикани събори през 1341 г., които осъждат варлаамитството като

еретическо учение.⁶ На тях св. Григорий Палама опровергава всички лъжеучения на Варлаам и доразвива богословската мисъл. Солун става „основният център на богословското представяне на монашеската исихия“.⁷

През втория период (1341 – 1347 г.) споровете не престават, като положението вече е с политически оттенък, тъй като съвпада с гражданската война между великия доместик Йоан Кантакузин от едната страна и императрица Анна Савойска, патриарх Йоан Калека и великия дука (военачалник) Алексей Апокавк от другата страна. През този период политическите страсти вземат най-лошия си вид. Както св. Григорий Палама, така и исихастите са подложени на гонения, затвори и отлъчвания. Като нов водач на антиисихасткото движение се очертава Григорий Акиндин, който се представя като изразител на православната традиция. С победата на

⁴ Αγγελοπούλου, Αθανασίου, Α. Νικόλαος Καβάσιλας Χαμαετός. Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ, σ. 14.

⁵ Ζήση, Θεοδώρου. Συμεών Θεσσαλονίκης περὶ τοῦ βίου, τῶν συγγραμμάτων καὶ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ. – In: Πρακτικά λειτουργικοῦ συνεδρίου εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Συμεῶνος ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης τοῦ θαυματοουργοῦ. Θεσσαλονίκη, 1983. σ. 45. Вж. Αθανασίου, Α. Αγγελοπούλου, Νικόλαος Καβάσιλας Χαμαετός. Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ, σ. 14. Вж. и Παναγιώτου, Κ. Χρήστου. Περὶ τὰ αἰτία τῆς ησυχαστικῆς ἐρίδος, Γρηγόριος ο Παλαμάς, ἔτος ΛΘ'. Θεσσαλονίκη, 1956.

⁶ Χριστοφορίδης, Βενιζέλου. Οἱ ησυχαστικὲς ἐρίδες κατὰ τὸν 15' αἰῶνα, εκδ. Παρτηρητήης. Θεσσαλονίκη, 1993, σσ. 31 – 67. Αθανασίου, Γερομυχαλοῦ (Πανεπιστημιακὲς Παραδόσεις), τόμ. Α', εκδ. Πουρναράς. Θεσσαλονίκη, 1971, σ. 148.

⁷ Αγγελοπούλου, Αθανασίου, Α. Νικόλαος Καβάσιλας Χαμαετός. Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ, σ. 14: „За това процъфтяване главно допринасят ежедневните преживявания на монасите, клира и народа, които непрекъснато съживяват чрез честите, почти всекидневни св. богослужения в много храмове и манастири. Градът през този период наистина става дълбоко религиозен“.

Кантакузин и края на гражданската война, разтърсила сплотеността във византийското общество, е свикан събор през 1347 г., който провъзгласява учението на св. Григорий Палама за догматически правилно, осъждайки Григорий Акиндин и поддръжниците му.⁸ Коренните промени, които възникват на върха на църковното лидерство с избора и ръкополагането на исихасти архиепери, създават много противоречия, в резултат на което споровете продължават, както и проблемите, произлизащи от тях.

През третия период (1347 – 1368 г.) исихастското движение е утвърдено. Недоволните архиепери начело с Никифор Григора създават опозиция, която по всякакъв начин се бори да привлече Йоан Кантакузин на своя страна. През 1351 г. е свикан събор, който осъжда Григора и всички поддръжници на Акиндин. По този начин Григорий Палама е празнично и официално оправдан, като учението му е признато за жив израз и продължение на православната традиция. Последната размирица на Света Гора е потушена от събора през 1368 г., който с осъждането на Прохор Кидон и признаването светостта на Григорий Палама, поставя окончателно край на исихастските спорове.⁹

Същевременно, след края на властването на зилотите в Солун, в

града отново настъпва старото трагично обществено положение с характерните за него лихварство, насилие, несправедливост и възползване на богатите от по-слабите обществени групи. Възникналата още от 14. в. обстановка позволява и разпространето на османските сили и непрекъснатите им набези в цялата област Македония, включително и в град Солун. Управителят на града, Мануил II Палеолог, прави опит за спирането заплашителността от увеличаване на османските сили. Въпреки опитите от страна на жителите на града, властите в Солун решават да предадат града в ръцете на Османската власт.¹⁰ През 1403 г. Мануил II успява да си върне Солун, който остава под управлението на византийците до 1423 г., когато градът е предаден на венецианците.¹¹

От своя страна венецианците веднага показват истинските си намерения, защото не спазват по никакъв начин условията относно предаването на града. През това време султан Мурат II задвижва силите си за завладяването му. В резултат на всичко това жителите му за години напред се изправят пред сериозния проблем за снабдяване с продукти от първа необходимост. Виждайки тежкото положение, което с всеки изминал

ден се влошава, част от жителите на града искат мирното му предаване в ръцете на османската власт, с надеждата че поне малко ще се промени начинът им на живот и условията, в които са принудени да живеят. Венецианците, уплашени от възникване на бунт или предателство, стават още по-настойтелни и започват да тормозят местното население. Въпреки че то постоянно изпраща свои представители във Венеция, с цел да се подобрят условията на живот, те остават все така подтиснически и трагични. Солун вече не е приятно място за живеене, а място на мъчение и изгнание.¹²

Втезидни „на болка и вик“¹³ и в тази тежка обстановка Симеон поема архипастирското дело като Солунски архиепископ. Като такъв обаче, той не се занимава само с чисто духовните и пастирски задължения. Възложено му е и председателството на съда, както и други, от светски характер, отговорности. Като председател на църковния съд осъжда дисциплинарни въпроси, които се отнасят до клира и църковната собственост. Същевременно се опитва да упражни влияние върху младия деспот Андроник Палеолог (1408 – 1423 г.), давайки му политически наставления, които

от много други са считани за погрешни. Със сигурност навикът му да прави това, което сам счита за правилно, без да взема предвид мнението и на други, е бил доста неприятен и постоянно предизвиквал реакции.¹⁴

В чисто духовно-пастирското му дело една от областите, в които има голям успех, е цялостното реорганизиране на богослужебния живот в епархията му. Освен учението и примерът за духовен живот, който дава, св. Симеон оставя като наследство на всички поколения православни християни едно богато откъм съдържание и обемно писателско творчество, което основно касае литургични (богослужебни) теми. Всички тези творби, които тълкуват светите богослужения, тайнствата и обредите са поместени в том 155 на поредицата *Patrologia Graeca*. Литургичното творчество на този велик светител е проучено и издадено от покойния професор по Литургика на Богословския факултет към Солунския университет Йоанис Фундулис – един от най-големите литургисти на 20. в. Значимо е също така и творчеството на David Balfour, който основно се занимава с богословските творби на светеца. Добре е да споменем, че всички, които досега са се занимавали с литургични, музикологични и като цяло богословски теми, които обхващат периода 14 – 15. в., а и не само, задължително

⁸ Христофориди, Венизелиу. Цит. съч., стр. 67 – 82.

⁹ Пак там, стр. 83 – 126.

¹⁰ Μονίου, Νικολέτα. Θεσσαλονίκη 1423 – 1430, Η Βενετοκρατία και η τελευταία άλωση από τους Τούρκους, εκδ. Π. Κυριακίδη. Αθήνα, 2006, стр. 22 – 24. Ostrogorsky, G. Ιστορία του Βυζαντινού κράτους. τόμ. Γ', εκδ. Βασιλόπουλος. Αθήνα, 1997, стр. 231.

¹¹ Пак там, стр. 24, 25.

¹² Пак там, стр. 26, 27. Φουντούλη, Ιωάννου. Συμείων ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, τὰ λειτουργικά συγγράμματα. Εὐχαί καὶ ὕμνοι. Θεσσαλονίκη, 1968, стр. 24.

¹³ Χρήστου, Παναγιώτου. Ο ἀρχιεπίσκοπος Συμεών και η Θεσσαλονίκη. – In: Πρακτικά, стр. 95.

¹⁴ Μονίου, Νικολέτα. Цит. съч., стр. 48. Ζήση, Θεοδώρου. Θεολόγοι της Θεσσαλονίκης, εκδ. “Βρυέννιος”. Θεσσαλονίκη, 1997, стр. 191, 192.

споменават творби на св. Симеон.

2. КРАТКО ЖИВОТООПИСАНИЕ И ТВОРЧЕСТВО

Св. Симеон е роден в Константинопол¹⁵ в средата на 14. в.¹⁶ Нямаме сведения за произхода на семейството му. Според David Balfour той се замонашил млад,¹⁷ като на пострижението си получил името Симеон в чест на св. Симеон Метафраст, към когото имал особено благоговение. Винаги празнувал и почитал паметта му „имайки го за пазител и покровител“.¹⁸ Манастирът, в който е постриган за монах вероятно е „Ксантопул“ в Константинопол,¹⁹ където по-

късно става и йеромонах. Съдейки по това, че светецът бил верен пазител на традицията и каноните на Църквата, би трябвало по време на хиротонията си да е бил поне 30-годишен,²⁰ след като сам той говори, че ръкополаганият презвитер „непременно трябва да е навършил тридесет години“.²¹

Още в младежките си години получава значително добро образование²² и се превръща в „дълбок познавач на класическата и църковната филология“.²³ Още по време на служението му в Константинопол, му се носи славата на целомъдрен мъж и мъдър учител.

От голямо значение за живота и дейността на Симеон в Константинопол е свидетелството на Константинополския патриарх Генадий II Схоларий, който чул светеца, докато поучавал,²⁴ и с когото

лично се запознава и уважава, като един от първенците в добродетелта и знанието. Той казва: „Този божествен мъж беше сред най-образованите (на своето време). Защото го познавахме приживе и го чухме как поучава народа още преди да бъде изпратен за пастир в Солун. И макар изобщо да не разбираше от философия, чрез Божието просветление той се доближи много до придобиване харизмата (дарованието) на философията. И не беше обучен само в словото (в реториката), но и в добродетелта беше сред най-изтъкнатите (от онази епоха)“.²⁵

Това свидетелство на Схоларий ни помага да опишем духовната среда, в която се развива и труди Симеон преди да замине за Солун. Както видяхме, Схоларий го причислява към онези, които са напреднали както в добродетелта, така и в знанието. В епохата, която описваме, не са много образованите хора в Константинопол, който тогава се намира в упадък, защото повечето от тях вече са напуснали града и предпочели да се установят на запад. Повечето училища са затворени, а интересът на младите към

образованието – нищожен.²⁶

Между учителите на св. Симеон са и светите братя Калист и Игнатий от манастира „Ксантопул“. Това проличава и от начина, по който пише за тях в своя „Диалог“. Св. Калист става патриарх през 1397 г., но умира само три месеца след заемането на патриаршеския трон. След това духовен старец на Симеон вероятно е св. Игнатий, който живее още 26 години след смъртта на своя брат. Изглежда, че пострижението му е извършено от св. Игнатий. За това духовно родство между двамата свидетелства и едно писмо на св. Симеон, което е озаглавено „до някой си монах“.²⁷

През този период в богословските среди водеща роля заемат силните личности на император Мануил II Палеолог и монах Йосиф Вриений. Около тях са и роднините Нил и Николай Кавасила, Йоан Кортасмен (по-късно Игнатий, митрополит на Силиврия), Макарий Макрис и Марк Евгеник. Георги Схоларий общувал с всички тях. Тези личности и богословската им мисъл се налагат през това време, като отличителните характеристики на

¹⁵ Balfour, David. Ἀγίου Συμεών ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης (1416/17 – 1429), Ἔργα Θεολογικά, σ. 29.

¹⁶ Φουντούλη, Ιωάννου. Τό λειτουργικόν ἔργον Συμεών τοῦ Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη, 1965, σ. 22.

¹⁷ Balfour, David. Ἀγίου Συμεών ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης (1416/17 – 1429), Ἔργα Θεολογικά, σ. 34.

¹⁸ Φουντούλη, Ιωάννου. Τό λειτουργικόν ἔργον Συμεών τοῦ Θεσσαλονίκης, σ. 22.

¹⁹ Balfour, David. Ἀγίου Συμεών ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης (1416/17 – 1429), Ἔργα Θεολογικά, σ. 30 – 35. Balfour опира предположението си на споменаванията на братята на този манастир, които светецът прави, както и на начина, по който описва преподобните Калист и Игнатий Ксантопулски. (Вж. Διάλογος, ΞΕ', PG 155, 544D). Смята още, че негов духовен старец трябва да е бил преподобният Игнатий Ксантопулски. Вж. и Χρήστου, Π. Κ., Παπαδοπούλου, Α. κ.ά. Το Αγιολόγιο της Θεσσαλονίκης.

τόμ. Β', Θεσσαλονίκη, 1997, σ. 234.

²⁰ Balfour, David. Ἀγίου Συμεών ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης (1416/17 – 1429), Ἔργα Θεολογικά, σ. 34.

²¹ Διάλογος, ΡΟΗ', PG 155, 385.

²² Balfour, David. Ἀγίου Συμεών ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης (1416/17 – 1429), Ἔργα Θεολογικά, σ. 33.

²³ Παπαδοπούλου, Γεωργίου. Συμβολαί εις την ιστορίαν της παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Αθήνα, 1977, σ. 173. Вж. също и Πασχαλίδης, Συμεών. Οι Ἅγιοι της Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη, 2013, σ. 234.

²⁴ Преподавателят Панайотис Христу коментира: „Георги Схоларий казва, че чул Симеон да поучава народа. Въпреки че тези думи на Схоларий се

отнасят очевидно до поучаването на църковната общност от амвона, не е изключено да е поучавал и от преподавателското място в някоя богословска школа, както показва и вида на по-голямата част от съчиненията му. Пак там, с. 234.

²⁵ Ζήση, Θεοδώρου. Συμεών Θεσσαλονίκης· περί του βίου, των συγγραμμάτων και της διδασκαλίας αυτού, – In: Πρακτικά. Θεσσαλονίκη, 1983, σс. 44, 45.

²⁶ Пак там, с. 45.

²⁷ Balfour, David. Politico – Historical works of Symeon archbishop Thessalonica (1416/17 to 1429). In: Wiener Byzantinische Studien, Band XII, Wien, 1979, σс. 91– 93; от същия Ἀγίου Συμεών ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης (1416/17 – 1429), Ἔργα Θεολογικά, σс. 30 – 33.

богословието им са две: 1) голямата почит към делото и учението на св. Григорий Палама и 2) строгата отдаденост към Православието – нещо, което създавало силна конфронтация със Западната Църква. В последствие това довежда до строгото му придържане към Православието и отхвърлянето на нововъведенията на латинците. Скорошен е и сблъсъкът между западното и източното богословие с основни представители Варлаам и Григорий Палама, който успява да надделее над първия. В резултат на това богословската мисъл получава сериозна подкрепа и дава сили на хората да останат в правото учение.²⁸ Освен това, когато император Мануил отива на запад, за да потърси военна помощ, не се поколебава да отвори богословски диалог (добре е да припомним, че той също бил добър богослов) и да провери учението на латинците по въпроса с изхождането на Светия Дух. Плод на този диалог е написването на трактата му „Силогистични глави към латинците“.²⁹ Известна е и заръката, която оставя като наследство на своя син и бъдещ престолонаследник Йоан VIII, в присъствието на историка Георги Франдзес, благодарение на когото тази заръка е достигнала до нас. В нея

императорът го съветва винаги да оставя отворен въпроса за обединяването, като заплаха към османските турци, никога обаче да не пристъпи към обединение, защото народът няма да го приеме и съществува опасност от по-тежка схизма.³⁰

Към богословския кръг на император Мануил трябва да е принадлежал и св. Симеон. Той много обичал императора и изразявал възхищението и уважението си към него. Освен гореспоменатите, св. Симеон имал духовна връзка и с личности като св. Николай Кавасила и Макарий Макрис, до когото е запазено и едно писмо, което разкрива тясната им духовна връзка.³¹ Така се обяснява и голямата му обич към богословието на св. Григорий Палама, което отлично познавал и представя с голяма яснота, както и неприязънта си към латинското лъжеучение. Само тези, които пренебрегват историкобогословската рамка на този период или следват Западната богословска мисъл, се смущават от антилатинизма на св. Симеон.

Освен това, не трябва да забравяме, че исихазмът е победителят в този спор и той налага православната богословска линия, която следват всички големи богослови,

както споменахме по-горе, повечето от които са монаси, дори и император Мануил. Той, бидейки богослов, със сигурност лично е познавал и св. Симеон, който, както твърди Схоларий, принадлежал към най-добрите богослови, които не били повече от десет.³²

Това духовно излъчване, добродетелта му, аскетичният му начин на живот, както и голямата почит на император Мануил II към личността на Симеон, стават повод той да бъде избран за митрополит на Солун.³³

СВ. СИМЕОН КАТО АРХИЕПИСКОП НА ГРАД СОЛУН

И така, без самият той да преследва подобно нещо, става архиепископ Солунски, „принуждавайки се с много болка“,³⁴ както сам споделя в своята „Апология“, в периода между юни на 1416 г. и април на 1417 г.³⁵ Изборът и хиротонията му се състоят в Константинопол, след което е изпратен в

Солун, за да наследи Солунския Гавриил.

Св. Симеон е петият поред архиепископ на Солун след св. Григорий Палама³⁶ и последният преди окончателното превземане на града от османските турци.

С пристигането си в Солун той незабавно започнал и многостранното си дело. Въпреки че бил доста болнав, това не му попретило да развие голяма дейност във всички сфери на пастирското служение, „поучавайки чрез слово и писма, опитвайки се да облекчи нуждаещите се и преди всичко с голяма ревност и обич, стремейки се към съживяване и подобряване на богослужения ред и живот в храмовете на своята епархия“.³⁷ Ето как самият той ни описва в Апологията си цялата рамка на своята дейност: „Но и ние не пропускахме да правим каквото можем, грижейки се за реда на църквите, организирайки събрания, грижейки се за порядъчността у свещениците, проявявайки ревност за възстановяване на Божиите домове, пробуждайки ви за спазване на евангелския път с непрестанно поучение, насърчени и показвайки ревност с молитви, литийни шествия и свещенодействия, за

²⁸ Ζήση, Θεοδώρου. Συμεών Θεσσαλονίκης· περί του βίου, των συγγραμμάτων και της διδασκαλίας αυτού. – In: Πρακτικά, σ. 45.

²⁹ Този труд е публикуван в поредицата Corpus Christianorum, Series Graeca 16.

³⁰ Σφραντζή, Χρονικόν 2, 13, Majus PG 156, 784. Minus PG 156, 1046 – 1047.

³¹ Ζήση, Θεοδώρου. Συμεών Θεσσαλονίκης· περί του βίου, των συγγραμμάτων και της διδασκαλίας αυτού, – In: Πρακτικά, σ. 4⁶.

³² Пак там.

³³ Пак там, с. 46 – 47. Срвн. и Χρήστου, Π. Κ., Παπαδοπούλου, Α. κ.ά. Το Αγιολόγιο της Θεσσαλονίκης, σ. 234.

³⁴ Balfour, David. Politico – Historical works of Symeon archbishop Thessalonica (1416/17 to 1429), p. 72, 26.

³⁵ Balfour, David. Ἀγίου Συμεών ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης (1416/17 – 1429), Ἔργα Θεολογικά, σ. 37.

³⁶ Вж. повече: Balfour, David. Politico – Historical works of Symeon archbishop Thessalonica (1416/17 to 1429), σ. 194.

³⁷ Φουντούλη, Ιωάννου. Ὁ Ἅγιος Συμεών Θεσσαλονίκης· Βίος και πολιτεία. PG 155, Въведение в преиздаденото издание, Αθήνα, 1994, σ. 1β⁷.

да умилюваме Бога, раздавайки дара на свещенството с Христовата благодат без никаква облага, с много проучване и внимание към онези, които се показват като подходящи, насърчавайки винаги главния на града, нашия владетел, със съвети и предложения за доброто на този град, и нека мой свидетел е Господ, управлявайки с всяка прозрачност и силно желание за справедливо даване на решения и опитвайки се да не се отдалечаваме от истината“.³⁸

Архиерейското служение на св. Симеон е наистина мъченическо. Единствено първите седем години са някак по-спокойни и успява с по-голяма лекота да работи и да изпълнява задълженията си. Когато поема управлението на епархията, жителите ѝ вече са преживели първото завземане от османците и въпреки че византийците успяват да си върнат града през 1403 г., същата опасност отново дебне на вратата. От 1422 г. започва нова дългогодишна обсада. Солун навлиза в тежък период на разделение на народа и политическа нестабилност, съчетани с настъпилия в последствие духовен упадък. Всичко това съставя „тежката атмосфера, в която твърде много се тревожела чувствителната душа на добрия пастир“.³⁹

³⁸ Balfour, David. Politico – Historical works of Symeon archbishop Thessalonica (1416/17 to 1429), p. 72, 12 – 73, 12.

³⁹ Φουντούλη, Ιωάννου. Ο Άγιος Συμεών Θεσσαλονίκης· Βίος και πολιτεία. PG 155, σ. ιβ'. Срв. и Αναγνώστου,

От 1422 г. турците все по-често обсаждат Солун и животът за жителите му става все по-труден. Светецът съставя специални молитви, в които описва трудното положение, в което се намират: „разрушителните планове на враговете и въстанията ни изпълват със страх...“⁴⁰ и моли Господ: „Усмири високомерието на безбожните ни врагове, които са против нас“.⁴¹ И в друга молитва: „...избави ни от всяко лошо обстоятелство..., от заплахи от враговете ни, от обсада, от поробване...“.⁴²

Това положение довежда до разделението между началниците и народа в две групи – такива, които подкрепят войната и миролюбивите. Първите вярват, че градът трябва да се предаде на венецианците в замяна на някакви отстъпки по въпроси с църковното управление, както и някои улеснения в търговията с Италия, с цел да се спаси градът от заплахата от османските турци. Вторите пък смятат за напразно всяко противопоставяне срещу турците и искат Солун да се предаде без война, за да бъдат запазени както животът,

Ιωάννου. Διηγήσεις περί της τελευταίας αλώσεως της Θεσσαλονίκης. Βιβλιοθήκη της Βυζαντινής Θεσσαλονίκης 1. Θεσσαλονίκη, 1958, σ. 2, 6 – 8.

⁴⁰ Φουντούλη, Ιωάννου. Συμεών αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, τὰ λειτουργικά συγγράμματα. Εὐχαὶ καὶ ὕμνοι, σ. 25, молитва девета.

⁴¹ Пак там, с. 27, молитва десета.

⁴² Пак там, с. 37, молитва петнадесета.

така и имуществото на жителите му, т.е. да се предотврати последващо клане и ограбване.⁴³

Св. Симеон не се причислява към нито една от двете групи. Той всячески се опитва да убеди Андроник Палеолог да „отстоява чисто византийска политика, независимо от двете оформили се течения“,⁴⁴ казвайки: „не искаме нищо друго освен да останете заедно с благочестивите си началници и да се грижите както за свободата си, така и за запазване непокътното всичко, що се отнася до вярата ви“.⁴⁵

В този спор накрая надделяват подкрепящите войната, които след тайни договаряния през септември 1423 г. заедно с Андроник предават Солун на венецианците.⁴⁶ Той заминава за Света

⁴³ Χρήστου, Παναγιώτου. Ο αρχιεπίσκοπος Συμεών και η Θεσσαλονίκη. – In: Πρακτικά, σс. 98, 99.

⁴⁴ Balfour, David. Άγίου Συμεών αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης (1416/17 – 1429), Έργα Θεολογικά, σ. 45.

⁴⁵ Balfour, David. Politico – Historical works of Symeon archbishop Thessalonica (1416/17 to 1429), σ. 73, 34, 36.

⁴⁶ Χρήστου, Παναγιώτου. Ο αρχιεπίσκοπος Συμεών και η Θεσσαλονίκη. – In: Πρακτικά, σ. 101. Срв. и Ιωαννίδη, Φωτίου. Η θεώρηση του αγίου Συμεών Θεσσαλονίκης (†1429) για τη λατινική Εκκλησία και τους Βενετούς. – In: Επιστημονικό Συμπόσιο Χριστιανική Μακεδονία. Η Θεσσαλονίκη μεταξύ Κωνσταντινουπόλεως και Ρώμης. Θεσσαλονίκη, 2002, σ. 2.

Гора, където остава до смъртта си.⁴⁷ След този развой на събитията, както пише Balfour: „Симеон се приспособил към венецианския режим, бидейки почти негов затворник, жертвайки себе си в името на две свързани по странен начин цели – да спаси града от турците, а Църквата от латинците“.⁴⁸ И наистина, въпреки трудните обстоятелства и влошеното му здравословно състояние,⁴⁹ въпреки че остава сам с единствени помощници Бог и св. Димитър,⁵⁰ той успява да спаси Църквата от папизма, вземайки участие в преговорите с латинците.

Историческото изследване относно приноса на светия отец в тези наистина критични за града моменти, показва, че той наистина е бил определяща фигура за запазването на специфичните му отличителни черти, т.е. самоуправлението и православната му духовност.⁵¹ Той се противопоставя, когато разбира, че намеренията на венецианците са насочени

⁴⁷ Χρήστου, Π. Κ., Παπαδόπουλου, Α. κ.ά. Το Αγιολόγιο της Θεσσαλονίκης, σ. 235.

⁴⁸ Balfour, David. Άγίου Συμεών αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης (1416/17 – 1429), Έργα Θεολογικά, σ. 62.

⁴⁹ Balfour, David. Politico – Historical works of Symeon archbishop Thessalonica (1416/17 to 1429), σ. 73, 13 – 15.

⁵⁰ Пак там, р. 73, 9 – 27.

⁵¹ Вж. повече: Ιωαννίδη, Φωτίου. Η θεώρηση του αγίου Συμεών Θεσσαλονίκης (†1429) για τη λατινική Εκκλησία και τους Βενετούς, σ. 2 и нататък.

към повреждане на по-горните жизненоважни елементи от физиономията на града и към налагане на една управническа и църковна еднаквост с останалите окупирани от франките области.⁵²

Солунският Митрополит се бори с решителност и сила, за да не бъдат засегнати съществуващите политически привилегии на града, общественият църковен режим и православната вяра. Поспециално, Симеон постига в крайния текст на договора да бъдат включени следните условия:

а) уважение „към по-висшите от нас обичаи и божествени догмати“, т.е. към цялата догматическа и църковна традиция на Православната Солунска Църква;

б) признаване правото на имущество на Църквата: „храмовете и манастирите ще останат“;

в) канонична зависимост на Солунската митрополия от Вселенската Патриаршия в Константинопол: „архиереят на тази Епархия, както е по стар обичай, ще бъде избран и ръкополаган от Патриарха и

Синода около него“;

г) четвърто правило, от градски характер, е приемането на висшата съдебна власт, която „имали всички митрополити в империята“.⁵³

Всички тези произтичат от двете решения на Венецианския Сенат от 1425 г. и от още едно от 1429 г., които доказват, че приносът на св. Симеон е решаващ за запазването на по-горните условия.⁵⁴

На богословското поприще дейността на светия Митрополит се движи в рамките на пастирските му задължения и отговорности, използвайки писането и проповедта, без да показва никакъв вид предубеждения. Служи със съзнанието на един православен пастир. Следва с постоянство пътя, който са начертали предшествениците му, когато се изправят пред противниците на исихазма с богословски аргументи.⁵⁵

⁵² Συμεών Θεσσαλονίκης. Λόγος εις τον εν αγίοις μέγιστον αθλητήν και μυροβλύτην Δημήτριον, Balfour, David. Politico – Historical works of Symeon archbishop of Thessalonica (1416/17 to 1429), σσ. 58, 59. Вж. също Κυράτσου, Διονυσίου. Μητροπολίτου Δράμας, Ο Άγιος Συμεών Θεσσαλονίκης και η Δύση, η λατινική Εκκλησία και οι καινοτομίες της, Διδακτορική διατριβή. Θεσσαλονίκη, 1993, σс. 38 – 40.

⁵³ Αγγελοπούλου, Αθανασίου. Ο Συμεών Αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης και το κανονικό καθεστώς της πόλεως επί βενετοκρατίας (1423 – 1429). – In: Πρακτικά, σ. 70.

⁵⁴ Вж. Ιωαννίδη, Φωτίου. Η θεώρηση του αγίου Συμεών Θεσσαλονίκης (†1429) για τη λατινική Εκκλησία και τους Βενετούς, σ. 3. Вж. също и Μέртзιου, Κωνσταντίνου. Μνημεία. Μακεδονικής Ιστορίας, Μακεδονική Βιβλιοθήκη 7, Εταιρία Μακεδονικών Σπουδών. Θεσσαλονίκη, 1947, σс. 49 – 61 и 72 – 87.

⁵⁵ Повече за исихастките спорове вж. у Христофориδх, Βενιζέλου. Οι ησυχαστικές έριδες κατά τον ΙΔ΄ αιώνα. Θεσσαλονίκη, 1993. Κουτσούρη, Δημητρίου. Ο Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς και η αντιησυχαστική какоδοξία του ΙΔ΄ αιώνα. Αθήνα, 1996. От същия: Σύνοδοι και

В неговия случай обаче, обстановката е интензивно отежнена от факта, че латинците вече са в православен Солун, а турците – до стените на града. Светецът, в лицето на венецианците, не вижда само новатори на вярата, които „преобръщаха всичко църковно с новаторството си“,⁵⁶ но и неблагочестивите окупатори на града на св. Димитър, които виждат като дар Божий, „да са срещу нас, да ни завладяват и да ни притесняват“.⁵⁷

Солунският архиепископ не представя систематично възразително творчество срещу латинците. В много от творбите му, основно обаче в „Διάλογος“ („Диалог“),⁵⁸ както и в „Δογματική και Παραίνετική επιστολή πρὸς τινὰ κατὰ τὴν Κρήτην ὀρθοδόξων“ („Догматическо и насърчително писмо към някой православен критянин“),⁵⁹ коментира обстойно и по хаплив начин новаторството им, използвайки вече съществуващата литература.⁶⁰

θεολογία για τον Ησυχασμό. Αθήνα, 1997.

⁵⁶ Συμεών Θεσσαλονίκης. Διάλογος, Κ΄, PG 155, 101B.

⁵⁷ Συμεών Θεσσαλονίκης. Επιστολή Δογματική, 15, 603-604. Balfour, David цит. съч., с. 216.

⁵⁸ Συμεών Θεσσαλονίκης. Διάλογος, PG 155, 33 – 176.

⁵⁹ Balfour, David. Άγίου Συμεών ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης (1416/17 – 1429), Έργα Θεολογικά, σс. 195 – 219.

⁶⁰ „И доста е казано от тях в полза на истината, и за да се поправят онези, които са изпаднали в объркване. Затова и ние към тях се обръщаме (от тях

Св. Симеон почита светостта и уважава богословския принос на западните Отци през периода на неразделната Църква,⁶¹ както и каноничния ред относно първенството на Римската Патриаршия.⁶² Възраженията му са насочени към богословските нововъведения в Римската Църква, както и изменянето на църковния аскетичен дух.

Проповядва и възпява по чуден начин съборността на християнската истина, проявяваща се в динамичността на православната традиция, която прегръща, преобразява и обединява хората. Както проличава от творбите му, антилатинизмът му е насочен към смущаването на точно тази реалност – т.е. към факта, че западните изменят православното учение и разделят единността на Едната Свята Съборна и Апостолска Църква.⁶³ Следователно становището му срещу латинците може

черпим) всичко, което казаха нашите, опирайки се на апостолите и отците (на ученията им) и вярваме, че ще ни дадат способността да заличим твърденията на враговете и да опазим светлината на истината“. Συμεών Θεσσαλονίκης. Διάλογος. ΚΓ΄, PG 155, 120A.

⁶¹ Επιστολή δογματική, пак там, 14, 575-585, 215; 15, 636, 217. Вж. Διάλογος, ΚΓ΄, ΚΘ΄, PG 155, 120C-121A-B, 140A.

⁶² „Както на това, което казват латинците (римокатолиците), че първи е архиепископът (на Рим), не е задължително да отговорим, нито това вреди на Църквата“. Διάλογος, ΚΓ΄, PG 155, 120B.

⁶³ Διάλογος, ΚΓ΄, PG 155, 117C.

да се обясни под призмата на една ясна и последователна еклисиологична позиция,⁶⁴ а не като едно идеологико-политическо разглеждане на нещата. Това същото така или иначе еклисиологично разглеждане и перспектива през времето винаги е било тълкувателна величина на всички Православни отци за църковните схизми и за християните, които изразявали погрешни мнения.⁶⁵

За Солунския пастир Римската Църква вече не представлява автентичен първообраз на истината и представител на съборната вяра, на който някой да може да се опре без колебание и да потърси помощ. Вярва, че венецианците, като представители на Западния дух, ще донесат разделението в православното общество на Солун. Точно затова казва, че също толкова опасни и враждебни те (латинците) биха били и към турците и исляма. Обаче, въпреки това, реалността не се променя, а именно – че става въпрос за братя християни, за които св. Симеон желае да подражават на топлата вяра, изповядването, скромността, покаянието и обичта на апостол Петър,⁶⁶ „както тук, така

и на небето да сме едно в Христа Иисуса, както Христос ни заповяда“.⁶⁷

Светият отец успява да отклони турското робство, но не окончателно.⁶⁸ Докато е жив, светецът помага на хората, изпращайки им указания,⁶⁹ за да противостоят на „безбожните агаряни“.⁷⁰ След смъртта му няма нито един друг глас, който да може да укрепва вярата на

учител и пастир (епископ) на (християните) в Рим, за да им предаде и това относно връщането и да им даде пример на покаяние, поставяйки като пример пред тях самия себе си. Защото и той се съблзани от хвалбата и гордостта, и затова поправи грешката си в отдалечаването от изповедта, която беше направил преди (т.е. отричането му, че познава Иисус, докато преди това Го беше нарекъл Син Божий), и то не по друг начин, а чрез покаяние“. Διάλογος, ΙΘ', PG 155, 100B-C.

⁶⁷ „Дано да се случи и ти да смириш себе си, подражавайки на мирния и кротък (Петър), да се осъзнаеш и да се съединиш с братята в Бога и отците, и да изповядаш православния Символ на вярата, както го съставиха и ни го предадоха служителите Христови, които ние считаме за отци (на Църквата), така че и тук, и там да сме всички едно, както се молеше и Христос (в молитвата си в Гетсиманската градина)“. Διάλογος, ΚΘ', PG 155, 141C.

⁶⁸ Ζήση, Θεοδώρου. Συμεών Θεσσαλονίκης· περί του βίου, των συγγραμμάτων και της διδασκαλίας αυτού. – In: Πρακτικά, σ. 48.

⁶⁹ Balfour, David. Ἀγίου Συμεών ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης (1416/17 – 1429), Ἔργα Θεολογικά, σ. 48.

⁷⁰ Balfour, David. Politico – Historical works of Symeon archbishop Thessalonica (1416/17 to 1429), σ. 84, 3 – 9.

гражданите, т.е. завладяването на града от турците е неизбежно. Това и става на 29 май 1430 г. Многопострадалият архиерей напуска този живот „внезапно“ в средата на септември 1429 г. – шест месеца преди завладяването на града.⁷¹

Вестта за смъртта на светеца разпръсва голяма скръб и печал, дори и у онези „с различни убеждения“.⁷² След завладяването на града завоевателите му откъщават, дори и мъртъв. Отворили гроба му и „се присмивали и разпръснали мощите на починалия преди шест месеца архиепископ“.⁷³

3. ПАСТИРСКОТО ДЕЛО И ПИСМЕНОТО ТВОРЧЕСТВО НА СВ. СИМЕОН

Освен непрекъснатото поучаване и светлия духовен пример, светецът развива много голяма духовна дейност във всички аспекти на своята пастирска отговорност, поучавайки Божия народ както със своето слово, така и с писмата си. Опитва по всякакъв начин да облекчи душевните и телесни болки на хората и

да им предаде истините на православната вяра.⁷⁴ Голямата му болка и борба са свързани с подобряването, в много случаи и реструктурирането, на богослужебния ред и живот в цялата епархия, но и по-надалеч. Както предстои да видим и в творбите му, по-голямата част от тях са върху тази тема. Творчеството му е ценно наследство за Църквата.

Единственият труд, който донася със себе си, идвайки в Солун, е „За свещенството“, който съставя още докато е свещеник в Константинопол.⁷⁵

От сведенията, които черпим от трудовете му, можем да очертаем точен образ на всестранно развитата му дейност, но и за тежестта (авторитетността), с която го приемат всички, като един мъдър учител, що се отнася до божествените истини, както в пределите на епархията, така и извън нея. Много от трактатите му са насочени към църковни и богословски личности на о. Крит, Константинопол, Кесария Кападокийска, Света Гора, както и на много други места. Всичките засягат теми и запитвания, които са отправяни към него в търсене на решения.

Що се отнася до творчеството му върху литургиката, то е единствено по рода

⁶⁴ Пак там, ΚΕ', PG 155, 136A-B.

⁶⁵ Вж. повече у Ιωαννίδη, Φωτίου. Η θεώρηση του αγίου Συμεών Θεσσαλονίκης (†1429) για τη λατινική Εκκλησία και τους Βενετούς, σ. 6.

⁶⁶ „Държат се обратно на покаянието на (апостол) Петър, който, както беше естествено, стана първи

⁷¹ Φουντούλη, Ιωάννου. Τό λειτουργικόν ἔργον Συμεών τοῦ Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη, σ. 24.

⁷² Φουντούλη, Ιωάννου. Συμεών Θεσσαλονίκης· Βίος και πολιτεία. PG 155, Въведение, σ. ιγ'.

⁷³ Пак там, σ. ιγ'.

⁷⁴ Пак там, σ. ια'.

⁷⁵ Balfour, David. Ἀγίου Συμεών ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης (1416/17 – 1429), Ἔργα Θεολογικά, σ. 34.

си. Покрива почти всички теми, свързани с тълкуването на свещенодействията и тайнствата, с обогатяването на св. богослужения с молитви и химни – там, където съществуват липси. Голяма част от работата му засяга теми, свързани с църковния порядък, където е запазил, описал и подобрил предавания през вековете ред.⁷⁶

Със сигурност св. Симеон се е занимавал с Литургията, храма, свещенослужителите и богослуженията повече от всеки друг църковен отец. Но работата му не се ограничава дотук. Проучвайки творчеството му, виждаме, че почти половината от него е с чисто догматико-богословско съдържание. Но дори и когато се занимава с богослужбни и литургични теми, той богословства, тъй като поучаването и богослужението няма как да се разделят. Богослужението е изразът на вярата и догмата. Горко ни, ако богослужението спре да се „храни“ от догмата. Ще остане едно мъртво тяло без душа. Съответно обаче и богословието без богослужението ще се лиши от способността да облече в материя всичко, свързано с вярата и ще остане абстрактна мисъл. В творбите, считани за изцяло литургични, Симеон е съчетал по чуден начин богословието с богослужението.⁷⁷

⁷⁶ Пак там, σ. 1β’.

⁷⁷ Ζήση, Θεοδώρου. Συμεών Θεσσαλονίκης· περί του

Мнението и съзнанието на Църквата относно св. Симеон, както и на богословската наука, е, че става въпрос за един догматико-литургичен писател. Често Църквата е прибягвала до него по чисто догматически въпроси, като например произходът и бъдещето на душата, присъствието на Исус Христос на св. Евхаристия, претворяването (на св. Дарове), епиклезата (призоваването на Св. Дух) и много други. Hans Beck характеризира творчеството му като вид богословска енциклопедия.⁷⁸ A Balfour го определя като сборник на догматите и литургичната църковна практика.⁷⁹ Виждаме, че св. Симеон се занимава с всички богословски проблеми, и ако някой иска да представи учението му, ще напише цяло помагало по догматика.⁸⁰

Съществуват и определени богословски проблеми, с които светият отец се занимава особено много и за които пише ценни разяснения. Ще се спрем върху два от тях, които са му любими. Първият е специалното църковно място, което определя на архиепископа, а вторият –

βίου, των συγγραμμάτων και της διδασκαλίας αυτού. – In: Πρακτικά, σ. 49.

⁷⁸ Beck, H. G. Symeon von Thessaloniki (142a), RGG, c. 555.

⁷⁹ Balfour, David. Politico – Historical works of Symeon archbishop Thessalonica (1416/17 to 1429), σ. 17.

⁸⁰ Ζήση, Θεοδώρου. Συμεών Θεσσαλονίκης· περί του βίου, των συγγραμμάτων και της διδασκαλίας αυτού. – In: Πρακτικά, σ. 49.

развиване на тезите му за монашеството.

Според него архиепископът е първи във всичко в Църквата. Във всички тайнства и на св. жертвеник. Става дума за първия дар, даден на човека от Бога: „(За архиепископството). Защото става дума за най-великия и съвършен дар, който е даден нам, от който произлиза всеки дар и просвещение. Ито (архиепископското служение) представлява основата, началото, изворът и коренът на благочестието. То изобразява и носи Самия Христос“.⁸¹

На друго място обяснява голямата стойност на архиепископското служение от факта, че благодатта на Светия Дух във всички тайнства и във всички прояви на църковния живот я предават епископите, които се свързват с благодатта към този извор на свещенството, който е Исус Христос. Относно това казва: „Следователно онова, което действа във всички божествени тайнства и чрез всички свещеници, е архиепископският сан. И без него няма нито жертвеник, нито ръкоположение, нито свето миро, нито кръщение, а значи – няма и християни. Чрез архиепископското служение, следователно, става възможно съществуването на истинско християнство и посредством него се извършват всички тайнства в Христа. От тези божествени ръце и уста получаваме благословение и божествено дихание и благодат; и

⁸¹ Περί των ιερών χειροτονιών, ΡΠΖ’, PG 155, 369.

ние, носителите на свещен сан, чрез неговото (архиепископско) освещение, чрез (апостолското) приемство получаваме благодатта. А извор на благодатта е Христос, Който, разбира се, извършва всичко чрез всички“.⁸²

Следователно център на еклисиологията е Исус Христос и чрез Него – епископът, така че да можем да кажем, че еклисиологията е епископска и чрез епископа – евхаристийна. Това представлява един силен православен арсенал срещу коментарите, които се отнасят до Църквата и свещеническия сан, от страна на богослови от други изповедания, но и на наши такива, които гледат на тези въпроси по различен начин.⁸³

Относно монашеството, от многото сведения, които ни дава св. Симеон Солунски, ще се спрем само на доста успешния му опит да аргументира основата му още в Новия Завет, чрез Исус Христос и апостолите. Оттогава възниква проблемът, който занимава много учени и от нашето време, относно произхода на монашеството, т.е. дали е едно чисто християнско учреждение, водещо началото си от Новия Завет или е по-късно създание, което се дължи на външно християнски влияния. Светецът доказва, че

⁸² Пак там, OZ’ и OH’, PG 155, 252.

⁸³ Ζήση, Θεοδώρου. Συμεών Θεσσαλονίκης· περί του βίου, των συγγραμμάτων και της διδασκαλίας αυτού. – In: Πρακτικά, σ. 51.

монашеството е подражание на живота на Спасителя и на апостолите: „Затова и той (има се предвид монахът) подражава на начина на живот на Христос и се смирява, беден е, проявява послушание (подчинява се) и не се грижи за нищо земно. Разпъва се в своя живот. Обвързва се в девство, нестяжание (няма имущество), повечето време прекарва в пост, молитва и моления. Обвързва се да пребивава до смъртта си в тези неща, както и в други, подобни на тях, и всичко да понася в името на Христа“.⁸⁴ И след като ни покаже сродството на монашеския живот с този на апостолите, заключава: „Следователно лъжат се ония, които смятат, че (монашеската) схима и по-нова и не е предадена от Самия Спасител или от апостолите Му“.⁸⁵

4. ПЪРВОТО ИЗДАВАНЕ НА ТРУДОВЕТЕ НА СВ. СИМЕОН СОЛУНСКИ

Повечето от запазените съчинения на светия отец са от първия етап на архиерейското му служение в Солун. Предполагаме обаче, че някои от текстовете му, писани през втория етап от служението му, не са били по-широко разпространени,

затова и не са унищожени при ограбването на града от османците.⁸⁶

Първият, който признава важността и стойността на Симеоновите трудове е Йерусалимският патриарх и книжовник Доситей, който издава трактата „За свещенството“ заедно с три други творби, свързани със Символа на вярата, както и трите му основни съчинения „Διάλογος“ („Диалог“), „Ερμηνεία“ („Тълкувание“) и „Αποκρίσεις“ („Отговори“) към Пентаполския митрополит Гавриил. Издава ги за първи път през 1683 г. в Яш, Молдавия.⁸⁷ Според Доситей този труд на св. Симеон представлява „обобщение на Свещеното Писание и на светоотеческото учение“ и е „задължително помагало за всички“.⁸⁸

От това издание творбите на светия отец са преведени на новогръцки език от просветения свещеник Полизоис Ламбанитзиотис, роден в Йоанина, Епир. Преведените текстове са преиздавани няколко пъти под наименованието „Τα άπαντα του Συμεών“ („Всички съчинения на Симеон“).⁸⁹

⁸⁴ Περί των ιερών χειροτονιών, ΡΠΖ', ΡΓ 155, ΝΒ', ΡΓ 155, 197.

⁸⁵ Пак там, ΝΗ', ΡΓ 155, 201.

⁸⁶ Χρήστου, Π. Κ. Παπαδόπουλου, Α. κ.ά. Το Αγιολόγιο της Θεσσαλονίκης, σσ. 235, 236.

⁸⁷ Balfour, David. Άγίου Συμεών αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης (1416/17 – 1429), Έργα Θεολογικά, σ. 34.

⁸⁸ Συμεών Αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης. Τα άπαντα, εκδ. Βασ. Ρηγοπούλου. Θεσσαλονίκη, 1993 (вж. въведението).

⁸⁹ Φουντούλη, Ιωάννου. пак там, σ. θ'.

От изданието на Доситей ги взема J. P. Migne и ги преиздава, прибавяйки и превод на латински, като ги включва в монументалната поредица Patrologia Graeca, където заемат целия 155-ти том.⁹⁰

Откъси от съчиненията на св. Симеон Солунски са публикувани и по-късно от други изследователи, поради значимостта и стойността им. J. Goar публикува откъс от тълкуванието в своя „Ευχολογία“, както и две хвалебствени слова към Солунските архиепископи Исидор и Гавриил, които св. Симеон прибавил в Синодика на Солунската Църква (Лиу Алатиос,⁹¹ 1664 г.).

В книгата „Θύρα μετάνοίας“ („Врата на покаянието“), 1795 г. са публикувани някои от химнографските му съчинения, като канони и трипеснеци на св. Димитър. През 1935 г. Софроний Евстратиadis също публикува част от творчеството му. Една част от Типика на Симеон публикува Василиос Лаурдас през 1956 г.⁹²

От 1965 г. нататък David Balfour и Йоанис Фундулис дават нов тласък на изследването на съчиненията на Солунския

свещец. Първият издава в два тома 37 негови малки и големи трактати. Вторият прави критично издание на цялото запазено евхологийно и химнографско творчество на светеца. Все още са неиздадени Типикът на храм „Св. София“ в Солун, както и някои писма, речи и химнографски творби, които „се считат за съществуващи“.⁹³

Тези Симеонови трудове помагат много на православните християни по времето на турското робство и им дават сили, за да запазят правата вяра и догмите, както и допринасят за запазване на православните св. богослужения и свещенодействия в мистичното и символичното им значение, което има всяко едно от тях.⁹⁴ Въз основа на цялостното му творчество, св. Симеон е определен като изцяло византийски литургист и литургичен отец на Църквата. Успоредно с това всеки се възхищава на дълбокото му богословие и себежертване за запазване на Православието и паството му.⁹⁵

⁹⁰ Balfour, David. Άγίου Συμεών αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης (1416/17 – 1429), Έργα Θεολογικά, σ. 17.

⁹¹ Лъв Алатий (1586, о. Хиос – 1669, Рим) е гръцки учен, теолог и пазител на библиотеката на Ватикана. Записва в сборника си 59 книги. Вж. Bibliografia di Leone Allacci (1588-1669), Palermo 1962 от C. Jacopo.

⁹² Φουντούλη, Ιωάννου. Συμεών Θεσσαλονίκης· Βίος και πολιτεία, σ. θ'.

⁹³ Пак там, σ. ια'.

⁹⁴ Γλαβίνα, Αποστόλου. Ο Συμεών Θεσσαλονίκης ως οικουμενικός διδάσκαλος. – In: Πρακτικά λειτουργικού συνεδρίου..., σс. 84, 85.

⁹⁵ Φουντούλη, Ιωάννου. Τό λειτουργικόν έργον Συμεών τοῦ Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη, σ. 29.

Сборникът е регистриран в НАЦИД
Националния референтен списък на съвременни български научни издания с научно рецензиране

МИСЪЛ, СЛОВО, ТЕКСТ

Том 12 (18) нова серия, 2023

МЕЖДУ СЛОВОТО
И ДЕЛОТО:
ПЪТИЩА И КРЪСТОПЪТИЩА

Пловдивско университетско
издателство
„Паисий Хилендарски“

ISSN 2815-2816

5. ПРОВЪЗГЛАСЯВАНЕТО НА СОЛУНСКИЯ МИТРОПОЛИТ ЗА СВЕТЕЦ

НА ПРАВОСЛАВНАТА ЦЪРКВА

В съзнанието на Църквата св. Симеон е считан за светец веднага след своята смърт. Йоан Евгеник, брат на св. Марк, в едно хвалебствено слово в памет на св. Симеон го нарича „светец“ и го възпява като такъв. Както споменава, още от много рано са започнати действия относно канонизирането му, но не са довършени поради политическото положение.⁹⁶ Също така в много ръкописни книги виждаме, че го наричат „блажен“ и „свят“. Освен това много книжовници и изявени мъже, като Йоан Евгеник и Йоан Анагност го определят

също като светец. Но и като цяло, в местата, в които се споменава личността му или заглавия на негови съчинения, той е наречен „светец“, „светейший“. Въпреки че официално не бил канонизиран, в църковното съзнание той бил такъв. Виждаме го на стенопис в скита „Св. Йоан Предтеча“ на Света Гора, причислен към останалите йерарси.⁹⁷

Едва през 1981 г., след действия на Солунския митрополит Пантелеймон II (Хрисофакис), Вселенската Патриаршия причислява св. Симеон към лика на останалите светци на Православната Църква. Паметта му се чества на 15 септември.⁹⁸

(Следва продължение)

АТАНАС ПОЛИТОВ

ДОГМАТЪТ ЗА СВЕТА ТРОИЦА – ИСТОРИЧЕСКИ ПРЕДПОСТАВКИ, ЕРЕСИ И ВСЕЛЕНСКИ СЪБОРИ

Abstract: This article examines the concept of “dogma” from a dogmatic point of view, in the context of the historical path and the teaching of the Ecumenical Councils. Attention is paid specifically to the formulated doctrine of the Holy Trinity both in the Old Testament and in the New Testament. Special emphasis is placed on Orthodox teaching and tradition in its formation.

Key words: Dogma, Ecumenical Councils, Orthodox Teaching, Holy Trinity

„И тъй, идете, научете всички народи, като ги кръщавате в името на Отца и Сина и Светаго Духа“.
(Мат. 28:19)

„Трима са, Които свидетелстват на небето: Отец, Слово и Светии Дух“.
(1 Йоан. 5:7)

1. УВОД: ДОГМАТЪТ КАТО УЧЕНИЕ, СЪЩНОСТ НА ЕРЕСИТЕ

В съвременния български език думата „догмат“ има изявено негативен оттенък на нещо наложено със сила, закостеняло, консервативно и дори противоречащо на здравия разум и на науката. Българският тълковен речник дефинира „догматизъм“ като: „сляпо вярване и подчинение на определени догми, което отхвърля творческото

Данни за автора

Атанас Димитров Политов

Научна област

Теология, философия,
православие и модерност;
християнство и индивидуални
човешки права.

Научни интереси

Брак и любов, сотириология и
свободната воля.

По-важни публикации

Политов, А. Религиозни
общества в Палестина.
– В: Материали от XV
Международен форум
„Задонские свято-тихоновские
образовательные чтения“.
Липецк, 2020.
Политов, А. Иронията като
инструмент на познанието
при Сократ. – В: Материали
от XVI Международен форум
„Задонские свято-тихоновские
образовательные чтения“.
Липецк, 2021.

E-mail

atanas.d.politov@gmail.com

⁹⁶ Вж. повече у Χρήστου, Παναγιώτου. Περί Συμεών Αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης. – In: Πρακτικά, σ. 14.

⁹⁷ Φουντούλη, Ιωάννου. Συμεών Θεσσαλονίκης· Βίος και πολιτεία, Въведение, σ. 1'.

⁹⁸ Вж. повече: Φουντούλη, Ιωάννου. Αλληλογραφία δια την αναγραφή του Συμεών Αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης εις το αγιολόγιον. – In: Πρακτικά, σс. 9 – 26.

мислене¹. В православното богословие и неговата история, християнските догмати имат различно и далеч по-дълбоко значение и смисъл. Наистина в едно първично значение на гръцки език, думата означава „задължително, истинно и твърдо установено положение“. Терминът е употребяван във философията, а по-късно и в римското право. Различни употребения има и в Стария и Новия Завет – от царски указ или заповед (Дан. 2:9, 10), през държавен закон (Дан. 6:8) до времето на новозаветната употреба на термина в смисъл на „учение“ (Кол. 2:14).

Християнският догмат е „истина, получила значимост, авторитет за вярващите не само от Духа Светаго, от Откровението, но и от вярното нему съзнание на Църквата, изразено на събор“². Следва веднага да отбележим, че за Православната църква, догматът не е нещо просто формално или външно. Тук говорим за едно вътрешно преживяване. С други думи, догматът е Богочовешка истина, при което е нужно не просто да я знаем и повтаряме, а да се сродим с нея и нейния дълбок смисъл, с целия си дух да я приемем и оценим. Така и за разлика от църковните канони, догматите се отнасят към областта на вярата, т.е. те са истина по-скоро от съзерцателен

характер. Най-важните признаци на догматите са богооткровеност, църковност, общозадължителност и сотирологичност. Когато казваме църковност, нека да отбележим, че Църквата не създава догматите в собствения смисъл на думата, а тя по-скоро вярно и истинно ги извлича от Светото Писание и цялостното Божествено откровение.

Още тук при работата по дефиницията на думата, се натъкваме на двата основни елемента на изразяването на догмата, а от там и двете основни причини за възникването, изработването и проповядване на ересите. Църквата възприема нуждата от съчетание на разум и дух, на мисъл и вяра; и отстоява, че истинното познание, истинското богословие е възможно там където рационалното и духовното се срещат в чист опит за разбиране на Откровението. Ересите, от друга страна, в една или друга степен, възникват когато или разума (най-често) или пълното му отхвърляне, се възприемат в крайност, като единствено възможни пътища на познанието. Така ересите са всъщност проява на възгордяване, и то възгордяване на две нива – от една страна като егоизъм и самонадеяност т.е. една нагласа, че ти сам самичък можеш да достигнеш до истините, а от друга, в отхвърляне на съборното и църковно начало – т.е. дори и когато сам стигнеш до не православен извод или теория, ти отказваш да се откажеш от нея, виждайки, че съборната църква отхвърля учението ти. Това е едната страна на историята на

Вселенските събори и нуждата от тях през първите векове на развитие на християнската религия. Другата важна страна на тези събори и на изработването на най-важните догматически положения е че, първо, имаме едно непрекъснато преплитане на въпросите свързани с триадологията и христологията, и второ – че винаги следва да отнасяме всички тези въпроси към сотирологията, т.е. до отстояване на истинския път към спасението.

Следва да заключим, че „догматите са умозрителни богооткровени истини, определяни и преподавани от Църквата като неизменни и задължителни норми и правила за вярата, водещи до спасение“³.

2. ДОГМАТЪТ ЗА СВЕТА ТРОИЦА

Учението за Света Троица е свързано с основните верови истини – от сътворението на света и човека до изкуплението и спасението на човечеството. Догматът за троичността на Бога е учението за троичността на Бога. В основни линии догмата гласи, че единият по същност Бог е троичен по Лица, че тези Три Лица – Отец, Син и Дух Свети – са единосъщни (гр. ез. „омоусиос“), т.е. от една страна същностната основа на Тяхното битие е тъждествена, а от друга – начинът на съществуването и изявлението

на тази същност е различен за всяко едно от трите Лица. Под „Лице“ тук имам предвид Ипостас, Личност – като всяко едно от трите самоосъзнава Себе Си като самостоятелно спрямо другите две и същевременно е и неделимо единство с Тях. На догматично ниво, това най-добре е изразено в Никео-Цариградския символ на вярата, изработен и потвърден по време на първите два вселенски събора.

Професорите Д. Дюлгерови и И. Цоневски дефинират от самото начало, че Бог е един и цялостен (неделим) по природа, а троичен по Лица. Основата на Божественото битие у трите Лица е една и съща, но начинът на нейното изявяване и съществуване във всяко от тях е различен⁴. Т. Коев разглежда три основни истини в догмата за Света Троица:

1. Бог е един по същност, но троичен по Лица, т.е. Той е триединен и триипостасен, Троица единосъщна;

2. всяко от трите Лица има Свое лично, ипостасно свойство: Отец е нероден, Син се ражда от Отца, Дух Свети изхожда от Отца;

3. творението като цяло и изкуплението на човека са дело на триипостасния Бог.

Изхождайки от това, Т. Коев постулира, че догматът за Света Троица е основен в християнството и че върху него се градят всички останали догмати в Църквата⁵.

⁴ Пак там, с. 64.

⁵ Коев, Т. Догматът за Света Троица (Съдържание и

¹ Речник на българския език, <https://rechnik.chitanka.info/> (електронен ресурс към февруари 2021).

² Дюлгеров, Д. и Цоневски, Ил. Православно догматическо богословие. Синодално Книгоиздателство, С., 1948.

³ Пак там, с. 8.

Същевременно, този догмат е и най-труден за разбиране и усвояване. Не е случайно тогава, че върху никоя друга православна истина, върху никой друг догмат не се е водила по-ожесточена и дълга борба. Не е случайно, че първите два Вселенски събора в една или друга степен са свикани и се произнасят по този догмат и че първите големи и най-опасни ереси – арианство, савелианство, македонианство – в една или друга степен атакуват и отричат неговото съдържание.

3. ОСНОВИ НА ТРОИЧНОСТТА НА БОГ В СТАРИЯ И В НОВИЯ ЗАВЕТ

Християнското богословие намира свидетелства за троичността на Бога в Стария Завет. Повечето са индиректни и въпрос на положителна интерпретация. Проф. Т. Коев разделя свидетелствата на три групи. В първата се оказва множествеността на Бог, без да се конкретизира число или числото три. Тук се включват цитати като „Да сътворим човека по Наш образ, по Наше подобие“ (Бит. 1:26); „Адам стана като един от Нас да познава добро и зло“ (Бит. 3:22), „Нека слезем и смесим езиците им ...“ (Бит.

значение). – В: Годишник на Православния богословски факултет, т. I, 1991-1992, В. Търново, 1994.

11:7). Във втората група са местата, в които се сочи определено число. Тук се оказват трите Лица, но не се прави разлика между тях и не се обозначават отделно, не са именуват. Може би най-важният момент тук е явяването на Господ на Авраам при Мамбврийския дъб (Бит. 18:1-3). Авраам поглежда пред себе си и вижда „трима мъже“. Когато ги вижда, Авраам веднага разпознава Троицния Бог, покланя се до земя и изрича заветното „Господарю, ако съм намерил благоволение пред очите Ти, не отминавай Твоя раб“. Забележително е, както отбелязват още св. Атанасий Велики и св. Августин, че Авраам среща Трима, а се покланя на Единия. Св. Августин твърди, че Авраам веднага е разбрал тайнството на Троицата. Третата група са местата, в които се говори за Бог като Личност, т.е. които указват личността и божественото достойнство на отделните Ипостаси. Тук преди всичко се има предвид цитати, свързани с Бог Син: „Господ ми каза: Син Мой си ти; Аз днес Те родих“ (Пс. 2:7); „Рече Господ Господу моему: седи от дясната Ми страна“ (Пс. 109:1), и др. Може да направим извода, че в Стария Завет Троицата е само загатната и е разкривана постепенно и само отдалеч и в някои Нейни елементи.

В Новият Завет догматът е разкрит по-пълно на няколко нива: 1) места, сочещи действителността на Бога и съвестността на трите Лица и 2) места, в които се говори за трите Лица на Бога по отделно и независимо от другите две.

В първата категория има много примери, като напр. кръщението на Исус Христос (Мат. 3:16-17; Марк 1:10-11; Лука 3:22; Йоан 1:32-33). Това събитие естествено е празникът Богоявление, при който Бог Син вижда Дух Божий да слиза върху него и чува Бог Отец да казва „Този е Моят възлюбен Син“. Сред другите най-важните свидетелства са тези, които идват от самия Христос (Йоан 14:16 и Мат. 28:19), като основното е от св. Евангелист Матей: „Идете, научете всички народи, като ги кръщавате в името на Отца и Сина и Светаго Духа“. Има и други цитати както от Исус Христос, така и в посланията на неговите апостоли, примерно Марк 1:11, Йоан 6:38, 14:16 и др. От апостолските послания най-важното свидетелство е в 1 Йоан. 5:7, където св. Йоан Богослов утвърждава „Трима са, Които свидетелстват на небето: Отец, Слово и Свети Дух; и Тия Тримата са Едно“.

Във втората група послания се включват места, които дават сведения за едно от Лицата на Света Троица. Така, за Бог Отец имаме съобщения за някои от свойствата на неговата Личност, Неговата Ипостас и начинът, по който Тя се различава от другите Две. Мат. 11:27 показва, че Отец е Личност, която самоосъзнава Себе Си в отношение към Сина, т.е. че е отделна от Сина. Подобно е при Йоан 5:20: Син също е лице, различно от Отец или Св. Дух (виж също и 5:17, 14:31).

Както виждаме повечето от цитатите

са от Евангелието според Йоана. В. Лоски потвърждава, че основен извор на знанието ни за Троицата е прологът на това Евангелие, както и първото послание на св. Йоан.⁶ Това е една от основните причини да наричаме св. Евангелист Йоан – Богослов. От самото начало на евангелието Отец се именува Бог, а Христос – Слово – и Словото в онтологичното начало е ведно и Бог, и различно от Отца. В. Лоски нарича тези начални редове „зърното, от което покълва тринитарното богословие.“ Отново той пише за съблазната да се обясни тази мистерия рационално, което е довело до повечето ереси, свързани с Бог Троица, които ще разгледаме в следващите редове.

4. ИСТОРИЧЕСКО РАЗВИТИЕ НА ТРИАДОЛОГИЯТА

Учението за Бога като троичен по Лица е съществувало в най-ранната Църква и е директно продължение от Божието Откровение и Въплъщението на Бог Слово. Исторически, то е развито в детайли основно в периода 4. – 6. векове, макар че съвсем не приключва тогава. Някои от най-ранните вероопределения свидетелстват, че Църквата е познала и възприела Троицността на Бог от самото начало –

⁶ Лоски, В. Мистично богословие на Източната Църква. Догматическо Богословие. Изд. „Слово“, В. Търново, 1993.

апостолските постановления (книга VII, глава 41), „Правилата на вярата“, цитирани от св. Иринеи Лионски и Ориген; определенията на първите поместени събори против еретиците, примерно този от 269 г. против учението на Павел Самосатски; писанията на първите апологети като св. Юстин Философ, св. Иринеи Лионски, Климент Александрийски и др.

Още от първите десетилетия на своето съществуване, Църквата среща сериозен отпор и съпротива. През първите три века тя е забранена и преследвана най-жестоко. Миланският едикт от 313 г. легитимира християнството като го провъзгласява за равнопоставена на другите религии. С това се слага край на гоненията на християните и започва нов период на взаимоотношенията между Църквата и римската власт. Тогава, може би логично и естествено, се появява и нов, вътрешен враг – ересите. В борбата си срещу тях, Църквата, основно по време на Вселенските събори, изработва и определя най-важните догмати на вярата. Така ако първите три века са епоха на гонения и мъченичество, то 4. и 5. векове са епохата на „триадологичните и христологични спорове и изяснения“.⁷ Това не е съвсем неочаквано. Макар и вече законно и не преследвано, християнството съвсем не е укрепнало доктринално и е сравнително

неопитно като църковна система и йерархия. Взаимоотношенията между църква и светска власт са неясни и неуредени, а и доста различни между Запада и Изтока. Така се наложило да се свикват Вселенските събори, където се чува гласа на цялата Църква. Но това се оказало важно и дори съзидателно. Борбата с ересите е дала нужната енергия на Църквата да развие и обогати разбирането си, да намери и доуточни използваната терминология и да оформи църковното учение и вероизповедание.

5. ПЪРВИЯТ ВСЕЛЕНСКИ СЪБОР – СВ. АТАНАСИЙ ВЕЛИКИ И БОРБАТА СРЕЩУ АРИАНСТВОТО

Всички ереси, появили се във връзка за догмата за Света Троица, са в едно или друго отношение резултат от желанието да се обясни тайната на Троицата само и единство чрез разума. Въплъщението като отправна точка на всяко богословие веднага поставя основният въпрос в самата сърцевина на тайната на Троицата.⁸ Ние знаем и изповядваме, че се въплъщава самото второ Лице на Света Троица. Въплъщението и Троицата, христологията

и триадологията са неотменимо свързани. Първата по-опасна ерес,⁹ която се появява, е тази на монархианството, която има много изменения и версии. Най-общо тя застъпва монархичния принцип на Божеството (Отец) и тотално отрича Троиността. Първият, който представя системно мислене в тази насока е Павел Самосатски. Изхождайки от Арестотеловото разбиране за Божественото като самозатворена в себе си монада и цяло, като „мисъл, мислеща сама себе си“,¹⁰ Павел Самосатски заявява, че Бог е една личност, едно самосъзнание, като това съзнание Негово е Логосът, Неговия Ум. Логосът не е ипостасен, не е Личност с битие. С други думи, за тази ерес Исус Христос е един човек, в който Логоса като една сила Божия пребивава в по-голяма степен от другите пророци от миналото. Според тях Логосът е бил в Христа не по природа, а само по качество и чрез волята на единственото Лице на Бог – Бог Отец.

Друга ерес е модалистическата с водещ представител Савелий. За това и понякога се наричат и савелиани. И те, изхождайки отново от Аристотел, постулират Бог като една завършена Монада в пълнота и по природа. Син и Свети Дух са само нейни модуси, един вид различни проявления

на Божественото в тварния свят. Така при Савелий няма три отделни ипостаса, а три форми, три енергии на единия Бог.

Така виждаме, че основен проблем с монархианството е отричането или неразбирането на Личността – самосъзнателната личност, ипостаса. „Три Ипостаси в една Троица“ като формула за първи път е произведена от Ориген. Но и Ориген прави грешка, като постулира една субординация между Лицата, като поставя Отца най-високо, Синът по-ниско от Отца, а Светия Дух по-ниско от Сина. Така, между Ориген, Павел Самосатски и савелианството се ражда и може би най-опасната (политически и исторически погледнато, но също и чисто богословски) ерес – арианството.

Арий, който не е оригинален или пръв в това, учи, че Синът не само е субординиран на Отца, но че е създадена твар от Бог Отец. Неговата теория е основано на ученията на мъченик Лукиан и Павел Самосатски. Той твърди, че Бог е едно лице и една личност, която не може да се развие в множество. Логосът не е ипостасен Син Божий и не съществува като самостоятелна субстанция. Логосът е по-скоро само свойство на Бога, сила Божия. Син е в Бога както разумът е в човека. Основната находка на Арий била да добави, че „Синът е създаден от нищото“ и после чрез него е създаден света. Самозатворената в себе си монада за Арий е Бог Отец и само Отец е вечен, нероден,

⁷ Коев, Т. Догматическите формулировки на първите четири вселенски събора. Синодално Издателство, С., 1968.

⁸ Лоски, В. Мистическото богословие на Източната Църква.

⁹ Тук не разглеждаме по-ранните ереси като евионити и гонстици.

¹⁰ Дюлгеров, Д. и Цоневски, Ил. Православно догматическо богословие, с. 65.

безначален и истинен. Всичко друго е чуждо на Бога и е създадено от Него. Синът е премъдростта на Бог, Словото на Бог и е причастен на Бога по благодат, но не и по природа. Основната еретична фраза е „било е когато не го (Синът) е било“. С една дума Синът за Арий е твар, нещо създадено от Бог, макар и да е първото създадено и висше спрямо другите създадени след и чрез него. Коев резюмира Ариенизма в четири основни пункта: 1) Логосът има начало на Своето битие, т.е. Той не е съвечен с Отца, т.е. не е единосъществен („омоусиос“); 2) Логосът е създаден и е създаден от нищото по волята на Отца; 3) Логосът е първото Божие творение; 4) Логосът не е истински Бог.¹¹ Така Арий отхвърлил изцяло тринитарното учение.

Трудно е сега от гледна точка на нашия 21. в. да обясним огромното влияние и опасност, която арианизма е представлявала през 4. и 5. векове. В един период от близо 50 години, това е било основната и водеща теория и изповедание из цялата източна империя, въпреки че то не намира никога сериозна подкрепа в Рим и на Запад. Само ще посочим, че император Константин Велики в края на живота си е приел кръщение от арианския епископ Евсевий Никомидийски, а неговите наследници Констант и Валент са открито привърженици на арианството. За да се победи това учение са били необходими

десетилетия, даже повече от век, но е имало нужда и от велики умове със силна и непрестъпна вяра.

Първият и може би най-важен борец за православие е бил св. Атанасий Велики. Свети Атанасий бил човек с „кристална мисъл и дълбока вяра“.¹² Той се е заел с богословска дейност още от началото на арианските спорове и влага цялата си енергия, талант и живот в борбата срещу Арий. Св. Атанасий утвърждава непоколебимо и пределно ясно, че Словото има пълна божествена природа. Използвайки понятието „усия“ (същност), той посочва, че То има една божествена усия, която принадлежи изцяло на Отца, а Син (Бог Слово) се ражда извечно от същността на Отца като истинно и единствено Божие Слово. С други думи, Син е единосъщен („омоусиос“) на Отец по природа. Накратко казано, св. Атанасий учи, че Син Божий е истински Бог, единосъщен с Отца, нямащ нищо общо с тварната природа, не е творение, а е съвечен на Отца.

За да разреши арианските спорове, император Константин Велики свива Първия вселенски събор в Никея през 325 г. Най-важното и ценно, оставено от Събора е символа на вярата, известен като Никейския символ. Той е плод на много усилия, много работа, дни и стотици часове на дебати и сериозна полемика на високо богословско ниво. Съборът в крайна сметка осъжда

арианството и защитава православие и в частност учението за Сина Божий и догмата за Света Троица. В основата на Никейския символ е вярата, че Син е Бог и че Той е единосъщен на Отец, равен Нему във всичко.¹³ Въпреки че решили да употребят небиблейския израз „омоусиос“, за да изразят единосъщността на трите Лица, след Никея остават все още неясноти и проблеми. Два от тях – за Светия Дух и за терминологичното разграничение между природа и лица („ипостас“), ще се решават през следващите десетилетия и на Втория вселенски събор.

6. ВТОРИ ВСЕЛЕНСКИ СЪБОР – ВЕЛИКИТЕ КАПАДОКИЙЦИ И НЕКЕО-ЦАРИГРАСКИЯ СИМВОЛ НА ВЯРАТА

Догматическата дейност на Първия вселенски събор намира своя израз в Никейския символ на вярата. Днес разглеждаме това като победа на Православие и символа от Никея се възприема като „знаме на православие“ и „скъпо наследство от древността“.¹⁴

Историческата истина обаче е малко по-различна. Никейският символ среща изключително силна съпротива. От една страна, в следващите 50 години арианството не само не е победено, но възвръща силите си и може да се каже, че в големи части от империята е доминиращо. Борбата на св. Атанасий Велики продължила с пълна сила, а истинска подкрепа той срещал най-вече от църквата на запад и Рим. На събора в Сердика (313 г.) западните епископи категорично заявили, че Никейския символ е достатъчен, а събора в Аримин (359 г.) събрали се 400 епископа решават да поддържат постоянно Никейската вяра и да я пазят до края.

Другата причина, освен арианството, за трудното и проблематично възприемане на Символа на вярата от Никея, е част от неговата терминология и най-вече употребата на „омоусиос“ – „единосъщен“. Голяма част от консервативно настроените източни епископи изразявали несъгласие с терминологията и имали чувство, че чрез нея се извършва някакво предателство или поне изопачаване на чистата православната вяра. „Омоусиос“ е термин, който не се среща в Священото Писание. От друга страна, терминът е бил употребяван, макар и в различен смисъл, преди това от еретици. Притеснявали се, че „омоусиос“ не изразява достатъчно силно и точно ипостасната отлика на Сина; бояли се, че се отварят вратите за савелианството. Много от тях напомняли, че на събора в Антиохия през 269 г. този термин е осъден. И наистина арианите обвинявали

¹¹ Коев, Т. Догматът за Света Троица, с. 19.

¹² Пак там, с. 20.

¹³ Пак там, с. 158.

¹⁴ Пак там, с. 47.

противниците си в савелианство и отричане на личното битие на Сина.

Като цяло периодът между 1. и 2. Вселенски събори е пълен с богати идеи, богословски спорове и дори теологически и политически битки. В тези борби, доста от тях стигнали до крайност и заблуди, се ражда и възтържествува истината. В резултат на тези вълнения и силна интелектуална дейност, през втората половина на 4. в. виждаме първия „всестранен богословско-метафизичен християнски синтез“.¹⁵ Става въпрос за кападокийския синтез на св. Василий Велики, св. Григорий Назиански и св. Григорий Нисийски. Тези трима светци са наричани също и „новоникейци“. Както много находчиво казва Коев, „тази троица, която защитавала Троицата, взаимно се доплавала“.¹⁶ Базата на този богословски пробив е триадологията и изчистването и уточняването на тринитарно-догматическата терминология и определения. Стъпвайки на Ниейския символи на предходни християнски автори и черпейки от терминологията на елиската философия, неовникейците полагат основите на православното мислене за векове напред. В общи линии, великите кападокийци въвеждат терминологичното разграничаване между същност („усия“) и ипостас („лице“), като по този начин

и утвърждават Никейската формула за единосъщия („омоусиос“).¹⁷ С „усия“ те определяли Божията същност, общата за трите Лица божествена природа. „Ипостасис“ означава божественото Лице, което отразява тази божествена природа и има свое битие.¹⁸ Св. Василий Велики пише, „Ипостасите са вечните, разумни, обладаващи лично битие, неизменяеми образи на самооткровението на божествената същност“.¹⁹ Кападокийците доуточняват и внасят по-голяма яснота в термина „омоусиос“ и правят това напълно в духа на Никейския символ и стигат до неизбежния синтез, че Син е единосъщен на Отца, за което свидетелства Свещеното Писание, макар и да не употребява този термин. Отново при тях, най-вече при св. Григорий Нисийски, се появява и за първи път разграничението между „принципа („логос“) на същността“ и „начина („тропос“) на съществуване“. Така ако първият термин изразява какво е това което е, то вторият по-скоро вече описва отношенията между Лицата, т.е. вътрешнотринитарния живот. Кападокийците държат на това, че Божествената същност остава винаги вечно напълно непознаваема, а онова което е достъпно за човека са божествените

енергии. Те поставят много на високо човешкия разум, но винаги уточняват, че за богопознанието нашият разум се нуждае от вяра, благодат и активна подвижническа любов. Стъпвайки здраво на тривековната християнска традиция, познавайки добре елиската философия и уповавайки се на силната си вяра, великите кападокийци изградили основите на Църковното учение за Света Троица. За да се закрепят всичко това догматически е било нужно свикването на нов Вселенски събор.

Вторият вселенски събор е свикан от император Теодосий в 381 г. в Константинопол. Основна догматическа цел на събора е да се утвърди Никейския символ. Освен с арианството, Църквата по това време се е борила и с една нова заплаха – македониянската ерес. Привържениците ѝ приемали че Син е Бог, но отричали божествеността на Светия Дух. Този събор преработва, допълва и разширява вероопределението от Никейския събор. На него се разкрива и формулира и учението на Църквата за третото Лице на Света Троица – Бог Свети Дух. В резюме, Вторият вселенски събор внася някои поправки и изменения в Никейския символ – отстранява неточни изрази и е внесъл нови; развил е учението за Светия Дух. В догматическите формулировки са формулирани истините на вярата. Резултат на тази дейност е използвания и досега Символ на вярата, който е известен още и като Никео-Цариградския символ.

7. ВМЕСТО ЗАКЛЮЧЕНИЕ: ТРОИЦАТА И ТЕОСИСА

На първите два Вселенски събора Църквата открива и формулира учението си за равенството и единосъщия на трите божествени Лица. Й. Майендорф потвърждава, че Кападокийските отци приемат формулата, която остава критерий за православно тринитарно богословие на Изток: Бог е една същност в три ипостаса.²⁰ Той уточнява, че това не е опит за разрешение на дълбок философски проблем, а по-скоро е описание на божествената мистерия. Св. Атанасий и Кападокийците ни предупреждават, че никога не може да знаем какво е Бог, а само, че Той е, както ни си е разкрил в Откровението като Отец, Син и Свети Дух.

В. Лоски свързва догмата за Троицата с мистичното богословие. Той цитира св. Григорий Богослов, който не случайно е наричан „поет на Пресветата Троица“: „От деня, в който се отрекох от житейските неща ... от този ден очите ми ослепяха от светлината на Троицата ... Тя е началото на всичко, което се намира тук долу и което времето отделя от всички неща.“ Троицата е абсолютната неизменност, в която няма никаква необходимост. Тварите могат и да не съществуват, но Бог винаги е и ще бъде Троица – Отец, Син и Дух Свети, защото

¹⁵ Каприев, Г. Византийска философия. Изд. „Изток-Запад“, 2011, с. 33.

¹⁶ Коев, Т. Догматът за Света Троица, с. 69.

¹⁷ Каприев, Г. Византийска философия, с. 34.

¹⁸ Цоневски, Ил. Учението на св. Василий Велики за Св. Троица. С., 1940, с. 41.

¹⁹ Цитирано в Дюлгерев, Д.и Цоневски, Ил. Православно догматическо богословие, с. 71.

²⁰ Майендорф, Й. Византийско богословие. С., 1995, с. 228.

произхождането на Лицата е по природа, а сътворението е акт на волята.²¹ За това Църквата ревностно защитава тайната на Пресвета Троица срещу ересите, които донякъде са резултат от естествените стремежи на човешкия разум да я обяснят напълно, но и така я унищожат, като я свеждат само до Монада, до Единица, или като я определят като проявяваща се в три модуса (савелианството), или като у делат на три отделни неравни същества, както прави арианството.

В. Лоски ни напомня, че християнското богословие и в частност догмата за Троицата, е само средство, съвкупност от знания, които трябва да послужат на една цел, превъзхождаща всяко знание. И тази крайна цел е разбора се единението с Бога, или обожението, теосисът на църковните отци. Точно за това Църквата утвърждава против арианите догмата за единосъщната Троица, защото именно Словото, Логосът е Този, Който отваря за нас пътя към единението с Божеството, и „ако възплътлото се Слово няма същата същност с Отца, ако не е истински Бог, то и нашето обожение не е възможно“.²²

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Дюлгеров, Д. В. и Цоневски, Ил. К., Православно Догматическо Богословие. С., Синодално Книгоиздателство, 1948.

Коев, Т. Догматът за Света Троица. (Съдържание и значение). – В: Годишник на Православния богословски факултет, т. I, 1991-1992, В. Търново, 1994.

Лоски, В. Мистическото богословие на Източната Църква. Догматическо богословие., Изд. „Слово“, В. Търново, 1993.

Коев, Т. Догматическите формулировки на първите четири вселенски събора. С., Синодално Издателство, 1968.

Каприев, Г. Византийска философия Изд. „Изток-Запад“, С., 2011.

Цоневски, Ил. К. Учението на св. Василий Велики за Св. Троица., С., 1940.

Майендорф, Й. Византийско богословие. С., 1995.

Майендорф, Й. Христос във Византийското богословие, <https://dveri.bg/kxwdw> [електронен ресурс към февруари 2021].

Речник на българския език (chitanka.info) (електронен ресурс към февруари 2021).

²¹ Лоски, В. Цит. съч., . 42.

²² Лоски, В. Мистическото богословие на Източната Църква, с. 6.

АТАНАСИОС МАРГАРИТИДИС

ФИЗИЧЕСКАТА СМЪРТ И ВЪЗКРЕСЕНИЕТО НА ИИСУС ХРИСТОС (АЛТЕРНАТИВНИ ТЕОРИИ И АПОЛОГЕТИЧНИ АРГУМЕНТИ)

Abstract: *The present work focuses its interest on the torture and natural death of Jesus Christ.*

We try to look in more detail at the events before, during and after the torture and trials he suffered. We have as a source of information the Holy Bible, about the life and work of Jesus Christ, but also from other different sources that inform us about the daily life, the customs and the traditions of that time. In this way we know how they judge the lawless, tortured the robbers and convicts and how they finally ended up on the cross or in another form of death.

Key words: *Jesus Christ, apologetic, proofs, sufferings of the Cross*

Много изследователи на християнството и дори богослови (протестантски) са се стремили да създадат една нова концепция за историята на християнството, при която разумът участва в много по обширна форма, отколкото това е в концепцията на традиционните църкви. Според тях чудесата са измислени на тази почва се създават много хипотези, които се стараят да обяснят, че апостолите и съвременниците на Христа са вярвали в неговото възкресение без такова фактически да е станало.¹

¹ Евтимий, архим. Кратък наричник по християнска апологетика част

Данни за автора
Атанасиос Р. Маргаритидис
богослов и учител по Религия

Научна област
Християнска педагогика в
училища и други академични
институти.

Научни интереси
Християнска педагогика,
християнска апологетика,
психология.

E-mail
margaritidissakis@yahoo.gr

Още първенците на юдейския народ дали пример за такова неверие непосредствено след Христовото възкресение. Тези юдеи измислили първото възражение срещу физическата смърт на Иисус Христос и Неговото възкресение.² Те разпространили мътва, че Той не е умирал в действителност, че тялото Му било откраднато от гроба от Неговите ученици, когато стражата била заспала. Това възражение, както се изтъква и във възкресните стихире, е съвсем нелепо. Тук обаче не е мястото да обсъждаме това подробно, тъй като целта на темата е да направим кратък обзор на онези хипотези, които пряко удрят върху вярата във възкресението и да се опитам аргументирано да им дадем отговор.

Известни са множество различни хипотези за недействителната смърт на Спасителя или за Неговото нереално възкресение. Всички те целят да изобличат християнската религия и вярата във възкръсналия Иисус Христос. Хилядолетия обаче те не са успявали да направят повече от това да повдигнат въпроси, които така и остават без адекватна аргументация от тяхна страна.

Предстои да разгледаме някои от теориите за недействителната смърт и възкресение на Иисус Христос и да се

опитаме да дадем отговор от гледна точка на християнската апологетика. Тази тема е засягана множество пъти в историята на християнската апологетика. Познати са и хипотезите, с изключение на някои, които се повдигат в последните години на „нов глас“ или други, които с допълнителни доводи удрят върху величието на кръстното и изкупителното дело на Иисус Христос.

1. ВЪПРОСЪТ ЗА ФИЗИЧЕСКАТА СМЪРТ НА ИИСУС ХРИСТОС: ХИПОТЕЗИ ЗА НЕДЕЙСТВИТЕЛНАТА СМЪРТ НА СПАСИТЕЛЯ НА КРЪСТА

Въпросът за физическата смърт на Иисус Христос на кръста се свежда до търсенето на някои отговори, свързани с това дали в действителност Спасителя умира и преживява болки и страдания на кръста. Дали и как това се случва може да бъде потвърдено от свидетели, които или са писали необходимото, или в момента нямаме откъде да добием информация от първа ръка. Това означава, че за обикновените хора всички теории, които говорят за или против Неговата смърт и възкресение, са еднакво интересни и вероятно – правилни. Тук е ролята на християнската апологетика да докаже несъстоятелността им.

От възможните теории за недействителната смърт на Иисус Христос можем да посочим следните: Откраднатото тяло; Теорията за припадъка на кръста; Отвлеченото тяло и празната гробница; Халюцинирали ли са свидетелите на възкресението на Спасителя?; Явяването на Спасителя с духовно тяло; Възкресението на Спасителя е просто митологията

1.1. ОТКРАДНАТОТО ТЯЛО

Съществуват някои хипотези за това, че Спасителя не умира в действителност на кръста. Част от тези хипотези са свързани с твърдението за припадък, който Той преживява, за откраднатото Му тяло, за халюцинацията на свидетелите на възкресението Му или за това, че Той се явявал с духовно тяло (бил дух). Всички те не почиват върху здрава аргументация, но въпреки това продължават да спечелват привърженици в научното пространство.

Преди всичко не може да се допусне, че военната стража ще бъде толкова немарлива, та цялата да заспи едновременно и да допусне да дойдат външни лица да чупят печат, да отместят грамаден камък и да задигнат Христовото тяло от гроба, който им поверили да пазят. От историята се знае достатъчно добре за дисциплината на римската войска; подобен случай никъде не е имало. В деянията на апостолите е отбелязано, че Ирод,

заповядал да избият стражата, която вардила апостолите. Макар в случая войниците да не били виновни. За дисциплината на римляните от онова време имаме и нагледно доказателство: в разкопките на Херкулан и Помпей, засипани с пепел от вулкана Везувий през 79 г. сл. Р. Хр. са намерени на поста си римски войници, които, въпреки ужаса от земетресението и гибелта на градовете и въпреки поголовното бягство на цялото население, са запазили дори позата, в която ги заварил катастрофата. Следователно стражата при гроба не е могла да спи. Ако е спала, естествено не е могла да види, какво става в и около гроба. При това, същата тази стража, не само че не била наказана с всичката строгост на закона, но получила и възнаграждение да разпространява нелепата измислица на юдеите.

Още по-важно е съображението, че същите тези юдеи нито тогава, когато им било докладвано, нито по-късно, когато апостолите започнали да печелят с хиляди привърженици, не сторили абсолютно нищо, за да изобличат апостолите. Те нито направили дознание, нито завели дело за оскверняване на гроба, защото са знаели, че такова разследване само ще ги изложи.

Още Ориген разкритикувал основно това възражение на юдеите, като прибавил още, че ако сами апостолите са измислили Христовото възкресение, в такъв случай въобще не можем да си обясним непоколебимата им вяра в това възкресение, заради която те

първа, С., 1942, с. 120.

² Никодим, архим. Учебник по основно богословие, С. 1992, с. 346.

претърпели всякакви беди и опасности и накрая дори мъченическа смърт.³ А вярата на апостолите е исторически факт, който не може да подлежи на никакво съмнение. За това по-късно това възражение, измислено от юдеите, почти е нямало привърженици.

1.2. ТЕОРИЯТА ЗА ПРИПАДЪКА НА КРЪСТА

Рационалистите в края на 18 и началото на 19 век в Германия са измислили свои обяснения за Христовото възкресение.⁴ Според тях, Христос не е умрял на кръста, а само припаднал от изтощение и след това в гроба, където било хладно и под влияние на ароматите, с които бил помазан, се свестил. Вероятно с помощта на Йосиф Ариматейски и Никодим излязъл от гроба и се оттеглил на някое скрито място, за да прекара остатъка от сломения си живот. От време на време Той се явявал на учениците Си, явил се и на Савел по-късно и накрая се оттеглил в пълно уединение и умрял някъде из околните пустини.

Привържениците на теорията за припадъка предполагат, че Иисус Христос по време на екзекуцията е изгубил сетивата си поради тежката кръвозагуба и е обявен за мъртъв, но Той е дошъл в съзнанието в

гроба, излезе от пещерата и се е явил на учениците. Представители на критичната теология са предложили това обяснение още от 18. в.⁵ Сега тази версия се използва от групата за реформи в Ахмадия. Публикациите на групата⁶ докладват за „Гробницата на Иисус Христос“, намираща се в индийския град Шринагар, където Спасителят твърди, че е ходил с проповед след „изцеление на последствията от разпъването“ и където е живял на 120 години. В сурата на IV Коран обаче съществува хипотеза, че вместо Христос те разпънали друг човек, който приел неговата външност,⁷ известна от ученията на древните гностици.

Като оставил на страна въпросите:

⁵ Немски философи Бруно Бауер и Фридрих Шлейермахер.

⁶ Вижте цитата от брошура 7 „Иисус Христос е бил спасен от смъртта на кръста!“ Публикуван от „Национален ахмади мюсюлмански жамагат“ през 2008 г. : този ден беше в припадък. Костите на две крадци бяха разбити за сигурна смърт, но тъй като Спасителя като че ли вече бил мъртъв, те не счупили костите. (...) Нечувствително тяло на Иисус Христос Йосиф, поставен наблизо в гробница, изсечена в скалата, която беше криптата на неговото семейство. Там Иисус Христос беше третиран от сръчен лечител Никодим - с помощта на подправки и мехлеми, докато Той, получил необходимата грижа, не се върнал в съзнание“.

⁷ И те казаха: „Наистина, ние убихме Месия Иса (Иисус Христос), син на Мариама (Мария), Пратеника на Аллах.“ 8 Но не го убиха и не го разпънаха, а само им се виждаше“ (Коран: 4, 157. – В: Мюсюлмански проект).

възможно ли е било органите на властта (стотникът и др.) да не познаят дали Христос е умрял или не на кръста, особено след като бил прободен с копие; възможно ли е било, дори да се допусне, че бил припаднал, да се свести след толкова дълго време, чак на третия ден; възможно ли е да развие Сам покривките, с които юдеите обвивали своите мъртъвци; възможно ли е било да отмести грамадния камък от гроба, и какво е правила стражата в това време. Ще приведем думите на Щраус, които най-основно разкритикувал това повърхностно обяснение на великото чудо за възкресението Христово: „Видът на излезлия от гроба полумъртъв човек, постоянно болнав, нуждаещ се от лекове и превръзки, когото трябва постоянно да подкрепят, за да ходи и да е на легло, съвсем не би могъл да накара учениците да помислят, че пред тях стои Победителят на смъртта, така че после дори да дадат живота си за това убеждение. Ако Иисус би се върнал при учениците Си в такъв жалък вид, Той само би намалил онова впечатление, което им направил, докато бил жив и по време на кръстните страдания. Те биха Го съжалили в такъв случай и съвсем не биха могли да променят скръбта си с въодушевление и да започнат да го почитат като Бог“.⁸ А ние знаем, че именно това е станало – че учениците точно след възкресението Му взели да Го почитат много повече отколкото преди, и че основата на

тяхната следваща проповед бил Богочовекът Христос, Който, макар и да бил разпънат, но победил смъртта чрез възкресението Си.

Самият Щраус, който съзрял абсурдността на горното обяснение, предложил друга хипотеза, известна главно от Ренановото съчинение „Животът на Иисус“.⁹ Щраус искал да даде обяснение за произхода на християнството, като изхвърли всички чудеса от Евангелието. Той счита за несъмнен факт вярата на апостолите в Христовото Възкресение. Но се помъчил да даде „естествено“ обяснение за произхода на тази вяра.

Привържениците на теорията за припадъка предполагат, че Иисус Христос по време на екзекуцията изгубва напълно сетивността Си поради тежката кръвозагуба, поради което Той е обявен за мъртъв, но след това Той идва в съзнание докато престоява в гроба, излиза оттам, и се явява на учениците Си. Подобно твърдение се поддържа от представителите на критичната теология от 18. век.¹⁰ Понастоящем тази версия се поддържа от групата за реформи в Ахмадия.¹¹

⁹ Никодим, архим. Учебник по основно богословие, с. 348.

¹⁰ Немски философи Бруно Бауер и Фридрих Шлейермахер.

¹¹ Ахмадиите са членове на по-млада и по-активна мюсюлманска религиозна секта, чиито членове следват учението на индийския мюсюлманин Мирза Гулам Ахмад, който твърдеше, че е Махди, човек,

³ Пак там, с. 346.

⁴ Пак там, с. 347.

Публикациите на групата¹² разказват за това, че „гробницата на Иисус Христос“, намираща се в индийския град Шринагар, където Спасителят твърди, че е ходил с проповед след „изцеление на последствията от разпъването“ и където е живял до 120 години. В сурата на IV Коран обаче съществува хипотеза, че вместо Христос те разпънали друг човек, който приел неговата външност,¹³ известна от ученията на древните гностици.

който се очакваше от мюсюлманите в края на света, подобен на Месията на християнството, възплъщение на бога на индуизма Кришна и повторно появяване на Мохамед. Гулам е живял в края на 19. век. Ахмадите са активни чрез пропаганда и превод на Корана на европейски езици. Гулам Ахмад се опита да постави всички религии в света под исляма. Тази секта обаче получи голяма реакция от православните мюсюлмански богослови, които като цяло реагираха на суфизма и от политиките, които се страхуваха от голямото влияние, което имаше върху света.

¹² Вижте цитата от брошура 7 „Иисус Христос е бил спасен от смъртта на кръста!“ Публикуван от РО „Национален ахмади мюсюлмански жамагат“ през 2008 г. Костите на две крадци бяха разбити за сигурна смърт, но тъй като Спасителят като че ли вече бил мъртъв, те не счупили костите. Нечувствително тяло на Иисус Христос Йосиф, го постави наблизко в гробница, изсечена в скалата, която беше криптата на неговото семейство. Там Иисус Христос беше третиран от сръчен лечител Никодим – с помощта на подправки и мехлеми, докато Спасителят, получил необходимата грижа, не се върнал в съзнание“.

¹³ „И те казаха: „Наистина, ние убихме Месия Иса (Иисус Христос), син на Мариама (Мария), Пратеника на Аллах“. 8 Но не го убиха и не го разпънаха, а само им се виждаше“ (Коран: 4, 157. – В: Мюсюлмански проект).

Апологетиката предлага много аргументи срещу тази теория: Иисус Христос не е имал шанс да оцелее след разпъването, тъй като римските войници са били внимателни да проверяват състоянието на екзекутираните. В Евангелието според Йоан се отбелязва, че за разлика от другите двама екзекутирани, на Спасителя не са били пречупени кратака, което означава, че войниците са били сигурни в Неговата смърт.¹⁴ Известен и неоспорим факт е и това, че при разпъването на обвинените, те умирали най-често от задушаване, и в този случай припадъкът няма да предотврати такава смърт. На бива да се пренебрегва и факта, че след прободането на реброто със сигурност разпънатия на кръст ще преживее физическа смърт, която не е възможно да бъде заменена само от припадък.¹⁵ Теорията за припадъка на Спасителя и неналичната физическа смърт също не обяснява начина, по който Той би могъл да свали погребалните одежди, да отвали камъка, да излезе от гроба, да се скрие от пазача и спокойно да отиде при учениците Си. Тежките физически травми, които е преживял Спасителя преди разпятието също не могат да бъдат пренебрегнати и със сигурност не довеждат

¹⁴ Стратегия за доказателство за възкресението: пет възможни теории. Християнско-научен и апологетичен център 9 [Електронен ресурс]. - URL адрес: <http://www.scienceandapologetics.org/faq/10.1.html>.

¹⁵ Хабермас Г. Древни свидетелства за зимният живот на Иисус Христос, Азбука на Вярата, 2013.

само до припадък. Един от противниците на теорията за припадъка на Иисус Христос, Д. Щръс, формулира своята аргументация в подкрепа на действителната Му смърт по следния начин: „Човек, който е полумъртъв, болен, нуждаещ се от медицинска помощ, и грижа за здравето, и накрая, все още изчерпано от тежестта на страданието, очевидно не може да създаде в учениците онова впечатление на Господаря на живота, Който триумфира над смъртта, с която се определя цялата им по-късна дейност“.¹⁶

Други две теории се опитват да обяснят по друг начин празния гроб на Иисус Христос.

1.3. ОТВЛЕЧЕНОТО ТЯЛО И ПРАЗНАТА ГРОБНИЦА

Теорията за отвличането на тялото произхожда от еврейската среда през I век пр. Р. Хр., за което свидетелства евангелист Матей. Твърди се, че за това е писано и от св. Юстин Философ и Мъченик в неговото съчинение „Разговор с Трифон Юдеина“. Тертулиан и св. Йоан Златоуст също пишат за съществуването на теорията, а през 18. в. за това споменава и немския историк Херман Реймарус.¹⁷

¹⁶ Щраус, Д., Животът на Иисус Христос, 1835.

¹⁷ „Според Реймарус, учениците на Христос наистина са извършили фалшификация, за която враговете на Господа ги обвиняват (Мат. 28:11-15) и така са създали „легендата за възкресението“ (Михаил,

Очевиден факт за свидетелите след възкресението е празната гробница. Учениците на Иисус Христос не са отишли в Атина или Рим да проповядват, че Той е възкръснал от мъртвите. Те са се върнали право в Йерусалим, където всеки би могъл да провери дали тяхното учение отговаря на истината. Затова тук не може да става и дума, че е станала грешка и учениците Му са объркали Неговия гроб. Празният гроб бил нещо твърде очевидно, за да бъде отречено. Фактът на възкресението 'не би могъл да бъде поддържан нито ден, нито час дори, ако хората бяха открили, че гробът не е празен'. Според други тялото на Спасителя е било положено в друга гробница по погрешка.

Сутринта в неделя гробницата на Спасителя е била празна, защото по всяка вероятност Неговите ученици по погрешка са отишли в друга гробница, а не в тази, в която е било Неговото тяло. Тази теория е широко поддържана през 20. век от Кирсон Лейк,¹⁸ професор в Харвардската школа по теология. Според Лейк жените мироносици не си спомнили точното място на Божият гроб и донесли таман в грешната пещера. Ученият по свой начин интерпретира редица евангелски събития. Т. напр. тълкувайки думите на „мъжа“ в бели роби „Той не е тук“, Лейк твърди, че това е бил обикновен

епископ Ставропол и Баку, христологични проблеми в западната теология.

¹⁸ Макдауел Дж., Неоспорими доказателства. – В: Азбука на вярата, 1986.

мъж, който заявил на мироносиците, че са сбъркали гроба с чужд гроб.

Теорията на Лейк е опровергана от самия евангелски текст.¹⁹ В Евангелията е посочено, че мироносците отиват точно на мястото, в което е бил погребан Учителят, а ангелът в гроба казва не само „Той не е тук“ и „Той не е тук, той е възкръснал“ (Мат. 28: 6).

Двете изложени по-горе теории повдигат някои въпроси, на които трудно биха могли да дадат отговор и самите поддръжници. Ако Иисус Христос не е умрял на кръста, кой Му е помогнал да убеди учениците Си, че е възкръснал? Ако Тялото е било откраднато от гроба, кой го е направил и е разпространил слухове за възкресението Му? Отговори на тези въпроси се опитват да дадат някои от теориите за конспирацията.

1.4. ХАЛЮЦИНИРАЛИ ЛИ СА СВИДЕТЕЛИТЕ НА ВЪЗКРЕСЕНИЕТО НА СПАСИТЕЛЯ?

Споменатите дотук теории не обясняват най-важното: как възниква вярата

във възкресението? За да отговорим на този въпрос, е необходимо да припомним до теорията за виденията. Разказите за появата на възкръсналия Христос са били обяснявани чрез склонността на учениците Му към мистични видения. Такава хипотеза например се съдържа в трактата на римския философ Целс „Истинската дума“, написана през 170 г.²⁰ Теорията е популяризирана от Д. Щраус и Е. Ренан. Според Строс виденията на апостолите, подобно на по-късните видения на ап. Павел, са причинени от идеята, че очаквания от евреите Месия ще царува по-дълго. Под въздействието на старозаветните текстове за страданията и последния триумф на Месията, учениците са развивали фанатично убеждение, че Учителят им не може да умре. Историите за срещи със Спасителя в светлината на тази самозаблуда трябва да се тълкуват като естествени събития: например, учениците по пътя си към Емаус сбъркали непознат за Иисус Христос, който им изтълкувал истинското значение на смъртта на Месията.²¹ Неговото явяване пред

²⁰ Според Целс, появата на Иисус Христос след смъртта Му с знаменията от раните, които получи на кръста, е само проявление на въображението, а не действителното присъствие на раненото тяло.

²¹ „Може да се предположи, че учениците на Иисус Христос, развълнувани от внезапната Му смърт и непрекъснато помнещи Неговия образ, биха могли лесно да сбъркат с Учителя, който са загубили като първия неизвестен, ако ги срещне при необичайни условия и да им направи силно впечатление“. Щраус Д., Животът на Исус, 1835.

Мария Магдалина е халюцинация, която се обяснява с физическата и психическа възбуда на жената, а апостолите Павел и Петър също са халюцинирали (както се потвърждава от видението на ап. Петър в книга Деяния на светите апостоли преди кръщението на стотника Корнилий).

Теорията за халюцинациите придоби нов живот през 20. в. Примери за това съживяване са работата на професора от университета в Гьотинген Герд Людеман: „Людеман заключава, че подобни видения в резултат на халюцинации, произвеждат стимулация, ентусиазъм, религиозна интоксикация и екстаз.“²² Това се разпространява към останалите ученици на Спасителя чрез „непрехвърлимата верижна реакция“. Апостол Павел, другите апостоли, 500 души и ап. Яков също преживели подобни видения. Постепенно те се превърнали в „масов екстаз“. В крайна сметка, съвременната теория за халюцинациите заключава, че апостолите са изпитали някои субективни преживявания, които са довели до вяра във възкресението, и можем само да анализираме последиците от тези преживявания, но не можем да преценим тяхната природа откъдето следва, че тя ни връща на позицията на агностиците.

Бихме могли да сравним аргумента срещу теорията за халюцинациите от статията на Н. Я. Пиасковски от 1891 г. с

²² Хабермас, Г. Възкресението на Иисус Христос – факт или мит?, 2004.

изследванията на съвременните западни апологети. Основните аргументи се пресичат: първо, появата на ярки, продължителни и повтарящи се халюцинации при обикновени, физически силни хора, които не страдат от психични разстройства, е малко вероятно.²³ Второ, съдържанието на халюцинациите съответства на състоянието на ума на човек, а радостните „видения“ на учениците и на мироносците с поради възкръсналия Учител, не съответстват на тъгата и психическото им състояние след екзекуцията и погребението Му.²⁴ Трето, халюцинациите не пораждат нови идеи и образи, а в случая с Христовите ученици и мироносци е тъкмо обратното – от срещите с Иисус Христос тепърва научават за новото събитие – Неговото възкресение Възкресението.²⁵ Четвърто, възможността за халюцинация е опровергана от поредица „експерименти“, описани в епизода от Евангелие според Лука, в който появата на Спасителя пред единадесетте апостоли предизвиква убеденост в реалността на Неговото съществуване. Те усещат ръцете Му и виждат как Той приема храна.²⁶ Интересно е мнението на Н. Я. Пясковский, според когото

²³ Михаил, архиеп. (Мудьогин). Въведение в основното богословие. – В: Азбука на вярата, 1995.

²⁴ Хабермас, Г. Възкресението на Иисус Христос – факт или мит?, 2004.

²⁵ Крифт, П. и Тачелли, Р., Наръчник на Християнската апологетика, 2003.

²⁶ Смит, У. Цит. по: Макдауел, Дж., Неоспорими свидетелства. 1986.

¹⁹ „Професор Лейк дава непълен цитат от Карта 16:6 и пропуска ключовата фраза: „Той възкръсна 14“. Нейното отсъствие е повече от забележимо“ (Макдауел. Безспорно доказателство – В: Азбука на вярата, 1986).

не е възможно да протича халюцинация с изострени комбинирани слухови, визуални и обонятелни др. белези. Според него е трудно да се обясни с халюцинация и епизодът по пътя към Емаус: „халюцинацията“, описана в Евангелие според Лука, първоначално е визуална и слухова негативна (апостолите не признават Иисус Христос) и по-късно се превръща от негативна в положителна. В съвременната апологетика този аргумент едва ли се споменава.

В повечето от случаите халюцинациите са субективни и индивидуални, а много от явяваията на Спасителя се случват пред голям брой свидетели. Възможността за масови халюцинации е спорен въпрос за съвременната психиатрия.²⁷ В заключение докладът отбелязва, че Н. Я. Пясковски в своята статия накратко формулира значителна част от аргументите, които съвременната апологетика разглежда във връзка с теорията за халюцинациите.

Поддръжниците на тази хипотеза смятат, че апостолите преживели халюцинация и им се сторило, че виждат Христос; Всъщност този образ бил плод само на тяхното въображение.

Според тях никое от каноническите евангелия не било писано от очевидец, а относно възкресението имало противоречия в самите евангелски разкази. Те също смятат, че и някои апостоли видели Христос подобно на апостол

Павел във видение, защото, след като Христос бил погребан, те намерили в Писанията места, според които Месия не можел да остане в гроба. Понеже мисълта на учениците постоянно била заета с това, някой от тях видял в халюцинация образа на Христос, а след това и другите се убедили, че Христос е възкръснал. Но в 1 Кор. 15:4 апостол Павел твърди, че Христос бил погребан и възкръснал в третия ден. Следователно апостол Павел казва същото каквото казват евангелистите, а самият Щраус и неговите последователи считат това негово послание за най-автентично. Що се отнася до противоречията, които те намират в евангелските разкази за възкресението, трябва да се отбележи, че именно тези дребни разлики при описанието на празния гроб и въобще за първия ден на възкресението, най-добре свидетелстват, че сведенията в Евангелията са от очевидци, а не преписани или съчинени. Известно е, че очевидци на едно и също събитие никога не дават същите подробности, особено ако събитието им е направило силно впечатление. Несъмнено е, обаче, че всички евангелисти и апостоли говорят именно за възкресение на Христос, а не за нещо друго. Още Лесинг забелязал, че, ако вземем, например, древните историци Ливий, Дионисий, Полибий и Тацит, когато говорят за едно и също сражение или за една и съща обсада, описват не само различни, но и противоречиви случаи, ние никога въз основа на различия на историците не казваме, че и самите войни, които те описват, съвсем не са ставали.²⁸

Психологията сочи, че лица, които описват дадено събитие, го схващат от различни гледища, но от това съвсем не следва, че описаните събития не са станали. Същото важи и за евангелските разкази – Възкресението Христово, според тях, е засвидетелствано преизобилно. Колкото до това, че апостолите не видели действително възкръсналия Христос, а само някакъв образ, плод на тяхното въображение – то се явява съвсем неоснователно. Наистина, халюцинации стават, но при известни условия. Само лица с особено нервно предразположение могат да виждат халюцинации. Съвсем не може да се допусне, че всички апостоли са били такива болезнени, нервни натури. Напротив, всичко свидетелства, че те са били трезвени, със здрав разсъдък, хора от народа.

Освен това невъзможно няколко души наведнъж да виждат един и същ образ и да изпаднат едновременно в халюцинация; това би било ново чудо. След Христовото погребение апостолите въобще не са очаквали да видят възкръсналия Христос. Не само Тома, но и други апостоли от начало се отнесли с недоверие към първите вести на мироносиците. Всички те сами лично се уверили в Христовото възкресение след като действително Го видели. Той също дал на Тома да постави ръката си в раните Му, разговарял с учениците Си, ходил с тях и ял пред тях, освен това, знаем от свидетелството на апостол Павел, че Христос се явил „на повече от петстотин братя наведнъж, от

които повечето са живи до днес“ (1 Кор. 15:6). Такава масова халюцинация психологията не познава.

Ако, наистина, непосредствените Христови ученици, поради някакви халюцинации, повярвали в Христовото възкресение, то по-късно, когато, те проповядвали спасение в името на Христос и хиляди хора започнали да стават християни, необяснимо е как поне юдейските първенци, ако не други, не са ги завели при гроба да им покажат Иисусовото тяло. Празният гроб е решително опровержение на тази хипотеза.

Немислимо е да обясним неизмеримите промени, които християнството е произвело в света, чрез някакво фантастично видение. Здравият човешки разум не може да допусне, че християнството с всичките си последствия е плод на някакво заблуждение и на някакви видения в мозъка на един – двама галилейски рибари. Забележително е, че тези които говорят най-много за причинна връзка на явленията (и за това не вярват в чудеса), с подобни хипотези искат просто да унижат логическият закон за достатъчно основание, според който в резултата не може да има нищо повече от онова, което е в причината. Според тях, най-великото учение, най-възвишеният светоглед, християнството и Църквата, на които дължим всичко добро и възвишено в живота си, излиза, че е резултат на безсмислена халюцинация, която някои някога са имали.

Съществуват много разновидности

²⁷ Хабермас, Г. Възкресението на Иисус Христос – факт или мит? 2004.

²⁸ Албов, проф. М. Преглед на Християнската апологетика, С. 1939, с. 80.

на тази теория. Автори от 18. – 19. в. предполагали, че всички евагелски текстове са манипулирани думи²⁹ на Исус Христос. През 20. в. британският библиолог Хю Шонфилд в книгата „Великденският заговор“ предполага, че самият Исус Христос планира събитията от залавянето Си до кръстната Си смърт. Според тази теория Йосиф от Ариматея е бил уверен, че Спасителя е бил опиянен от приемането на наркотични вещества. След като се съвзел от това, Той успял да предаде на учениците Си, че е възкръснал, но малко след това починал от раните Си. Противниците на тази теория посочват, че мотивът на заговора между Спасителя и Неговите ученици е неясен, защото проповядването на вестта за възкресението на Исус Христос не е донесло на апостолите никакви облаги и социални преимущества. Друг аргумент против теорията за конспирацията е свързан с това, че подобна конспирация, в която са участвали най-малко 11 души (всички ученици на Христос), не би съществувала дълго време: някои от „конспираторите“ биха казали истината, но това не се е случило, въпреки че всички апостоли, с изключение на Йоан Богослов, приели са мъченическа смърт. Трудно е да си представим, че обикновените, и уплашени хора (каквито са били Христовите ученици), безскрупулно са лъгали с цел

заблуда, и следствие си изграждат изключително праведен и обективен образ на учители и светци.³⁰

Съществуват и други предположения, според които Спасителя е бил епилептик, тъй като викът Му преди да умре е подобен. На вика на епилептичен човек, който достигнал пароксизъм в пристъп. И как тази кухня в епилептиците може да бъде увенчана със святост? Вероятно Спасителя припада от ужаса на преживяното. Припадъците от епилепсия идват мигновено. Лицето се изкривява внезапно, погледът се изостря, конвулсии и гърчове завладяват цялото тяло, придръжени от мъчителен вик.

1.5. ЯВЯВАНЕТО НА СПАСИТЕЛЯ С ДУХОВНО ТЯЛО

Малко по-късно се оформя друга рационалистична теория, чийто последователи твърдят, че Христовото възкресение не било плод на самоизмама от страна на учениците, но че те останали с такова убеждение, след като наистина видели Неговия дух.³¹

²⁹ Подобни допускания се съдържат и в творбите на К. Винтурини и К. Ф. Бард, които също така приписват 15 важни роли в заговора на Йосиф Ариматейски и Никодим.

³⁰ Крифт, П. и Тачелли, Р. Наръчник на християнската апологетика, Симферопол: ДИАИПИ, 2011.

³¹ Никодим, архим. Учебник по основно богословие, С., 1992, с. 351.

Това обяснение съвсем не отговаря на фактите, защото за юдеите нямало нищо по-далечно от спиритизма или вяра в явяване на духове. Изглежда, че авторите на тази хипотеза предпочитат да вярват в суеверията на спиритизма, отколкото в засвидетелстваното чудо на Христовото възкресение, което променило хода на историята.

Освен това, те също не могат да обяснят как духът може да има плът и кости, които да може да пипа апостол Тома, и как може такъв дух да яде. Те забравят също, че в такъв случай апостолите биха се отправили към гроба на Христос и за Неговото тяло.

1.6. ВЪЗКРЕСЕНИЕТО НА СПАСИТЕЛЯ Е ПРОСТО МИТОЛОГИЯТА

Друга хипотеза, като не взема под внимание историческите данни, твърди съвършено произволно, че християнството било плод на народна митология.³² Разказът за Христовото възкресение бил мит, който дори не бил измислен от християните, а бил просто зает от езическите митологии на Изток. Идеята за възкресение, за възраждане, според поддръжниците на тази хипотеза, е обща на всички религии и някои от тях са имали по това време разпространен култ в Римската

империя. Така, например, египетския култ към Озирис и Изида, както и сирийският и малоазийски култ към Адонис били много популярни по онова време. Всяка година имало големи празници – един за умираването на божеството, което символизирило настъпването на есента и зимата, и друг – за възкресението на божеството, за да се представи оживяването на природата през пролетта.

Трябва да се отбележи, че тези два култа били свързани с разврат, затова римското правителство на няколко пъти забранявало култа към Изида. Само това е достатъчно да увери всеки, че чистото и възвишено християнско учение не може да има нищо общо с тези изродени култове на древните езически религии.

Също така, християнството от самото начало досега не е проповядвало никакъв символ на упадък и оживяването на природата, а напротив, един конкретен исторически факт за възкресението на Исус Христос, като част от цялата история от Неговия земен живот. В християнството освен това няма никакви следи от каквото и да е натуралистичен елемент. Докато споменатите езически култове са възникнали върху чисто натуралистична основа, от обожествяване на природата и нейните явления.

Никой от древните писатели, било между защитниците на християнството, било между неговите врагове, не споменава нито дума за някаква подобна прилика; а те

³² Пак там, с. 351.

сигурно са били по-запознати с тогавашното езичество и неговото тълкуване. Напротив, те най-ярко подчертават разликата между християнството и неговия култ, от една страна, и разнообразните езически култове, от друга. Те говорят само за известна прилика и зависимост между християнство и юдейство.

Така че тази теория, че възкресението на Христос било измислено от християните по-подобие на езическите схващания за ежегодното възкресение на някакви природни божества, е съвсем неоснователна и нелепа и няма нищо общо с историята.

Когато човек се запознае с рационалистичните теории навлиза в един много по-фантастичен свят, отколкото когато си стои на традиционната гледна точка по възкресението на Иисус Христос. Вярата във възкресението е една психологическа необходимост за християнина: „ако Христос не е възкръснал, то празна е нашата проповед, празна е и вашата вяра“ (1 Кор. 15:14).

Другата теория на мита, застъпвана от представители на училището в Тюбинген, включително Д. Щраус и Е. Ренан, се опитва да раздели „историческите факти“ от „митологичните натрупвания“ в евангелските текстове. Историите за възкресението, за разлика от ясните и последователни истории за смъртта на Иисус Христос, изглеждат на поддръжниците на теорията, че са противоречиви и резки. Оттук и версията, че учениците Му във видения са видели Неговото

възкресение, са основани на старозаветните традиции за Възкръсналия Месия.³³ Смята се, че разпространението на слухове за възкресението е повлияно от фантазията на Мария Магдалена.³⁴ Аргументите против подобни твърдения се основават на анализ на евангелските текстове, които не притежават особеностите на митологичните разкази: в тях липсват твърде колоритните преувеличения, наситени са с дълбок психологизъм, който отсъства в митовите.³⁵ В тях се срещат и подробности, които само свидетелите на реални събития биха могли да споменат (например свидетелството, дадено в Евангелието според Йоан за ученика, който първо е дошъл при гробницата, но не е влязъл в нея). В Евангелието се съдържат и точните думи на апостолите за това, че изреченото от тях не е мит.³⁶

Формирането на митове отнема време, а историята на християнската църква се развива твърде бързо, за да бъде възприета само като един мит.³⁷ Оттук можем да

³³ Щраус, Д., Животът на Иисус Христос, 1835.

³⁴ Ренан, Е., Животът на Иисус Христос. М., 1990, с. 281.

³⁵ Крифт, П. и Тачелли, Р. Снаръчник на Християнска апологетика, 2003.

³⁶ „Защитавайки казахма на силата и идването на нашия Господ Иисус Христос, не следвайте стъпките на баснята, но Като свидетелства за величието към Неговото“ (2 Петр. 1:16).

³⁷ „... Възможно ли е тази книга, описваща събитията

разберем и желанието на рационалистите да твърдят, че писането на Евангелията се е случило в един по-късен момент. За теорията на митовите и теориите на конспирацията, контрааргументът е и фактът, че първите свидетели на възкресението са жени, чийто социален статус в древния свят е бил много нисък. Историята на жените, които за първи път са видели възкръсналия Учител, може да остане в Евангелията само по една причина – ако това, което казват, е истина.³⁸

2. АРГУМЕНТИТЕ НА ХРИСТИЯНСКАТА АПОЛОГЕТИКА В ПОДКРЕПА НА ДЕЙСТВИТЕЛНАТА КРЪСТНА СМЪРТ НА СПАСИТЕЛЯ

Аргументите на християнската апологетика в подкрепа за действителната смърт и възкресение на Иисус Христос бихме могли да класифицираме в няколко направления. В случая обаче ще стане въпрос за аргументи, които почиват на медицински

от преди 30-40 години, да бъде приета и да се превърне в обект на поклонение, ако всички необичайни събития, описани в нея, са били фантазия или мит?“ (J. McDowell, сертификат).

³⁸ Райт Т. Главната тайна на Библията“. – В: Mreadz.com. Онлайн Читалня М. 2009.

свидетелства и, които се явяват най-точния доказателствен материал, свързан с потвърждението на християнското учение. Това означава, че те са извлечени не от убеждението на хората и вярата на обикновения мирянин, а от сферата на науката. Този факт е важен, тъй като не изобличава християнската апологетика като веро-наука, която не се ползва с научни аргументи, а се базира единствено на вярата.

2.1. ПРЕЖИВЯНАТА ХЕМАТИДРОЗА

Според ев. Лука „Денем Той поучаваше в храма, а нощите, като излизаше, прекарваше на планината, наречена Елеонска“ (21:37). Това място е било обичайното за молитва, което Иисус Христос е посещавал. „И като излезе, тръгна, както обикновено, за Елеонската планина; след Него тръгнаха и учениците му. А като дойде на мястото, рече им: молете се да не паднете в изкушение. И Той се отдели от тях до един хвърлей камък, па преклони колена и се молеше, като казваше: Отче, да щеше да отклониш от Мене тая чаша! Но нека бъде не Моята воля, а Твоята. И яви Му се Ангел от небето и Го подкрепяше. И понеже се намираше във вътрешна борба, молеше се по-усърдно, а потта Му беше като кървави капки, падащи на земята“ (Лука 22:39 – 44). Този специфичен случай – превръщането на потта в кръв – е известен в медицината като hema-

tidrosis или hemohidrosis.³⁹ Това е проява на необикновено тежко състояние (агония), при което се получава разкъсване на капилярите и кръв, или части от кръвта, попадат в потните жлези, а оттам избиват върху кожата. Това се случва в състояние на голямо емоционално напрежение, когато капилярите на кръвоносните съдове биха могли да се разкъсат и, при което се получава смесването на кръвта с потта. Тези емоционални състояния издават огромна духовна и физическа агония, дълбок емоционален стрес.⁴⁰ Подобни случаи са рядко в световната история. Известен е един, при който млада жена, при спомените си от въздушните нападения през Първата световна война, когато газов взрив разрушава дома на нейни съседи и тя се намира буквално в близост до смъртта, се връща отново в това състояние на hematidrosis. Според друго свидетелство католическа монахиня, която също изпаднала в това състояние от силна уплаха, когато при вида войниците с мечовете, които нападнали нея и нейни близки, започва да кърви от почти всички части на своето тяло, и в последствие починала от кръвозагуба. През 12. век са известни 76 случаи на hematidrosis, които били класифицирани и изучени по отношение

на причините, които са ги произвели.⁴¹ Огромния страх и умствено напрежение са само част от причините, които довеждат до преживяването на това състояние. Според текста от Евангелие от Лука потта на Иисус Христос става на големи капки кръв (thromboi haimatos) – медицинското описание на това състояние се среща при Аристотел и Теофраст.⁴² Гръцкия термин thromboi означава съсирване на кръвта или образуване на бучка от кръв.⁴³ Тези съсирени тромби не просто стоят върху кожата, но те нарастват и се сгъстяват.⁴⁴ В тези моменти кожата е изключително нежна и крехка и, следователно податлива на подобни вътрешни влияния.⁴⁵

Хематидрозата е проява на необикновено тежко състояние, при което се получава разкъсване на капилярите и кръв, или части от кръвта, попадат в потните жлези, а оттам избиват върху кожата.

⁴¹ Holoubek, J. E. and A.B. Holoubek. "Blood, Sweat, and Fear. 'A Classification of Hematidrosis,'." – In: Journal of Medicine, 1996, 27[3-4]:115-33.

⁴² Hobart, William K. The Medical Language of St. Luke. Grand Rapids, MI: Baker, 1954 reprint, 1882, pp. 80-84.

⁴³ Nicoll, W. Robertson, ed. (no date), The Expositor's Greek Testament (Grand Rapids, MI: Eerdmans), 1:631; Vincent, M.R. (1887), Word Studies in the New Testament. Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1946 reprint, 1:425.

⁴⁴ Lenski, R.C.H. The Interpretation of St. Luke's Gospel. Minneapolis, MN: Augsburg, 1961, p. 1077.

⁴⁵ Barbet, P. A Doctor at Calvary: The Passion of Our Lord Jesus Christ as Described by a Surgeon. Garden City, NY: Doubleday Image Books, 1953, p. 74, 75.

Това се случва в състояние на голямо емоционално напрежение, когато капилярите на кръвоносните съдове биха могли да се разкъсат, при което се получава смесването на кръвта с потта. Тези емоционални състояния издават огромно духовно и физическо напрежение, дълбок емоционален стрес.⁴⁶ Подобни случаи са рядко в световната история. Известен е един, при който млада жена, при спомените си от въздушните нападения през Първата световна война, когато газов взрив разрушава дома на нейни съседи и тя се намира буквално в близост до смъртта, се връща отново в това състояние на hematidrosis. Според друго свидетелство католическа монахиня, която също изпаднала в това състояние от силна уплаха, когато при вида войниците с мечовете, които нападнали нея и нейни близки, започва да кърви от почти всички части на своето тяло, и в последствие починала от кръвозагуба. През 12. век са известни 76 случаи на hematidrosis, които били класифицирани и изучени по отношение на причините, които са ги произвели.⁴⁷ Огромният страх и умственото напрежение са само част от причините, които довеждат до преживяването на това състояние. Според текста от Евангелие от Лука потта на Иисус

⁴⁶ Lumpkin, R. Физическото страдание на Иисус Христос, вестник на Медицинската асоциация на Алабама, 1978, 47: 8-10.

⁴⁷ Holoubek, J.E. и A.B. Holoubek. Класификация на хематидроза, Journal of Medicine, 1968, 27 [3-4]: 115-33 .

Христос става на големи капки кръв (thromboi haimatos) – медицинското описание на това състояние се среща при Аристотел и Теофраст.⁴⁸ Гръцкия термин thromboi означава съсирване на кръвта или образуване на бучка от кръв.⁴⁹ Тези съсирени тромби не просто стоят върху кожата, но те нарастват и се сгъстяват.⁵⁰ В тези моменти кожата е изключително нежна и крехка и, следователно податлива на подобни вътрешни влияния.⁵¹

Какво е било здравословното състояние на Спасителя преди настъпването на hematidrosis-a? Съдейки от обичайния начин на живот на хората във времето на Иисус Христос, когато те или са се придвижвали пеша, или с помощта на товарни животни, или чрез гребане (когато се е налагало да пътуват по вода), се е чувствало определено напрежение в тялото. Това обаче не е била ежедневната действителност. Неговата млада възраст би могла да гарантира и добро здравословно състояние. В новозаветни и апокрифни текстове нямаме преки свидетелства относно Неговото здраве. От една страна

⁴⁸ Hobart, William K. The Medical Language of St. Luke. Grand Rapids, MI: Baker, 1954 reprint, 1882, pp. 80-84.

⁴⁹ Nicoll, W. Robertson, ed. (no date), The Expositor's Greek Testament (Grand Rapids, MI: Eerdmans), 1:631; Word Studies in the New Testament. Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1946 reprint, 1:425.

⁵⁰ Lenski, R. C. H. The Interpretation of St. Luke's Gospel. Minneapolis, MN: Augsburg, 1961, p. 1077.

⁵¹ Barbet, P. A Doctor at Calvary, p. 74, 75.

³⁹ Allen, A.C. The Skin: A Clinicopathological Treatise. New York, Grune and Stratton), second edition, 1967, pp. 745-747.

⁴⁰ Lumpkin, R. "The Physical Suffering of Christ," – In: Journal of Medical Association of Alabama, 1978, 47:8-10.

този факт би могъл да доказва доброто Му здравословно състояние, в противен случай биха се срещали поне няколко места, посочващи обратното. Единственото огромно емоционално напрежение у Него се случва във времето от началото на последната вечеря до края на Неговото осъждане. Не бива да се пропуска фактът, че Той почти не е заспивал в нощта, когато е заловен. Тези и други обстоятелства правят изключително уязвимо тялото. Към това се добавят и последствията от бичуването.

Подобно явление несъмнено потвърждава високо напрежение у човека, който е престояло да страда и създава всички необходими предпоставки за един фатален край на неговия живот. Предвид това обстоятелство можем лесно да си направим извода как е изглеждал Иисус Христос и какво е преживял, когато се е сблъскал с подобно състояние.

2.2. БИЧУВАНЕТО НА ИИСУС ХРИСТОС. МЕДИЦИНСКИ АСПЕКТ

Интересен е въпросът, свързан с бичуването като аргумент в полза на действителната смърт на Иисус Христос.

Христос е умрял наистина, противно на някои съвременни хипотези, че бил само припаднал. След като е осъден на смърт, той е бичуван - наказание, при което жертвата

е бита почти до смърт с бич от преплетени кожени ремъци с вплетени в тях парчета кост и олово. Кожата на бичувания е увисвала на ленти, а гърбът му се е превръщал в пихтиеста кървава маса. По свидетелства на очевидци Иисус е бил толкова слаб, че не е можел да изнесе напречната греда на кръста (което е бил принуден да направи) по пътя до хълма на Голгота.

Обикновено бичуването е било прилагано в римското наказание преди разпъването на кръст;⁵² само жени и римски сенатори или войници (освен в случаите на дезертиране) са били освобождавани. Обичайният инструмент за извършването на бичуването, е къс камшик (flagellum или flagelum) с няколко единични или сплетени кожени ремъци с различна дължина, в които на интервали се връзват малки железни топки или остри парчета от овчи кости.⁵³ Понякога се използват и дъги. В процеса на бичуването мъжът е бил събличан, а ръцете му са били вързани в изправена позиция.

⁵² Hengel, M: Crucifixion in the Ancient World and the Folly of the Message of the Cross, Bowden J (trans). Philadelphia, Fortress Press, 1977, pp 22-45, 86-90.

⁵³ Bucklin, R: The legal and medical aspects of the trial and death of Christ. Sci Law 1970; 10:14-26. Виж също и: Barbet P: A Doctor at Calvary: The Passion of Our Lord Jesus Christ as Described by a Surgeon, Earl of Wicklow (trans). Garden City, NY, Doubleday Image Books, 1953, pp 12-18, 37-147, 159-175, 187-208. 12 Виж също и: Davis CT: The crucifixion of Jesus: The passion of Christ from a medical point of view. Ariz Med 1965;22:183-187.

Гърбът, бедрата и краката са бити от двама войници, които се редуват в нанасянето на ударите.⁵⁴ Тежестта на бичуването зависи от разположението на ликторите и е било предназначено за това да отслаби жертвата до състояние липса на моментален колапс или смърт. След бичуването войниците често се подигравали с жертвата си.

Известно е, че бичуването е мъчителна процедура. Нанасят се многократни удари върху гърба на жертвата, при които железната топка в края на камшика причинявала сериозни наранявания, дори се свличала кожата и подкожната тъкан от дълбоките контузии. До такава степен бичуването било ужасяващо за жертвата, че в резултат от него се образували трептящи ленти от кървяща плът върху мястото на побоя.⁵⁵ Болка и кръвозагуба обикновено предшестват циркулационния

⁵⁴ Bucklin, R: The legal and medical aspects of the trial and death of Christ. Sci Law 1970; 10:14-26. Виж също и: Barbet P: A Doctor at Calvary: The Passion of Our Lord Jesus Christ as Described by a Surgeon, Earl of Wicklow (trans). Garden City, NY, Doubleday Image Books, 1953, pp 12-18, 37-147, 159-175, 187-208. 12 Виж също и: Davis CT: The crucifixion of Jesus: The passion of Christ from a medical point of view. Ariz Med 1965;22:183-187.

⁵⁵ Davis, CT: The crucifixion of Jesus: The passion of Christ from a medical point of view. Ariz Med 1965;22:183-187. Виж също и: Lumpkin R: The physical suffering of Christ. J Med Assoc Ala 1978;47:8-10,47. Виж също и: McDowell J: The Resurrection Factor. San Bernardino, Calif, Here's Life Publishers, 1981, pp 20-53, 75-103.

шок.⁵⁶ Степента на кръвозагуба може да определи колко дълго жертвата ще оцелее на кръста.⁵⁷

Гръцкия термин, чрез който се предава бичуването е phragellosas. Съществителното phragellion, което на латински се превежда като flagellum (камшик или бич). Практиката за бичуването е била законна и предвидена от римския закон като обичайна при изпълнението на определени наказания. Тя се прилагала главно за да отслаби силата на осъдения чрез загубата на кръв и чрез болката от ударите. Без бичуване, осъдените на смърт мъже биха могли да живеят на кръста няколко дни поред, докато техният живот не се прекъсне по различни причини, някои, от които са нападенията на насекоми, животни или птици. Единствено жените и римските сенатори и войници (в случаи на дезертьорство) се освобождавали от тази практика.⁵⁸ В своята статия „Относно физическата смърт на Иисус Христос“ (1986), в „Списание на американската медицинска асоциация“ Уилям Едвардс и негови съавтори описват инструмента, използван от римските войници за упражняването на това физическо наказание като „къс камшик (flagrum или flagellum) с няколко преплетени

⁵⁶ Primrose, WB: A surgeon looks at the crucifixion. Hibbert J, 1949, pp 382-388.

⁵⁷ Tenney, SM: On death by crucifixion. Am Heart J 1964; 68:286-287.

⁵⁸ Ibid., p. 45.

отделни в краищата остри части от кости“.⁵⁹ Преди бичуването войниците привързвали осъдения към вертикален стълб⁶⁰ с превито положение на тялото. Обичайният метод на еврейското бичуване включва използването на следните видове бичуване: тринадесет удара по гърдите, тринадесет по плещите (което обяснява тези 40 удара без един, описани в 1 Кор. 11:24). В действителност обаче не се спазвало точно определеното за размера на ударите по време на бичуването. Спасителя получава повторни удари по гърдите и нозете от войниците, силата на които зависи от настроението и желанието, както и от физическата сила на самите войници. Началните удари на бичуването, обаче без съмнение премахвали кожата и основната подкожна тъкан върху Неговите гърди. Следващите разкъсват основните и допълнителни мускули. Когато тези слоеве от тялото били разрушени повторните удари могат да счупят ребрата и трите слоя на ребрените мускули, при което гърдите се разкъсват. В същото време обаче не бива да забравяме, че Спасителя не е имал нито едно счупване на костите (Йоан 19:36), според пророчествата (Числ. 9:12, Пс 34:20). Поради тази причина би могло да се предположи, че в Неговия случай се получава повреждане на

артериите и вените, както и на някои вътрешни органи, но не и Неговите ребра. От силните болки и изтощението в много от случаите бичуваните умирали. Поради силните болки в мускулите болките се простирали до мозъка.

Към болките от бичуването би трябвало да се добавят и болките около главата, причинени от трънния венец (Йоан 19:2-9). Това растение е от вида на дървото *Zizyphus spina Christi* и неговите шипове не са обикновени. Те са гъсти и широки и, когато се сплетат наподобяват по-скоро на шлем. За разлика от традиционните корони, които се изобразяват в множество художествени произведения, включително и върху иконите, по всяка вероятност действителната „корона“ от шипове е обхващала цялата глава и поради ударите шиповете се впили дълбоко в челото. Поради тази причина се получава разкъсване на артериите и вените, които предизвиквали обилно кръвотечение. Допълнително отделни повърхности на кожата, където се покрити с множество нерви (особено зад тила) също се разкъсвали и причинявали неопишуеми болки.

В преториума Исус Христос е бил жестоко бит. Въпреки че сериозността на бичуването не се обсъжда в четирите евангелски разкази, тя се подразбира в едно от посланията (1 Петр. 2:24). Спасителят е бил силно изтощен.⁶¹ Не е известно дали

броят на ударите е ограничен до 39, в съответствие на еврейския закон.⁶² Римските войници, развеселени, че този отслабен човек е твърдял, че е цар, започват да му се подиграват, като поставят мантия върху раменете Му, трънен венец на главата Му и дървен жезъл като скипър в дясната Му ръка.⁶³ Те Го поругават, оплюват, и Го удрят по главата с дървен жезъл.⁶⁴ Когато войниците разкъсват дрехата Му, те вероятно отново са отворили Неговите рани.⁶⁵ Тежко бичуване, с неговата интензивна болка и значителна кръвозагуба най-вероятно оставят Спасителя в шоково състояние. Нещо повече, хематидрозата прави кожата Му особено нежна. Физическата и психическата болка, причинена от евреите и римляните, както и липсата на храна, вода и сън, допълнително са допринесли за отслабване на Неговото физическо състояние. Следователно, дори преди действителното разпятие, физическото състояние на Исус Христос е било вероятно критично.

WB Eerdmans Publisher, 1973, vol 1, p 280.

⁶² Пак там: Bucklin, R: The legal and medical aspects of the trial and death of Christ. Sci Law 1970.

⁶³ Matthew, 26:17-27:61, Mark 14:12-15:47, Luke 22:7-23:56, John 13:1-19:42, in The Holy Bible (New International Version). Grand Rapids, Mich, Zondervan Bible Publishers, 1978.

⁶⁴ Пак там: Allen, AC: The Skin: A Clinicopathological Treatise, ed 2. New York, Grune & Stratton Inc, 1967.

⁶⁵ Пак там: Davis, CT: The crucifixion of Jesus: The passion of Christ from a medical point of view. Ariz Med 1965; 22:183-187.

2.3. РАЗПЪВАНЕТО НА КРЪСТ

Това е един от най-жестоките методи за екзекуция в Римската империя. Петите и китките на осъдения са били заковавани на кръста с дебели железни гвоздеи и тялото е увисвало на ръцете. Това е водело до задушаване. Жертвата се е борела да се повдигне нагоре и да си поеме въздух. Когато екзекуторите искали да ускорят смъртта, пречупвали краката на осъдения, за да не може повече да се подвигна нагоре за глътка въздух. Смъртта е настъпвала от задушаване или сърдечна недостатъчност. При Исус Христос това не е било необходимо - той вече е бил мъртъв. За да установи смъртта, римския войник е пробол гърдите Му с копие и от тях са изтекли кръв и вода. Това е медицинско доказателство, че Той е умрял от сърдечна недостатъчност, и изключва възможността да е просто изпаднал в безсъзнание.

Смъртта е потвърдена от четирима екзекутори. Това са били професионалисти, които добре са могли да различат жив от действително умрял човек.

Основната причина за смъртта при разпятие е асфикцията (задушаването), причинена от развиващия се белодробен оток умора, възпрепятстващи дишането и функционирането на междуребрните мускули. Основна опора на тялото, в поза разпятие са ръцете и дишането се осъществява посредством мускулите на

⁵⁹ Edwards, William, Gabel, Wesley J., Hosmer, Floyd E. On the Physical Death of Jesus Christ. The Journal of the American Medical Association. March 21, 1986—Vol 255, No. 11, 256:1457.

⁶⁰ Barbet, P. (1953), A Doctor at Calvary, c. 46.

⁶¹ Wuest, KS: Wuest Word Studies From the Greek New Testament for the English Reader. Grand Rapids, Mich,

корема и междуребрните абдоминални мускули, което води до бързо изчерпване на физическите сили на тялото. Също така при разпятие гръдните мускули са обтегнати към раменния пояс и това води до затруднения в дишането, причиняващи събирането на течност в белите дробове и белодробен оток. Допълнителни причини за смърт при разпятие са дехидратацията и загубата на кръв от раните.

Здравата опора чрез привързаност към кръста прави дишането по-лесно, което по принцип само забавя леталния изход, увеличавайки мъките на осъдения. За да се ускори изпълнението на смъртната присъда чрез разпятие на осъдените се отрязват пищялите, което ги лишава от допълнителна опора. Разпнатият умира в адски мъки, дълго и болезнено, обикновено в рамките на 5-6 дни.

2.4. МЕДИЦИНСКИ СВИДЕТЕЛСТВА ЗА СМЪРТТА НА ИИСУС ХРИСТОС

Въз основа на посоченото в евангелските текстове бихме ли могли да приложим достатъчно добри медицински свидетелства за действителната физическа смърт на Иисус Христос? Размисълът върху тези и други подобни теми е необходим единствено в случаите, в които трябва да

защитим своята вяра в Неговата реална смърт и възкресение от различни хипотези и предположения, според които Спасителя не е умрял реално, но след хематидрозата, бичуването и разпятието е останал жив и се е явил жив на Своите ученици, убеждавайки ги в Своето възкресение.

Различни са предположенията за смъртта на Спасителя. Според някои Исус Христос е умрял на кръста от тромбоза, а не от кръвозагуба. Израелски професор по медицина публикува изследване, в което твърди, че разпнатият Иисус Христос е умрял на не от кръвозагуба, както се смятало досега, а от запушване на кръвоносните съдове със съсиреци. Проф. Бенджамин Бренер (Benjamin Brenner) смята, че откъснал се тромб е попаднал в белите Му дробове, което обяснява бързата му смърт.

Подобна белодробна емболия, която води до сигурна смърт, вероятно е била предизвикана от продължителната неподвижност, многобройните травми и дехидратацията на разпнатия Иисус Христос. Изследователят към Медицинския център Рамбам в Хайфа посочва, че смъртта на Христос само 3 до 6 часа след Разпятието, потвърждава неговата версия, тъй като при повечето осъдени на такова наказание, смъртта е настъпвала много по-късно.

В изследването си Бренер обръща внимание и на факта, че Иисус Христос е родом от Галилея, а исторически е установено, че много от жителите на тази област са страдали

от тромбофилия, т. е. от повишено съсирване на кръвта, което увеличава предразположеността към образуването на тромби.

Израелският учен отбелязва, че подобни проблеми често стават причина за смъртта на авиопасажери след дълги полети. Последните медицински изследвания са установили връзка между продължителната неподвижност при полетите на дълги разстояния и дълбоката венозна тромбоза, която може да има фатален изход заради съсиреци, образуващи се предимно в долната част на краката.

Особената жестокост на разпятието се заключавала в прободените ръце и нозе и тяхното неестествено положение на кръста. Кръвотечението не било особено смъртоносно. Истинската причина за смъртта е протиеестественото тяло, нарушеното кръвообращение, което причинява болки в главата и сърцето, а също и в тялото. Отначало започват в местата на разпятието, след това бицепси, трицепси, а след това започвали смъртоносните болки, а самата смърт е настъпила в резултат от асфикция (задушаване). Разпъването на кръст хора са умирали и от жажда и глад. За това свидетелства Евсевий Кесарийски. Войниците подават вода и оцет (нещо като вино). По принцип са били длъжни да носят със себе си подобно питие, което утолявало жаждата в моменти, в които не могли да пият вода.

Спасителят е живял на кръста около три часа. Той изпада в агония и вика. Неговата

глава се накланя над гърдите, което означава, че смъртта му е следствие от кръвоизлив в мозъка или разрыв на сърцето – инфаркт.

2.5. ПОГРЕБЕНИЕТО НА СПАСИТЕЛЯ

Иисус е погребан според юдейските обичаи. След измиване на тялото то е било стягано в ленти от ленено платно, напоени със смес от течни и прахообразни ароматни вещества. Тези погребални одежди образували нещо като гипсова обвивка, която трудно можела да бъде свалена. Гробът представлявал пещера с малък отвор. Бил е затворен с камък, тежащ между 1 и 2 тона, търкулнат надолу по улей към пещерата. През камъка е бил опънат шнур, прикрепен от двете страни с печата на римския управител. Това запечатване на гробовете е било практика в Римската империя, за да бъдат предпазени от ограбване. В Палестина по това време наказанието за отваряне на гроб е било смърт.

2.6. РИМСКАТА СТРАЖА

По молба на фарисеите Пилат е изпратил на гроба стража. Римската стража се състояла от 4 до 16 професионални войници. Обикновено четирима са били разполагани непосредствено пред пазения обект, а останалите са спели в полукръг с главите навътре. Достатъчно е било един войник да заспи на пост, за да бъдат убити всичките

16! Това е било закон в Римската армия. Тона означава, че всякакви словесни нападки на противниците на християнството, които съдържат умисъл да критикуват възкресение на Спасителя от гледна точка на наличието на римската стража при пазенето на гроба, са неприложими.

3. ИСТОРИЧЕСКИЯТ ФАКТ НА ВЪЗКРЕСЕНИЕТО

Възкресението на Иисус Христос е онзи исторически факт, който дава основа на цялото християнство. Св. ап. Павел разбирайки, че целият смисъл на християнството е неразривно свързан с Христовото Възкресение пише: "Ако... Христос не е възкръснал, суетна е вярата ви: вие сте си още в греховете; тогава и ония, които са умрели в Христа, са загинали. И ако само през този живот се надяваме на Христа, ние сме най-окаяни от всички човеци. Но ето, Христос възкръсна от мъртви и за умрелите стана начатък... Както в Адама всички умират, тъй и в Христа всички ще оживеят" (1 Кор. 15:17-22). Християнската вяра зависи от историческата достоверност на записаното в Новия Завет. Историята на християнството в най-голяма степен е историята на най-голямото чудо - чудото на Възкресението, което продължава да се случва непрестанно във всички християнски сърца.

Произходът и съществуването на ранната християнска Църква е факт, който

трябва да бъде обяснен. Тя възниква още в 30 г. сл. Хр. в Иерусалим, градът, в който Иисус Христос е бил разпнат и погребан. Възкресението на основателя ѝ било проповядвано на няколко минути път от гробницата на Иосиф. В резултат на първата проповед за Възкресението на Христа 3000 души повярвали и се кръстили. Друг факт е решението да се промени деня за поклонение от събота в първия ден на седмицата - неделя. Ранните християни са били ревностни евреи, фанатици в пазенето на съботата. Те променят деня на поклонение от събота в неделя поради на Христовото Възкресение. Няма друго събитие, което да се чества петдесет и два пъти в годината.

Третото доказателство са таинствата, чрез които се преподава на вярващите Божията благодат и които ни напомнят страданията и смъртта на Иисус Христос. Св. апостол Павел пише: "Всички ние, които се кръстихме в Христа Иисуса, в Неговата смърт се кръстихме" (Рим. 6:3). Тези думи имат следния смисъл: като се потапяме в кръщелния купел, ние ставаме участници в изкупителната смърт на Христа.

Промененият живот на ранните християни е едно от най-красноречивите доказателства в подкрепа на Възкресението. Ако са имали видима полза от това - обществен престиж, богатство, спокойствие, тогава логично бихме си обяснили действията им. Но вместо това християните са били разпъвани на кръст, хвърляни на дивите

зверове по арените, пържени в масло, набивани на кол и пр. Въпреки всичко това християнската проповед се разраствала и печелела все повече привърженици. Заявената от последователите на Христа любов към ближния и непротивене на злото със зло правели дълбоко впечатление. Преобразяването на Христовите ученици в храбри ентусиасти, които посрещат мъченичеството без страх или колебание не би могло да бъде обяснено по друг начин освен чрез Възкресението. Петър, който се отрича три пъти от Христа попада в затвора поради това, че започва да проповядва Възкръсналия Христос и завършва живота си разпънат на кръст с главата надолу.

Всредвраждебни противници апостолите остават непокланни в увереността си във Възкресението. Обръщането и последвалото служение на св. ап. Павел е едно от най-драматичните преображения в цялата Свещена история. Ревнителят на иудейския закон с цялото си сърце приел Възкръсналия Христа, Когото гонел, за да стане най-активният проповедник на Неговото учение сред езичниците и един от стълбовете на Неговата Църква.

От всичко, казано дотук, можем да направим извода, според който истинските страдания на Иисус Христос като реално живяла историческа Личност, не могат да

бъдат отхвърлени; напротив. Те се доказват от десетки специалисти в съответните области, и ще продължат да се доказват. Иисус Христос ще продължава да привлича вниманието на целия свят, за да се изпълни пророчеството: „Тоя лежи за падане и ставане на мнозина в Израила и за предмет на противоречия“ (Лука 2:34). Всички противоречия, обаче ще продължат да затвърждават образа Му на единственият, великият и силният – Този, Когото смъртта не успя да задържи.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Албов, проф. М. Преглед на Християнската апологетика, С. 1939, с. 80.

Евтимий, архим. Кратък наръчник по християнска апологетика част първа, С., 1942, с. 120.

Крифт, П. и Тачелли, Р. Наръчник на християнската апологетика, Симферопол: ДИАИПИ, 2011.

Крифт, П. и Тачелли, Р., Наръчник на Християнската апологетика, 2003.

Макдауел Дж., Неоспорими доказателства. – В: Азбука на вярата, 1986.

Макдауел. Безспорно доказателство – В: Азбука на вярата, 1986).

Марковски, проф. Иван. В защита на Библията. София 1942, с. 74.

Михаил, архиеп. (Мудьюгин). Въведение

в основното богословие. – В: Азбука на вярата, 1995.

Никодим, архим. Учебник по основно богословие, С. 1992, с. 346.

Райт Т. Главната тайна на Библията“. – В: Mreadz.com. Онлайн Читалня М. 2009.

Стратегия за доказателство за възкресението: пет възможни теории. Християнско-научен и апологетичен център 9 [Електронен ресурс]. URL адрес: <http://www.scienceandapologetics.org/faq/10.1.html>.

Хабермас Г. Древни свидетелства за зимният живот на Иисус Христос, Азбука на Вярата, 2013.

Хабермас, Г. Възкресението на Иисус Христос – факт или мит?, 2004.

Хабермас, Г. Възкресението на Иисус Христос – факт или мит?, 2004.

Щраус, Д., Животът на Иисус Христос, 1835.

Allen, A.C. The Skin: A Clinicopathological Treatise. New York, Grune and Strat-ton), second edition, 1967.

Barbet, P. A Doctor at Calvary: The Passion of Our Lord Jesus Christ as Described by a Surgeon. Garden City, NY: Doubleday Image Books, 1953.

Bucklin, R: The legal and medical aspects of the trial and death of Christ. Sci Law 1970.

Bucklin, R: The legal and medical aspects

of the trial and death of Christ. Sci Law 1970; 10:14-26. Виж също и: Barbet P: A Doctor at Calvary: The Passion of Our Lord Jesus Christ as Described by a Surgeon, Earl of Wicklow (trans). Garden City, NY, Double-day Image Books, 1953.

Davis, CT: The crucifixion of Jesus: The passion of Christ from a medical point of view. Ariz Med 1965;22:183-187. Виж също и: Lumpkin R: The physical suffering of Christ. J Med Assoc Ala 1978.

Edwards, William, Gabel, Wesley J., Hosmer, Floyd E. On the Physical Death of Jesus Christ. The Journal of the American Medical Association. March 21, 1986—Vol 255, No. 11.

Hengel, M: Crucifixion in the Ancient World and the Folly of the Message of the Cross, Bowden J (trans). Philadelphia, Fortress Press, 1977.

Hobart, William K. The Medical Language of St. Luke. Grand Rapids, MI: Baker, 1954 reprint, 1882.

Hobart, William K. The Medical Language of St. Luke. Grand Rapids, MI: Baker, 1954 reprint, 1882.

Holoubek, J. E. and A.B. Holoubek. "Blood, Sweat, and Fear. 'A Classification of Hematidrosis,'. – In: Journal of Medicine, 1996.

Holoubek, J.E. и A.B. Holoubek. Класификация на хематидроза, Journal of Medicine, 1968.

Lenski, R. C. H. The Interpretation of St.

Luke's Gospel. Minneapolis, MN: Augsburg, 1961.

Lumpkin, R. "The Physical Suffering of Christ," – In: Journal of Medical Association of Alabama, 1978.

Lumpkin, R. Физическото страдание на Иисус Христос, вестник на Медицинската асоциация на Алабама, 1978.

Matthew, 26:17-27:61, Mark 14:12-15:47, Luke 22:7-23:56, John 13:1-19:42, in The Holy Bible (New International Version). Grand Rapids, Mich, Zondervan Bible Publishers, 1978.

Nicoll, W. Robertson, ed. (no date), The Expositor's Greek Testament (Grand Rapids, MI: Eerdmans), 1:631; Vincent, M.R. (1887), Word

Studies in the New Testament. Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1946 reprint.

Primrose, WB: A surgeon looks at the crucifixion. Hibbert J, 1949

Tenney, SM: On death by crucifixion. Am Heart J 1964

Wuest, KS: Wuest Word Studies From the Greek New Testament for the English Reader. Grand Rapids, Mich, WB Eerdmans Publisher, 1973, vol 1.

ИВЕЛИНА НИКОЛОВА

ЗА КАКВО СТАВА ВЪПРОС В „НОВАТА“ УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО РЕЛИГИЯ (ХРИСТИЯНСТВО – ПРАВОСЛАВИЕ) ОТ 2018 Г.?

Abstract: The present study aims to present a not very friendly reality related to the validation of the „new“ curriculum in Religion (Christianity - Orthodoxy) from 2018., approved by the Ministry of Education and Science and also accepted by the Holy Synod of the BOC-BP. The problem nests in the „new“ curriculum are many. It is not possible to cover a few pages. Here we will turn our attention to some of them in order to reveal what will be kept silent for a long time.

Key words: Curriculum in Religion, study subject Religion, study, primary stage.

В педагогическите среди, в теми или понятия в заглавията. Резултатът: общообразователната система, никой не може да изгради доверието на но и сред учителите по учителите по Религия към „новата“ УПР, Религия отдавна се чувства скептицизъм, нито към факторите, които упражняват неудовлетвореност, недоверие и негласно своята глуха власт над преподаването на противопоставяне на това, което се случва предмета. По начина, по който в децата с предмета Религия през последните години. се събужда естественото доверие поради Един от типичните примери за това е свързан видяното, преживяното и почувстваното от с „новата“ Учебна програма по Религия (УПР), предмета, в учителите се събужда доверието която беше одобрена от МОН през 2018 г. към проправящите терена на преподаване Всъщност повече от десет години учебната тогава, когато се виждат реални и ефективни програма не беше обновявана, липсваха резултати. учебници по предмета и изобщо по всичко

личеше, че няма воля за промяна. Стана ясно обаче, че всъщност „новата“ УПР е всъщност старата преди повече от десет години, с леки промени, които засягат предимно размяна на Настоящото изследване цели да представи една не много приветлива действителност, свързана с утвърждаването на „нова“ учебна програма по Религия (християнство – православие) от 2018 г.,

утвърдена от МОН и приета също от Светия Синод на БПЦ-БП. Проблемните гнезда в „новата“ учебна програма са много. Не е възможно да се обхванат в няколко страници. Тук ще спрем вниманието си върху част от тях с цел да разкрием това, за което дълго време още ще се мълчи.

За какво става въпрос по-точно?

1. КОНСТРУКТИВЕН ЩРИХИРАН АНАЛИЗ НА „НОВАТА“ УПР (ХРИСТИЯНСТВО – ПРАВОСЛАВИЕ) ЗА НАЧАЛЕН ЕТАП

По отношение на качеството на изработеното по „новата“ УПР стана ясно, че Експертния съвет по Религия за даденото време успя само да препотвърди изготвеното годишно тематично разпределение на учебния материал по Религия от 2003 г. и да го представи като „нова“ учебна програма. Това разпределение обаче минава за разпределен „дидактически план“¹ и за съжаление не отговаря на пълните изисквания за изготвянето на учебна програма.

Новите учебни програми по общообразователните предмети следват философията на закона от образованието да има по-практична полза – да учи учениците да разсъждават, да имат аналитична мисъл. Поради тази причина е заложено достатъчно време за повече упражнения и осмисляне на материала. Със същата цел са олекотени програмите и по останалите предмети.

Каква обаче е хронологическата и логическата последователност на учебната програма по Религия и съобразена ли е тя с останалите общообразователни предмети – както във връзка с времевите периоди, така и съдържателно?

¹ НАРЕДБА № 5 от 30.11.2015 г. за общообразователната подготовка, Раздел V. Годишно тематично разпределение, с. 5.

Данни за автора
Ивелина Николова
е преподавател по
Систематическо богословие
(Християнска апологетика и
Нравствено богословие) в
Катедрата по теология към
ПУ „Паисий Хилендарски“.

Област на научни интереси
Систематическо богословие,
в частност – християнска
етика, апологетика,
философия и християнска
педагогика.

По-важни публикации
Многоликост на
християнската надежда.
УИ „Паисий Хилендарски“,
Пловдив, 2016

Методически ръководства
Методическо ръководство
за учителя по Религия
за 1. клас. УИ „Паисий
Хилендарски“, Пловдив, 2019,
ISBN 978-619-202-484-0
Методическо ръководство
за учителя по Религия
за 2. клас. УИ „Паисий
Хилендарски“, Пловдив,
2019, SBN 978-619-202-485-7
Методическо ръководство
за учителя по Религия за 3.

ЗА ИЗМЕРЕНИЯТА В ОБРАЗОВАНИЕТО: ПОСТОЯННОТО ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО

ИВЕЛИНА НИКОЛОВА

ЗА КАКВО СТАВА ВЪПРОС В „НОВАТА“ УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО РЕЛИГИЯ (ХРИСТИЯНСТВО – ПРАВОСЛАВИЕ) ОТ 2018 Г.?

В настоящата „нова“ учебна програма не са взети под внимание много съществени фактори, които щеше да бъде добре да бъдат съгласувани с Наредба № 5 от 30.11.2015 г. за общообразователната подготовка.

Част от тях са свързани с нейното съдържание.

Според чл. 8. (1) Всяка учебна програма съдържа:

1. кратко представяне на учебната програма;

2. очаквани резултати от обучението по учебния предмет в края на класа за постигане на компетентностите, посочени в съответните изисквания по чл. 6,

ал. 1, а за учебните програми за повече от един клас в иновативните училища - в края на класовете;

3. учебно съдържание (теми, компетентности като очаквани резултати от обучението, нови понятия);

4. препоръчително процентно разпределение на задължителните учебни часове за годината;

5. специфични методи и форми за оценяване на постиженията на учениците;

6. дейности за придобиване на ключовите компетентности, както и междупредметни връзки.²

² Пак там, раздел IV „Учебни програми“, чл. 8, с. 5.

Формално посочените изисквания са спазени в „новата“ УПР. Според посочената нормативна уредба учебната програма по предмета Религия е препоръчително да съдържа освен всичко друго, и специфични методи за оценяване на постиженията на учениците (ал. 1, т. 5), дейности за придобиване на ключови компетентности, и междупредметни връзки (ал. 1, т. 6). Настоящата учебна програма е лишена от последните две препоръчителни направления. Освен, че не се предлага никаква методология, не са направени междупредметни връзки с нито един от общообразователните предмети, изучавани в българското училище особено след обновяването на учебните им програми от 2016 г. до днес.

Тези и други обстоятелства ни провокират да се опитаме да направим бегъл анализ, фокусиран преди всичко върху степента на концептуална съгласуваност между отделните компоненти при структурирането на учебната програма. Предметът Религия не принадлежи към общообразователната подготовка на учениците. Това обаче не означава, че неговата учебна програма не трябва да бъде структурирана съобразно изискванията за учебна програма в Наредба 15 от 30.11.2015 г.

На пръв поглед прави впечатление, че „новата“ УПР не притежава в пълнота необходимата структура на учебна програма според посочената нормативна наредба. Настоящата учебна програма по Религия

съдържа следните дялове: 1. „Теми“; 2. „Компетентности като очаквани резултати от обучението“; 3. „Вид на заниманията“; 4. „Представи и понятия“. С други думи в „новата“ програма е изпълнено изискването, свързано с учебното съдържание: „учебно съдържание (теми, компетентности като очаквани резултати от обучението, нови понятия)“.³

Такава структура не отговаря на изискванията за съдържание на учебна програма. Обратно, тя подсказва, че „новата“ учебна програма по Религия е структурирана като интегративен учебен предмет, по силата на чл. 5, ал. 1: „Интегративен учебен предмет по чл. 4, ал. 3⁴ е учебен предмет, който обхваща пълно всички теми, компетентности и нови понятия, определени в учебните програми на два или повече общообразователни учебни предмети по чл. 3, ал. 1.“⁵ Съзнателно или не предметът Религия се мисли като такъв, чието съдържание на методичните единици е събирателно от два или повече общообразователни предмета. То се подсигурава в някаква степен от тях, а в настоящия предмет знанията от основните предмети се сглобяват и пресяват с оглед на целите на предмета Религия. Така самият предмет се явява ненужното ядро в системата на общообразователните предмети в българското училище, което в някаква степен преповтаря съдържателната рамка на част от изучаваните предмети или просто се опитва да изрази по друг (конфесионален) начин това, което иначе се преподава правилно в другите предмети.

Подобни тенденции, целящи да омаловажат ценността,

³ Пак там, с. 5.

⁴ „Изключения се допускат при условия и по ред, определени в държавния образователен стандарт за учебния план за иновативните училища, в които общообразователната подготовка в средната степен може да се придобива чрез изучаване на интегративни учебни предмети, както и на нови допълнителни общообразователни учебни предмети, различни от посочените в чл. 3, ал. 1.“ (чл. 4, ал. 3). Пак там, с. 3.

⁵ Пак там.

клас. ISBN 978-619-202-486-4

Методическо ръководство за учителя по Религия за 4. клас. УИ „Паисий Хилендарски“, Пловдив, 2019, ISBN 978-619-202-487-1

Учебни помагала по Религия

Учебно помагало по Религия за 1. клас. УИ „Паисий Хилендарски“, Пловдив, 2019, ISBN 978-619-202-488-8

Учебно помагало по Религия за 2. клас. УИ „Паисий Хилендарски“, Пловдив, 2019, ISBN 978-619-202-489-5

Учебно помагало по Религия за 3. клас. УИ „Паисий Хилендарски“, Пловдив, 2019, ISBN 978-619-202-490-1

Учебно помагало по Религия за 4. клас. УИ „Паисий Хилендарски“, Пловдив, 2019, ISBN 978-619-202-491-8

E-mail

ivelinanikolova1979@abv.bg

ЗА ИЗМЕРЕНИЯТА В ОБРАЗОВАНИЕТО: ПОСТОЯННОТО ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО

ИВЕЛИНА НИКОЛОВА

ЗА КАКВО СТАВА ВЪПРОС В „НОВАТА“ УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО РЕЛИГИЯ (ХРИСТИЯНСТВО – ПРАВОСЛАВИЕ) ОТ 2018 Г.?

мястото и значението на предмета Религия бяха прокарвани нееднократно, като с тях съзнателно или не се предметът се игнорираше от общообразователната система като ненужен, като повтарящ (но конфесионална) иначе общоприети образователни и възпитателни идеи, присъстващи в съдържанието на някои общообразователни предмети.⁶ Ако в случая става въпрос за подобна умишлена намеса с цел да се подсказе за недостатъчно ясният статут на предмета и да се покаже неговото излишно присъствие, целите в някаква степен са постигнати.

Бихме могли да се спрем по-подробно върху някои по-важни аспекти от анализа на УПР с цел да се защити от една страна нейната самостоятелност от гледна точка на мястото на предмета Религия в системата на българското образование. От друга страна обаче бихме желали да открием недостатъчно добре обмислените съдържателни компоненти при структурирането на учебната програма. Считаме, че по дълг не бива да премълчаваме недъзите или съзнателната умишлена намеса на някого или някои, с цел да се противодейства на мястото на предмета Религия, на неговия статут и статус, а също и на широкото му приложение в учебния процес.

За по-голяма яснота и краткост ще

бъдат използвани следните съкращения:

КД – контекст и дейности в учебната програма

МВ – междупредметни връзки

НП – нови понятия

ОРТ – очаквани резултати на ниво теми в учебната програма

ОРУП – очаквани резултати на ниво учебна програма

ФККРУ – формиране на комуникативни и комуникативно-речеви умения.

Базирайки се на нормативната уредба, свързана с учебната документация трябва да кажем, че на този етап обучението по Религия се извършва на базата на вече утвърдената и действаща нормативна документация, свързана с общообразователните (и други) учебни предмети. Тъй като до настоящия момент нормативната наредба, свързана с предмета Религия или изобщо липсва, или е налична частично,⁷ би трябвало да

⁷ Понастоящем обучението по Религия се базира на следната нормативна документация:

- Конституция на Република България;
- Закон за Вероизповеданията;
- Закон за Народната просвета;
- Правилник за прилагане на Закона за Народната просвета;
- Закон за предучилищното и училищното образование, в сила от 1.08.2016;
- Наредба за учебния план (проект на МОН);
- Закон за степента на образование, общообразователния минимум и учебния план;

се опрема на сега действащите нормативни актове, съобразно които би трябвало да е структурирана и „новата“ учебна програма по Религия.

Като част от хуманитарните предмети, учебната програма по предмета Религия би следвало в някаква степен да взема предвид част от заложените изисквания в „Общата европейска езикова рамка“ (ОЕЕР). Този избор обаче вероятно зависи от желанието, формата на разгръщане на програмата, а също и от структурата, компетенциите и уменията на тези, които изготвят програмата да се съобразят с посочените изисквания с оглед на съвременното и адекватно звучене на програмата в една конкурентна и модерна общообразователна среда.

В някаква степен обаче ОЕЕР се явява отправна точка на много от търсенията във връзка с формулирането както на ОРТ, ОРУП и ФККРУ, които не са без значение в процеса на преподаването на предмета Религия. Ако

- Наредба № 7 от 29 декември 2000 за определяне броя на паралелките и групите и броя на учениците и на децата в паралелките и в групите на училищата, детските градини и обслужващите звена;
- Наредба № 5 от 15.05.2003 за оценяване и одобряване на учебници и учебни помагала;
- Наредба № 3 от 18 февруари 2008 за нормите за преподавателска работа и реда за определяне на числеността на персонала в системата на народната просвета;
- Инструкция № 2/23.06.2003 за провеждане на обучението по учебен предмет „Религия“;
- Европейска конвенция за правата на човека.

предметът Религия вземе предвид посочените изисквания, или част от тях в назованата ОЕЕР, и се съобрази частично с препоръките и идейните насоки, той би се явил в някаква степен и свързващо звено на ниво МВ. По този начин неслучайно, но тъкмо нарочно създателите на УПР ще я изградят на базата на съобразяването с очертаните в ОЕЕР тенденции и препоръки за организирането и провеждането на учебните предмети. По много лесен, достъпен и естествен път предметът Религия би намерил своето заслужено място в общообразователната система на българското училище.

Съобразяването с ОЕЕР допринася за непринуденото му вграждане, и ангажира по естествен път присъствието му в образователната система. ОЕЕР представлява общата основа, върху която застават част от изучаваните предмети и намират своето основание по отношението на разработването на съдържателната си рамка. Една от целите, заложи в ОЕЕР, но и изразени от Съвета на Европа е постигането на добрите резултати от преподаването „чрез възприемане на общ подход в областта на културата“.⁸

Интересен е и въпросът с т.нар. „многоезичен подход“ при обучението, който включва постепенно и естествено разширяване на езиковата рамка на детето,

⁶ В случая визираще учебните програми по БЕЛ, Околен свят, Човекът и обществото.

⁸ Обща европейска езикова рамка: учене, преподаване, оценяване. Варна, 2004., с. 12.

ЗА ИЗМЕРЕНИЯТА В ОБРАЗОВАНИЕТО: ПОСТОЯННОТО ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО

ИВЕЛИНА НИКОЛОВА

ЗА КАКВО СТАВА ВЪПРОС В „НОВАТА“ УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО РЕЛИГИЯ (ХРИСТИЯНСТВО – ПРАВОСЛАВИЕ) ОТ 2018 Г.?

като се започне от неговото семейство, премине се през езика на обществото и се достигне до езика на другите народи, който то усвоява в училището. Този въпрос не стои напълно встрани от обучението по Религия, от гледна точка на употребата на специфични термини, които са взети от църковнославянския език, или изобщо поради универсалната понятийна рамка. Специфичната употреба на термини и понятия, взети от богослужебния живот на Църквата, с библейска основа или с църковнославянско звучен отразява уникалността на предмета Религия, като помага на учениците да изградят своята комуникативна компетентност, за която допринасят всички общообразователни предмети в училище чрез натрупването на необходимите знания и опит по същия начин, по който и в езиковата част отделните езици са свързани помежду си и си взаимодействат. Тук не става въпрос просто да се открият начините за овладяването на едно или друго специфично понятие, заложен в УПР, независимо от общия контекст на образователното ниво на учениците. Целта е по-скоро да се развие един езиков репертоар, в който специфичната терминология, заложена в предмета Религия да може да намери своето заслужено място. Точно тук е необходима изключително правилно заложена и практикувана методика, която да бъде адекватна на ползването на специфичната терминология, която обаче да споделя обща концептуална рамка с тази на други сходни до предмета Религия учебни

дисциплини. Подобна рамка в някаква степен предлага ОЕЕР, където ясно се посочва, че „комуникативната езикова компетентност, разглеждана като многоезикова и многокултурна компетентност, представлява единно цяло (т.е. включва вариантите на родния език и вариантите на един или повече чужди езици)“.⁹ Точно защото ОЕЕР цели да подпомогне и да ориентира в структурирането на съдържателните компоненти в учебната програма на определен учебен предмет, нейният характер е отворен; него може да вземе предвид в някаква степен и изготвянето на учебната програма по Религия. Споменаването му в настоящото изследване не цели да покаже пълната несъстоятелност на „новата“ УПР и не с цел да я изобличи като напълно непригодна, а по-скоро да установи евентуална концептуална съгласуваност между нея и наличните нормативни документи с цел да се подпомогне при евентуална тяхна бъдеща преработка в духа на съвременните изисквания и стандарти за структурирането на учебна програма, базирана на европейската образователна политика.

⁹ Пак там, с. 167.

1.1. СЪПОСТАВИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА „НОВАТА“ УПР (2018 Г.) С ПРЕХОДНАТА УПР ОТ 2000 Г.

Таблицата цели да направи съпоставка между двете учебни програми по Религия за начален етап, утвърдени от МОН за последните петнадесет години, свързани с подготовката на учениците по предмета. Както ще се забележи в двете програми има частично прекомпозиране на темите. То се изразява в промяна на номерацията на темите и разделите, промяна на думи и имена в заглавията на темите, смяна на местата на някои от темите, премахване на теми и добавяне на някои (малко на брой) нови теми.

1.1.1. СРАВНИТЕЛЕН ПРОЧИТ НА УПР ЗА 1. КЛАС

Сравнението между предишната УПР за 1. клас и „новата“ УПР показва, че на ниво теми се правят предимно промени в местоположението на някои теми и частично премахване на други.

Първи раздел на програмите „Аз съм християнче“ се запазва напълно, с изключение на това, че тема „3. Храмът – дом Божий“ и тема „4. Молитвата – разговор с Бога“, взаимно сменят местата си, за разлика от местоположението им в предишната УПР.

Вторият раздел напълно се запазва.

Заглавието на третият раздел „Вярата в Бог ни прави добри и силни“ в новата УПР е променен с добавянето на частицата „по“ за превъзходна степен към прилагателното „добри“. В останалата част нейното съдържание напълно се запазва. В тема „1. Св. Петка“ се добавя и името на празника, на който чества паметта на светицата. И така се получава заглавието „Св. Петка – Петковден“. В този раздел прави впечатление и това, че се добавя нова тема, едноименна на заглавието на раздела – тема „3.4. Вярата в Бог ни прави добри и сили“. По този начин темите от три, стават четири.

Четвърти раздел „Ангелите – наши пазители“ се запазва без промени.

В пети раздел „Бог подкрепя праведните и прави чудеса“ е добавена тема „5.2. Светците – вяра, дела, чудеса“, която не фигурира в старата УПР.

В раздел шести „Рождество Христово“ темите са идентични между двете програми с тази разлика, че в настоящата УПР тема „1. Рождество Христово – Витлеемската звезда“ присъства с цялото си наименование. В предишната УПР заглавието е само „Витлеемската звезда“.

Седми раздел „Кръщението на Исус Христос“ съдържа две теми. В новата УПР първата тема от раздела е едноименна на заглавието на раздела – „7.1. Кръщението на Исус Христос“. Тема 7.2. от същия раздел

ЗА ИЗМЕРЕНИЯТА В ОБРАЗОВАНИЕТО: ПОСТОЯННОТО ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО

ИВЕЛИНА НИКОЛОВА

ЗА КАКВО СТАВА ВЪПРОС В „НОВАТА“ УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО РЕЛИГИЯ (ХРИСТИЯНСТВО – ПРАВОСЛАВИЕ) ОТ 2018 Г.?

обединява двата последващи празника „Богоявление и Ивановден“. В старата УПР тази втора тема е разделена на две теми и „1. Богоявление“ и „2. Ивановден“.

В осми раздел се правят промени и в заглавието на раздела, и в единствената тема, която съдържа. Разделът е предвиден за упражнение и носи наименованието „Какво научих за християнската вяра“. Едноименна е и единствената тема в него. В предишната УПР разделът е бил посветен на празника Сирни заговезни. Неговото наименование е било „Да обичаме всички хора“ с тема „Сирни заговезни“.

Назованият предишен раздел, свързан с празника Сирни заговезни в „новата“ УПР формира раздел девети. Или с други думи бившият раздел осми от старата УПР става раздел девети от новата. Към него се добавя и темата „Обичам и прощавам“. В предишната УПР девети раздел е посветен на Благовещение.

Десети раздел от „новата“ УПР включва съдържанието на девети раздел от старата УПР. Понастоящем той носи заглавието „Света Дева Мария – благословена от Бога“, което е едноименно с предишното

заглавие на раздела. Без промяна е и темата в него, озаглавена „10.1. Благата вест – Благовещение“. По този начин девети раздел от предишната УПР става десети раздел от „новата“ УПР.

Единадесети раздел от „новата“ УПР е озаглавен „Славим името на Исус Христос“. Това заглавие е ново и към него са добавени четири теми: „11.1. Цветница“, „11.2. Христос воскрес (1)“, „11.3. Христос воскрес (2)“ и „11.4. Великден“. В предишната УПР единадесети раздел е посветен на св. Георги Победоносец.

На практика този предишен единадесети раздел от старата УПР преминава като дванадесети раздел от „новата“ УПР без промени. Раздел единадесети е озаглавен „Доброто побеждава злото“ с единствена тема в него „12.1. Св. Георги Победоносец“.

„Новата“ УПР завършва с годишен преговор. Той не фигурира в старата УПР, която приключва с раздел дванадесети „Св. братя Кирил и Методий“ и единствена тема в него „1. Животът на светите братя“. Този раздел напълно е премахнат от „новата“ УПР.

1. КЛАС	
УЧЕБНА ПРОГРАМА НА МОН ОТ 2000 г.	„НОВАТА“ УЧЕБНА ПРОГРАМА НА МОН ОТ 2018 г.
I. Аз съм християнче 1. Исус Христос – Син Божий 2. Св. Дева Мария – Божията майка 3. Храмът – дом Божий 4. Молитвата – разговор с Бога 5. Как да се държим в храма	1. Тема: Аз съм християнче – 6 часа (12 часа) 1.1. Исус Христос – Син Божий 1.2. Света Дева Мария – Божията майка 1.3. Молитвата – общуване с Бога 1.4. Храмът – дом Божий 1.5. Как да се държим в храма
II. Нашите християнски празници 1. Светците – Божии хора 2. Въведение Богородично 3. Моят светец – моят имен ден	2. Тема: Нашите християнски празници – 3 часа (6 часа) 2.1. Светците – Божии хора 2.2. Въведение Богородично 2.3. Моят светец – моят Имен ден
III. Вярата в Бога ни прави по-добри и силни 1. Св. Петка – Петковден 2. Св. Иван Рилски 3. Св. Димитър – Димитровден	3. Тема: Вярата в Бог ни прави добри и силни – 4 часа (8 часа) 3.1. Св. Петка 3.2. Св. Иван Рилски 3.3. Св. Димитър – Димитровден 3.4. Вярата в Бог ни прави добри и силни
IV. Ангелите – наши пазители 1. Св. Архангел Михаил – Архангеловден	4. Тема: Ангелите - наши пазители – 1 час (2 часа) 4.1. Свети Архангел Михаил - Архангеловден
V. Бог подкрепя праведните и прави чудеса 1. Св. Николай Чудотворец – Никулден	5. Тема: Бог подкрепя праведните и прави чудеса – 2 часа (4 часа) 5.1. Свети Николай Чудотворец – Никулден 5.2. Светците – вяра, дела и чудеса
VI. Рождество Христово 1. Витлеемската звезда 2. Коледа	6. Тема: Рождество Христово – 2 часа (4 часа) 1. Рождество Христово – Витлеемската звезда 2. Коледа
VII. Кръщението на Исус Христос 1. Богоявление 2. Ивановден	7. Тема: Кръщението на Исус Христос – 2 часа (4 часа) 7.1. Кръщението на Исус Христос 7.2. Богоявление и Ивановден

ЗА ИЗМЕРЕНИЯТА В ОБРАЗОВАНИЕТО: ПОСТОЯННОТО ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО

ЗА КАКВО СТАВА ВЪПРОС В „НОВАТА“ УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО РЕЛИГИЯ (ХРИСТИЯНСТВО – ПРАВОСЛАВИЕ) ОТ 2018 Г.?

VII. Да обичаме всички хора 1. Прощка – Сирни заговезни	8. Тема: Какво научих за християнската вяра – 1 час (2 часа) 8.1. Тема: Какво научих за християнската вяра
IX. Св. Дева Мария – благословена от Бога 1. Благата вест – Благовещение	9. Тема: Да обичаме всички хора – 2 часа (4 часа) 9.1. Прощка – Сирни заговезни 9.2. Обичаме и прощаваме
X. Славим името на Исус Христос 1. Цветница 2. Христос възкресе – Великден	10. Тема: Света Дева Мария – благословена от Бога – 1 час (2 часа) 10.1. Благата вест – Благовещение
XI. Доброто побеждава злото 1. Св. Георги Победоносец – Гергьовден	11. Тема: Славим името на Исус Христос – 4 часа (8 часа) 11.1 Цветница 11.2. Христос възкресе (1) 11.3. Христос възкресе (2) 11.4. Великден
XII. Св. братя Кирил и Методий 1. Животът на светите братя	12. Тема: Доброто побеждава злото – 1 час (2 часа) 12.1. Св. Георги Победоносец
	Нашата православна вяра. Годишен преговор

1.1.2. СРАВНИТЕЛЕН ПРОЧИТ НА УПР ЗА 2. КЛАС

Сравнителният прочит на „новата“ УПР за 2. клас не се различава съществено от този за предишния клас. Прави впечатление, че в него седем теми са „разбити“ на части, и се поместват и три нови теми.

Първи раздел е озаглавен „Моята християнска вяра“. В старата УПР той съдържа четири теми. Техният брой се запазва и в „новата“ УПР, с тази разлика, че е премахната тема „2. Пред иконата“, която се премества в УПР за 3. клас, и вместо нея,

тема „4. Празнуваме в храма“ е предложена в две части.

Вторият раздел, озаглавен „Божият Син Исус Христос“ съдържа седем теми в настоящата УПР. В предишната той е съдържал четири теми. Разликата е там, че тема „2. Празнуваме Бъдни вечер и Коледа“ от старата УПР в настоящата е разбита на две теми „2.2. Празнуваме Бъдни вечер“ и „2.3. Празнуваме Рождество Христово“. По същият начин това се случва и с тема „3. Чудесата на Исус Христос“ от старата УПР. В настоящата тази тема е заложена в три часа с едноименно заглавие.

Раздел трети „Бог е в нас и около нас“ в старата УПР съдържа две теми. В „новата“ УПР той съдържа три теми. Заглавията на темите се запазва, но тема „1. Доброто в мен“ в „новата“ УПР е поставена в две части. Към този раздел се добавя и темата „3.3. Бог ни обича и закриля“. Премахната е тема „2. Уповавам се на Бога“.

Четвърти раздел е преформулиран. В старата УПР неговото заглавие е „Божията майка – св. Дева Мария“. В настоящата УПР е формулиран „Света Дева Мария – Богородица“. Понятието „Богородица“ е вмъкнато без особени пояснения в темите към него. И в този раздел имената на темите се запазва с тази разлика, че тема „2. Чудесата на св. Богородица“ е предвидена да се изучава в две части.

Раздел пети „Светците – наши закрилници“ съдържа пет теми в предишната УПР. В настоящата тяхното наименование се запазва, но те сменят местата си по ред. Към тях се добавя и тема „5.6. Чудеса и вяра“ (за обобщение).

Раздел шести е с по-подробна „разбивка“ на темите. В предишната УПР той съдържа четири теми, които се запазват като заглавия в настоящия раздел. Тема „1. Почитай баща си и майка си“ се изучава два часа. По същия начин е предвидено и с тема „3. Не лъжи“. В края на раздела се добавя и темата „Вяра и добри дела“ (за упражнение).

„Новата“ УПР приключва с един час, отделен за годишен преговор.

2. КЛАС	
УЧЕБНА ПРОГРАМА НА МОН ОТ 2000 г.	„НОВАТА“ УЧЕБНА ПРОГРАМА НА МОН ОТ 2018 г.
I. Моята християнска вяра 1. Храмът в моя роден край 2. Пред иконата 3. Служители в храма 4. Празнуваме в храма	1. Тема: Моята християнска вяра – 4 часа (8 часа) 1.1. Храмът в моя роден край 1.2. Служители в храма 1.3. Празнуваме в храма (1) 1.4. Празнуваме в храма (2)
II. Божият Син Исус Христос 1. Роден се Син Божи 2. Празнуваме Бъдни вечер и Коледа 3. Чудесата на Исус Христос 4. Да празнуваме Великден	2. Тема: Божият Син – Исус Христос – 7 часа (14 часа) 2.1. Роден се Син Божи 2.2. Празнуваме Бъдни вечер 2.3. Празнуваме Рождество Христово 2.4. Чудесата на Исус Христос (1) 2.5. Чудесата на Исус Христос (2) 2.6. Чудесата на Исус Христос (3) 2.7. Да празнуваме Великден

ЗА ИЗМЕРЕНИЯТА В ОБРАЗОВАНИЕТО: ПОСТОЯННОТО ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО

ЗА КАКВО СТАВА ВЪПРОС В „НОВАТА“ УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО РЕЛИГИЯ (ХРИСТИЯНСТВО – ПРАВОСЛАВИЕ) ОТ 2018 Г.?

III. Бог е в нас и около нас 1. Доброто в мен 2. Уповавам се на Бога	3. Тема: Бог е в нас и около нас – 3 часа (6 часа) 3.1. Доброто в мен (1) 3.2. Доброто в мен (2) 3.3. Бог ни обича и закриля
IV. Божията майка – св. Дева Мария 1. Родителите на св. Дева Мария 2. Чудесата на св. Богородица	4. Тема: Света Дева Мария – Богородица – 3 часа (6 часа) 4.1. Родителите на св. Дева Мария 4.2. Чудесата на св. Богородица (1) 4.3. Чудесата на св. Богородица (2)
V. Светиите – наши закрилници 1. Св. Мина 2. Св. Екатерина 3. Св. Варвара 4. Св. Стефан 5. Св. Теодор Тирон	5. Тема: Светците – наши закрилници – 6 часа (12 часа) 5.1. Св. Варвара 5.2. Св. Стефан 5.3. Св. Теодор Тирон 5.4. Св. Мина 5.5. Св. Екатерина 5.6. Чудеса и вяра
VI. Обичам и прощавам 1. Почитай майка си и баща си 2. Простено – прости 3. Не лъжи 4. Прави добро	6. Тема: Обичам и прощавам – 7 часа (14 часа) 6.1. Почитай майка си и баща си (1) 6.2. Почитай майка си и баща си (2) 6.3. Простено – прости 6.4. Не лъжи (1) 6.5. Не лъжи (2) 6.6. Прави добро 6.7. Вяра и добри дела
	Годишен преговор. Изходно ниво – 1 час

1.1.3. СРАВНИТЕЛЕН ПРОЧИТ НА УПР ЗА 3. КЛАС

В УПР за 3. клас промените, които са извършени, не се различават съществено от направените в предишните два класа. Отново присъства разместването на темите, удвояването на часовете на някои и добавянето на три нови заглавия, предимно

предназначени за упражнение.

Раздел първи „Нашата вяра“ е идентичен в двете УПР. В предишната програма тема „3. Библията разказва за Бога и за хората“ е преместена в раздел трети от „новата“ УПР. В първия раздел обаче е поставена тема „1.2. Пред иконата“, която е взета от УПР за 2. клас.

Вторият раздел „Иисус Христос – Спасителят“ остава без абсолютно никакви промени.

Заглавието на третият раздел „Бог – творец“ е едноименно в двете УПР с тази разлика, че в настоящата двете думи са разделени от тире за по-голяма прецизност. Разделът в старата УПР съдържа четири теми, докато в настоящата те са осем. Разликата е в това, че към този раздел се добавя тема „3. Библията разказва за Бога и за хората“ от първи раздел на старата УПР. Тема „2. Сътворението на света“ от предишната УПР е разпределена в две части в настоящата УПР със заглавия „3.4. Божията справедливост (Ной, Вавилонската кула)“ и „3.5. Божията справедливост“. От друго естество е въпросът възможно ли е в един учебен час да бъдат разгледани три нови теми, обединени в едно заглавие – Божия справедливост, Ной, Вавилонската кула. Този въпрос ще бъде разгледан по-нататък.

По същия начин е направена „разбивка“ на тема „4. 10-те Божии заповеди“ от старата УПР. В настоящата на тази тема са отделени два часа. Тема „3.8. Бог се открива на хората“ не е нова. Тя е добавена от старата УПР за 4. клас, където е била поместена в трети раздел.

Четвърти раздел „Св. Дева Мария – наша закрилица“ е едноименен в двете УПР, но с леки изменения е поместен в „новата“ УПР, където е формулиран „Света Богородица – наша закрилица“. Разделът и в двете УПР съдържа по две теми. В старата УПР присъства темата „1. Покров Богородичен“, която е премахната от „новата“

УПР. Вместо нея е добавена темата „4.2. Празнуваме Пресвета Богородица“. Тук би трябвало да се замислим за екзактността при формулирането на заглавието на тази тема; доколко и как може да се празнува човек?! Този въпрос ще бъде обсъден по-долу.

Раздел пети „Да празнуваме заедно“ съдържа две теми в старата УПР. В настоящата УПР тяхното съдържание се запазва, но те са предвидени да се изучават в четири часа. Заглавията на темите са с леки промени. Тема „1. Коледа“ от старата УПР е заложена да се изучава в две теми в настоящата УПР – „5.1. Рождество Христово – Коледа“ и „5.2. Коледа“. По същия начин тема „2. Великден“ от старата УПР е „разбита“ в две теми – „5.3. Възкресение Христово – Пасха“ и „5.4. Пасхалната радост“.

Раздел шести „Българските светци“ съдържа едноименни теми и в двете УПР. Към „новия“ раздел е добавена тема „6.5. Българските светци“, която е предвидена за упражнение.

Седми раздел „Обичам и помагам“ съдържа три теми в предишната УПР. В настоящата темите са запазени напълно, но към тях се добавя тема „7.4. Вяра и дела“, предвидена за упражнение.

УПР завършва с годишен преговор, предвиден за един учебен час.

ЗА ИЗМЕРЕНИЯТА В ОБРАЗОВАНИЕТО: ПОСТОЯННОТО ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО

ИВЕЛИНА НИКОЛОВА

ЗА КАКВО СТАВА ВЪПРОС В „НОВАТА“ УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО РЕЛИГИЯ (ХРИСТИЯНСТВО – ПРАВОСЛАВИЕ) ОТ 2018 Г.?

3. КЛАС	
УЧЕБНА ПРОГРАМА НА МОН ОТ 2000 г.	„НОВАТА“ УЧЕБНА ПРОГРАМА НА МОН ОТ 2018 г.
I. Нашата вяра 1. Вяра и суеверие 2. За какво се молим 3. Библията разказва за Бога и за хората	1. Тема: Нашата вяра – 3 часа (6 часа) 1.1. Вяра и суеверие 1.2. Пред иконата 1.3. За какво се молим
II. Иисус Христос – Спасителят 1. Богочовекът Иисус Христос 2. Учениците на Иисус Христос 3. От Лазаровден до Великден 4. От Възкресение до Възнесение	2. Тема: Иисус Христос – Спасителят – 4 часа (8 часа) 2.1. Богочовекът Иисус Христос 2.2. Учениците на Иисус Христос 2.3. От Лазаровден до Великден 2.4. От Възкресение до Възнесение
III. Бог Творец 1. Сътворението на света 2. Първите хора 3. Божията справедливост 4. 10-те Божии заповеди	3. Тема: Бог – Творец – 8 часа (16 часа) 3.1. Библията разказва за Бога и за хората 3.2. Сътворението на света 3.3. Първите хора 3.4. Божията справедливост (Ной, Вавилонската кула) 3.5. Божията справедливост 3.6. 10-те Божии заповеди (1) 3.7. 10-те Божии заповеди (2) 3.8. Бог се открива на хората
IV. Св. Дева Мария – наша закрилница 1. Покров Богородичен 2. Молим се на св. Богородица	4. Тема: Света Богородица – наша закрилница – 3 часа (6 часа) 4.1. Молим се на Пресвета Богородица 4.2. Празнуваме Пресвета Богородица
V. Да празнуваме заедно 1. Коледа 2. Великден	5. Тема: Да празнуваме заедно – 6 часа (12 часа) 5.1. Рождество Христово – Коледа 5.2. Коледа 5.3. Възкресение Христово – Пасха 5.4. Пасхалната радост

V. Да празнуваме заедно 1. Коледа 2. Великден	5. Тема: Да празнуваме заедно – 6 часа (12 часа) 5.1. Рождество Христово – Коледа 5.2. Коледа 5.3. Възкресение Христово – Пасха 5.4. Пасхалната радост
VI. Български светци 1. Св. княз Борис I 2. Св. Климент Охридски 3. Св. патриарх Евтимий Търновски 4. Светците от моя роден край	6. Тема: Българските светци – 7 часа (14 часа) 6.1. Св. княз Борис I 6.2. Св. Климент Охридски 6.3. Св. патриарх Евтимий Търновски 6.4. Светците от моя роден край 6.5. Българските светци
VII. Обичам и помагам 1. Грижа се за близките си 2. Помагам на нуждаещите се 3. Милея за природата	7. Тема: Обичам и помагам – 7 часа (14 часа) 7.1. Грижа се за близките си 7.2. Помагам на нуждаещите се 7.3. Милея за природата 7.4. Вяра и дела
Годишен преговор. Изходно ниво – 1 час	

1.1.4. СРАВНИТЕЛЕН ПРОЧИТ НА УПР ЗА 4. КЛАС

Сравнителният анализ на УПР за 4. клас показва еднотипни промени, характерни и за предишните три УП. Отново срещаме преформулиране на заглавия на рубрики и на теми, добавяне на седем нови теми. Някои от тях са преформулирани от предишната УПР, а други са добавени с цел приключването на раздела с теми за упражнение.

Първият раздел е с променено заглавие. В предишната УПР той е озаглавен „Да говорим за Бога“, а в настоящата – „Вяра и живот“. Темите в него се запазват по отношение

на съдържанието и наименованията си. Разликата е в това, че тема „4. Тайнствата в Православната църква“ от предишната УПР е предвидена да се изучава в три часа с едноименно заглавие.

Раздел втори „Иисус Христос – Учителят“ съдържа четири теми в старата УПР. В „новата“ УПР са предвидени осем теми. Къде се разкрива разликата между двете програми в този раздел? В „новата“ УПР е премахната тема „2. Мъченичеството на Иисус Христос“ или е подменено заглавието със „2.4. Страданията на Иисус Христос“. Тема „1. Притчите на Иисус Христос“ от старата УПР е заложена да се изучава в три часа в настоящата УПР. Името на темата остава за

ЗА ИЗМЕРЕНИЯТА В ОБРАЗОВАНИЕТО: ПОСТОЯННОТО ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО

ЗА КАКВО СТАВА ВЪПРОС В „НОВАТА“ УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО РЕЛИГИЯ (ХРИСТИЯНСТВО – ПРАВОСЛАВИЕ) ОТ 2018 Г.?

трите „нови“ теми, с тази разлика, че в скоби са допълнени имената на две притчи, които са предвидени да се изучават в съответните теми.

В този раздел са добавени две нови теми „2.7. Проповедническото дело на светите апостоли Петър и Павел“ и „2.8. Иисус Христос – Божествен учител“, предвидени съответно за упражнение и за обобщение.

Раздел трети „Библията – Свещеното Писание“ е идентичен за двете УПР. От старата УПР тема „1. Бог се открива на хората“ е преместена в „новата“ УПР, в същия трети раздел. Тук е добавена едноименната тема на раздела „3.3. Библията – Свещеното Писание“, предвидена за упражнение.

Заглавието на раздел четвърти е преформулиран в „новата“ УПР. От „Св. Дева Мария се моли за нас“, то се преформулира в „Света Богородица се моли за нас“. Заглавията на двете теми се запазват напълно.

Четвърти раздел „Православен календар“ също е преформулиран в „Празничен календар“. Съдържанието на темите се запазва и за двете УПР, с тази разлика, че в настоящата УПР те са заложени вместо за три, за осем учебни часа. Тема „1. Празници посветени на Иисус Христос“ от старата УПР е предвидена за два учебни часа в „новата“ УПР – „5.1. Празници, посветени на

Иисус Христос“ и „5.2. Господски празници“. Подобна формулировка се прилага и към тема „2. Празници посветени на св. Богородица“. В настоящата УПР тази тема е предвидена за два учебни часа – „5.3. Празници, посветени на св. Богородица“ и „5.4. Богородични празници“. По същия начин се „раздробява“ и тема „3. Празници, посветени на християнските светци“, като към нея се добавя и тема „5.6. Светийски празници“.

Към пети раздел са добавени две нови теми „5.7. Празници на други религиозни общности в България“ и „5.8. Празниците, религиозната толерантност, другите“.

Раздел шести „Обичта ни прави щастливи“ от предишната УПР преформулиран в „Да обичаме всички хора“. Тема „2. Твоята обич ми е нужна“ е премахната. Вероятно е преформулирана в „6.2. Иисус Христос ни учи как да обичаме“, но е възможно да се мисли и, че тази тема е нова по съдържание. Към раздела е добавена тема „6.4. Нашата вяра“, която е предвидена за обобщение. Тема „3. Дарявам ви с любов“ е преформулирана в „6.3. Дарявам с любов“.

УПР приключва с годишен преговор, поместен в един учебен час.

4. КЛАС	
УЧЕБНА ПРОГРАМА НА МОН ОТ 2000 г.	„НОВАТА“ УЧЕБНА ПРОГРАМА НА МОН ОТ 2018 г.
I. Да говорим за Бога 1. С вяра заедно да живеем 2. Иконите ни говорят 3. 10-те Божии заповеди 4. Тайнствата в Православната църква 5. Вярата в Бога ни прави по-добри, силни и щастливи	1. Тема: Вяра и живот – 7 часа (14 часа) 1.1. С вяра заедно да живеем 1.2. Иконите ни говорят 1.3. 10-те Божии заповеди 1.4. Тайнствата в Православната църква (1) 1.5. Тайнствата в Православната църква (2) 1.6. Тайнствата в Православната църква (3) 1.7. Вярата в Бога ни прави по-добри, силни и щастливи
II. Иисус Христос – Учителят 1. Притчите на Иисус Христос 2. Мъченичеството на Иисус Христос 3. Начало на Христовата Църква 4. Светите апостоли – проповедници	2. Тема: Иисус Христос – Учителят – 8 часа (16 часа) 2.1. Притчи на Иисус Христос (блудния син) 2.2. Притчи на Иисус Христос (добрия самарянин) 2.3. Притчи на Иисус Христос 2.4. Страданията на Иисус Христос 2.5. Начало на Христовата Църква 2.6. Светите апостоли – проповедници 2.7. Проповедническото дело на светите апостоли Петър и Павел 2.8. Иисус Христос – Божествен учител
III. Библията – Свещено Писание 1. Бог се открива на хората 2. Старият Завет 3. Новият Завет	3. Тема: Библията – Свещено Писание – 3 часа (6 часа) 3.1. Старият Завет 3.2. Новият Завет 3.3. Библията – Свещеното Писание
IV. Св. Дева Мария се моли за нас 1. Икони на св. Богородица 2. Молитви към св. Богородица	4. Тема: Света Богородица се моли за нас – 2 часа (4 часа) 4.1. Икони на Пресвета Богородица 4.2. Молитви към Пресвета Богородица
V. Православен календар 1. Празници посветени на Иисус Христос 2. Празници посветени на св. Богородица 3. Празници посветени на християнските светци	5. Тема: Празничен календар – 8 часа (16 часа) 5.1. Празници посветени на Иисус Христос 5.2. Господски празници 5.3. Празници посветени на св. Богородица 5.4. Богородични празници 5.5. Празници посветени на християнските светци 5.6. Светийски празници 5.7. Празници на други религиозни общности в България 5.8. Празниците, религиозна толерантност, другите

ЗА ИЗМЕРЕНИЯТА В ОБРАЗОВАНИЕТО: ПОСТОЯННОТО ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО

ИВЕЛИНА НИКОЛОВА

ЗА КАКВО СТАВА ВЪПРОС В „НОВАТА“ УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО РЕЛИГИЯ (ХРИСТИЯНСТВО – ПРАВОСЛАВИЕ) ОТ 2018 Г.?

VI. Обичта ни прави щастливи 1. Ние сме различни деца на Бога 2. Твоята обич ми е нужна 3. Дарявам ви с любов	6. Тема: Да обичаме всички хора – 3 часа (6 часа) 6.1. Ние сме различни деца на Бога 6.2. Исус Христос ни учи как да обичаме 6.3. Дарявам с любов 6.4. Нашата вяра
	Годишен преговор. Изходно ниво – 1 час

Ако трябва да се обобщи извършеното от комисията във връзка с „написването“ на „новата“ УПР, то се свежда до следните компоненти:

Аналитично групирани промени в четирите класа:

УПР за 1. клас:

Смяна на местата на темите – 6 теми
Преформулирани заглавия рубрики – 6 заглавия

Премахнати теми – 1 тема
Преформулирани заглавия теми – 4 теми
Нови теми – 3 теми
Удвоени теми – 1 тема

УПР за 2. клас:

Смяна на местата на темите – 5 теми
Преформулирани заглавия рубрики – 1 заглавие

Премахнати теми – 2 теми
Нови теми – 3 теми
Удвоени теми – 8 теми
Преместени теми в друга УПР – 1 тема

УПР за 3. клас:

Смяна на местата на темите – 2 теми
Преформулирани заглавия рубрики – 1 заглавие

Премахнати теми – 1 тема

Нови теми – 3 теми
Удвоени теми – 4 теми

УПР за 4. клас:

Смяна на местата на темите – 0 теми
Преформулирани заглавия рубрики – 3 заглавия

Преформулирани заглавия на теми – 3 теми
Премахнати теми – 1 тема
Нови теми – 7 теми
Удвоени теми – 7 теми
Преместени теми в друга УПР – 1 тема

Синтезирани промени за четирите класа:

Нови теми – 16
Смяна на местата на темите в една УП – 13
Преформулирани заглавия на рубрики – 11
Премахнати теми – 5
Преформулирани заглавия на теми – 7
Удвоени теми – 20
Преместени в друга УП – 2

В процентно съотношение „новата“ УПР съдържа 130 учебни часа хорариум за четирите класа в начален етап.

20, 8% „новата“ УПР е обновена

15, 38% „новата“ УПР съдържа удвояване на старите теми

14, 3% „новата“ УПР е преформулирала заглавията на рубриците от старата УПР

10% „новата“ УПР е сменила местата на темите от старата УПР

6, 5% теми от предишната УПР са премахнати в „новата“ УПР

1, 54% теми са разменили местата си в друга УПР за начален етап

От подробния анализ се вижда ясно, че реално нова УПР няма. В по-голямата си част имаме преформулиране на старата УПР и допълване на заглавия на теми, предвидени главно за упражнения, с които се заформят разделите. В по-голямата си част „новата“ УПР съдържа удвояване на старите теми.

Аз бих казала, че е крайно време някой да се мисли върху извършеното и да предприеме необходимите мерки. Те трябва да бъдат категорични – като категоричната безочливост, с която на учителите по Религия им се поднесе поредната подигравка.

РЕЦЕНЗИЯ

НА ВЪРХУ ИЗСЛЕДВАНЕТО НА ИВАН КЪНЕВ: „ЕВХАРИСТИЯТА И НЕЙНАТА СВЪРЗАНОСТ С ОСТАНАЛИТЕ ТАЙНСТВА И ОБРЕДИ“

МАРГАРИТА ЗАГАРОВА

Магистърската теза на дипломанта Иван Кънев е озаглавена: „Евхаристията и нейната свързаност с останалите тайнства и обреди“. Формулирана е съобразно изложените в нея сведения. Това е специфична, но много актуална тема, защото тя поднася сведения за „Тайнството на Тайнствата – светата Евхаристия“ и нейната връзка с останалите тайнства и обреди в Православната Църква. Нейният обем е 64 страници. Структурирана е правилно. Съдържанието е разпределено както следва: въведение, увод, седем глави, заключение, използвана литература и списък със използваните съкращения. Целите и задачите на магистърската теза са изложени в представения текст. Дипломантът е спазил необходимите правила за подготовка на магистърска теза.

В уводната част акцента е поставен върху мотивите за написването на дипломната работа и защо връзката между св. Евхаристия и останалите тайнства и обреди е необходима. Дипломанта обръща внимание на извършването на тайнствата

извън евхаристийното събрание. От съдържанието на уводната част и по начинът на неговото изложение, дипломанта показва познания върху изложения от него материал.

Първа глава е озаглавена „Св. тайнство кръщение и свързаността му с Евхаристията“. В нея се разглежда темата за установяването на свето кръщение още от ранните християнски времена. Дипломантът посочва източници, които описват връзката между евхаристията и св. тайнство кръщение още от апостолско време. Той посочва източници от св. Иполит Римски, св. Амвросий Медиолански, Псевдо-Дионисий Ареопагит и др. отци на църквата, които в своите трудове дават сведения за тясната връзка между св. тайнство и Евхаристията.

Втората глава е озаглавена „Свързаността на Кръщението и Миропомазването с Евхаристията в древната християнска Църква“. Нейното съдържание е разделено на две части, както следва: „Свързаността между тайнствата в първите три века“ и „Свързаността между Кръщението,

Миропомазването и Евхаристията през 4. и 5. век“. Дипломантът обръща внимание на развитието на св. тайнство кръщение през първите три века като се опира на сведения от св. Юстин Философ и на св. Иполит Римски. В своите трудове те описват извършването на св. тайнство и отгоре споменатото дипломанта прави своето заключение, че св. тайнство кръщение се извършва извън мястото на евхаристийното събрание. Той описва начина по който то било извършвано и прави своите изводи за отсъствието на библийските четива след входа на клира, и уточнява, че ако предстои кръщение на вярващи, то библийските откъси се четат в началото на нощното бдение, т. е. преди извършването на тайнството. Във втората част се разглежда връзката между тайнствата през по-късния период – 4., 5. в. Акцентът е поставен върху връзката между Велика Събота и избирането и за подходящ ден за кръщението по време на Великата четиридесетница. Ползвани са извори от Тертулиан и св. Григорий Богослов.

Трета глава е озаглавена „Връзката на кръщението и миропомазването с Литургията според ръкописните сведения“. Нейното съдържание е разделено на две части, както следва: „Връзката на кръщението и миропомазването с Литургията във „Всенощното бдение“ на Велика събота и „Извършването на кръщението и миропомазването по време на Литургията на другите празници“. В нея се посочват еххологии от 9. до 17. век. Правят се съответните изводи и се разглеждат установените различия.

Четвърта глава е озаглавена „Съвременният чин на извършване на тайнствата Кръщение и Миропомазване и възстановяването на връзката им с Литургията“. Нейното съдържание е разделено на 4 части, както следва: „Причини за откъсването на тайнствата Кръщение и Миропомазване от Литургията“, „Богословска необходимост от съединението на трите тайнства в едно. Тайнството на християнското посвещение“, „Опити за прилагане в литургичната практика на връзката

Данни за автора

Маргарита Загарова е доктор по теология и гл. ас. в ПУ „Паисий Хилендарски“. Философско-исторически факултет, катедра „Теология“. Понастоящем е съорганизатор на сдружение „Света Великомъченица Екатерина Александрийска“.

Научна област на работа
Въведение и тълкуване на Стария Завет, библийска археология и агеология.

Научни интереси
в областта на Стария Завет, археологията, агеологията и литургиката.

Публикации
„Неправилни практики и погрешни схващания при употребата на антиминс“. Пловдив 2020г. ISBN 978-954-317-194-1
„Агиология – лекционен курс“. Пловдив 2020. ISBN 978-954-317-195-8 и др.

E-mail
margarita.zagarova@abv.bg

ДА ИЗРАСТВАШ И ДА БЪДЕШ ОЦЕНЕН: ОПИТИ И РЕЗУЛТАТИ

МАРГАРИТА ЗАГАРОВА

РЕЦЕНЗИЯ

НА ДИПЛОМНАТА РАБОТА НА ИВАН КЪНЕВ...

между Кръщението, Миропомазването и Св. Литургия“ и „Предложения за реда на извършване на Кръщението и Миропомазването свързани с Литургията“. Въпросите, които се разглеждат в тази глава са интересни и актуални. Описват се запазени практики при вземането на причастие от новопокръстени и е направено описание на три начина, по които са били причастявани те. Дипломанта посочва и изворите с които е работил по темите. Акцентът на четвърта глава е съсредоточен върху първата и втората част на съдържанието. Разглеждат се въпроси свързани с причините за отделянето на тайнствата Кръщение и миропомазване от Литургията и богословската необходимост от съединяването на трите тайнства в едно. Дипломанта обръща внимание на днес действащите практики.

Пета глава е озаглавена „Свидетелства за връзката на Тайнство Брак със светата Евхаристия в Древната църква“. Нейното съдържание е разделено на шест части, както следва: „Последованието на брака, свързано с Литургията“, „Последованието на брака под формата на Преждеосвещена Литургия“, „Съвременният чин на извършване на тайнство Брак и възстановяването на връзката с Евхаристията“, „Причини за отделянето на тайнство Брак от Литургията“, „Богословска нужда от единението на брака с Евхаристията“ и „Препоръчителен ред за извършването на венчанието, съединено с Литургията“. Тази глава като обем е най-голяма. Тя обхваща основни въпроси

свързани с тайнство Брак. В нея се разглежда историята и развитието през вековете на това тайнство. Използвани са писмени източници от трудовете на светите отци и църковни писатели. Посочени са видове ръкописи от Барбериният кодекс, от Синайският кодекс и др. Там са описани последованията на тайнството.

Шеста глава е озаглавена „Свидетелства на връзката на Елеосвещението с Литургията според древните ръкописни извори“. Съдържанието е разпределено в три части, както следва: „Съвременният чин на извършване на тайнството Елеосвещение и възстановяването на връзката му с Евхаристията“, „Богословска необходимост от свързването на тайнството Елеосвещение и Литургията“ и „Препоръчителен ред на изпълнение на Елеосвещението, свързано с Литургията“. В тази глава се описват писмени свидетелства за възникването и развитието на Елеосвещението. Описани са в хронологичен ред писмените сведения за него. Описва се подробно извършването на Елеосвещението от седем презвитери от времето след 11. век и се посочват ръкописи описващи чина на тайнството. Акценти са поставени върху богословската необходимост от свързването на Елеосвещението с Литургията и препоръките за реда на изпълнението на Елеосвещението и във връзката му с литургията. Дипломанта изразява своите разбирания относно разглежданите въпроси.

Седма глава е озаглавена „Другите

тайнства и свещени обреди и свързаността им с Евхаристията“. Включени са: хиротонията, освещаване на миро и освещаване на вода. Посочени са ръкописи. Разглежда се начинът за извършване на хиротонията през вековете. Посочени са сведения за хиротонията на епископи и презвитери. Сведенията за освещаването на миро и вода са кратки и съдържат описания за съществуващи практики според сведения на Дионисий Ареопагит.

В заключителната част на магистърската теза дипломантът прави кратка ретроспекция на написаният от него материал, и излага своите изводи.

Посочената библиография е богата. Използвани са чужди автори, а най-голяма част от тях заемат гръцките автори. Библиографията е подредена правилно, като най-напред се изброяват тези написани на кирилица, а след тях се посочват авторите на трудове изписани на латиница.

Заклучение

Заглавието на магистърската теза е „Евхаристията и нейната свързаност с останалите тайнства и обреди“ е съобразено с нейното съдържание. Ясно формулира

целите и задачите на дипломанта, които са реализирани в хода на изследването.

Разглеждана в своята цялост тезата е научно изследвана в областта на Литургиката. На базата на извършените изследвания и проучвания дипломанта прави своите изводи и заключения. Използваният от него метод на историко-логическия анализ изяснява използваните източниците и авторите, на които се базира настоящото изследване.

Тезата е структурирана правилно. Тя е подходяща и позволява задълбочено и в логическа последователност да се изследват поставени цели и задачи. Има логическа връзка между отделните глави. Литературните източници са коректно представени, като същите кореспондират с темата на магистърската теза. В съдържанието има използвани цитати, но те не натоварват текста.

В работата на г-н Кънев има личен принос.

На базата на направеното заключение препоръчвам на уважаемата комисия положителна оценка.

Препоръки и въпроси нямам.

РОСЕН РУСАНОВ

РЕЦЕНЗИЯ

ВЪРХУ ИЗСЛЕДВАНЕТО НА КРАСИМИР ДИМИТРОВ: „ВРЪЗКАТА ЦЪРКВА – АРМИЯ И ВОЕННОТО ДУХОВЕНСТВО В БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ В ПЕРИОДА ОТ ОСВОБОЖДЕНИЕТО ДО 1945 ГОДИНА“

Работата на Красимир Димитров обхваща 86 страници и се състои от Увод, Изложение в 3 глави, общи изводи и Заключение. За отбелязване е, че библиографията и 2-те приложения, не са споменати в Съдържанието.

В Увода на Дипломната работа се разкрива обектът на изследване – взаимоотношенията между Църквата, армията и военното духовенство.

Предмет на изследването са механизмите, чрез които си взаимодействат и сътрудничат Църква и армия за духовното укрепване на военнослужещите.

Целта на текста е да се разкрият взаимоотношенията Църква – армия в периода от Освобождението до 1945 година, ролята на военните свещеници в дейността на армията в посочения период и приноса им за духовно-нравственото

възпитание на войската.

За постигането на целта, в дипломната работа са поставени следните задачи:

1. Да анализира основите, статута и възникването на взаимоотношенията между църква и армия в исторически план.
2. Да проучи основните събития в хронологичен ред в периода от Освобождението до 1945 година, които показват приноса на БПЦ за моралното възпитание на българското воинство.
3. Да изясни систематизирано мисията на военните свещеници (гарнизонни и полкови) в българската армия.

В ГЛАВА ПЪРВА: „ЦЪРКВА И АРМИЯ – ПАЗИТЕЛИ НА ДУХА, ДЪРЖАВНОСТТА И НАРОДНАТА ИДЕНТИЧНОСТ“ се прави преглед на зараждането на

взаимоотношенията Църква - армия в исторически план, а също и обявяването на БПЦ за схизматична на събора през 1872 г. В края на главата са показани борбите за освобождение и обединение на българския народ и участието в тях на българското духовенство.

В ГЛАВА ВТОРА: „ЦЪРКВА И АРМИЯ В ДУХОВНОТО УКРЕПВАНЕ И УТВЪРЖДАВАНЕ НА ТРЕТАТА БЪЛГАРСКА ДЪРЖАВА“ е направен анализ на началото на взаимоотношенията Църква - армия и военното духовенство в България след Освобождението. Отделено е внимание на Пресвета Богородица и на светците, които били почитани силно от българските войници по време на войните за освобождение България, на чудото на свети Йоан Рилски по време на Първата Балканска война, а също и на статута на военния свещеник след Освобождението.

В ГЛАВА ТРЕТА: „ОТНОШЕНИЯТА ЦЪРКВА - АРМИЯ И РОЛЯТА НА ВОЕННОТО ДУХОВЕНСТВО В ПЕРИОДА СЛЕД ОСВОБОЖДЕНИЕТО ДО 1945 ГОДИНА“ авторът се е спрял на изграждането на статута на военния свещеник и военното духовенство от Освобождението до Балканските войни, на военното духовенство по време на Балканските войни, на Първата световна война, на периода между двете световни войни и по време на Втората световна война. Направен е опит за анализ на взаимоотношенията Църква, армия и духовенство в наши дни.

Авторът е направил общи изводи и предложения преди да обобщи написаното в своето ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Във връзка с разработването на темата могат да бъдат направени следните констатации:

Данни за автора

Гл. ас. д-р Росен Русанов
Катедра „Историческо и
практическо богословие“
към Православен
богословски факултет
на Великотърновски
университет „Св. св. Кирил
и Методий“.

Научна област на работа

История на Църквата,
История на Рим и История
на Византия

Научни интереси

Обща история на
Църквата, История на
съвременните православни
църкви, История на
Църквата по българските
земи в древността,
Църквата в България
след Освобождението,
теокрацията

Публикации

Русанов, Росен.
Imperium Romanum и
стрежежът за теокрация.
Трансформацията на
идеята за симфония на
властите в папоцезаризъм
и цезаропапизъм през I-IV
в. Теоретични аспекти и

ДА ИЗРАСТВАШ И ДА БЪДЕШ ОЦЕНЕН: ОПИТИ И РЕЗУЛТАТИ

РОСЕН РУСАНОВ

РЕЦЕНЗИЯ НА ДИПЛОМНАТА РАБОТА НА КРАСИМИР ДИМИТРОВ...

1. По ТЕМАТА на дипломната работа. Темата на Дипломната работа е актуална, положен е много труд, за да бъде тя успешно развита.

2. По ИЗВОРИТЕ, ИСТОРИОГРАФИЯТА И СТРУКТУРАТА НА РАБОТАТА

– При написването на Дипломната работа не са използвани материали от архивните фондове, а само достъпна в публичното пространство литература и източници.

– Като се погледне съдържанието на Дипломната работа, прави впечатление, че има известно хронологично несъответствие в структурата на текста. Дипломантът Красимир Димитров е допуснал повторение на хронологичния период и на част от разглежданата проблематика в подточка 3. „Регламентиране на взаимоотношенията Църква - армия и статута на военния свещеник след Освобождението“ от ГЛАВА ВТОРА с подточка 1. „Изграждане на статута на военния свещеник и военното духовенство от Освобождението до Балканските войни“ на същата глава.

– Точка 5 в ГЛАВА ТРЕТА, в която се говори за ролята на военното духовенство в наши дни, би трябвало да бъде или отделна глава или казаното в нея да бъде включено в Заключение на изследването, освен обемът на написаното от дипломанта за Военните училища – във Велико Търново,

Шумен и Долна Митрополия и за останалите военни подразделения или е много кратко и фрагментирано или липсва.

3. СТИЛ И ДОСТЪПНОСТ НА ТЕКСТА

Дипломантите би трябвало да боравят с точните църковни термини. Например:

– на стр.12 авторът споменава термина „независимост на българската църква“, а би трябвало да използва понятието „автокефалност“, освен това на същата страница е казано: „българският архиепископ е провъзгласен за патриарх и това е важен държавен акт, когато актът е изцяло църковен, макар и инспириран и одобрен от светската власт“.

– На стр 13. се говори за „Източно християнство“, при положение, че християнството няма географски характеристики, както и православие.

– На стр 15 е написано ортодоксална патриаршия, в този случай по-правилно е да се каже православна патриаршия, употребата на чуждици не е препоръчителна, когато вместо тях съществуват съответните български думи.

– Има допуснати и правописни грешки, навярно неволно, например на стр.35 е написано свещеющи. Накрая може да се обобщи, че стилът на дипломната работа е лесен за четене и разбиране.

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕТО представлява обобщение на постигнатото в Дипломната работа

5. ПРИЛОЖЕНИЕТО, макар да е кратко и непълно, донякъде е изпълнило своето предназначение.

Като имам предвид:

1. Важността на темата
2. Обемът на дипломната работа
3. Стиловото оформяне.
4. Използваната литература

смятам, че Дипломната работа на Красимир Димитров заслужава да бъде допусната до защита.

историко-хронологични щрихи. - Велико Търново, Университетско издателство „Св.св. Кирил и Методий“, 2022, стр.194, ISBN 978-619-208-299-4, COBISS.BG-ID – 52796168

Русанов, Росен и др. Христоматия по Обща история на Църквата; От основаването на Църквата на Петдесетница до схизмата през 1054 (извори и исторически карти) / Пепа Лунгарова - Велико Търново: Университетско издателство „Св.св. Кирил и Методий“, 2016, 307 с., ISBN 978-619-208-046-4, COBISS.BG-ID – 1275818468.

Русанов, Росен. Търновска епархия в началото на XX век : При митрополитите Антим, Йосиф и Филип - Велико Търново: Изд. „Веста“, 2009, 230 с. ISBN - 978-954-543-032-9. COBISS. BG-ID - 1231403748

E-mail

rroussanov@abv.bg

КОНСТАНТИНОС КАМПРАС

МИЛОСЪРДИЕТО КАТО ПРАВИЛО И МЕРИЛО НА ХРИСТИЯНСКИЯ ЖИВОТ

*„И тъй, бъдете милосърдни, както и
вашият Отец е милосърден“ (Лука 6:36)*

Опитът да се говори за милосърдието е опит да се говори за самия Бог, тъй като според ев. Йоан Богослов „Бог е любов“ (1 Йоан 4:8) и любовта, безкористна и безусловна, е водещата мотивация на милосърдието. Бог е човеколюбецът *par excellence*, който според великия Кападокийски богослов и Архиепископ на Константинопол Григорий Богослов не само е създал човека от любов, но и го е очовечил, станал човек: „Милосърдието е добро; и Иисус е свидетел, ти не само си направил човека за добри дела и си съчетал образа му като водач на красивото и на най-висшето, но също и човек, роден за нас“ (Григорий Богослов, „Беседа за любовта към бедните“).

Понятието „филантропия“ означава „любов към човека“, а това означава грижа за целия човек, неговата душа и тяло. В

Свещеното Писание можем да намерим много случаи, които свидетелстват за финото присъствие на Бог в изискванията на човешкия живот, не само духовен, но и материален. Без да дава приоритет на физическите нужди пред духовните, Божието слово признава, че човекът е материя и дух заедно, неразривно свързани и обединени. В края на краищата Божият Син, раждайки се като Син Човешки, не е духовно и нематериално същество, както вярват еретичните последователи, а също така има човешко тяло. Това означава да признаем светостта на човешкото тяло и неговите нужди, въпреки че, разбира се, нашата грижа не трябва да бъде затворена само в задоволяването на материалните блага, имайки предвид думите на М. Василиу, който казва следното: „Не оставайте само в грижата за плътта, защото тя преминава, погрижете се за душата си, която е безсмъртно нещо. Изследвайте себе си с

пълна точност, за да знаете как да

раздадете на всеки това, което е подходящо, на тялото – храна и подслон, на душата – учения за благочестие, благородно образование, упражняване на добродетелта, отхвърляне на страстите“. Следователно осъзнаваме, че когато говорим за благотворителност, не бива да се вкопчваме в светски критерии, като различните светски благотворителни организации, НПО и т.н., които са ограничени само до това, което очите виждат и сетивата проверяват, а имаме предвид грижа за цялото психосоматично човешко съществуване.

И милосърдието, като качество на човешката душа, и благотворителността, като израз на човешкото поведение, имат християнска основа. За вярващите милосърдието е прякото изпълнение на заповедта на нашия Господ Иисус Христос: „Но вие обичайте враговете си, и правете добро, и назаем давайте, без да очаквате нещо; и ще ви бъде наградата голяма, и ще бъдете синове на Всевишния; защото Той е благ и към неблагодарните, и към злите. И тъй, бъдете милосърдни, както и вашият Отец е милосърден“ (Лука 6:35, 36), т.е. давай и давай назаем, без да очакваш нещо в замяна, и наградата ти ще бъде голяма и ще бъдеш в Царството небесно, не се превъзнасяйте, защото и той е добър и помага дори на тези неблагодарни и зли. Затова бъдете милостиви към хората около вас.

Думите на Спасителя могат да бъдат

приети от различни благотворителни организации или други дружества, които се занимават с благотворителност. За нас обаче те имат друг смисъл, защото изхождат от безкористната любов и на любовта дори към враговете. Той казва следното: „И ако обичате ония, които вас обичат, каква вам награда? Защото и грешниците обичат ония, които тях обичат. И ако правите добро на ония, които и вам правят добро, каква вам награда? Защото и грешниците правят същото. И ако давате заем на ония, от които се надявате да го получите назад, каква вам награда? Защото и грешниците дават заем на грешници, за да получат същото. Но вие обичайте враговете си, и правете добро, и назаем давайте, без да очаквате нещо; и ще ви бъде наградата голяма, и ще бъдете синове на Всевишния; защото Той е благ и към неблагодарните, и към злите“ (Лука 6:31 – 36). Това означава, ако обичаме само онези, които и нас обичат, каква Божия благодат и награда заслужаваме? Защото дори грешниците обичат тези, които обичат тях. И ако правим добро само на онези, от които имаме полза, каква награда от Бога можем да очакваме? Защото грешниците правят същото. И ако заемаме на онези, от които очакваме да ни върнат заетото, каква милост и отплата от Бога заслужаваме? Защото и грешниците дават назаем на грешниците, за да получат от тях подобни услуги в нуждата си. Но ние трябва да обичаме враговете си и да правим добро и да даваме назаем там, където не очакваме възвръщаемост, и наградата ни

ДА ИЗРАСТВАШ И ДА БЪДЕШ ОЦЕНЕН: ОПИТИ И РЕЗУЛТАТИ

ще бъде голяма“. Тези революционни думи на Иисус Христос надхвърлят светската благотворителност на различни други благотворителни организации, защото са адресирани към всички хора.

Това е проява на трансцендентната християнска любов. Тя не е насочена само към тези, които се държат добре с нас или към тези, с които имаме взаимоотношения, но обхваща всички хора, дори нашите врагове, онези, които са ни наранили, озлобили, онеправдали, наклеветили Спасителят ни показва това превъзходство на любовта с делата Си, със Своята жертва на кръста, която принесе „повече от всички“ (2 Кор. 5:15); за всички хора, праведници и грешници. Целият живот на Иисус Христос е живот на милосърдие, на предлагане на любов към хората, не само към сънародниците Му, но и към чужденците и чужденците, към онези, които Го мразят. Нека си спомним, че в свързаната притча Той самият възхвалява един невярващ, самарянина, който показва безкористна любов.

Като следваме стъпките на Господа, ние подражаваме на Бог Отец според думите на Му, че онези, които са любящи, състрадателни и милостиви хора, това са истински синове на Всевишния Бог. Те стават като Бога, богове по благодат, защото според св. Йоан Златоуст „той има милост и милосърдие“, приравнява ни с Бога. Като вършим дела на милосърдие за ближния, ние ги вършим за самия Бог. Иисус Христос ни учи: „защото гладен бях, и

Ми дадохте да ям; жаден бях, и Ме напоихте; странник бях, и Ме прибрахте; гол бях, и Ме облякохте; болен бях, и Ме посетихте; в тъмница бях, и Ме сподобихте“ (Мат. 25:35, 36).

Учението на Иисус Христос, всичките му заповеди, както и примерът Му за служене на човека, са пропити с идеята за любов към ближния и братска грижа към него. Различните чудеса достатъчно го доказват. Изцеленията, възкресяването на мъртвите, нахранването на петте хиляди (Мат. 14:15 – 21, Марк 6:34 – 44, Лука 9:12 – 17, Йоан 6:15 – 14), всяко Негово действие разкрива дълбоката Му любов и състрадание към човека. По-специално, в чудото на храненето на петте хиляди се отразява Неговата дълбока загриженост за материалните нужди на човека, за тялото му, което Той сам създаде със собствените Си ръце. Самият Христос, както е отразено в Евангелията, е мотивирал хората със Своето учение и живот да помагат на бедните и нуждаещите се. Известните притчи за богаташа и Лазар, глупавия богаташ, се опитват да просветят хората, които почиват върху богатството си и го пазят само за себе си, лишавайки ги от своите ближни. Изразът „бъди милостив“ като обща идея доминира в цялото Евангелие и Спасителят благославя милостивите:

„Блажени милостивите, защото те ще бъдат помилвани“ (Мат. 5:7). Върховен израз на милостта и човеколюбието на Иисус Христос е Неговата свята молитва

на кръста за Неговите убийци (Лука 23:34). Ние, вярващите, споделяме това неизказано милосърдие на Господа и участваме във всяка Божествена литургия, когато Го чуем да казва: „Вземете, яжте, това е Моето тяло... това е Моята кръв“ (Мат. 26:26). Господ ни дава Себе Си, дава живота Си за нас. Това е върховният акт на Божественото милосърдие. Ние участваме в Тялото и Кръвта на Христос, най-висшият Божи дар за нас.

Иисус Христос ни увещава да практикуваме милосърдие, а не просто символично да го показваме: „А ти кога правиш милостиня, нека лявата ти ръка не знае, какво прави дясната, та милостинята ти да бъде скришом; и твойт Отец, Който вижда в скришно, ще ти въздаде наяве. И кога се молиш, не бъди като лицемерците, които обичат да се спират по синагоги и по кръстопътища да се молят, за да се покажат пред човеците. Истина ви казвам, те вече получават своята награда. А ти, кога се молиш, влез в скришната си стая и, като си заключиш вратата, помоли се на твоя Отец, Който е на тайно; и твойт Отец, Който вижда в скришно, ще ти въздаде наяве“. (Мат. 6:2 – 4). Типичен е примерът на фарисеите от онова време, които се занимавали с милосърдие не от любов към страдащия ближен, а от желание да се издигнат пред обществото и да се оправдаят пред Бога.

Стойността на благотворителността не се определя от количеството и височината, а от мотивите на човека. В края на краищата,

Константинос Кампрас

МИЛОСЪРДИЕТО КАТО ПРАВИЛО И МЕРИЛО НА ХРИСТИЯНСКИЯ ЖИВОТ

каквото и да предложи човек, е много малко пред прекомерното богатство на Божията благодат. Човек предлага каквото може и Бог компенсира недостатъците. Това също се учи от примера на онази смирена и наранена вдовица в храма на Соломон, която даде последната си лепта. Богатите, които идват в храма, даряват огромни суми, но не дават от излишъка си. Докато вдовицата дава малка сума, два цента, тя я дава от недоимъка си. Тя поема риска да гладува през следващите няколко дни, ако нещо се обърка, но възлага надеждата си за оцеляване в Бог. Господ смята милостинята на вдовицата за по-скъпа от тази на богатия, защото „защото всички пуснаха от излишъка си, а тя от своята немотия тури всичко, що имаше, цялата си прехрана“ (Марк. 12:44).

Този пример на вдовицата, който Спасителят така ярко изтъква, ни напомня за онази бедна вдовица от Сарепта в Сидония, от книгите Стария Завет, която е достигнала крайната точка на бедност като всички останали по това време поради сушата. В тази окаяна ситуация идва и намира пророк Илия, преследван от нечестивата Изабел. Когато пророк Илия я помолил да му даде храна, тя казала:

„И стана той, та отиде в Сарепта. Когато дойде при градските порти, ето, там една вдовица жена събира дърва. Той я повика и каза: дай ми малко вода в съд да пия. Тя отиде, за да вземе, а той завика след нея и каза: донеси ми в ръце и къс хляб. Тя

ДА ИЗРАСТВАШ И ДА БЪДЕШ ОЦЕНЕН: ОПИТИ И РЕЗУЛТАТИ

отговори: жив ми Господ, Бог твой, нямам нищо печено, а имам само шепа брашно в делвата и малко дървено масло в гърнето; и ето, аз ще събера две-три дръвца, ще отида и ще приготвя това за себе си и за сина си; ще изядем това и ще умрем. А Илия й рече: не бой се; върви и направи, което каза; но по-напред направи от това малка прясна пита за мене и ми донеси; а за себе си и сина си ще направиш после; защото, тъй говори Господ, Бог Израилев: брашното в делвата няма да се свърши, и дървеното масло в гърнето няма да намалее до оня ден, в който Господ ще даде дъжд на земята. Тя отиде и направи тъй, както й каза Илия; и храни се тя, и той и домът ѝ няколко време. Брашното в делвата се не свършваше, и дървеното масло в гърнето не намаляваше, по словото на Господа, което Той изрече чрез Илия.“ (3 Цар. 17:10 – 16). Наистина, тази бедна вдовица вярва на думите на пророка и прави точно това, което той ѝ казва. Тя приготвя храна за него и той, тя и децата ѝ – всички ядат. Това продължава и през следващите дни. В продължение на две години пророк Илия бил хранен от вдовицата от Сарепта и в дома ѝ не липсвало нито брашно, нито масло. По време на глад те могли да бъдат нахранени по чудодееен начин.

Приносът на вдовицата има малка материална стойност, но разкрива богатството на нейната добродетел. Защото, макар да живее в абсолютна бедност и лишения, тя не мисли за себе си и децата си, но уповавайки се на Божието слово, тя предлага на пророк

Илия всичко, което има и няма. Без пари, вдовица, с деца за изхранване, живее във време на глад, бедност и финансова криза и въпреки това показва удивителна щедрост дори към непознат, който я моли да го нахрани първо. Това е жертва на логиката, жертва, защото онази бедна вдовица, вместо да мисли „логично“, т.е. ни изглежда абсурдно в очите на всички. Св. Йоан Златоуст с право смята тази вдовица за „домакин на Авраам“, защото Авраам е богат и приютява ангели, но тази жена е напълно бедна и приютява пророк Илия. Така гостоприемната Сарептска вдовица става пример за всички ни. Тези две вдовици, рискувайки живота си, се осмеляват да се доверят напълно на Бога. Първата е чудесно възнаградена. Брашното и маслото не свършват. Другата вдовица също е възнаградена също толкова чудотворно, тя спечелва похвалата на самия Христос.

Отците на Църквата говорят за добродетелта на милосърдието и призовават християните да го практикуват, защото това ще бъде от духовна полза за тях и техните близки. Те правят това не от някаква социологическа идеология и социален активизъм, а от опита на Божията любов към хората. Мислите ли, че благотворителността не е необходима, а по желание? Мислите ли, че това не е закон, а съвет и увещание? Много бих искал да е така. Но се страхувам от това, което казва Библията за онези, които в деня на Страшния съд Праведният Съдия поставя отляво като козли и ги осъжда (Мат. 25:31 – 46). Те не са осъдени, защото са откраднали

или ограбили, или са се държали лошо, или са направили нещо друго, което Бог забранява.

Св. Паисий Светогорец също ни учи: „Не казвам, когато имаш две тунки, дай едната. Това е необичайно и трудно за мнозина. Но ако искаш да се наречеш християнин и да притежаваш всички Божии блага, защо се потиш и мъчиш за горното и не правиш милостиня и добри дела? Знайте, че всеки, който има много пари и ги управлява егоистично, без да се съобразява с бедността и мизерията на близните си, гради основата си върху пясък. Виждали ли сте някога плащеница с джобове? Всичко остава тук. Само добрите дела отиват в рая. Знаете ли защо се случват войни? За парите. Защото богатите не могат да обуздаят лакомията си, а бедните не желаят да получат необходимото, но завиждат на богатството и славата на богатите. Джобовете ви трябва да са отворени, така че парите да отидат за благотворителност. Скандално е да имаш пълни джобове с пари и да те зашиват“.

Образецът на любовта към упражняването на милосърдието е любовта между Лицата на Света Троица. Любовта, изразена в единството помежду Им, се характеризира с безкористност. Всяка личност от Светата Троица е свършен Бог. Общението на любовта на лицата на Света Троица не може да се разбира като движение за егоистично приемане, а като израз на пълнота и безкористно общение. Въз основа на характеристиката на Божията

любов, човекът е призван да развие общение на любов със своя близък, който е ближният. Св. ев. Йоан ни учи: „Ако се любим един друг, Бог пребъдва в нас и Неговата любов е свършена в нас“ (1 Йоан. 4:12). Св. Григорий Богослов посочва: „И тъй, докато има време, нека посещаваме Христос, нека

се грижим за Него, нека Го храним, нека Го облечем, нека Го почитаме. Не само с трапеза, като някои, не само със смирна, като Мария, не само с гроб, като Йосиф Ариматейски, не само с погребение, като христоролюбивия Никодим, не само със злато, ливан и смирна, като мъдреците от древността. Но тъй като Господарят на всички иска милост, а не жертва, и тъй като милостта е по-добра от жертвата на безброй добре охранени агнета, нека Му я предложим чрез нуждаещите се, чрез онези, които днес са в тежко положение, за да приветстваме в небесното царство, когато напуснем този свят и отидем при нашия Господ Христос, на Когото принадлежи славата во веки веков“.

Отците на Църквата са били учители на любовта не само на думи, но и на дела. Те са първите, които дават добър пример и раздават богатството си на бедните и след това стават монаси и духовници. Така на практика те показват своята непривързаност към егоизма и алчността. Типичен пример може да се види в практиката на един от най-уважаваните светци в християнството, св. Николай Чудотворец, архиепископ Мирон Ликийски, който се отличава в областта на

Константинос Кампрас

МИЛОСЪРДИЕТО КАТО ПРАВИЛО И МЕРИЛО НА ХРИСТИЯНСКИЯ ЖИВОТ

милосърдието. Св. Антоний Велики раздал имуществото си на бедните и станал аскет.

Св. Василий Велики критикува егоистичното притежание на богатство, като заявява следното: „Не си ли облагодетелстван човек? Не си ли крадец, щом държиш за себе си това, което си взел, за да ги управляваш като стопанин?... Хлябът, който имаш, е за гладния, дрехите, които държиш в складовете си, са за босите, парите, които имаш оставено на земята е за нуждаещите се. Толкова много неоправдани, на които можете да помогнете“. Не искайки да се ограничава само с проповядването на социалната справедливост и опитвайки се да докаже на практика възможността за изкореняване на бедността чрез благотворителност, св. Василий Велики построява нов град близо до Кесария в Кападокия, който благодарният народ нарече Василиада. В допълнение към удивителния храм има хан, старчески дом и болница с обособена част за инфекциозни пациенти, а по-късно са създадени резиденции за занаятчии и слуги. По същия начин мисли и св. Григорий Богослов, спътникът на св. Василий Велики: „Подражавайте на Божественото милосърдие. Това е най-божественото нещо в човека – да прави добро... дай на Бога милост, още никой не се е покаял от онези, които са донесли нещо на Бога“. По същия начин св. Йоан Златоуст се грижи за своя болен брат, защитавайки бедните и слабите и осъждайки безболезнеността на онези, които имат богатство. Св.

Йоан Златоуст допълва: „Милостинята е изкупление на душата... и при Божественото милостинята на съда ще бъде възкресена и ще ви защити“.

Следвайки това учение, този пример, Църквата на учениците на Господа, вдъхновена от братската любов, имайки пред себе си образа на милосърдието на Исус Христос, се стреми да приложи на практика правилото на милосърдието. Църквата служи вярно и с любов на своя народ и работи преди всичко за неговото спасение. Филантропският живот на Църквата е нейното социално предлагане. Неговата социална насоченост е вечният и светъл път на Евангелието, който трябва да се изживява последователно, без да е за сметка на вярата, а да въздейства с примера си, да освещава с делото си, да озарява с любов и своята жертва. Многогранната и разнообразна борба на Църквата, въпреки че е преди всичко духовна борба, в същото време с материални разширения, които реализират концепцията за любовта, която св. Йоан Златоуст описва по следния начин: „Голямата любов е добра; огънят е по-жесток“, т.е. голямата любов е добра, по-силна е от огъня и ни издига до небето и никакво препятствие не може да спре нейната неудържима сила.

ИЗВОРИ

Архимандрит Теофилос Лемонтзис

<https://www.imthf.gr/index.php/2015-06-04-09-50-52/nea/1445->

СТЕЛИАНОС ЙОАННИС

ПОКАЯНИЕ, ИЗПОВЕД И ПОСТ

Покаянието е началото на нов християнски живот или нов начин на съществуване, прочетено през изкупителното дело на Исус Христос. Така започва Евангелието с думите на св. Йоан Предтеча: „Покайте се, защото наближи Царството Небесно“. А проповедта на Спасителя след Кръщението е: „Покайте се и вярвайте в Евангелието“.

В Священото Писание (на гръцки език) има две различни значения на покаянието. Едното е „покаяние“, а другото е „разкаяние“. Покаянието е промяна на целта. Съществува и социологическо или психологическо значение на „покаяние“ със значение на „промяна“. В психологията се използва и термина „трансформация“, за да се определи напр. характера, невроза и т.н.

Покаянието е религиозно понятие. Да се покаеш не означава просто да промениш начина си на живот или вътрешното си усещане или опит, както се има предвид, да речем, в източните религии и култури. Тези религии казват, че човекът трябва да натрупа собствен опит, трябва да опознае себе си, да достигне своята себerealизация, да събуди светлината на своето съзнание. Но Бог не е необходим за

такава промяна. Християнското покаяние обаче определено се случва пред някого.

Покаянието е израз на пълно съзнание. Според църковната концепция, раннохристиянска и наистина библийска човек никога не е сам в света. Той стои преди всичко пред Бога, но и пред хората. Ето защо в Библията грехът на човека пред Бога винаги е свързан с ближния, а това означава, че има социални, хуманитарни разклонения и последствия. Православните смятат, че крадецът или тиранинът или онзи, който прави зло на ближния си, е същият като атеиста. Нека вярва в Бог. Няма никакво значение, след като животът му не върви с вярата. Всъщност той хули Бога.

Оттук произтича холистичната концепция за покаянието, като чисто отношение пред Бога и хората. Покаянието не може да се разбира само в социални и психологически термини. Винаги има дадения от Бога, библийски, християнски смисъл.

Евангелието започва с добрата новина, според която Исус Пристос проповядва човечеството необходимостта от покаяние. Св. Марк Подвижник, ученик на св. Йоан Златоуст, живял в пустинята през 4. – 5 в. в Мала Азия учи, че Исус Христос, като Божията сила и

ДА ИЗРАСТВАШ И ДА БЪДЕШ ОЦЕНЕН: ОПИТИ И РЕЗУЛТАТИ

СТЕЛИАНОС ЙОАННИС

ПОКАНИЕ, ИЗПОВЕД И ПОСТ

Божията мъдрост (тъй като осигурява спасението на всички), е оставил един и единствен закон: закона на свобода, с изключение на това, че посвещението в този закон на свободата става само чрез покаяние. Той препоръчва на своите апостоли: „Проповядвайте покаяние на всички народи, защото наближи Царството Небесно“. С тези думи Той подсказва, че в силата на покаянието се съдържа силата на Царството Небесно, както хлябът се съдържа във ферментацията или растението се съдържа в семето. И така, покаянието е началото на идването на Царството небесно. В посланието на св. ап. Павел до евреите също се съдържа препратка към идеята, според която тези, които се покаяват, усещат силата на Небесното царство, силата на бъдещия век. Но веднага след като се обръщат към греха, те загубват тази сила и трябва отново да си възвърнат покаянието.

Покаянието не е просто социална или психологическа способност да се разбираме с други хора без конфликт. Покаянието е онтологична, т.е. екзистенциална категория на християнството. Когато Иисус Христос започва Евангелието с покаяние, Той има предвид онтологичната реалност на човека. Или казано с думите на св. Григорий Палама: заповедта за покаянието и другите заповеди, дадени ни от Христос, напълно съответстват на самата човешка природа, тъй като в началото Той е създал тази природа на човека. Той знае, че Самият Той ще дойде след това и че Той ще даде заповедите, и затова създаде природата според заповедите, които щеше да даде. И напротив, Господ даде тези заповеди, които съответстваха

на природата, която Той първоначално създаде. По този начин, Христовите думи за покаянието не клеветят човешката природа. Не „налага“ нещо чуждо на човешката природа. Покаянието е най-естественото и нормално нещо, което отговаря на човешката природа. Освен че човешката природа е „пептокия“, затова сега е в неестественото за нея състояние. Тук именно покаянието се предлага като процес, чрез който човек може да коригира природата си, да я възстанови в нормалното ѝ състояние. Затова Спасителят ни съветва: „Покайте се“, т.е. „размислете“ върху неестественото си състояние.

Истина е, че нашето мислене се е отвърнало от Бога, от себе си и от другите. Това е, което се състои от болното, патологично състояние на човека, наречено „страст“ (патологично). Това е болест, извращение, но все още не е разрушаване, както болестта не е още разрушаване на организма, а неговото разлагане. Греховното състояние на човека е поквара на неговата природа. Но човекът може да бъде възстановен, ако приеме да се поправи. Затова покаянието се предлага като здраве за слабото място, за болната природа на човека. И тъй като Спасителят е казва, че трябва да се покаем, дори и да не чувстваме нужда да се покаем, трябва да Му вярваме, че наистина трябва да се покаем. По този начин великите светци са се приближили до Бога.

В старозаветната книга Песен на песните, а също и в Псалмите проследяваме екзистенциалния диалог между Бог и човека. И двамата страдат. И Господ се смилява над

човека и човекът се смилява. В творчеството си Ф. Достоевски ясно показва, че когато човек се отвърне от Бога, се губи нещо много ценно и нещо велико. Такъв провал като липсата на среща с Бог винаги е трагедия. Трагедията се състои в осъзнаването на загубата на това, което може би сме разбрали. Когато човек изгуби любовта и се отдалечи от Бога, той го чувства трагично, защото е създаден за любов. Покаянието ни връща в това нормално състояние или поне в началото на нормален курс. Покаянието за отец Юстин (Попович), е като земетресение: то унищожава всичко това, което изглежда солидно и се оказва невярно, така че трябва да променим това, което е там отпреди. И така започва истинското, трайно формиране на личността, на новия човек.

Покаянието не е възможно без среща с Бога. Следователно Бог излиза и посреща човека. Ако покаянието е просто наблюдение, разкажание, разпореждане на нашите сили по различен начин, то би било просто трансформация, но не би било промяна в самата същност. Болният, според св. Кирил Александрийски, не може сам да се излекува, има нужда от лечител, Бог. И в какво се състои болестта? В тлението на любовта. Не трябва да има едностранна любов. Любовта трябва да е взаимна. А за пълнотата на любовта са необходими трима: Бог, ближният и аз. По този начин се осъществява взаимното проникване на любовта, кръговрата на любовта. Това е израз и на вечния живот. В покаянието човек чувства, че е болен и търси Бога. Следователно покаянието винаги има в себе си регенерираща сила. Покаянието не е просто самосъжаление или депресия или комплекс за

малоценност. Винаги трябва да се осъзнава и чувства загубата на комуникация и незабавно да търси и започне процеса на възстановяване на тази комуникация. Блудният син идва на себе си и казва: „Ето, в какво състояние съм. Но аз имам баща и ще отида при бащата!“. Ако той просто е разбрал, че е блудник, това все още не би било християнско покаяние. Но той отива при бащата. Можем да предположим, че бащата вече е излязъл да посрещне сина, т.е. бащата е направил първата стъпка и това е повлияло на волята на сина да се върне. Разбира се, не е нужно да го анализираме, нито първото, нито второто, срещата винаги е двойна. В покаянието и Бог, и човек влизат в дейността на любовта. Любовта търси комуникация. Покаянието вече е тъга по изгубената любов.

Едва когато започне процесът на покаянието, тогава човекът изпитва нужда от него. Като че ли човек първо трябва да почувства, че има нужда от покаяние и че това е неговото спасение. Но в действителност се случва нещо парадоксално: едва когато човекът вече преживее покаянието, тогава той изпитва нужда от него. Това означава, че несъзнаваното на сърцето е по-дълбоко от съзнанието и Бог дава на когото пожелае. Св. Григорий Богослов задава въпросът „Кой може да се направи това?“. И отговаря: „този, който иска“. Разбира се, волята не е само съзнателно решение, а нещо много по-дълбоко. Достоевски също го е усещал, а и православната аскеза го знае, че волята е много по-дълбока от ума на човека, тя се корени в сърцевината на човека, която се нарича сърце или дух. Както в Псалом 50 е записано следното: „Сърце чисто сътвори в

ДА ИЗРАСТВАШ И ДА БЪДЕШ ОЦЕНЕН: ОПИТИ И РЕЗУЛТАТИ

СТЕЛИАНОС ЙОАНИС

ПОКАНИЕ, ИЗПОВЕД И ПОСТ

мене, Боже, и дух чист вложи в мен“. Т.е. сърцето или духът е същността на човека, дълбочината на богоподобната личност на човека. Дори можем да кажем, че любовта и свободата се съдържат в центъра, в сърцевината на човека. Божият любов изважда човека от небитието. Божият призив е изпълнен и отговорът идва. Но този отговор е личен; в крайна сметка самият човек е отговорът на Божия призив.

Св. Василий Велики пише, че всички ангелски сили се стремят към Исус Христос с необуздана любов. Нека са ангели, нека са велики духовни същества, почти богове, дори в тях има празнота, без Спасителя, и без Бога. Ф. Достоевски в книгата си „Юношата“ влага в устата на Версиков идеята, че макар човечеството да е победило социалната истина, любовта, солидарността, алтруизма, то обаче е прогонило от земята великата идея за Бога и безсмъртието. И когато Исус Христос при Второто Си пришествие се появява, тогава всички изведнъж усещат, че тези щастливи, които са осъзнали земното царство, „небето на земята“, изведнъж усещат, че имат празнота в душата, празнотата на Божието отсъствие. Следователно, няма любов. Авторът добавя, че любовта към човека не е възможна без любовта към Бога.

Двете заповеди на любовта са свързани. Да обичаш Бог напълно, с цялото си същество и да обичаш ближния си напълно, както обичаш себе си. Те не могат да съществуват един без друг и само заедно създават християнския кръст: вертикално и хоризонтално. Ако премахнем един, кръстът вече не се формира и християнството не

съществува. Любовта към Бога не е достатъчна, както не е достатъчна любовта към ближния.

Покаянието обаче веднага възбужда човека да обича Бога и ближния си.

Теофан Изповедник в своя труд „Пътят на спасението“ пише, че когато човек се пробуди за покаяние, тогава той веднага усеща, че обича ближния си. Вече не се гордее, не се смята за велик. Пожелава на всички спасение. Това е знак за истински християнски живот. И така, покаянието в неестественото, греховно, отчуждено състояние ни отваря пътя, обръщане към нормалното състояние, обръщане към Бога и стоене пред Бога. Открива ни пълната истина за човешкото състояние. И покаянието веднага се превръща в изповед. Изповедта е откровението на истинския човек. Понякога дори в нас, православните християни, изглежда, че покаянието е

някакво задължение, което трябва да изпълним. Но не е така. Това е твърде унижително мнение за изповедта.

Изповедта (покаяние) е отваряне на себе си пред Бога. Като онези думи от Псалом, които се превръщат в химн: „Изливам молбата си към Господа“. „и на Него казвам моите скърби, че душата ми е нападната от злото и животът ми той достигна до Хадес“. Човекът тук чувства, че е паднал в дълбините на Хадес, както Йона в бездната, и сега се отваря пред Бога.

Изповедта като продължение на покаянието е истинско самооткровение на човека. Да, ние сме грешници, затова разкриваме нашите рани, нашите болести, нашите грехове. Човек вижда

себе си в състояние на отчаяние и безизходица. Истината обаче е, че той не вижда само себе си, но както е казал св. Антоний Велики: постави греха пред себе си и погледни Бога от другата страна на греховете. През греховете гледай Бога! Тогава грехът няма да издържи конкуренцията в срещата с Бога. Бог побеждава всичко: какво е грях? Нищо! Нищо пред Бога. Но това е пред Бога! Но самият грях за мен е пропаст, разрушение. Както казва псалмистът Давид: „От бездната, Господи, избухнах към Тебе – от бездната извадих, живот мой“. Душата ни жадува за Бога, както еленът в пустинята жадува за течаща вода“.

Същото чувства и блаж. Августин: никъде няма да почива сърцето на човека, освен в Бог. Когато нещо се случи с детето, то тича и търси майка си, а не при друга жена, и не иска нищо друго освен майка си и щом падне в ръцете на майка си, се успокоява.

Ето защо Евангелието е именно книгата на основните взаимоотношения: там се говори за детето, за бащата, за сина, за къщата, за семейството. Евангелието не е теория, не е философия, а израз на екзистенциални взаимоотношения – нашите помежду ни и нашите с Бога.

Изповедта разкрива истината за нас самите. Не трябва да се самообвиняваме, т.е. да се критикуваме повече, отколкото всъщност сме съгрешили. Но не трябва и да се крием. Когато се крием, показваме, че нямаме искрена любов към Бога. Библията е записано живо преживяване, извлечено от реалността. Много е представено в Библията, има много грехове, и отстъпление

от Бога, и богоборчество, единствено няма да намерим само – неискреността и че няма област от живота, в която Бог да не присъства. Трябва да знаем, както са знаели и светите пророци, че в човека има много зло и че светът загина в нечестие. Въпреки това, има спасение само за този свят и само за този човек. Тук е нашата радост, защото има възможност за спасение и съществува истинският Спасител.

И в такова покаяние идва постът.

Постът не е битка срещу плътта, като Божие притежание. И Исус Христос има плът, и Неговото Възнесение също е в плът. Но битката трябва да се води срещу извращението на плътта. Всеки от нас може да осъзнае и усети, че ако човек не се самозакали, тялото му става роб на храната, питието или други удоволствия. Нещото започва и доминира над човека, а не човекът над нещото.

Падението на Адам се изразява в това, че той не иска да се въздържа. Когато изяде плода, не спечелва нищо ново. Заповедта не е той да не яде този плод, сякаш има нещо опасно в него, а че трябва да се научи да се дисциплинира, да го постави на пътя на упражненията. Тук се крие упражняването на свободата и упражняването на любовта. Никой освен човек не може да ги направи и затова той е призван да ги направи. Човек трябва да бъде аскет, за да участва в свободата и любовта на Бога.

Християнинът трябва да умее да укроти тялото си, за да му служи (на гръцки „да функционира“), т.е. да бъде в постоянно действие

ДА ИЗРАСТВАШ И ДА БЪДЕШ ОЦЕНЕН: ОПИТИ И РЕЗУЛТАТИ

СТЕЛИАНОС ЙОАНИС

ПОКАНИЕ, ИЗПОВЕД И ПОСТ

срещу страстите.

Ето защо трябва да постим, недаизпълняваме поста като наше задължение или дори, както някои мислят, за да получим от Бога наградата, венеца. Исус Христос, когато отива да се жертва за нас, не търси награда от Бога. Отива от любов. Както казва митрополит Филарет, за любовта към Бога Отец е разпнат Синът, за любовта на Сина към нас Той е разпнат и за любовта към Светия Дух той побеждава смъртта със Своето Разпятие. Само с любов човек може да го разбере.

Постът ни помага да коригираме увредената си човешка природа, да възстановим правилния ред, даден от Бога. Това означава да се храним преди всичко с Божието слово и след това с хляб. Хлябът, без съмнение, е необходимост. Без хляб не можем да живеем. Но хлябът е на второ място. Както Христос отговоря на дявола, който Го дразни в пустинята: „Не само с хляб ще живее човек, но с всяко слово, което излиза от Божиите уста“. „Epi randi gimati“ означава да живееш в общение с Бог. Пред Бога обаче трябва да се смирим, но не от „комплекс за малоценност“. Въпреки че Йов е болен и страда, той не е в неизгодно положение пред Бог. Той е смирен и това смирение му дава смелост: „Слез от небесата“, казва Йов на Бог и Бог слиза. Не трябва да приемаме психологически или социални концепции: смирението не е слабост, а смелост. Смирението и смелостта вървят ръка за ръка.

Всички заедно, започвайки с покаянието – дали покаянието предполага вяра или се ражда във вярата – няма значение, те вървят заедно. Вярата в Бог веднага включва покаяние в моята

трагедия, в моя проблем, в моя живот. Не мисля, че мога да реша проблемите си без Бог. И така, търся комуникация. Бог показва чрез Христос, че иска да общува с нас. Той дава Своя Син! Той ни обича преди ние да Го обичаме. Значи, Той също търси комуникация. Бог е наистина филантропичен, енергичен, Богът, който също е наричан от някои бащи като „перспективна любов“. За да влезе в собственото си всемогъщество, той излиза да ни приеме и с това се ограничава до нашата мярка, за да ни приеме. Ако идваше право срещу нас, тогава... щеше да ни изгори като слънце, просто щяхме да изчезнем. Но Бог намалва Себе Си от любов, търсейки общение с нас не по принуда, просто защото Самият Той желае. И това веднага ни дава достойнство. Следователно в нашата собствена православна християнска традиция има много условия за смелост и надежда в Бога. Човекът е грешник, но Бог е по-силен от греха.

Ето колко основателни причини имаме за покаяние. Не е просто някаква морална проповед на човека, че трябва да си добър, следователно трябва да се покаеш. Не, покаянието възражда в нас самите основи на християнската вяра. Бог иска нашето спасение, той го търси и жадува за него и го чака. Ние от своя страна трябва само да го искаме и тогава ще успеем, не сами, но с Бога.

Покаянието, заедно с всички християнски добродетели, които го съпътстват, като изповед, смирение, смелост, надежда, пост, молитва... е вече предвкушането на възкресението, дори началото на възкресението. Това е първото възкресение на човека. Второто ще бъде резултатът, завършването по време на Второто

пришествие на Христос.

Такова преживяване на покаяние не съществува в никоя друга религия, в нито един друг духовен опит, в нито един мистицизъм. Дори в западното християнство, за съжаление, това усещане, това преживяване, този факт е почти изгубен.

Не трябва обаче да забравяме, че любовта е първото учение на нашата вяра. Любовта е истинският кръст и не трябва да се страхуваме от любовта, ако тя води към кръста. Никога не трябва да забравяме, че когато любовта е на кръста, тя все още е любов. Ако Христос не беше казал: „Отче, прости им!“, той не би бил Христос. Той би бил герой, идеален човек, но не и истинският Спасител. А в книгата на Ф. Достоевски „Великият инквизитор“ Исус Христос прегръща дори инквизитора. Това не е сантименталност, нито романтизъм, това е истинската любов, която не се страхува. Затова ние православните винаги чувстваме, че нашата сила и непобедимост не е в нас, а в автентичността на това, което търсим, което желаем, в което вярваме и за което живеем.

В покаянието трябва да разберем, че Бог е от другата страна на нашето добро и лошо. Не бива да се приравняваме нито с лоши, нито с добри дела. Не трябва да мислим, че можем да си осигурим спасение, като вършим добри дела. Трябва да се надяваме само на Бог. Но ние също трябва да вярваме, че дори злите дела, въпреки че ги критикуваме и отхвърляме, те не могат да ни отделят от нашия Бог.

Христос спасява безплатно! Но трябва наистина да осъзнаем, че грехът е грях и че

грехът е зло и че грехът е лъжа и че грехът е враг на човека. Пълното покаяние в православия се извършва смело, а не емоционално. Светите отци казват, че човек има дара на яростта, гнева и че това е дар Божий. Точно както способността да се храниш е дар. От дарбата за храна може да поникне страст към храната. Така и с гнева, зад който стои движението – динамиката. Добродетелта трябва да бъде агресивна, активна, а не пасивна. Но ако се изкриви, може да се превърне в тирания за другите и да се превърне в агресия.

Трябва да сме динамични, да се борим със злото. Християнството е динамично, а не пасивно. Християнството не е вид „апатия“, както го определят древните стоици. Въпросът не е да се умъртвиш, а да умъртвиш в себе си службата на злото и греха и да станеш служител на Бога. Животът е общение, Божия слава, извисяване, съзряване. Следователно покаянието е истинско, когато се развива истински и активно, когато непосредствено вълнува човека, когато човек се чувства призван.

Покаянието, молитвата, постът, изповедта, всичко идва спонтанно. Ние трябва да се насочим така, че да имаме тази свежест на християнския живот и да се стремим към нея. И както са казвали старите бащи, всеки ден трябва да започваме отначало.

ИЗВОРИ

Епископ Атанасий (Евтич) Pravoslavie.ru
<https://gr.pravoslavie.ru/138469.html>

ВАСИЛ ПЕТРОВ

ПАСТИРСКОТО СЛУЖЕНИЕ В МЕСТАТА ЗА ЛИШАВАНЕ ОТ СВОБОДА

Abstract: The subject of research is the concretization of the object (pastoral ministry in places of deprivation of liberty in Bulgaria) to the recognition of its individual signs, traits, properties, elements, functions, etc., specifically related to worship. The specific subject of the scholarly work refers to the object as a part to the whole and presents the liturgical aspects of pastoral ministry in places of deprivation of liberty.

Key words: pastoral ministry, places of imprisonment, Church, spiritual activity

1. НЕОБХОДИМОСТ ОТ ПАСТИРСКО СЛУЖЕНИЕ В МЕСТАТА ЗА ЛИШАВАНЕ ОТ СВОБОДА

Служението на православния пастир в местата за лишаване от свобода обикновено остава скрито от очите на обществото. То е много по-трудно от обикновеното енорийско служение. Не само главен, „но и единствен обект на пастирските грижи трябва да бъде човешката душа, по природа – богоподобна, в настоящото свое състояние греховна, заблудила се (Мат.9:36), страдаща – душа, която обаче по ценност не може да се замени за човека, даже целият свят (Мат. 16:36)“.¹

От изключителна важност за успеха на служението на пастира е индивидуалният подход в работата с лишените от свобода. Става въпрос за „конкретно служение на всеки отделен пасом, на всеки отделен член на енорията, докато той стане пълен и жив неин член, член на енорийското братство – член, който от обект на служение става активен деятел в общата служба, един на друг и един за друг“.² Индивидуалният подход намира подкрепа и в притчата за изгубената овца: „Но Исус им каза тая притча: кой от вас, имайки сто овци, като изгуби една от тях, не оставя деветдесетте и девет в пустинята и не тръгва подир загубената, докле я намери? А като я намери, вдига я на раменете си

пастирското служение. БФ, т. V. С., 1928, с. 280.

² Поптодоров, Тодор. Възпитателното въздействие на пастира в живота на църквата. ГДА, Т. IX (XXXV). С., 1959, 1960, с. 99.

¹ Шавелски, прот. Георги. Задачи и граници на

радостен; и като дойде дома, свиква приятели и съседи и им казва: порадайте се с мене, защото си намерих загубената овца“ (Лука 15:3 – 6). Индивидуалният подход към лишените от свобода предполага пълно доверие между пастира и затворника и да е в пълно съответствие с думите на Спасителя „познавам Моите Си, и Моите Ме познават“ (Йоан 10:14). По правило по-лесно се работи с лишени от свобода с по-дълги присъди. Те имат повече време за размисъл, върху това, което са извършили, по склонни са да преосмислят досегашния си живот и да възприемат съветите на свещеника. С лишените от свобода с по-малки присъди се работи по-трудно, тъй като тяхната мисъл е насочена към предстоящото освобождаване, свещеникът няма достатъчно време, за да ги опознае. Те не са склонни да преосмислят живота си, а идеята за покаяние им е чужда.

Ето защо сред първите задачи на свещенослужителя е да изгради правилна представа у лишените от свобода относно това кое е добро и кое зло, какво е грехът и какви са средствата за борба с него, мястото и ролята на покаянието за началото на нов живот и т.н.

2. ОБЕКТ НА ПАСТИРСКОТО СЛУЖЕНИЕ В МЕСТАТА ЗА ЛИШАВАНЕ ОТ СВОБОДА

2.1. СЕМЕЙСТВОТО И БЛИЗКИТЕ НА ЛИШЕНИТЕ ОТ СВОБОДА

Повечето лишени от свобода имат съпрузи, родители, деца и близки, някои от които ги посещават периодично и се стараят да облекчат престоя им зад стените на затвора. Обичайно те са обект на пастирско душегрижие в енориите, в които живеят. Те също понасят негативите от задържането

Данни за автора
Д-р Васил Петров
дългогодишен преподавател
в катедрата по теология
към ФИФ на ПУ „Паисий
Хилендарски“ († 2021 г.).

**Той работеше в областта
на практическото
богословие.**

Понастоящем публикуваме
негово изследване,
посветено на пастирското
служение.

на близкия си както в материален, така и в обществен план. Участието им в тайнствата и обредите, извършвани в параклиса на затвора, обикновено е мотивирано от среща с обслужващия го свещеник. Понякога става по настояване на роднината им, който е в затвора. В други случаи се използва като възможност за извънредно свиждане.

Най-често след като сам е приел кръщение и е променил живота си, лишеният от свобода настоява същото да направят и роднините му. Случаите на кръстени родители и деца на лишен от свобода в параклиса на затвора са много.³ Отново по настояване на лишен от свобода близките му приемат причастие, понякога за първи път в живота си, в параклиса на затвора⁴ (ОЗ Стара Загора). Сравнително често се извършват и обручение и венчание, на което освен съпруга(та) присъстват още свидетели (кумове) и приятели. Онези от свидетелите, които не са кръстени, първо приемат кръщение и след това участват във венчанието (ОЗ Стара Загора, ОЗ Повдив). Лишени от свобода, които се изповядват редовно, настояват това да правят и близките им, и то не в енорийския си храм, а при свещеника, обслужващ затвора (ОЗ Ловеч).

³ За такива кръщения в Старозагорския затвор споменава свещ. Данчо Карагеоргиев в разговор проведен на 19.01.2016 г., в 19:45, според когото те са обичайна практика във всички места за лишаване от свобода.

⁴ Сведенията са получени при същия разговор.

Оттук и утвърдената вече практика роднини и близки на лишени от свобода да посещават не енорийските си храмове, а храма, в който служи свещеникът, обслужващ затвора. Това е възможно, когато те живеят в същия район. В места за лишаване от свобода, чиито обитатели са от цялата страна, това няма как да се случи.

Много от лишените от свобода, които са изтърпели наказанието си и са на свобода, продължават да поддържат връзка със свещеника, обслужващ затвора, и продължават да го търсят за извършването на различни тайнства и обреди.

За първи път пред сградата на ОЗ Стара Загора се изгражда храм, предназначен изключително за близките и роднините на лишените от свобода. Посветен е на Благовещението на св. Богородица. Предстои довършването и освещаването му. Възможно е подобни храмове да бъдат изградени и пред други места за лишаване от свобода.

Лишените от свобода в страната надхвърлят десет хиляди души. Роднините им са няколко десетки пъти повече и не бива да остават встрани от пастирската грижа на Българската Православна Църква. Своеобразна връзка между тях и Църквата могат да бъдат именно лишените от свобода.

Макар и рядко, изтърпели присъдите си затворници, се връщат в затвора, за да се изповядат, кръстят и др. (СЦЗ).

2.2. ЗАТВОРНИЧЕСКАТА АДМИНИСТРАЦИЯ

В книгите на Новия Завет са описани случаи, при които пазачите на затвора, виждайки вярата на затворените последователи на Господ Исус Христос, сами се обръщат към него: „И възвестиха словото Господне нему и на всички, които бяха в къщата му. Като ги прибра в оня час през нощта, уми им раните и веднага се покръсти сам той и всичките му домашни; и като ги заведе в къщата си, сложи им трапеза и се зарадва с целия си дом, задето повярва в Бога“ (Деян. 16:32–34). Описани са и други подобни случаи от епохата на гоненията, например този от мъченичеството на св. четиридесет мъченици в Севастия.

Днес служителите в местата за лишаване от свобода са държавни служители, подчинени на Министерството на правосъдието, с ясно формулирани права и задължения. Разделени са на няколко самостоятелни структури, някои от които военизирани. Подчиняват се на строга йерархия. Основната им задача е да осигуряват реда, сигурността и безопасността в съответствие с нормативните актове, регламентиращи реда в затворите. Служителите в затворническата администрация са както мъже, така и жени. Условно към администрацията на затвора можем да отнесем и преподавателите в училищата към затворите. По закон те са служители на Министерството на

образованието.

Възможността свещенослужителят да обгрижва духовно както лишените от свобода, така и административните служители на затвора, е заложена в „Длъжностна характеристика за длъжността главен специалист свещенослужител“. В т. VII „Отговорности, свързани с организацията на работата, управлението на персонала и ресурсите“ се казва: „Оказва духовна подкрепа на лишените от свобода и служителите...“. Едновременно той е енорийски свещеник на съответния затвор (същевременно обгрижва поне още една енория) и председател на църковното настоятелство.

Успешното служение на пастира в местата за лишаване от свобода е в пряка зависимост от отношенията му със затворническата администрация. С нея влиза в контакт при всяко свое посещение и с нея трябва да съгласува и съобразява всяка своя инициатива. Ето защо е необходимо той да положи особени усилия за взаиморазбирателство, сътрудничество и взаимопомощ с всичките ѝ поделения. Сред най-важните задачи на пастира е да ангажира и мотивира служителите в местата за лишаване от свобода да подкрепят и улесняват служението му, тъй като в значителна степен целите и задачите на служението им съвпадат: „Дължимото взаимно уважение душепастирите могат и трябва да проявяват всякога, когато виждат в лицето на своя събрат свещеник и сътрудник мирянин

повече или по-малко еднакъв съработник на Христовата и църковната нива, съответно и по-силно от Бога надарен – кой с един, кой с два, кой с пет таланта за същата висока цел⁵. Същевременно свещеникът трябва да изключва интригантството, ласкателството, човекоугодничеството и оскърбителното или пренебрежителното отношение към останалите.

Като цяло служението на затворническата администрация в местата за лишаване от свобода в България може да бъде определена като рискова, нелека, стресова, водеща до бързо „прегаряне“ или „изхабяване“ на служителите професия. В огромната си част представителите ѝ нямат висока религиозна култура и са израснали и възпитани извън оградата на църквата.⁶ И тъй като са православни християни, те също са обект на пастирско душегрижие, макар че прилаганите при тях методи на пастирска дейност да са много по-различни от тези, прилагани при лишените от свобода. Оцърковените служители в затворите ще бъдат много по-полезни на пастира в неговото духовно-нравствено служение, ето защо той трябва да полага особени усилия в тази посока. И обратно, „администрацията на затвора в работата си не може да не отбележи ползите,

които принася свещенослужителят на затвора. Практически по-голямата част от служителите в пенитенциарната система оценяват положително влиянието на религията върху лишените от свобода. Повсеместно се отчита снижение в междуличностното напрежение в групите, позитивна промяна в нравствената ориентация на затворниците, подобрене на дисциплината⁷. Нехристиянските или антихристиянските нагласи у някои от тях могат да доведат до редица трудности за пастира. Безразличието на управлението на затвора за духовно-нравственото възпитание на лишените от свобода може да се окаже вредно и опасно не само за тях, но и за самата затворническа администрация. По-скоро по изключение в някои от местата за лишаване от свобода представители на администрацията съзнателно и тенденциозно възпрепятстват служението на пастира и пречат на нормалната му работа. Съображенията им са различни. Някои са останали от времето на комунистическия режим и за тях Църквата все още е идеологически противник. Други изповядват антихристиянски или антиправославни разбирания. Макар и рядко, не липсва и лично отношение към пастира, породени от грешки в поведението му. От голяма важност е още пастирът да не се намесва в работата на администрацията и да не взема отношение по проблеми, които не са от компетенцията му.

⁵ Димитров, прот. Христо. Пастирско богословие. С., 1955, с. 121.

⁶ Сред служителите в местата за лишаване от свобода има неголям брой с богословско образование, като няколко от тях са подстригани за иподякони.

⁷ Орехов, В. Свет Храма приходить в „зону“. – В: Преступление и наказание, 1997 № 9.

Необходимостта от сериозна работа с членовете на затворническата администрация е продиктувана и от факта, че измежду тях обикновено се избират членовете на църковното настоятелство. Съгласно Устава на БПЦ, настоятелят се „грижи за благолепието на храма и за доброто състояние и осигуряване на църковните имоти“,⁸ „грижи се със съдействието на богомолците за благочинието при богослужението“⁹ и др. Това предполага не само добра воля, но и вяра, богословски познания, човеколюбие, добронамереност и др. Значителен брой от служители на затворите, както и преподаватели в училищата към някои от тях, са кръщавани, изповядват се, причастяват се, стават кръстници, свидетели при венчание и др., т.е. активно участват в богослужения живот и подпомагат свещеника според възможностите си.

От появата на местата за лишаване от свобода между обитателите им и затворническата администрация се води тиха война: „Там затворниците заедно се наслаждават на покой и не слушат крясъците на разпоредника“ (Йов 3:18). Противопоставянето им става на различни нива и по различни начини. Макар че свещенослужителят в затвора е подчинен на началника му, той не бива да се отъждествява и превръща в част от затворническата

администрация, особено в очите на лишените от свобода. Това предполага липса на „чиновнически“ елемент в поведението му. Свещеникът е лице с особен статут. Той трябва да се ползва с добронамереността и доверието както на чиновниците в затвора, така и на затворниците. Ето защо пастирът не бива да заема крайни позиции и да се меси в спорове между лишени от свобода и администрация, нито да изземва някои от функцията на другите служители в затвора.

За плодотворното служение на пастира в местата за лишаване от свобода от голямо значение е и подкрепата на върховната църковна управа. Особено в по-малки градове, където има затвори, добрите отношения и връзки между ръководствата им и местния митрополит е от голямо значение. Много от „нерешимите“ въпроси, свързани с духовното обгрижване на лишените от свобода, могат да бъдат решени на официални или неофициални срещи между върховните управления на двете институции.

Служението на пастира и работата му с лишените от свобода в значителна степен подпомага и самата администрация. То води до намаляване на напрежението между служителите на затворите и обитателите им, както и между самите обитатели. Дисциплината се подобрява, издига се авторитетът на администрацията в очите на лишените от свобода. В голяма степен се преодолява конфронтацията между служителите на затвора и обитателите му.

⁸ Устав на БПЦ. Раздел II. Чл. 154 (13).

⁹ Пак там. Чл. 154 (17).

От декември 1992 г. в гр. Плевен към ГДИН функционира „Учебен център“. В него се обучават служители от всички професионални направления на пенитенциарната система – надзиратели в затворите и арестите, социални работници, юристи и психолози, инспектори и специалисти по пробацията, както и представители на всички други професии, имащи отношения и пряк досег с лишените от свобода, задържаните под стража или осъдените на пробация. Обучението включва курсове за първоначална подготовка, практически занимания и завършва с теоретично-практически изпит за придобиване на професионална квалификация. Необходимо е в процеса на обучение участие да взимат и специалисти по Пастирско богословие и Катехетика.

Още през 80-те години на миналия век в местата за лишаване от свобода са назначавани на щат психолози, които в по-ново време имат претенциите да изземат частично или напълно функциите на православния пастир.¹⁰ Повечето от тях нямат богословско образование, а някои са

враждебно настроени към вярата и Църквата. С грубия си материалистичен подход те често се противопоставят на методите на пастирско душегрижие и подценяват присъствието на свещенослужител в местата за лишаване от свобода. Обсъждането на взаимоотношението между изповед и психотерапия много често се свързва с конкуренцията им в контекста на съвременната култура, в която психотерапията се старае да измести и замени изповедта.

3. ПРАВОСЛАВНИЯТ ПАСТИР КАТО ТАЙНОИЗВЪРШИТЕЛ

Като Пророк Богочовекът представя и открива Бога на хората, като Първосвещеник Той предстои за хората пред Бога, като Цар Той възстановява връзката между Бога и хората. Пророческата дейтелност на Господ Исус Христос (Йоан. 15:22) е подготовка за първосвещеническото му служение (1 Петр. 2:24), което на свой ред е условие за възстановяване на Царството Му. В Неговата личност се вижда краят на старозаветното свещенство, тъй като не произлиза от свещенически род, въпреки че по плът е от дома Давидов (срв. Рим.1:3).

По примера на Господ Исус Христос и пастирското служение има три страни – учителна, тайнодействена и душепопечителна, но „дейността на пастира като служител на култа, именно като извършител на богослужението, се явява

най-специалната, тайнствена и отговорна част на неговото служение“.¹¹

Служението на Бога е „същностна характеристика на човешкото съществуване. Човекът е сътворен и дарен с възможности, позволяващи му да служи на Бога, да Го прославя, да Го възхвалява, да общува с Него и накрая да стане свършен в общението си с Него...“.¹² Пастирското служение „води своето начало от Основателя на Църквата Господа Исуса Христа, възлага се на избрани и осветени лица и се състои в извършване Божиите тайни, проповед на Словото Божие и попечително ръководство на хората в духовния живот“.¹³ Свещенослужителят е част от общността на вярващите и същевременно като неин облагодатен предстоятел я ръководи по пътя кам спасението, като преподава Божието благословение и благодатни сили чрез тайнствата и обредите. От друга страна „Евхаристичната общност изявява своето молитвено съучастие с провъзгласяването на „αἰγιος“, което е друга форма на литургическото „амин““.¹⁴

Служението на пастирите е трудно и отговорно: „работата им е да поучават

– да настояват на време и не на време (срв. 2 Тим. 4:2), и не само да поучават, и да ръководят в живота според учението; а за целта е нужно строго да пазят, да надзирават всички пътища на всеки пасом и да им въздействат по съответен начин; да ги освещават с тайнства и да ги приучват към служене Богу с дух и истина посредством свещенодействия, и да ги ограждат с молитва – и своя, и църковна, от всички нападения“.¹⁵ Чрез богослужебните последования пастирът превръща участващите в тях в лозови пръчки, здраво прикрепени към стъблото на лозата (срв. Йоан 15:5) и принясащи изобилен плод, защото „чрез този особен акт, в който участват всички душевни прояви – ум, чувство и воля – човек наистина влиза в мистично общение с Бога и небесния свят...“.¹⁶

За архимандрит Киприан (Керн) богослужението, извършвано от пастира, е чудо: „Всяко извършвано от йерея тайнодействие е дръзновено изпросване на чудо от Бога. Това чудо се извършва при всяко свещенодействие, независимо от личните достойнства на свещеника, независимо от неговите ум, външност, способности и т. н. Водата се освещава, греховете се прощават, евхаристийните Дарове се претворяват в Тяло и Кръв Христови. Цялата дейност

¹⁰ ЗИНЗС, Гл. 6. Чл. 34. (1) Към Главна дирекция „Изпълнение на наказанията“ се създава Психологическа лаборатория за провеждане на психологически изследвания с кандидатите за държавни служители и със служителите на Главна дирекция „Изпълнение на наказанията“ и териториалните ѝ служби, както и за разработване на научно-методически указания за дейността на психолозите в местата за лишаване от свобода и в пробационните служби.

¹¹ Шавелски, прот. Георги, Православно пастирство. С., 1929, с. 122.

¹² Dragas, George D. Ecclesiasticus I: Introducing Eastern Orthodoxy. Rolinsford, 2004. p. 7 – 12.

¹³ Певницкий, В. Т. Священство. Основные пункты в учении о пастирстве. Киев, 1872, с. 2.

¹⁴ Шиваров, ставр. ик. Николай. Цит. съч., с. 6.

¹⁵ Св. Теофан Затворник. Очертание на християнското правоучение, Т. VII, Св. Гора-Атон, 2012.

¹⁶ Николов, прот. В. Молитвата в живота и дейността на душепастира, ГДА, Т. VIII (XXXIV) 1958 – 1959. С., 1959, с. 2.

на свещеника е теургична, при молитвата всичко обикновено и привично се превръща в свещено, необикновено и неприкосновено за ръцете на непосветения. Свещеникът живее и служи в атмосферата на чудото и чудесното. Неговата област е областта на чудоизвършването.¹⁷ Същевременно, „за да води енорията пълнокръвен религиозен живот, трябва ежедневно да се поддържа връзка с небето“.¹⁸

Извършители на богослужението в местата за лишаване от свобода са свещеник(ци), рядко с участието на дякон(и), и певец, който представлява останалите участващи в богослужението. В някои затвори да пеят идват ученици в средните или висшите духовни училища¹⁹ (ЦСЗ). Участието на епископ (архиепископ, митрополит) е по-скоро изключение и е свързано с храмов празник, освещаване на храм или друго важно събитие. Те предстоятествуват евхаристийното събрание, без да формират

самостоятелна група „посредници“ между Бога и хората. Като предстоятели отправят молитви от името на всички, като самите молитви са съставени в множествено число.

Богослужението в православните храмове, включително тези в местата за лишаване от свобода, не може да бъде извършено без участието на частот църковната общност. Обичайно тя е представена от певец или певци, които от нейно име отговарят на възгласите на свещеника. Някои от възгласите, молитвите и песнопенията, като Никео-Константинополския символ на вярата, молитвата „Отче наш...“ и др., освен от тях, се произнасят от всички участници в богослужението, намиращи се в храма. Православното богослужение предполага „активност“ и от страна на свещеника, извършващ богослужението, и от страна на участващите в него християни, както е било през първите християнски векове: „Богослужебният живот на първата Църква е поставен като пример-образец, като модел за активно участие на вярващите в публичното богослужение“.²⁰ Тази активност между тях се основава на общото разбиране, че в конкретната служба всички те служат на Бога както чрез действията, движенията на тялото си и думите си, те в еднаква степен „участват“ в общуването между тях и Бога чрез молитвите и молитвеното настроение,

което отправя ума и сърцето им към вечното.

Поведението на православния пастир трябва да бъде такова, че „всякой човек ни счита за служители Христови и разпоредници на тайните Божи...“ (1 Кор. 4:1). Той „може да свещенодейства и като вдъхновен художник, и като жалък занаятчия...“.²¹ Задачата му е „да доведе всеки член на своята енория до положение да се чувства жив член на Църквата, в оня смисъл, който прокарва св. апостол Павел във фигуративното изображение на Църквата като Тяло Христово“.²² Добрият пастир организира живота на паството си така, че то наистина да представлява едно общо тяло, съставено от много членове, всеки от които знае своето място, значение и функции.²³

От страна на пастиролозите към пастира, обслужващ местата за лишаване от свобода, се отправят редица препоръки, някои от които касаят външния вид и облеклото му. Чистотата на тялото на пастира, както и отделните негови части, е считана за необходимо условие за извършване на богослужение. Чисти трябва да бъдат ръцете, краката, устните, устата, очите и т. н. Чисто трябвало да бъде и облеклото на пастира, тъй като на това се гледа като на израз на вътрешната му чистота. Чистотата на дрехите

е свързана с Божието нареждане евреите да изперат дрехите си преди даването на Десетте Божи заповеди на Моисей (Изх. 19:10). По отношение облеклото пастирът не трябва да забравя думите на римския папа Целестин към епископите в Южна Галия: „Ние, епископите, трябва да се различаваме от народа с нашето учение, а не с нашите дрехи; с нашия живот, а не с нашите одеяния; с нашата сърдечна чистота, а не с нашата външна показност!“.²⁴ Св. Йоан Златоуст: „Пастирът трябва да бъде образец не само в църква, но и навсякъде. Говори ли, мълчи ли, обядва ли или друго нещо върши, във всичко трябва да показва себе си образец и в походка, и в поглед, и в облекло...“.

3.1. ЛИЧНОСТНИ КАЧЕСТВА И ДОБРОДЕТЕЛИ

В Окръжно послание до свещениците в епархията си Неврокопският митрополит Борис отбелязва: „Божественият произход и високото достойнство на пастирското звание в Църквата Христова изискват от пастирите редки, почти изключителни качества, които не се изискват за никое звание. Възвишените цели на пастирското служение предполагат, редом със свръхестествената Божия сила, която се дава в тайнството свещенство, и чисти естествени сили у пастира, без които

¹⁷ Керн, архим. Киприан. Пастирските изкушения. – В: ДК. С., 1997, кн. 3, с. 5 – 6.

¹⁸ Николов, прот. В. Молитвата в живота и дейността на душепастира, ГДА, Т. VIII (XXXIV) 1958 – 1959, С., 1959, с. 3.

¹⁹ От възпитаници на средните духовни учебни заведения като църковни певци могат да се възползват само свещенослужителите в затворите на София и Пловдив, тъй като двете семинарии са в тези градове. През ваканциите тези възможности нарастват и засягат и други градове, където има места за лишаване от свобода.

²⁰ Вукашинович, свещ. Владимир. Владимир. Литургичното възраждане в Православната църква днес. – В: Мирна, бр. 17. С., 2002, с. 31.

²¹ Шавелски, прот. Г. Православно пастирство, с. 126.

²² Поптодоров, Т. Цит. съч., с. 95.

²³ Тълкувание на Евангелие от Мат. 23:9.

²⁴ Цит. по Авксентий, архим. Литургика. Част I. Пловдив, 2006, с. 138.

не може да се постигнат сигурно тези цели“.²⁵ Обичайно „вроденото общочовешко съзнание за греховност пред Бога подбужда народа да избере най-достойните свои представители“.²⁶

Както и много други, и повечето от лишените от свобода са склонни да отъждествяват религията със служителите ѝ, т.е. те съдят за православното християнство единствено по свещенослужителя, който ги обгрижва. Това напълно оправдава сравнението „Vita clericici evangelium populi“ („Животът на клирика е евангелие за народа“). Пастирът трябва да бъде „образец за верните в слово, поведение, любов, дух, вяра и чистота“ (1 Тим. 4:12), „Защото да управляваш човека, който е най-хитрото и изменчиво животно, според мен, действително е изкуство на изкуствата и наука на науките...“.²⁷ Служението на православния пастир в местата за лишаване от свобода е изключително трудно, доста по-трудно от обичайното енорийско служение. Това предполага наличието на

подготовка и качества, без които то няма да даде очакваните плодове. Тя предполага специфични познания и подготовка не само в областта на Православното пастирство, но и на Катехетиката, Психология на религията, Обща психология, Педагогика и др. Предвид непрестанните промени в обществото, голяма част от тези познания трябва непрекъснато да се актуализират и попълват. Това може да стане чрез самообразование, за което всеки свещенослужител трябва да работи по време на цялото си служение.

Образите на добрия пастир и пастира наемник са ясно описани в книгите на Священото Писание: „Священото Писание като истинска „книга на живота“ – на действителния, а не на идеализирания живот, описва на страниците на Ветхия и Новия завет два пътя на пастирско служение: положителен, под образа на Единия и Добрия пастир, и отрицателен – под образа на наемника, „който не е пастир“ (Йоан 10:12), а лъжепастир...“.²⁸ Добрите пастири трябва „всякога готови с кротост и боязън да отговаряте всекиму, който иска от вас сметка за вашата надежда“ (1 Петр. 3:15). Добрият пастир грижливо пасе своето стадо, като се старае всяка овца да бъде нахранена и напоена, заблудилата се да бъде намерена и върната, болната – превързана и излекувана, затлъстялата и буйната – укротена и насочена

по правилния път. Той „не бива да влиза в крамоли, но да бъде към всички кротък, поучлив и търпелив; с кротост да наставлява противниците, та дано Бог им даде покаяние, да познаят истината и да се освободят от примката на дявола, който ги е живи уловил, за да изпълняват волята му“ (2 Тим. 2:24 – 26).

Освен с пастирска грижа за овците, на много места Священото Писание душегрижието е сравнено и с градинарство. Добрият градинар подготвя почвата, сади, полива, плеви, присажда, прибира и съхранява добитите плодове от „Божията нива“ (1 Кор. 3:9).

Лъжепастирът или наемникът никога не би се пожертвал за овците, те не са негови и той не е техен. Той ги пасе, само за да ги ползва като средство за лично облагодетелстване. Служението му е противно на Бога: „Проклет, който върши нехайно делото на Господа...“ (Иерем. 14:10). Това са свещениците, „които извършват църковните свещенодействия, като езически ритуал, без вяра, милосърдие, любов, сърдечна молитва и служение на Бога в Дух и Истина...“.²⁹ Този проблем не е чужд и на Българската църква: „Българската Православна църква боледува именно от наемниците-лъжепастири. Отдавна възрожденският дух сред православното духовенство е подменен с прагматизма и користолюбието на огромен брой наемници. Причините за това опасно явление са

различни“.³⁰ Неслучайно протоiereй Христо Димитров заключава: „Никакви човешки грехове не могат да се сравнят с греха на лъжепастирството...“.³¹

Като „най-великото от земните служения – пастирското – изисква от изпълняващия го особени качества. А преди всичко се изисква призвание към него“.³² В книгите и на Стария и на Новия завет за призиването е казано немалко: „Защото всеки първосвещеник, измежду човеци избран, за човеци се поставя да служи Богу, за да принася дарове и жертви за грехове, и да може да бъде снисходителен към невежи и заблудени, понеже и сам е обложен с немощ; и затова е длъжен както за народа, тъй и за себе си да принася жертви за грехове. И никой се сам не сдобива с тая почест, освен оня, който е призван от Бога, както и Аарон“ (Евр. 5:1 – 4). Служението и на пророците и на апостолите до голяма степен е обусловено именно от призвание свише. То не се дава на всеки човек. Архимандрит Киприан (Керн) отхвърля разделянето на призиването на вътрешно и външно, определяйки го като римокатолическа схоластика.³³ Вътрешното

²⁵ Неврокопски, митр. Борис. Окръжно № 828/13.03.1936 на Неврокопска митополия.

²⁶ Маслов, схим. Йоан. Пастирско богословие. С., 2009, с. 32.

²⁷ Св. Григорий Богослов. Слово 3, в което свети Григорий Богослов оправдава оттеглянето си в Понт след ръкоположението за презвитер и последвалото си завръщане; също така учи колко важен е санът на свещенството и какъв трябва да бъде епископът. Творения на Светителя Григорий Богослов. т. 1 (част 1). Света Гора, Атон, 2009, с. 14.

²⁸ Димитров, прот. Христо. Душепастирство за душепастиря, с. 93.

²⁹ Пак там, с. 105.

³⁰ Митев, Димитър. За пастирите в Църквата. – В: сп. Мирна, бр. 14.

³¹ Димитров, Прот. Христо. Пастирско богословие, с. 56.

³² Шавелски, Прот. Георги. Православно пастирство, с. 43.

³³ Керн, архим. Киприан. Православное пастырское служение. Клин, 2002, с. 62 – 63.

призвание (vocatio interna) извира и се вдъхновява от любовта на Бога и към Бога, но е и си остава Божия тайна. Свещеник Константин Пархоменко го нарича „уникално явление“.³⁴ Външното призвание (vocatio externa) „по всяка вероятност е някакъв външен тласък, под формата на среща с духовно лице, променяща целия живот на човека, или някаква болест, стрес, загуба на близък, които променят изведнъж цялата линия на живота...“.³⁵

Правилното богопознание е в основата на истинския духовен живот. То предполага вяра, а „Християнската вяра е категорична убеденост в истинността на всичко, на което учи Светата църква. Да се вярва в Бога значи да се притежава твърда и жива увереност в Неговото битие и свойства, както и сум и сърце да се признава всичко, което Сам Бог ни казва за Себе Си в Своето Откровение...“.³⁶ Вярата е дар от Бога, даден на човека по неговата милост. Тя е основа на всяка духовност: „Но как ще призват Оногова, в Когото не са повярвали?“ (Рим. 10:14). Колкото и силна да е вярата, тя не е достатъчна. Необходими са и произтичащи от нея дела, тъй като „вярата без дела е мъртва“ (Як. 2:20).

Любовта към ближния е основен принцип в служението на всеки пастир, „защото

любовта Божия се изля в нашите сърца чрез дадения нам Дух Светий“ (Рим. 5:5), тъй като „Бог е любов.“ (1 Йоан 4:8). Пастирското служение на Господ Исус Христос е служение на самоотвержена, безпределна любов към хората, която го и подтиква да ги спаси, принасяйки себе си в жертва (Ефес. 5:2). Ето защо „любовта към неговото паство, достигаща до готовност за саможертва, е най-необходимото качество на пастира...“, особено важно за пастирите, обслужващи местата за лишаване от свобода.³⁷

Смирението е първото условие, за да придобие пастирът молитвен дар. Ако молитвата е благодатен дар, то за получаването му е абсолютно необходимо смирението, защото по думите на Свещеното Писание „Бог се противи на горделиви, а на смирени дава благодат“ (1 Петр. 5:5). Никога пастирът не бива да мисли самонадеяно за себе си. Той не трябва да се поставя над енорияшите си или да изпитва чувство за превъзходство спрямо тях. Пастирът е поставен „не като господарувате над прицта, а като давате пример на стадото“ (1 Петр. 5:3), следвайки поведението на Пастиреначалника, Който, бидейки Господ и Учител, изми като слуга нозете на учениците си (Йоан. 13:5) и се нарече „прислужник“ (Лука 22:27).

Състраданието е безусловно необходимо качество на пастира, който винаги трябва да има за пример Господ Исус

Христос: „Иисус, като излезе, видя множество народ и се смили над тях, защото бяха като овци, които нямат пастир...“ (Марк 6:34). Искреното състрадание към чуждите духовни и материални нужди и неволи, болки и страдания е причината пастирът да се старее според възможностите си да ги облекчи и утеши.

Пастирът, служещ в местата за лишаване от свобода, трябва да притежава вяра във възможността за покаяние на всеки човек. И в лицето на най-закоравелия престъпник той трябва да вижда Божия образ, тъй като „дори у най-закоравелия престъпник тлее въгленчето на доброто и прекрасното и ако някой добър и честен човек го изрови от пепелта на отчуждението и ожесточението, то се разгаря в пожар от неподозирани добродетели“.³⁸ Той трябва да помни, че Господ Исус Христос яде и пи заедно с грешниците – „защо ядете и пиете с митарите и грешниците?“ (Лука 5:30 – 32).

Молитвеното настроение е изключително важна черта от образа на пастира: „Пастир, който иска да има успех в своето свято дело като молитвен ходатай за вярващите миряни пред Бога, трябва преди всичко сам да води усилен молитвен живот. За да бъде общественото молитвено служение на пастира действено, за да може то като

огнена стихия да обхване цялата енория, за да може то да зарази и увлече хладните често пъти миряни, необходимо е пастирът да се упражнява сам, у дома си, в своята скрита стаичка, в богомислие и молитвен подвиг“.³⁹ Пастир, който сам усърдно се моли, може да научи и пасомите си, т.е. лишените от свобода, да се молят. Нагледният молитвен пример на пастира поучава и често пъти се оказва заразителен. Чрез молитвения си дар той възпитава затворниците в смирение, във вяра, във всеотдайна преданост на Божия промисъл, в добродетелност. Молитвеното настроение на пастира повече от всичко друго издига авторитета му сред лишените от свобода.

Всеки пастир трябва да притежава съзнание за собствено недостойнство и да изпитва нужда от Божията помощ и подкрепа: „Трудностите на пастирската задача и висотата на пастирската цел, от една страна, и психологическата нагласа на хората, сред които се работи, от друга страна, е тъй разнообразна, мъчно овладяема, че никой не би се решил да върши с естествени сили и дарби това велико, божествено дело в света“.⁴⁰ Църковният пастир, който се е подчинил на волята Божия, се доверява на Божието милосърдие, както казва св. апостол

³⁴ За призванието на свещеника.

³⁵ Керн, архим. К. Православное пастырское служение, с. 122.

³⁶ Маслов, схиархим. Йоан. Цит. съч., с. 168.

³⁷ Пак там, с. 172.

³⁸ Гарена, Свещ. Петър. Предизвикателствата пред православния свещеник (Мисията на свещеника в енории с етнорелигиозен плурализъм). С., 2002, с. 168.

³⁹ Алексиев, архим. Серафим, Пастирът като молитвеник. – В: ДК. С., 1954 г., кн. 2 и 3, с. 33.

⁴⁰ Горазд, архим. Църковният пастир и неговия дълг. – В: ДК. С., 1958. кн. 8, с. 8 – 13.

Павел: „Благословен да бъде Бог и Отец на Господа нашего Иисуса Христа, Отец на милосърдието и Бог на всяка утеха, Който ни утешава при всяка наша скръб, та и ние да можем да утешаваме намиращите се във всяка скръб с оная утеха, с която Бог утешава сами нас!“ (2 Кор. 1:3, 4). Пастир, който чувства, че е избраник Божи, не може да не се труди с усърдие и такт в Божия град, знаейки колко е склонно човешкото сърце към земни изкушения. Той е участник в скръбта, стремежите, радостите и копнежите на лишените от свобода, след като е опознал дълбоките основи на човешкото битие и всеки конкретен случай, който пастирската работа му предоставя да разреши.

3.2. ОТГОВОРНОСТИ ПРИ ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА СЛУЖЕБНИЯ ДЪЛГ

Всеки истински пастир има съзнание за важността и отговорността на пастирското служение, както и за наказанието, което очаква пастира-наемник, „задето Моите овци бяха оставени да бъдат разграбвани и, нямайки пастир, станаха плячка на всички полски зверове, и задето Моите пастири не търсиха овците Ми, понеже те пасоха сами себе си, а Моите овци не пасоха, – затова, о, пастири, изслушайте словото Господне. Тъй казва Господ Бог: ето, Аз съм против пастирите, и ще изискам овците Си от ръцете

им и не ще им дам вече да пасат овците, и пастирите няма вече да пасат сами себе си, и ще изтръгна Моите овци из техните челюсти, и те не ще бъдат тяхна храна. Защото тъй казва Господ Бог: ето, Аз Сам ще издиря Моите овци и ще ги прегледам“ (Йезек. 34:8–11).

Търпението на пастира е едно от най-важните качества, които той трябва да утвърждава у себе си. Плодовете на служението му, особено в местата за лишаване от свобода, може да бъдат много оскъдни и е необходимо много дълго време за съзряването им. До голяма степен то е следствие от вярата, както говори и св. апостол Яков: „кога паднете в разни изкушения, като знаете, че изпитанието на вашата вяра произвежда търпение; търпението пък нека бъде свършено нещо, за да бъдете свършени и цялостни, без никакъв недостатък“ (Як 1:2 – 4). Търпението за пастира е възпитаваща добродетел в трудното му поприще. Чрез търпението той господства над своите естествени страсти като човек и над породените лоши желания. Търпението води към умереност в характера му: умереност в житейските радости и при появилите се скърби. Умереността изключва всяка крайност, която поставя в неблагоприятна светлина църковния пастир. Търпеливият и умерен пастир не се увлича, не се отчайва от трудности; той не се изморява в работата си за постигане на своята пастирска задача. Лишените от свобода са обградени от охранители, администратори и други държавни служители, които не възприемат като

доброжелателни, особено когато те прилагат закона с цялата му строгост. Единственият, който подхожда към тях с добронамереност, християнска любов, кротост и разбиране, е православният пастир. В този смисъл той е призван да замени техните приятели, близки и роднини. Ето защо пастирът трябва да се старае лишените от свобода да правят разлика между него и администрацията на затвора и макар че е подчинен на началника на затвора, да подчертава своята независимост от нея, да изгражда преди всичко образ на Божи служител.

Православният пастир „възпитава чрез всичко, което има на себе си и в себе си, чрез цялостното проявление на пастирския дълг: чрез външността и благоприличните си обноски към всички, чрез широката си ерудиция, чрез чистотата и светостта на собствения си живот, чрез добрия ред в семейството си, чрез организацията на духовния живот в енорията, чрез конкретното си служение на пасомите, чрез благородното си отношение към административно подчинените, чрез дисциплинираното си послушание към църковната власт“.⁴¹

В Българската Православна църква няма и никога не е имало структура, която да се занимава с подготовката не само на свещенослужители за местата за лишаване от свобода, но и за такива, обслужващи болници, старчески домове, домове за деца, лишени от

родителски грижи, домове за инвалиди и др.⁴² Това принуждава свещениците, натоварени с обслужването на тези институции, да се подготвят сами. Проблемът се усложнява още повече от факта, че липсват подходящи пособия и ръководства. Преводът на такива, използвани в други православни църкви,⁴³ също не е решение, тъй като практиката в много от тях сериозно се различава от тези в България. Подготовка на свещенослужители, обслужващи различни социални институции, не е част от програмата на нито един от богословските факултети и катедри в страната. Прекъснатата традиция, вследствие на половинвековния комунистически режим, е причина да липсва приемственост. Свещениците в местата за лишаване от свобода не са имали възможност да се запознаят с особеностите на служението в затворите и не са наясно с какво ще се сблъскат. По правило те обслужват и други,

⁴² Единствено в програмата на Пастирско-богословския институт на гара Черепиш, съществувал до 1948 г., съвсем накратко е засегнато служението на православния пастир в различните социални институции.

⁴³ В Руската църква с прекъсване от 1917 г. до 1990 г. функционира Институт на затворническите свещенослужители. Специални курсове за подготовка на свещеници, служещи в затворите, периодично организира и Министерството на правосъдието. От страна на Руската православна църква със служението в местата за лишаване от свобода се занимава Синодален отдел за затворното служение на Московска патриаршия.

⁴¹ Поптодоров, Т. Цит. съч., с. 78.

една или повече енории. Това неизбежно се отразява на качеството на служението им, тъй като на големи празници те предпочитат енорийските си храмове. Въпросът за свещеници в местата за лишаване от свобода на пълен щат е поставян многократно, но не е намерил решение.

Държавата в лицето на ГДИН също има изисквания към качествата и подготовката на свещенослужителя, обслужващ лишените от свобода. Те са формулирани от експертите на ГДИН и изложени в „Длъжностна характеристика за длъжността главен специалист свещенослужител“. Като област на дейността му в т. IV е посочено: „Извършва богослужбени дейности, изповеди, проповеди и образователно-информационни дейности“, а в т. V, в която са описани преките му задължения, „ежедневно по установен график за различните категории лишени от свобода провежда религиозни служби...“, „реализира лични разговори и изповеди...“, „осъществява религиозни служби по време на празници...“. Терминологията и изразните средства в „Длъжностна характеристика за длъжността главен специалист свещенослужител“ показват, че тя е съставена от небогослови и не е съгласувана с представители на църквата.

Богослужението е най-важното в служението на пастира: „Свещеникът е преди всичко теург. Свещенството по преимущество е литургия, Евхаристия, мистично единство с Христос в тайнството на Тялото и Кръвта,

единство между самия пастир и неговите пасоми. Духовният живот на йерея трябва да протича главно и преди всичко в това евхаристийно да освещава живота, себе си и хората. Евхаристийността на Църквата трябва повече от всичко да завладява свещеника...“.⁴⁴ Ето защо всеки ревностен пастир е и ревностен свещенослужител. Не може да има истинска пастирска дейност без тя да включва редовно извършване на предвидените в Богослужбения устав последования и особено това на евхаристията.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Авксентий, архим. Литургика. Част I. Пловдив, 2006.

Алексиев, архим. Серафим, Пастирът като молитвеник. – В: ДК. С., 1954 г., кн. 2 и 3.

Вукашинович, свещ. Владимир. Литургичното възраждане в Православната църква днес. – В: Мирна, бр. 17. С., 2002.

Гарена, Свещ. Петър. Предизвикателствата пред православния свещеник (Мисията на свещеника в енории с етнорелигиозен плурализъм). С., 2002.

Горазд, архим. Църковният пастир и неговия дълг. – В: ДК. С., 1958. кн. 8.

⁴⁴ Керн, архим. Киприан. Православное пастырское служение, с. 145.

Димитров, прот. Христо. Душепастирство за душепастиря. ГДА, т. III (XXIX), 1953 – 1954.

Димитров, Прот. Христо. Пастирско богословие. С., 1955.

Керн, архим. Киприан. Пастирските изкушения. – В: ДК. С., 1997, кн. 3.

Керн, архим. Киприан. Православное пастырское служение. Клин, 2002.

Маслов, схим. Йоан. Пастирско богословие. С., 2009.

Митев, Димитър. За пастирите в Църквата. – В: сп. Мирна, бр. 14.

Неврокопски, митр. Борис. Окръжно № 828/13.03.1936 на Неврокопска митрополия.

Николов, прот. В. Молитвата в живота и дейността на душепастиря, ГДА, Т. VIII (XXXIV) 1958 – 1959, С., 1959.

Николов, прот. В., Молитвата в живота и дейността на душепастиря, ГДА, Т. VIII (XXXIV) 1958 – 1959. С., 1959.

Орехов, В. Свет Храма приходить в „зону“. – В: Преступление и наказание, 1997 № 9.

Певницкий, В. Т. Священство. Основные пункты в учении о пастве. Киев, 1872.

Поптодоров, Тодор. Възпитателното въздействие на пастиря в живота на църквата. ГДА, Т. IX (XXXV). С., 1959, 1960.

Св. Теофан Затворник. Очертание на християнското нравоучение, Т. VII, Св. Гора-Атон, 2012.

Творения на Светителя Григорий Богослов. т. 1 (част 1). Света Гора, Атон, 2009.

Шавелски, прот. Георги, Православно пастирство. С., 1929.

Шавелски, прот. Георги. Задачи и граници на пастирското служение. БФ, т. V. С., 1928.

Шиваров, Ставр. ик. Николай. Библейска археология. С., 1992.

Dragas, George D. Ecclesiasticus I: Introducing Eastern Orthodoxy. Rolinsford, 2004

ПАРАШКЕВА ТАТАРЛИЕВА

ПРИЗОВАВАНЕ И СЪЩНОСТ НА УЧЕНИЧЕСТВОТО. СЛЕДВАНЕ НА ИИСУС ХРИСТОС

Abstract: The theme of discipleship (calling) by Jesus Christ is central to the New Testament. Discipleship is based on a call from Himself (Mark 1:16-20, Mark 2:13, 14). St. app. and ev. Mark directly refers to the following (following) of Jesus Christ as “discipleship.” The rest of the New Testament authors, outside the Gospels and the Acts of the Apostles, use other names: believers, saints, brothers, in order to express more fully the specificity of discipleship after the Resurrection. We will try to briefly dwell on some biblical texts revealing discipleship.

Key words: discipleship, Jesus Christ, New Testament, Gospel, following, Gospel.

УВОД

Темата за ученичеството (призоваването) от Иисус Христос е централна за Новия Завет. Ученичеството се основава на призив от Самия Него (Марк 1:16-20, Мк 2:13, 14). Св. ап. и ев. Марк назовава пряко следването (последването) на Иисус Христос като „ученичество“. Останалите новозаветни автори, извън Евангелията и Деяния Апостолски използват други названия: вярващи, светии, братя, за да изразят в по-голяма пълнота спецификата на ученичеството след Възкресението.¹

Темата за ученичеството показва пътя, който всеки християнин – последовател, ще извърши като подражава на Иисус Христос.

Бог изпрати Своя Единороден Син в света и Неговата цел бе да се разпространи Евангелието „на всички твари“ (16:15), за да могат да станат всички Иисусови ученици. „Защото земята ще се изпълни с познание славата Господня, както водите изпълнят морето“ (Авак. 2:14, Ис. 11:9).

Задачата на тази теза е да се посочат примерите, систематизират и изяснят най-важните моменти в Евангелието на св. ап. и ев. Марк за поучаването на Апостолите от Иисус Христос. Да се изяснят дидактическите причини за стъпките, през които минава всеки един от последователите Му по пътя на Ученичеството. Всичко това пречупено през общественото служение и проповеди на Иисус Христос в Галилея, извършено в рамките на последната Пасха и Неговото разпъване на кръста, както последният урок и обещанието към учениците преди Възнесението му.

¹ Нов Библейски Речник. С., 2007, с. 1439.

1. ОБЩ ПОГЛЕД ВЪРХУ СВЕТТО ЕВАНГЕЛИЕ ОТ ЕВ. МАРК. ЖИВОТ И ДЕЙНОСТ НА ЕВ. МАРК

По народност ев. Марк е евреин от Йерусалим, а по занятие левит, служител на храма. Името му е еврейско, в превод „мил Богу“, а името Марк е латинско, получено по-късно.

Според Светото Предание е един от 70-те ученици на Господ Иисус Христос и последователно сам е свидетел, очевидец на някои събития от евангелската история. Аргументът е, че само очевидец може да предаде разказите в Марковото евангелие за:

- повикването на апостолите Петър и Андрей, Яков и Йоан (1:16-20);
- излекуването на Петровата тъща (1:29-31);
- възкресяването на Иаириовата дъщеря (5:22-24, 35-43).
- въпросът на четиримата ученици Петър, Яков, Йоан и Андрей за времето на разрушаването на Йерусалимския храм (13:3, 47).

Ев. Марк е ученик на ап. Петър. Придружава при много случаи апостола, помага в проповедническата дейност, слуша беседите му за живот и учението на Христос. Записва точно чутото от него в своето

евангелие. Обърнат в християнството и покръстен от ап. Петър.

Името му е свързано с основаването на училище в гр. Александрия за подготовка на проповедници, придобило по-късно авторитет и популярност в цялата Източна Църква.²

ВРЕМЕ, МЯСТО, ЦЕЛ НА НАПИСВАНЕ НА ЕВАНГЕЛИЕТО

Прието е, че е написано в Рим през 44 г. Каквато и дата да се предлага, изследователите са единодушни, написано е преди разрушаването на Йерусалим в 70 г.

Целта на ев. Марк е да помогне на хората да получат яснота относно същността на Ученичеството, към което ги призовава Иисус и да им даде възможност да отговорят положително на този призив. Целта е проповядване на истината.

При писането на Евангелието св. Марк се старее да бъде кратко, но само в Първа глава включва много събития (1:8-45).

МАРКИРАНЕ НА СЪБИТИЯТА ПО СТИХОВЕ:

1:1 – 8 – посветен на св. Йоан Кръстител
9-11 – Христовото Кръщение, една от

² Авксентий, архим. Литургия на св. ап. и ев. Марк. Велико Търново, 2000, с. 13.

библейските теофании

12,13 – изкушаване в пустинята

14,15 – проповед на в Галилея за
Божие Царство

16,20 – повикване на четиримата
ученици Петър, Андрей, Яков, Йоан

21,22 – Иисус Христос проповядва в
Капернаумската синагога

23-28 – изцеляване на човек с нечист
дух. Слух за Христос из Галилея

32-34 – изцери мнозина

35-37 – оттеглянето на Христос в
пустинята на самотно място

38-39 – Христос проповядва из цяла
Галилея и изгонва бесовете

40-45 – изцеляване на един прокажен.

СТРУКТУРА НА ЕВАНГЕЛИЕТО

Независимо цяло със свой специфичен
принос в новозаветното представяне на Иисус
Христос и Неговото Служение. Адресирано
до хора, непознати с юдейската традиция и
практично мислещи хора – римските християни.

Най-често използвано разделение като
структура на книгата е на две части: служение
(1:1-8:30) и изкупление (8:31-16:20).

Структура на Евангелието:

▪ въведение – събития преди излизането
на Иисус Христос на проповед (1:1-13).

▪ първоначална и по-късна дейност на
Иисус Христос в Галилея (1:14-13:37).

▪ страдания, смърт, възкресение и
възнесение на Иисус Христос (глави 14 – 16).

Принципът на постройката (структурата)
се определя по начин, по който текстът може
да се запомни най-лесно. На християните
езичници, като първи четци на Евангелието,
ев. Марк разказва предимно за делата на
Иисус Христос и по-малко предава Неговите
речи. Само есхатологичната проповед е
предадена цялата (13:6-27). Чудесните дела
на Христос най-ясно от всички свидетелстват
за Неговите божествени достойнства.³

2. ОБЩЕСТВЕНО СЛУЖЕНИЕ И ПРОПОВЕДИ НА ИИСУС ХРИСТОС В ГАЛИЛЕЯ

Иисус Христос пръв заговаря за
служение чрез любов като важен социален
принцип. „Покайте се и вярвайте в
Евангелието“ (1:15) – тези са думите, с които
Иисус Христос започва Своето обществено
дело и проповядване.

Основен център на Христовото учение е
в Галилея. Без да е свещеник в старозаветен
смисъл, без да е длъжностно лице в синагогата,
често излага Своето учение в разни градове. Не ни

³ Михаила, еп.. Евангелие на Марк на Славянски
език. С., 1905, с. 175.

се съобщава съдържанието на учението на
Христос в Капернаумската синагога, а само
впечатлението, каквото е след Проповедта на
Спасителя на „Планината на блаженствата“. Ев.
Марк ги изразява със същите думи както
ев. Матей.⁴

ЩО ИИСУС НАЧЕНА ДА ВЪРШИ И УЧИ?⁵

Когато започна обществената Си
дейност Иисус няма дори Свое жилище:
„лисиците имат леговища и птиците небесни
гнезда, а Син Човечески няма де глава да
подслони“ (Лука 9:58).

Евангелието свидетелства, че Иисус
никога не се стреми да прояви Своето
превъзходство и власт над хората. Самоумень-
шаването е единствената власт, която
Той притежава и с която учи последователите
си. На Тайната вечеря умива нозете на
апостолите.⁶

Делото Му обхваща изцеляването
на болни поради греховете им. Грехът
и последиците от него са в центъра на
Христовите спасителни дела. Тях Той дойде да
победи и да ни изкупи. Бог лекува най-добре,
когато Му се доверяват. Значение има вярата
на болния: „Вярвам, Господи!“ (9:19, 23).

⁴ Пак там, с. 29.

⁵ Бл. Теофилакт. Тълкование кн. Диание на светите
апостоли. Света Гора, Атон, 2008, с. 21.

⁶ Шуменов, архм. Платон. Православно Нравствено
Богословие. С., 1994, с. 166.

„Дохожда при Него един прокажен⁷ и
молейки Го... Ако искаш може ме очисти“. Прокаженият вярва в Иисус като Бог, защото Бог
единствен може да изцелява такъв род болести.

3. УЧЕНИЧЕСТВОТО В ЕВАНГЕЛИЕТО ОТ СВ. ЕВ. МАРК

Преди да се премине към същественото
анализиране следва да се изясни какво
означава понятието Ученик.

⁷ Проказата може да бъде мислена като духовно
състояние. Идеята за предаване на греха като заразна
болест върху кожата. Прокаженият е символ на този,
у когото действа греха, човек у когото злото е активно.
Символизира още дълбоко проникващата енергия на
злото в човешкото естество. Докато грехът действа,
общението с Бога е невъзможно. Божественото
присъствие сред народа Му изисква висока степен
на святост и нравствена чистота. Очистването е
чрез проказата, като духовно състояние изразява
идеята за предаване на греха като заразна болест
върху кожата. Прокаженият е символ на този, у
когото действа греха, човек у когото злото е активно.
Символизира още дълбоко проникващата енергия на
злото в човешкото естество. Докато грехът действа,
общението с Бога е невъзможно. Божественото
присъствие сред народа Му изисква висока степен
на святост и нравствена чистота. Очистването е
чрез „вода и кръв“ (1 Йоан 5:6-8). Грехът и заразата
трябва да бъдат разрешени по начина показан от
Бога. Виж очистването в кн. Левит гл. 14. Лепрозорий
– изолирано (оградено) място за болни от лепра
(проказа) тежка болест на кожата. Речник на чуждите
думи в бълг. Език, С., 1970, с. 399.

НЕДОВЪРШЕНИТЕ ТЕКСТОВЕ: IN MEMORIAM

ПАРАШКЕВА ТАТАРЛИЕВА

ПРИЗОВАВАНЕ И СЪЩНОСТ НА УЧЕНИЧЕСТВОТО. СЛЕДВАНЕ НА ИИСУС ХРИСТОС

Сам Господ нарича Себе Си учител и Своите последователи ученици. „Кажете на стопанина: учителят казва“ (14:14).⁸

Христов ученик е онзи,
който вярва в Христовото учение,
който има упование у Христа,
който подражава на Неговия пример и
който живее да върши Неговото дело.⁹

Основното съдържание на думата разглежда ученика като обект на обучение от учител. „Няма ученик по-горен от учителя си, но всеки, след като се усъвършенствува, ще бъде като учителя си“ (Лука 6:40). „Чрез усърдие и постоянство ще узнаеш нещо по-висше и от ученик на Словото ще станеш учител“.¹⁰

В Новия Завет думата ученик се употребява най-много за Христовите последователи, които Го придружават неизменно в служението Му и за дванайсетте апостоли: „И отреди от тях дванайсет, за да бъдат с Него и да ги разпраща да проповядват“ (3:14); „избра и други седемдесет ученици... и някои жени и събра се множество, и жителите от всички градове се стичаха при Него“ (10:1,

Лука 10:1). Думата ученик е употребена за последователите на св. Иоан Кръстител и на фарисеите. „Защо учениците Йоанови и фарисейските постят, а Твоите ученици не постят?“ (2:18).

Според ев. Лука членовете на ранната Църква са известни като ученици. „В тия дни, когато учениците се умножаваха, тогава дванайсетте апостоли, като свикаха цялото множество ученици“ (Деян. 6:1, 2). От цитираните стихове става ясно, че земните последователи на Иисус Христос-християните съставляват ядрото на Църквата.¹¹

Да бъдеш Христов ученик, означава да се откажеш от репутацията си в обществото и дори от родствениците си. „И Петър почна да Му говори: ето, ние оставихме всичко и Те последвахме“ (10:28). Когато става въпрос за следване или вървене след някого, в мисленето на евреите това означава да си ученик, последовател, да се стремиш да достигнеш идеала на учителя си. Да „следваме“ означава, без да сме общували с Иисус Христос непосредствено, както Неговите ученици, да се стараем да живеем и да мислим като Него: „Който Ми служи, нека Ме последва; и дето съм аз, там ще бъде и Моят служител“ (Йоан 12:26). Текстът уверява учениците, че жертвите, които правят, ще бъдат възнаградени. Да си последовател не означава просто да вървиш след своя учител, но да предадеш ума си и да разбереш и усвоиш

това, на което Той възпитава. Следването на Иисус Христос = да се живее като Христос.

Последването на Спасителя е Израз на дълбока вяра: „Вървете след Мене и аз ще ви направя да бъдете ловци на човеци... веднага оставиха мрежите си и тръгнаха след Него“ (1:17,18). Както риболовът, така и печеленето на души са изкуство, което изисква търпение, съобразителност, постоянство и внимание.

Следването на Спасителя, това е същински ценното.¹²

Божествения Му призив „Последвайте ме“, е призив към всички: „който иска да върви след Мене, нека се отрече от себе си, да вземе кръста си и Ме последва“ (8:34). Изразът „който иска да върви след Мене“, подчертава, че следването е доброволен акт, без принуждение от ничия страна. „Нека се отрече или нека се откаже“ има смисъл и да престане да вярва в нещо, което счита за правилно и на което е привърженик. Тук става въпрос за осъзнаване на духовните неща и тяхното преценяване като приоритет. Още един елемент за истинския последовател, който отбелязва Христос: „да вземе кръста си“. Това означава да се направи избор, да се вземе решение за последовател на Христос.

Следването на Христос е причина за

гонения – отначало на учениците, после на християните.

Иисус Христос подобно на други юдейски учители, събира група ученици, които Го придружават при пътванията Му. Отначало проповядва в местните синагоги, но скоро започва да поучава множества на открито (1:21).

Той няма официално образование на книжник, но стилът Му на поучение и големият брой ученици Го поставят в ролята на Рави (евр. букв. „мой учител“ (9:5, 11:21).

В Евангелието на св. Марк титлата, с която Христос е заговарян от Неговите ученици, особено пасва на отношението на учениците към Христос, е „Учителю“ (διδάσκαλε).¹³

▪ „Учителю, нима не Те е грижа, че загиваме?“ (4:38).

¹³ „Учителю“ в: 4:38 „Учителю, нима не Те е грижа, че загиваме?“; 5:35: „Какво ще правиш труд на Учителя?“ 9:17: „Един от народа рече: Учителю, доведох при Тебе сина си“; 9:38: „Учителю, видяхме един човек, който в Твое име изгонваше бесове“; 10:17: „Учителю, благий какво да сторя, за да наследя живот вечен?“; 10:20: „Учителю, всичко това съм опазил от младини“; 10:35: „Йаков и Йоан рекоха: Учителю, желаем да ни сториш, каквото поискаме“; 10:51: „Слепят Му рече: да прогледам, Учителю!“ 12:19: „Учителю, Мойсей ни е написал: ако...“; 12:32: „Книжникът Му рече: добре, Учителю!“ 13:1: „Учителю, погледни, какви камъни и какви здания!“; Статистика: „ученици“ – 48 пъти; „учителю“ – 11 пъти; „дванайсетте“ – 9 пъти; „единайсетте“ – 1 път (16:14); „десетте“ – 1 път (10:41); „апостоли“ – 1 път (6:30).

⁸ Алипий, архим, Поликарп, архим. Догматическо Богословие. Света Гора, Атон, 2003, с. 9.

⁹ Речник на Свято Писание. Цариград, 1884, С., печат Хасково, с. 520.

¹⁰ Теофилакт. Тълкувание на Евангелието. Ч. 2, Света Гора, Атон, 2006, с. 745.

¹¹ Нов Библейски Речник, с. 1438.

¹² Император Диоклетиян, след жестоко кърваво гонение, наредил да се отсече монета с надпис: за спомен от изстребването името християнин (Софроний, митр. Сборник Проповеди. Том 1, С., 1987, с. 115).

▪ „Учителю, видяхме един човек, който в Твое име изгонваше бесове“ (9:38).

Освен близките Му ученици, също слушатели се обръщат към Христос с Учителю: „А когато излизаше на път, някой се затече, падна пред Него на колене и Го попита: учителю благий, какво да сторя, за да наследя живот вечен?“ (10:17).¹⁴

По свидетелство на юдеите, че Иисус не е учил в никакво училище – „говори така, както никой човек не е говорил“. Поучава като имащ власт, а не като книжниците и фарисеите. Той е Учител и призванието на учителя е да учи не на това, което иска ученикът, а на това, което е полезно да знае.

Познанието Му върху Свещеното Писание показва, че Христос не е получил обичайното за времето еврейско образование. Дарбите Му за религиозните спорове са известни от Неговите ранни години, отбелязват го и четиримата евангелисти. Това, което Иисус проповядва е ново за слушателите Му. Формата на Неговото поучаване е подобна на използваната от другите юдейски учители: призоваване, обучение и изпращане на проповед. Съвременната форма е възпитание, обучение, образование.

Христовото поучаване беше мотивът (причината) за избирането темата на

дипломната работа – т. е. докосване с Христовото учение, за да се изживее ученичеството с Христос. Неговото учение е вечно и винаги ново. Какво представлява ученето? То е промяна на поведението в резултат от личния опит на ученика. Ученето е нещо, което християнинът прави през целия си живот.

Между думите и делата на Иисус Христос съществува пълна хармония. (Мат. 11:2-5, Йоан 10:37, 38). Учението Му бе прието от апостолите, разпространено от тях по света, предадено на църковните отци и опазено от Православната Църква.¹⁵ Сам Христос не оставя нищо написано на учениците Си, но оставя нещо по-трайно и по-необходимо: учението Си и основаната от Него Църква, която съществува и до днес.

3.1. ПОВИКВАНЕ НА ПЪРВИТЕ УЧЕНИЦИ. ИЗБОР НА ДВАНАЙСЕТТЕ

За да станеш последовател на Христос трябва първо да бъдеш призован. В Евангелието на ап. Марк има два текста за призоваване на ученици (1:16-20, 2:14) и един за тяхното избиране (3:13-19).

Призоваването и избирането на Дванайсетте апостоли според тримата

синоптици става в Галилея на една планина. Същата планина, която след провъзгласяването на апостолите Иисус произнася Своята проповед на планината (Мат. 5-7 гл.). Там повиква всичките си ученици и избира измежду тях дванайсет. Определя ги, като ги извиква поименно, по Свое желание и усмотрение: „После се възкачи на планината и повика при Себе Си, които Сам искаше, и дойдоха при Него... избра от тях дванайсет, които и нарече апостоли“ (3:13, 14, Лука 6:13). А имената на избраните в трите синоптични Евангелия и кн. Деяния са следните: Симон, когото Спасителят нарекъл Петър; Андрей, брат на Петър, наречен Първозвани; Иоан Зеведеев, брат Иаковов наречен Богослов; Иаков, брат на Йоан, за тяхната пламена ревност Спасителят нарекъл Воанергес („синове на гърма“); Филип; Натанаил, син на Толомей и затова бил наречен Вартоломей; Тома, наречен Дидимонт, което означава Близник; Матей или Левей, бивш митар; Иаков, син на Алфей (или Клеопа), наречен Малкия, за разлика от Иаков Зеведеев; Симон, с прозвище Кананит или Зилот т.е. Ревнител; Иуда Иаковов, той също носил и други имена – Левей, Тадей; Иуда Искарот (от град Кариот), който след това предал Иисус Христос.¹⁶

Когато изброява апостолите ев. Марк казва: „Иаков Зеведеев и Иоана, брат на

Иаков“ (3:17); „и никому не позволи да върви след Него, освен на Петра, Иакова и Иоана, брат на Иакова“ (5:37). В тези два стиха ев. Марк обяснява кой е Йоан. Това обяснение не се среща в другите Евангелия. Обяснението е следното: Марк, който още се нарича и Йоан (Деян. 13:5) иска да разграничи съименика си ап. Иоан от себе си, като изтъква, че той е брат на Иаков.¹⁷

Една част от дванайсетте са повикани и избрани от Спасителя не един-единствен, а втори и трети път, като избор на 70 и 120 апостоли. Апостолите Андрей Първозвани, Петър, Иоан, Филип и Натаил са ученици на св. Иоан Кръстител. Двама от тях – Иоан и Андрей тръгват след Христос още в Юдея, при бреговете на река Йордан, след като чуват от Предтечата думите, казани за Иисус: „Ето Агнецът Божий, Който взема върху Си греха на света“ (Йоан 1:29).

От Юдея Иисус идва в Галилея придружен от първите пет ученици. Св. Иоан Кръстител още не е заловен. Продължава да кръщава, а Христос не е започнал Своего проповядване. Затова в Кана Галилейска казва: „Още не е дошъл часът Ми“ (Йоан 2:4).¹⁸ В това междувреме Петър, Андрей, Яков и Иоан, за да се изхранват, продължават да ловят риба. Тогава става първият улов - чудо. Напълват

¹⁴ Ковачева, Ева. Основни Христологични имена в Господ Иисус Христос и Църквата. Богословски Изследвания. Пловдив, 2014, с. 48.

¹⁵ Никодим, архим. Христов, Цвятко. Учебник по Основно Богословие. С., 1934, с. 381.

¹⁶ Слободски, прот. Серафим. Закон Божий. Асеновград, 2001, с. 337.

¹⁷ Гяуров, Хр. Евангелие от Марка. Исагогическо изследване, С., 1937, с. 68.

¹⁸ Киров, Д. Арnaudова, Е. (съст. ред. кол.). Трудове на катедра Теология, Т. 1, Пловдив, 2011, с. 46.

НЕДОВЪРШЕНИТЕ ТЕКСТОВЕ: IN MEMORIAM

ПАРАШКЕВА ТАТАРЛИЕВА

ПРИЗОВАВАНЕ И СЪЩНОСТ НА УЧЕНИЧЕСТВОТО. СЛЕДВАНЕ НА ИИСУС ХРИСТОС

два кораба, които от тежест едва не потъват. Апостолите, като чуват призоваването от Господа, начаса Го последват и вече не се занимават с нищо друго. Остават даже прощаването с роднините. Иаков и Иоан послушаха гласа на Господа, оставиха родния баща и Го последваха.¹⁹ Ев. Марк не описва призоваването на всеки ученик, а само на първите четирима – Андрей, Петър, Иаков и Иоан и на митаря Левия Алфеев. Разказът му не е подробен. Акцентът е на самия призив и бързото решение на петимата мъже да последват Месия.

И в двата случая на призоваване ев. Марк предава само факти без да дава излишни обяснения. Така е в цялото му Евангелие. Липсва свидетелство за някаква церемония, когато Иисус Христос определя Дванайсетте, но безспорно случаят е тържествен, след като Иисус се моли през цялата нощ преди това (3:13).

На основание на това изискване ап. Матия можа да замени Юда Искаротски, а ап. Павел с право да претендира за това звание, защото е призван от Господа по пътя за Дамаск, когато вижда възкръсналия Христос. „Не съм ли апостол? Не съм ли свободен? Не съм ли видял Иисуса Христа, Господа нашего? Не сте ли вие мое дело в Господа?“ (1 Кор. 9:1). Христос му се явява втори път: „а най-после от всички яви се и на мене, като на някой изверг“ (1 Кор. 15:8).

На апостолите се гледа като на „стълбове“ и „основата“ на Църквата (Ефес. 2:20). Когато станеш последовател, не трябва да се обръщаш назад, защото ще изгубиш целите, за които си призван: „Никой, който е сложил ръката си върху ралото и поглежда назад, не е годен за царството небесно“ (Лука 9:62). Това е народна поговорка: означава да захванеш някоя работа, която е толкова трудна, като орането. Орачът внимателно гледа напред, не се озърта назад, защото работата му няма да е успешна и добра. Същото е и с последването на Христос. Ако някой се реши на това, а поглежда назад към света и съблазните му, може да се откаже от следването си след Него.²⁰ Призивът изисква вяност към Иисус, което може да означава буквално напускане на дом, работа и имот (8:34, Мат. 10:37).

Като представители на Христос учениците са определени да проповядват, да изгонват зли духове и да изцеляват болни: за 12-те (3:14,15); за 70-те (Лк 10:1 сл.). Дарбата за лекуване е съставна част от Евангелието за спасението. Точно в това се състои спасението. Затова Спасителят като изпрати апостолите си на първата проповед на Евангелието им дава дара „да изцеляват всяка болест и всяка немощ“ (3:15). Изцелението е оздравяване на душата от грехолюбие, от сластолюбие. Здравата душа живее чрез Бога и служи на Бога.

Болната душа живее чрез греха, в удоволствие и заради удоволствията.²¹ Самото избиране на апостолите е направено от Христос във втората година на Неговото служение, след като учениците достатъчно са запознати с Неговото учение и са подготвени за избраното дело.²²

ЦЕЛ: главната задача на апостолите, които Христос определи, е да свидетелстват за Неговите чудеса, Възкресение и за цялото Му учение: „и ще Ми бъдете свидетели в Иерусалим и в цялата Иудея и Самария и дори до край земята“ (Деян. 1:8).

След Възкресението Му те стават носители на св. Евангелие посредством живота си. Мисията, с която бяха натоварени, разтърси Римската империя и промени историята на света. Тяното свидетелство се основава на трите и половина години близко познание, тежък опит и обучение.

Апостолите са представени като такива, които седят на дванайсетте престола, за да участват при съда: „а Иисус им рече: Истината ви казвам, че вие които Ме последвате, при пакибитието, кога Син Човеческий седне на престола на славата Си, ще седите и вие на дванайсет престола, като съдите дванайсетте

Израилеви колена“ (Мат. 19:28). Имената им са написани върху основите на небесния град: „и върху тях – имената на дванайсетте апостоли на Агнеца“ (Отк 21:14).

ПОВИКВАНЕТО НА АПОСТОЛИТЕ В РЕДА НА ЕВАНГЕЛИСТИТЕ

Когато Петър е извикан и избран за апостол, той получава от Спасителя ново име: „Симона, комуто даде име Петър“ (3:16). Четиримата евангелисти отбелязват промяната на името му. Новото име на Симон е Петър – камък, означава твърдост, която той ще има в своята вяра и преданост към Господ.

Доказано е, че между учениците на Иисус няма строго различие по старейшинство, а различието в имената на някои от тях се обяснява с обичая у юдеите да носят няколко имена или да се променят във важни случаи през живота. Напр. Аврам – Авраам, Исав – Едом, Яков – Израил.²³ Останалите апостоли също получават нови имена, но това остава някак незабелязано от евангелистите. Например: Матей преди това да се нарича Левий (2:14, Лука 5:27).

Натанаил се нарича Вартоломей, а един друг Левий е наречен Тадей (Мт 10:3).

¹⁹ Бл. Теофилакт. Ч. 2, Цит. съч., с. 119.

²⁰ Еп. Михаила. Цит. съч., с. 341.

²¹ Попович, Иустин. Догматика на Православната Църква. Пневматология. Ч. 1, Света Гора, Атон, 2007, с. 85.

²² Попов, Христо. Ръководство за изясняване Четириевангелието и Деяния Апостолски. С., 1991, с. 180.

²³ Попов, Христо. Цит. съч., с. 183. Виж също и Шиваров, Николай, Вълчанов, Славчо. Вечното в Двата Библийски Завета. Велико Търново, 1994, с. 247.

Ново име получават и останалите двама от апостолската тройка: Йоан и Яков. Наречени са „Воанергес“, „Синове на гърма“. Това записва само ев. Марк. (3:17). Названието „Воанергес“ по-късно се изяснява като подходящо за ап. Йоан. Гласът му прозвучава като гръм в неговото Евангелие, в трите му послания и в Откровението.

Ап. Яков не пише нищо, но пръв от Дванайсетте пострада за Христос. Убит е с меч от Ирод „и уби с меч Иакова, брата Иоанов“ (Деян. 12:2).²⁴

Всички ученици са галилеяни, жители на презряната от юдеите страна. Като за доказателство на това, „Бог избра онова, що е безумно на този свят за да посрами мъдрите... що е слабо на този свят, за да посрами силните... що е долен род на този свят и е унижено, и това, що е нищо, за да съсипе онова, що е нещо, та никоя плът да не се похвали пред Бога“ (1 Кор. 1:27-29).

Евангелистите сякаш са си разпределяли апостолите от началото на избирането им до Възкресението на Исус Христос, когато са заедно отново на Тивериадското море (Йоан 21:2). Христос разграничава „призованите“, тези, които чуват от „избраните“, тези, които откликват... „защото мнозина са звани, а малцина избрани“ (2:14, Мат. 20:16).

3.2. ИЗБОР НА 70 И ОЩЕ 120 ХРИСТОВИ УЧЕНИЦИ В Т.Ч. ЖЕНИТЕ, ПОСЛЕДОВАТЕЛКИ И УЧЕНИЧКИ

Христос подготвя учениците Си да продължат делото Му. Те са първото ядро, около което в деня на Петдесетница създават войнстващата Църква. Самите дванайсет апостоли се заемат да я разпростират по цялата земя. В това дело те не са сами. Направлявани са от Светия Дух. Имат около себе си един друг по-широк кръг от ученици, кръгът на 70-те „след това Господ избра и други седемдесет и ги разпрати пред Себе Си“ (Лука 10:1). Към тях трябва да прибавим мироносците, вярващите жени (15:40).²⁵

Избирането на още седемдесет апостоли, след като са избрани и провъзгласени Дванайсетте е твърде знаменателно. То е продиктувано от нуждата за повече работници на Божията нива. Те подобно на Дванайсетте, са изпратени на проповед по двама и на тях е дадена същата власт да вършат чудеса.

Учредяването на известна йерархия в лицето на Дванайсетте, след това на Седемдесетте, е само израз на организацията, която трябва да съществува сред многобройните членове на тялото Христово, наречено Църква.

МЪЖЕТЕ ОТ КРЪГА НА 70-ТЕ

В новозаветните книги имената на Седемдесетте апостоли не са споменати. Предполага се, че сред 70-те избрани от Спасителя апостоли са: Йосиф Варсава, наречен Иуст (Деян. 1:21), Иосия или Йосиф наречен Варнава (Деян. 4:36, Кол. 4:10), евангелист Лука и Клеопа (Лука 24:13) и др. За първи път изброяването на Седемдесетте апостоли се среща в списъка, приписван на св. Доротея, еп. Тирски, но в него са включени и лица, чието съществуване е спорно.²⁶

Според Църковното предание един от 70-те Христови апостоли, ученик на ап. Павел, ап. Ерм (Рим. 16:14), донася словото Божие във Филипопол и става първият епископ на основаната от него в града християнска община. Съгласно гръцкия Синаксар ап. Ерм бил епископ на Пловдив в периода 36-57 г.²⁷

ЙОСИФ АРИМАТЕЙСКИ: „Защото самият бил Христов ученик и знаел как да почете Владиката“. Преди Йосиф се крие, а сега извърши велико дело: „измоли тялото Исусово“ (15:43).²⁸

НИКОДИМ – „който беше ходил изпреди при Исуса нощ“ (Йоан 7:50). Името от

гръцки език буквално „победител на народа“. Фарисей, член на Синедриона. Протестира против присъдата на Христос,²⁹ без да е арестуван. Помага при погребението Му (Йоан 3:2, Йоан 7:50). Никодим идва при Исус Христос с една нощна вяра. Успява да разбере онова, което учениците не са разбрали, че Христос говори за Своята смърт. По-късно Никодим се явява като най-предан ученик на Исус, макар и таен: „донесе сто литра смес от смирна и алой“ (Йоан 19:39).

ВАРНАВА – причисляват го към апостолите (Деян. 14:14). Варнава убеждава главните апостоли, че обръщането на Павел (Савел) е действително. Той представлява апостолите в Антиохия. Вещината по въпросите свързани с езичниците му е призната от Апостолския Събор в Йерусалим. Жив е, когато е написано Първото послание до коринтяни – 57 г. в Ефес. Знае се с положителност, че ап. Варнава, „който се нарича още Иосия“, е роден на о. Кипър и е левит. „Така Иосия, пише ев. Лука в Деян. 4:36,37, наречен от апостолите Варнава, което значи „Син на утеха“, левит, родом от Кипър, който си имаше нива, продаде я, донесе парите и ги сложи пред нозете на апостолите“. Избира о. Кипър за място на своята проповедническа дейност. Умира тук мъченически – убит с камъни от юдеите 72 или 76 г.³⁰

²⁴ Киров, Д., Арнаутова Е. Цит. съч., с. 49.

²⁵ Ризос, Димитриос. Агиология. С., 1993, с. 96.

²⁶ Авксентий, архим. Еортология. История на православните празници и пости. Пловдив, 2012, с. 348.

²⁷ Димитров, Димитър. Християнските храмове по българските земи I-IX век. С., 2013, с. 59.

²⁸ Бл. Теофилакт. Т. 1, Цит. съч., с. 471.

²⁹ Библейски Речник. С., 1994, с. 359, 633.

³⁰ Гяуров, Христо. Евангелие от Марка. Исагогическо

НЕДОВЪРШЕНИТЕ ТЕКСТОВЕ: IN MEMORIAM

ПАРАШКЕВА ТАТАРЛИЕВА

ПРИЗОВАВАНЕ И СЪЩНОСТ НА УЧЕНИЧЕСТВОТО. СЛЕДВАНЕ НА ИИСУС ХРИСТОС

ЙОСИФ ВАРСАВА – предложен за възможен заместник на Юда Искаротски. Латинското му име е Юст. Името му е известно сред евреите и приелите юдаизма. Означава смирение и подчинение пред закона³¹. „И поставиха двамата: Йосифа именуван Варсава, когото нарекоха Иуст“ (Деян. 1:21).

СИНЪТ ТИМЕЕВ, ВАРТИМЕЙ (10:46) – „Веднага прогледна и тръгна след Исуса по пътя“. Спасява го вярата му (10:52).

ОЩЕ ДВАМА УЧЕНИЦИ ОТ 70-ТЕ. „Двама от тях отиваха в едно село, на име Емаус“. Единият от тях е Клеопа, научаваме от Лука 24:18. Другият неназован е ев. Лука: „След това се яви на двама от тях по пътя, когато отиваха в селото“ (Марк 16:12). Ев. Лука умира от мъченическа смърт. Обесен от езичниците, вместо на кръст на маслиново дърво.³² Ев. Лука починал в Ефес и погребан там. В последствие пренесен в Константинопол, заедно с апостолите Андрей и Тимотей, по времето на цар Констанций, син на Константин Велики. Животът на ев. Лука из Сборника (Обзора) на мъченик Доротей, епископ Тирски.

ДЯКОН СТЕФАН е от числото на 70-те ученици (Лука 10:1, 17). Той е благочестив мъж и чудотворец: „А Стефан изпълнен с вяра и сила, вършеше големи чудеса и личби

между народа“ (Деян. 6:8). Държи вдъхновена реч за всички добрини, които Бог прави за еврейския народ, а той винаги се противи на Светия Дух. Убит с камъни. Наклеветен от лъжесвидетели за хулни думи против Мойсей и против Бога (Деян. 7:7-53).

В 415 година мощите на първомъченик Стефан са открити и поставени в Сионския храм в Йерусалим, а после пренесени в Цариград в новопостроения храм на името му.³³

АПОСТОЛ ЯКОВ, БРАТ ГОСПОДЕН – принадлежи към 70-те ученици на Христос. Яков от евр. език „да защити Бог“. Първоначално приема Исусовия божествен авторитет (Йоан 7:5), но когато се явява пред него възкръсналия Исус (1 Кор. 15:7) застава начело на Църквата в Йерусалим (Деян. 15:13, Гал. 1:19 2:9). Умира мъченически през 61 г. Автор е на Съборно послание. Той е първият Йерусалимски епископ. По всяка вероятност е син на Клеопа, брат на Йосиф Обручник, затова се нарича и брат Господен. Грижи се за Йерусалимската църква. Председателства Йерусалимския Събор в 51 г. Ползва се с общо уважение и от християни, и от юдеи. На юдеите се харесва, че продължава да изпълнява закона на Мойсей. За строгото изпълнение на този закон е наречен от народа „праведен“. Мнозина от юдеите поради лично уважение към него приемат християнството. Това не се харесва на юдейските религиозни

водачи. Те замислят с негова помощ да спрат растежа на Христовата Църква в Йерусалим.³⁴

ЖЕНИТЕ-ПОСЛЕДОВАТЕЛКИ И УЧЕНИЧКИ

МАРТА – евр. език „високо поставена жена“ или „господарка“. Среща се само в Новия Завет. Свързва се със сестрата на Лазар и Мария. Исус я упреква за прекалената и загриженост за всекидневните потребности. Откликва с вяра към Исус при гроба на Лазар. Забележителен е разговорът на Спасителя с Марта. На нея Той открива

истината за Възкресението. „Исус и рече: „Аз съм възкресението и животът; който вярва в Мене, и да умре, ще живее“, Вярваш ли в това? Тя Му дума: да, Господи, аз вярвам, че Ти си Христос, Син Божий, Който иде на света“ (Йоан 11:27). Това е единственото място в Евангелието, където Исус Христос обозначава Себе Си като Възкресение. Откриването на тази изключително важна евангелска истина на една жена свидетелства за високото достойнство на жената въобще в очите на Исус Христос и отговорната благовестническа и апостолска мисия на жената, която ѝ е отредена от Евангелието я издига наравно с мъжа. В тази изповед Марта разкрива своята убеденост в ползата от вярата. След изповядване на вярата си Марта чувства, че не ѝ достига нещо за нейната пълнота, затова бърза да повика скришом сестра си Мария: „Учителят е тук и те вика“ (Йоан 11:28).

ЗА МАРИЯ – майката на ев. Марк. Споменава я ев. Лука (Деян. 12:12). Древно Църковно предание казва, че в къщата на Мария Христос извършва Тайната вечеря (14:12-25). Пак там се явява след Възнесението Си (Йоан 20:19-29). Апостолите се събират там при слизането на Светия Дух (Деян. 2:2). В същата къща се събират през време на първия Йерусалимски епископ Иаков, брат Господен, за наставления и молитва.³⁵ Ев. Марк не споменава за нея в Евангелието.

изследване. С., 1937, с. 4.

³¹ Библейски Речник. С., 1994, с. 359, 633.

³² Бл. Теофилакт. Ч. 2, Цит. съч., с. 10.

³³ Софроний, митр. Доростолски и Червенски. Сборник проповеди, Т. 1, С., 1957, с. 27.

³⁴ Прдание за ап. Яков: На един от еврейските празници през 62 г. първосвещеникът Анан заповядва да възкачат Апостола на покрива на храма, като разчита да чуе от него свидетелство против Христа. „Праведнико, обръщат се към него юдейските началници – ти виждаш, че народът се заблуждава, кажи ни, къде води учението на Христа?“. За голямо смущение на юдеите. Праведникът отговаря: „Защо питате мене за Исуса? Той седи на небесата отдясно на Всевишната Сила и отново ще дойде на облаците небесни“. Между фанатичите се раздава вик: „И Праведника се заблуждава!“. След това блъскат Апостола от сградата на храма и започват да го бият с камъни, а той се моли за своите врагове: „Гос-поди, прости им, защото не знаят какво правят“. Един фанатик по занятие тъка, с един удар на кросното по главата доубива Апостола. Смъртта на този праведник впечатлява и самите юдеи. Последвалото след това бедствие, завършващо с разрушението на Йерусалим при им. Тит се обяснява, като Божие наказание за това престъпление срещу ап. Яков (Ма-лицки, П. История на Християнската Църква. Ч. 1, С., 1951, с. 33).

³⁵ Гяуров, Христо. Цит. съч., с. 3.

НЕДОВЪРШЕНИТЕ ТЕКСТОВЕ: IN MEMORIAM

ПАРАШКЕВА ТАТАРЛИЕВА

ПРИЗОВАВАНЕ И СЪЩНОСТ НА УЧЕНИЧЕСТВОТО. СЛЕДВАНЕ НА ИИСУС ХРИСТОС

„И НЯКОИ ЖЕНИ.. И Иоана, жена на Хуза, домакин Иродов, и Сусана, и много други жени, които му услужваха с имотите си“ (Лука 8:3).

ИОАНА е жена изцелена от Исус Христос. Тя помага на Него и на пътуващите Му ученици. Свидетелка е на Възкресението Христово.

СУСАНА – добродетелна еврейка, несправедливо обвинена в прелюбодеяние. Оправдана е от пр. Даниил (Даниил гл. 13).

Последователка на Исус Христос е:

ЖЕНАТА НА АП. ПЕТЪР – за нея разбираме от (1 Кор. 9:5): „Нима нямаме власт да водим със себе си сестра жена, както другите апостоли и братя Господни и Кифа?“ Всички заедно били 120 души (Деян. 1:16). Те не се кръстили с вода, защото Господ е обещал, че ще ги кръсти с Дух Светий (Деян. 1:5). Това става в деня Петдесетница. След този ден учениците се разпръскват по всички части на света, за да изпълнят Иисусовата заръка: „Идете по цял свят и проповядвайте Евангелието на всички твари“ (16:15).³⁶

ИЗПОЛЗВАВНА ЛИТЕРАТУРА

Авксентий, архим. Еортология. История на православните празници и пости. Пловдив, 2012.

Авксентий, архим. Литургия на св. ап. и ев. Марк. Велико Търново, 2000.

Алипий, архим, Поликарп, архим. Догматическо Богословие. Света Гора, Атон, 2003.

Библейски Речник. С., 1994.

Бл. Теофилакт. Тълкование кн. Диание на светите апостоли. Света Гора, Атон, 2008.

Гяуров, Христо. Евангелие от Марка. Исагогическо изследване. С., 1937.

Димитров, Димитър. Християнските храмове по българските земи I-IX век. С., 2013.

Киров, Д. Арнаудова, Е. (съст. ред. кол.). Трудове на катедра Теология, Т. 1, Пловдив, 2011.

Ковачева, Ева. Основни Христологични имена в Господ Исус Христос и Църквата. Богословски Изследвания. Пловдив, 2014.

Михаила, еп.. Евангелие на Марк на Славянски език. С., 1905..

Никодим, архим. Христов, Цвятко. Учебник по Основно Богословие. С., 1934.

Нов Библейски Речник. С., 2007.

Попов, Христо. Ръководство за изясняване Четириевангелието и Деяния

Апостолски. С., 1991.

Попович, Иустин. Догматика на Православната Църква. Пневматология. Ч. 1, Света Гора, Атон, 2007.

Речник на Святото Писание. Цариград, 1884, С., печат Хасково.

Слободски, прот. Серафим. Закон Божий. Асеновград, 2001.

Софроний, митр. Доростолски и Червенски. Сборник проповеди, Т. 1, С., 1957.

Софроний, митр. Сборник Проповеди. Том 1, С., 1987.

Теофилакт. Тълкувание на Евангелието. Ч. 2, Света Гора, Атон, 2006.

Шиваров, Николай, Вълчанов, Славчо. Вечното в Двата Библейски Завета. Велико Търново, 1994.

Шуменов, архм. Платон. Православно Нравствено Богословие. С., 1994.

(Текстът остана недовършен...)

³⁶ Ризос, Димитриос. Цит. съч., с. 96.

Людмил ВЕЛЧЕВ

СВЕТОТЕЧЕСКИ ОСНОВАНИЯ И СЪВРЕМЕНЕН КОНТЕКСТ НА ГОСПОДНАТА МОЛИТВА (ЕВАНГЕЛСКА, СВЕТОТЕЧЕСКА И БОГОСЛОВСКА РАМКА)

Abstract: In the present text, we will also try to look at the evangelical context, the patristic foundations and the theological framework of the Lord's Prayer and try to place its individual passages in a purely theoretical perspective, starting from its practical foundations. This means that in the following pages the main guiding idea will be related to morality, but supported by the evangelical and patristic guidelines for its unfolding.

Key words: New Testament, Lord's Prayer, Gospel, interpretation, holy fathers.

ПО-ВАЖНИ ЕВАНГЕЛСКИ АСПЕКТИ

Върху Господната молитва са писали мнозина свети отци, църковни писатели, а в днешно време и редица православни богослови. Ще се опитаме накратко да представим по-важните евангелски аспекти на молитвата, като акцентираме върху тяхната нравствена и практическа част. За тази цел ще използваме Вехтозаветни и Новозаветни текстове, които се отнасят към молитвата, като религиозно-нравствено действие на старогръцки, старобългарски, църковнославянски и български език в местата, в които това е необходимо.

В конкретния случай като основа на размислите върху Господната молитва ще използваме текста от Синодалното издание на БПЦ на Библията. Ето и нейното съдържание: Отче наш. Който си на небесата! Да се свети Твоето име; да дойде Твоето царство; да бъде Твоята воля, както на небето, тъй и на земята; насъщния ни хляб дай ни днес; и прости нам дълговете ни, както и ние прощаваме на длъжниците си; и не въведи нас в изкушение, но избави ни от лукавия; защото Твое е царството, и силата, и славата вовеки. Амин (Мат. 6:9-11). Поради това, че Господната молитва е съхранена до наше време в нееднороден вид: в двете Евангелия (Мат. 6:9-11 и Лук. 11:2-4), когато в разнo четенето намираме различие, което

има съотносимост към нравствеността, ще бъде ползван и текстът от Лука 11:2-4.

Като основа поставяме тъкмо синодалния български превод, а не гръцкия оригинал, защото изхождаме от тезата, че разгръщаме темата в систематична насока и в нравствена перспектива по-скоро, отколкото в екзегетична. И отново припомняме: в местата, в които е необходимо, ще се базираме на по-старите Евангелски изрази и думи с цел да подчертаем основна идея, а не да я поставим за изходна база на размислите си.

По-конкретно в следващите страници ще се опитаме да размислим върху следните акценти: обръщението към Бога, с което започва Господната молитва, смисловото съдържание на някои от прошенията в нея и славословието, с което тя завършва.

В традицията на Църквата молитва, която е тема на настоящата работа, е известна с наименованието си „Господня молитва“. Това е единствената молитва, която носи това название. От само себе си става ясно защо това е така – тя се нарича така, защото е произнесена от Иисус Христос. Като такава тя е ценна за християнството не само защото е произнесена директно от Спасителя, но и защото представя Неговото оригинално мислене по отношение на някои нравствени въпроси. Измежду многото новозаветни текстове, върху които новозаветната традиция размисля и спори за тяхната достоверност и оригиналност, Господната молитва прави изключение, защото по всяка вероятност е

приета и призната като автентична.

Спираме се върху обръщението към Бога, защото то съдържа противоречия, свързани не само със смелостта на Иисус Христос да произнася името на Бога, но разкрива пред нас и дълбок нравствен смисъл. Що се отнася до прошенията, в случая ще се спрем главно върху три от тях, които също разкриват дълбока етическа перспектива: тези за насъщния хляб и прошката, които ще разгледаме последователно.

ЗА ОБРЪЩЕНИЕТО КЪМ БОГА С „ОТЧЕ“ (МАТ. 6:9, ЛУКА 11:2)

Господната молитва започва с изрече: „Отче“. Това обръщение е колкото правилно и естествено, толкова и противоречиво и непонятно. Защо? На пръв поглед Този, Който има право да се обръща към Отца с призоваването Отче, е Иисус Христос тъкмо по силата на Своето Божествено Синочество. Господ Иисус Христос дава възможност да бъде придобито Божествено Синочество от всеки човек; „който изпълни волята Божия, той Ми е брат, и сестра, и майка“ (Марк 3:35) и след Възкресението, казвайки на Мария Магдалина: иди при братята Ми и им кажи: възлизам при Моя Отец и при вашия Отец, и при Моя Бог и вашия Бог (Йоан 20:17).

Някои условия да призоваваме и ние

НЕДОВЪРШЕНИТЕ ТЕКСТОВЕ: IN MEMORIAM

СВЕТООТЕЧЕСКИ ОСНОВАНИЯ И СЪВРЕМЕНЕН КОНТЕКСТ НА ГОСПОДНАТА МОЛИТВА

Бога с обръщението „Отче“ са посочени също от Него в речта Му, с която изобличава неверието на юдеите, говорейки за „Себе си ... истинския Месия“. На това място на въпроса: де е Твоят Отец? Иисус отговори: ... Аз говоря това, що съм видял у Моя Отец; а вие вършите онова, що сте видели у вашия отец ... да беше Бог ваш Отец, щяхте да Ме обичате, понеже Аз съм излязъл и дохождам от Бога; защото Аз не съм дошъл от Себе Си, а Той Ме прати. Защо не разбирате речта Ми? Защото не можете да слушате словото Ми. Ваш баща е дяволът; и вие искате да изпълнявате похотите на баща си (Йоан 8: 19-44). В тези думи Спасителя ясно посочва, че за да наречем Бога: Отче, което означава -Татко, първо е необходимо да обичаме Самия Иисус Христос, Който е Негов истински Баща. Любовта към Спасителя обаче преминава през два важни нравствени фактора: първо, слушане и разбиране на думите Му, което е свързано с преобразена вътрешна духовна нагласа към Него Самия, и да ги приемаме, не само защото е благовестие и истина, но и защото разкриват практическата страна на нравствеността. Не на последно място, слушането и изпълнението на Неговите думи предполага предварително и необходимата вяра в Него, защото който е от Бога, той Го люби, вярва и приема словото Му. Тази истина е засвидетелствана от ап. Йоан Богослов: на всички ония, които Го приеха, - на вярващите в Неговото име, - даде възможност да станат чедата Божии; те не от кръв, ни от похот плътска, нито от похот мъжка, а от Бога се

родиха (Йоан 1:12-13), Всякой, който вярва, че Иисус е Христос, от Бога е роден, и всякой, който люби Родилия, люби и Родения от Него (1 Йоан 5:1).

Гореизложените новозаветни текстове насочват вниманието към нравствените ценности любов, вяра и истина, чрез които чисто сърдечно се приема истината, че Иисус Христос е Син Божий, но разкриват и единосъщиято между Иисус Христос и Бог Отец.

Любовта е най-важното основание да се обърнем към Бог с призива „Отче“. Във връзка с това св. Теофан Затворник казва: „Господнята молитва предполага у моления се най-възвишено и най-съвършено състояние, което се изразява в съзерцание на Единия Бог и в пламенна любов към Него и в което нашият ум, проникнат от тази любов, беседва с Бога в най-тясно общение и с особена искреност, като със свой Отец“. Любовта и вярата в Бога са условия, които ни дават право да Го наричаме свой Отец, не само формално, но тъкмо по силата на новото синовство, което придобиваме, възприемайки Спасителя. Ние вече не сме чужди на Бога, но Негови осиновени деца.

Свети Киприян разбира призива по следния начин: „Новият човек, възроден и възстановен от своя Бог, по Неговата благодат, преди всичко зове към Бога „Отче“, защото вече е станал Негов син: „Дойде у Своите Си, и Своите Го не приеха. А на всички ония, които Го приеха - на вярващите в Неговото име - даде възможност да станат чедата Божии“

(Йоан 1:11-12). Поради това, който е повярвал в Него е станал и син Божий, и е длъжен да начева своето благодарение, изповядвайки себе си, като син Божий, назовавайки Отец – Бога“. Следователно ние имаме категоричното право да наречем Бога свой Отец по силата на синовството, което придобиваме чрез вярата в Иисус Христос и изпълняването на Неговите Божествени заповеди.

Божествената заповед: „Да възлюбиш Господа Бога твоего със всичкото си сърце, със всичката си душа и със всичкия си ум“, ни показва, че придобиването на любов към Бога е дълъг и сложен духовен процес, в който без съмнение участва и фактора „възпитание“.

Да възлюбиш някого с цялото си сърце, душа и ум няма земните зависимости на еротичната (земна) любов, и не е от този свят, защото по своята битиен източник любовта „произтича“ от Бога. Да обичаме Бог с „небесна“ любов, означава да потърсим първо нейното основание първо в духовната ни природа. Тази любов се заражда у човека по време на земния му живот и се насочва към неговия висш обект - Бога. Човек, когато: „люби ... пребъдва във виделина“, а „Бог е виделина“.

Съществителното „виделина“ разкрива особено действие и състояние на Бога и вярващите, които са: „синове на виделината“, деца на Бога, които в действено състояние на тази духовна любов. Св. Тихон дава за пример, свързан с естественото отношение на децата към своите родители: от думите

„Отче наш!“ научаваме, че Бог е истинският Отец на християните и те „синове Божии чрез вярата в Христа Иисуса“ (Гал. 3:26). Следователно, като наш Отец, с упование следва да Го призоваваме, така както децата призовават родители си и простират ръцете си към тях във всяка нужда“.

Иисус Христос ни призовава да се молим не само за себе си, но и за всички ближни: „не е казал; Отче мой, а „Отче наш“ и с тези думи повелява да възнасяме молитви за целия човешки род и да нямаме предвид само собствените си нужди, но ... нуждите на ближните. И по този начин да унищожаваме; вражда, гордост и завист, и да внасяме любов“, която да огрява човешките отношения, за да бъдем деца Небесния ни Отец, Който „оставя Своето слънце да грее над лоши и добри, и праща дъжд на праведни и неправедни“ (Мат. 5:45).

ЗА ЧЕТВЪРТО ПРОШЕНИЕ: „НАСЪЩНИЯ НИ ХЛЯБ ДАЙ НИ ДНЕС“ (МАТ. 6:11);

„Насъщния ни хляб давай ни всеки ден“
(Лука 11:3)

Цялата Господня молитва би могла да бъде разгледана от гледна точка на редица важни нравствени изисквания и задължения на християните. В нея откриваме темите свързани с прошката, изкушенията, любовта към Бога и ближните и др. Едно от дълбоко нравствените направления в нея е свързано с

НЕДОВЪРШЕНИТЕ ТЕКСТОВЕ: IN MEMORIAM

ЛДЮМИЛ ВЕЛЧЕВ

СВЕТООТЕЧЕСКИ ОСНОВАНИЯ И СЪВРЕМЕНЕН КОНТЕКСТ НА ГОСПОДНАТА МОЛИТВА

молитвата за насъщния хляб. То е интересно за нас и, защото разкрива една пълна дъга от значения във връзка с израза „насъщен“.

Впечатление прави и друго: защо Бог ни съветва да се молим за насъщния хляб, а не просто за хляба и какво означава думата „насъщен“?

Мнозина смятат, че в този случай става въпрос за литературен похват, или за употребата на метонимия. Това означава, че под насъщен хляб следва да се разбира цялата храна, необходима на човека за поддържане на неговия живот. Интересна е позицията на св. Теофан Затворник, според когото хлябът, за който ние се молим в Господнята молитва „не е обикновен материален хляб, а насъщен и свят (тяло и кръв Господни) насъщни, т.е. имащ действие над същността на душата. Този хляб се съобщава ... ползите на душата и тялото“.

В Господнята молитва Спасителят разкрива един дълбок извор от нравственост само чрез думата „насъщен“, като представя значението на молитвата на човека както за материалните блага, така и за духовните. Тялото на човека, което е сътворено от пръст, е земна същност и се насища и поддържа жизнеността си чрез земните елементи на вещественния хляб, който се прави от брашно. Душата обаче, бидейки безсмъртна и нематериална, се нуждае от „духовен хляб“, който да я насища и оживява.

Съществува и друга гледна точка, според която нямаше да бъде разбираемо

четвъртото прошение, ако не бе Христовото благовестие: Аз имам храна ..., която вие не знаете... Моята храна е да изпълнявам волята на Оногова, Който Ме е пратил, и да извърша Неговото дело (Йоан 4:32-34), Моят Отец ви дава истинския хляб от небето. Защото Божият хляб е Онзи, Който слиза от небето и дава живот на света... Аз съм хлябът на живота; който дохожда при Мене, няма да огладнее; и който вярва в Мене, няма да ожаднее никога (Йоан 6:32-35). Това благовестие свързваме с израза „насъщния хляб“, защото може да бъде прието, че Богочовекът Иисус Христос имал у Себе Си духовна храна, която апостолите не знаели, защото не я виждали. С тази духовна храна Той подхранвал човешкото си естество, което се нуждаело от нравствени сили за изпълнение на волята на Бог Отец.

Следователно в някакъв смисъл бихме могли да кажем, че Божието слово е духовно „брашно“, от което се приготвя насъщния хляб, потребен за духовното естествено на човека. В този смисъл дори всяко слово Божие е насъщният хляб за душата, защото укрепва нейната жизнена енергия и я прави съпричастна към Спасителя и също така, когато човек приема Светото причастие, е съпричастен към Иисус Христос Христа, като духовно, то така и телесно.

Различният текст в четвъртото прошение на Господнята молитва има нравствено значение, което се съдържа в думите: „днес“ (Мат. 6:11) и „всеки ден“ (Лука

11:3), защото първата дума има общоприетото значение на денонощие, а втората дума има значение на ежедневие.

Ежедневното хранене с насъщен хляб намираме във вдъхновените изречения: За две неща Те моля; не ми отказвай, преди да умра: суета и лъжа отдалечи от мене, сиромашия и богатство не ми давай, - храни ме с насъщния хляб, да не би, като се преситя, да се отрека от Тебе и да кажа: „кой е Господ?“ и да не би, като осиромашея, да почна да крада и да употребявам името на моя Бог напразно (Притчи 30: 7-9).

Нравствения прочит, който свързва тези три прошения, се отнася до личния религиозен морал на човека, който има необходимост и се моли да бъде нахранен и хранен с насъщния хляб, дневно и ежедневно от Бога, за да има сили да спазва Нравствения Божествен Закон, който в краткост е изписан в Десетте Божии заповеди и обяснен в Благовестията на Господ Иисус Христос.

ЗА ПЕТОТО ПРОШЕНИЕ: „И ПРОСТИ НАМ ДЪЛГОВЕТЕ НИ, КАКТО И НИЕ ПРОЩАВАМЕ НА ДЛЪЖНИЦИТЕ СИ (МАТ. 6:9-12)

Едно от най-интересните места в Господнята молива е свързано с темата

за прошката. Тази тема намира широко приложение в редица новозаветни текстове, чест от които се съдържат и в Евангелията. Темата за прошката е важна и с оглед нравствения контекст на времето, в което е живял Спасителя. Тя е важна и за нас днес. Контекстът, обаче в който я поставя Господнята молитва заслужава особено внимание.

Иисус Христос се обръща към нас с думите: молете се тъй: Отче: ... И прости нам дълговете ни (Мат. 6: 9-12). На пръв поглед тези думи събуждат определени недоразумения и неясен смисъл: какви дългове дължим на Бога, за да Го моли да ни ги прости, когато нищо не сме взели от Него? И Го запитаха, ... позволено ли е нам да даваме данък кесарю, или не? ...Той им рече: отдайте, прочее, кесаревото кесарю, а Божието Богу (Лука 20:21-25).

С други думи: „Всеки човек да се покорява на властите, що са над него; защото нема власт която да не е от Бога; и колкото власти има на света всичките са от Бога отредени“. „И тъй, на всеко човеческо началство бъдете покорни заради Господа“. Човечеството познава различни власти: теокрация, монархия, демокрация, републиканска власт, диктатура и т.н., и всички те имат закони съотнесени към религия, държавност и личност. Човек се явява длъжник на властта както в материално, то така и в нравствено отношение и заплаща; комуто се дължи данък, данъка; комуто мито, митото;

НЕДОВЪРШЕНИТЕ ТЕКСТОВЕ:
IN MEMORIAM

комуто страх, страха; комуто почит, почитта.

Под съществителното „дълг“ бихме могли да разбираме „грех“. Това е една от възможните гледни точки, която изказва св. Теофан Затворник, който пише, че дългът в „Писанията е образът на греха“, който човек извършва, когато не отдава Божието на Бога и човешкото на човека. Оттук следва, че на Бога се отдава Божието, когато вярващият се издължава с дължимата почит, чрез изпълнение на Божествените заповеди. Знаем, че най-голямата заповед или изискване на Бога към нас за изграждането на правилни и справедливи взаимоотношения, е изискването свързано с любовта към Бога и ближните (Мат. 22:36-39).

Възлюбването на Бога и ближните е изпълнение на божествения закон и това възлюбване е изпълнение на вътрешния нравствен закон, по който човек самоволно управлява религиозно-нравствения си живот.

Религиозния живот е видим и невидим; невидимият религиозен живот обхваща мисли и намерения, външния религиозен живот се изразява в различни практически действия: добри дела, добри думи, цялостното ни отношение към хората дори и към живото, с посещение на богослужения и др. Исус Христос обаче прави връзка между вътрешния и външния религиозен живот на човека. Пример за подобна връзка може да ни послужат неговите думи: ако принасяш дара си на жертвеника, и там си спомниш, че брат ти има нещо против тебе, остави дара

си там пред жертвеника и иди първом се помири с брата си, и тогава дойди и принеси дара си (Мат. 6: 23-24). Без значението на разстоянията и времето ние би трябвало преди да принесем дара си в храма и по този начин да изразим любовта си към Бога, първо да се покаем и поискаме прошка от своите ближни. А Бог постоянно очаква да Му бъде принесено жертвено покаяние, което: „желае повече от „смъртта на грешника“.

От гореизложеното може да се направи заключение, според което всички ние сме длъжници на Бога и на ближните във всеки един от случаите, в които дръзваме да не почитаме Бог, или своите родители, когато убиваме и обиждаме, прелюбодействаме, крадем, лъжем, желаем чуждото, отмъщаваме, изпълваме се със злоба, враждуваме с хората. От всичко това следва, че който има смелост да проявява тези аморални действия към ближните, е способен да ги проявява и към Бога.

При прочита на петото прошение, предадено от двамата евангелисти – Матей и Лука, прави впечатление следното обстоятелство: в Евангелие от Матей (6:21) е записано следното: „И прости нам дълговете ни, както и ние прощаваме на нашите длъжници“. В Евангелие от Лука четем: „И прости нам греховете ни, защото и сами ние прощаваме на всеки наш длъжник“ (11:4). Това означава, че в двете Евангелия имаме лека нюансирана разлика във връзка с прошката и нашата лична отговорност към нея. В първия случай констатацията е категорична,

а във втория се чувства условност. Думата „защото“ създава условие, т.е. ние молим да ни се прости предвид условието, че и ние прощаваме. Тук възниква един морален казус: истински ли молим, когато в молитвата за личните ни грехове вземаме предвид изпълнението на личните ни задължения? Това обстоятелство ни въвежда на въпроса за нравствената ценност на подобна молитва. Едва ли обаче в нравственото добро съществуват условности.

В процеса на размисъла върху петото прошение бихме могли да обърнем внимание върху две на пръв поглед незначителни, но съдържателни думи. „както“ и „защото“ думата: „както“ привлича внимание, защото има значение на съюз, който посочва и начина на действие, а думата: „защото“, поради това, че също е съюз, но който се използва за изразяване на причина.

В употребената дума: „както“ се изразява вътрешното нравственото действие у човека, отнасящо се към прошката. В този размисъл значението се разгръща в съпоставителен план.

Как човек прощава греховете, извършени спрямо него? Отговорът на този въпрос се крие в собствената сърдечна нравственост, на човека. Има два вида вярващи: единият е: „слушател на словото“, а другият: „творител на делото“. Слушатели на словото са онези християни, които слушат, какво е проповядвал, Исус Христос и дори помнят Господната молитва и я изричат в храма, но не преживяли сърдечно нравствено

покаяние за своите дългове, молитвата им се явява пустословие.

Творителите на делото са вярващите, които знаят, че: „Господ изпитва всички сърца и знае всички движения на мислите“ (1 Паралипоменон 28:9) и простили от все сърце с дръзновение се молят на: „нелъжливият Бог, Който казал: амин, амин казвам вам, ако не от цялото си сърце отпускате един на друг прегрешенията, то и Отец ваш Небесни, не отпуска вам прегрешенията“ и за тях може да се каже, че са изпълнители на Господната молитва имайки действеното (както) и причинно (защото) деятелно вътрешно-нравствено покаяние

(Текстът остана недовършен...)